

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 20.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTIK:

BISZTRAY GYULA KIRÁLY ISTVÁN

20. KÖTET

REGÉNYEK
és
NAGYOBB ELBESZÉLÉSEK
XX.
1906—1907

1960

MIKSZÁTH KÁLMÁN

A NOSZTY FIÚ ESETE TÓTH MARIVAL

I. KÖTET

1960

Sajtó alá rendezte
REJTŐ ISTVÁN

Lektor :
RUBINYI MÓZES

© Akadémiai Kiadó, 1960

A kötetet Csillag Vera munkája

A kiadásért felel: Bernát György, az Akadémiai Kiadó igazgatója
Szerkesztésért felelős: Zrínszky Lászlóné Műszaki felelős: Horváth Tibor
A kézirat beérkezett: 1959. X. 26. Példányszám: 25 000

Terjedelem 21 A/5 fv + 2 oldal melléklet

60/60219 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

ELSŐ FEJEZET

CSODÁLATOS, HOGY AZ EMBEREK RENDESEN TÖBBET KÖLTENEK, MINT KELLENE

Abban az időben nyalka huszárezred feküdt Trenosénben. Jó dolga volt a szép szőke trenoséni *szelecsinkáknak és nyevesztáknak* (kisasszonyoknak és menyecskéknek), mert a kolera miatt egy gyalogezredet is idehelyeztek, az egészséges városba. Annyi tiszt lődörgött itt, hogy még a szeplős asszonyoknak is hármával jutott udvarló. De valamennyi tiszt közt a legszebb fiú volt Noszty Ferenc huszárhadnagy; vidám, könnyelmű, eleven, pompás lovas, jó vívó, jó táncos és nagy kártyás. Mindebből aztán az következett, hogy ropant szerencséje volt a szerelemben (sok nyoma maradt annak) és kevés szerencséje a kártyában, aminek szintén maradtak nyomai kifizetetlen váltókban és kötelezvénnyekben, katonatiszti adósság, fizeti a nagy hárang.

Zajos tél volt, vidám farsang, egyik bál a másikat követte a »Nagy Szamárr«-hoz oímzett vendéglő nagytermében. Noszty hadnagy a polgármester leányába, Velkovics Rozáliába volt szerelmes (gyönyörű, törékeny jószág volt), annak kijárt az éji zene minden muri után, meg a sok virágbokréta tél évadján, az mind pénzbe kerül; aki pedig szerelmes, az rendesen el van keseredve, tehát iszik, s ha lehet, pezsgőt iszik és az is pénzbe kerül, a hadnagyi fizetés ellenben csekély, ami csak azért szomorú, mert otthonról ugyan vékonyan csörgedezik a segítség. Az öreg Noszty Pálnak magának is le van foglalva a fizetése, de azt persze nem szabad itt tudni. Az öregről itt csak az tudatik, hogy oszlopos tagja a kormánypártnak s hogy az őseinek valamikor pallosjoga volt. A pallos megvan még, de most kukoricát morzsolnak otthon, Nosztaházán a tompa élén. Mindegy, a pengéje idéfénylik azért.

Ami Velkovics Rozáliát illeti, még az se egészen tiszta munka. Rozika ugyanis el volt ígérve Kozsehuba Tivadarnak,

a megboldogult takarékpénztári igazgató fiának, akinek virágzó szeszgyára és négy háza van a piacon, köztük a jól jövedelmező, »Nagy Szamár« nevű vendéglő. Már éppen megtelt volna az eljegyzés, mikor a szép hadnagy felbukkant a láthatáron. Minden összevissza kuszálódott. Rozika habozó lett, messzebb, egyre messzebb toltá az eljegyzési terminust, egyre hűvösebb lett a nagyfejű, torzonborz Kozsehuba iránt és a vak is látta, hogy a zsinóros dolmányhoz húz, ide hajlott nemzetes Velkoviczné asszonyom is, ragyogó szemekkel mondogatva :

— Várjunk még. Ne siess, Velkovic, ne okoskodj. Ha Noszty megkéri a leányt, legyen inkább a Nosztyé. Noszty nagy család ; viceispán család. Érsek is volt már a Nosztyakból. Nagy dolog az Velkovic, édes uram, gondold meg csak. Az apja ott ül az országgyűlésen, az egyik nagybátyja, a bécsi Noszty, excellenciás úr, egy másik Noszty kanonok. Milyen dolog lesz az, mikor majd azt mondd a kaszinóban : »Ma a nászom beszélt a Házban, ugyan okosakat mondogatott oda az ellenzéknek«.

Velkovic uram azonban nem ezen a nézeten volt, ki is tört ilyenkor.

— Nem adom a leányt ennek a hadnagynak. Hess varjú, ne károgj a fülembé. Nem adom pedig azért, mert ez a hadnagy csak hadnagy, de ha kapitány volna se adnám, mert lump. De ha lump nem volna se adnám, mert katolikus, én pedig lutheránus létemre csak lutheránusnak adnám. De ha lutheránus volna se adnám, mert nagyúri házból való, ahonnan minket, ha egyszer odaviszik, meg se fog látni, az új családjával egyetemben. Azt ti ostoba asszonyok fényes partinak nevezitek, ha a leányotokat úgy adjátok oda, hogy az aztán szegyenkezik hozzátok jönni. Én azt eltemetésnek nevezem. Ennél fogva inkább adom a Nagy Szamárnak (egymásközt így nevezték a vendéglő tulajdonosát), mint a nagy úrnak. Ami pedig azt illeti, hogy egy érsek is volt a Nosztyakból, hát az bizonyosan az égbe jutott s éppen ebben van a baj, mert annak sehogy se tetszenék ez a frigy, s ott még közbejárna bosszúságában az égieknél, hogy vonják meg ettől a házasságtól az áldást, melyben egy lutheránus kapaszkodik fel a híres családi fára. No hát az én Rozáliám nem mókus s nem fog semmiféle fára felkapaszkodni, míg én élek. Azzal is szeretnéd a szemé-

met betapasztani, Zsuzsanna, hogy kanonok rokona van a hadnagynak, akitől örökséget lehet várni. Hát én azt mondom, Zsuzsanna, hogy a papok ideje lejárt és nemsokára olyan szegény ördögök lesznek, mint a mi papjaink. De ha nem is, én becsületes ember vagyok, nekem az ebül gyűlt szerzedék nem kell. No, mit rázod a fejedet? Hogy nem ebül gyűlt szerzedék? Hát mit tudsz te? Te semmit se tudsz. A történelmet kell lapozni, Zsuzsanna barátocskám. Azt mondod, hogy én se lapoztam? No hát nem lapoztam, nem értem rá, de azért tudom, hogy mit jelent az a »holt kéz«, ahogy a papi birtokokat nevezik.

— Hát mit jelent, no? — vág közbe Velkoviczné.

— Azt jelenti, Zsuzsanna lelkem, hogy a papok annak idején szörnyen becsapták az országot. Szent István királyunk, igaz, tett nekik ígéreteket, hogy birtokokat kapnak, csak kereszteljék, térítsék a népet, de semmit se írt alá, anélkül halt meg. Most aztán a papok összeröföntek, csináltak egy adománylevelet, óriási darab területeket osztva fel püspöki uradalmaknak, levágták a szent király jobb kezét s abba szorítván be a kalamust, aláírták vele nevét az okmány alá. Már most aztán mi következik ebből? Egy különös jogeset. Irtóztató ravaszság volt ebben. Senki sem mondhatja, hogy az aláírás nem az István király kezeírása, hisz az, és mégse az, mert már akkor »holt kéz« volt. Hát érted-e már, mi forr énbennem? Tessék ebből kiokoskodni! Istentelen egy dolog ez, amely nem sokáig maradhat már annyiban.

A csendes vidéki félművelt emberek fejében csodálatosan alakulnak át az elmúlt események s izgatják őket. Hanem iszen az mindegy, a földolog, hogy Velkovics a Kozsehuba pártján állt. Velkovics azonban a hangulatok embere és mikor a hadnagyot a lován látja, neki is ugrál a szíve örömében. Mégis csak szebb a ló, mint a számár. (Ámbár a »Nagy Számár« árán akár egy ménest lehetne venni.) Aztán a hadnagy kedves, megvesztegető modorú fiú, olyan szépen tudja mondani Velkovicsnak, hogy »kedves Gyuri bácsi« s olyan szeretettel néz rá, hogy attól az ő szíve is megolvad. »Szó, ami szó — gondolja magában —, ha leány volnék, én is csak olyan volnék, mint Rozália, de minthogy én férfi vagyok és nem vagyok számár, hát mégis inkább adom Rozáliát a Nagy Számárnak«.

Ezért nem volt még tiszta munka sem a Kozsehuba tervbevett eljegyzése, sem pedig a Noszty hadnagy felülkerekedése ; így is össöpöntenhet, de amúgy is. Kozsehuba érezte, hogy roppant veszedelmes ellenfele támadt, forrtak benne az ádáz gondolatok, amelyeket nem önthetett versszakokba, mint a poéták, mert nem ivott ama bizonyos kasztáliai forrásból. Kozsehuba csak sört ivott. Noszty sem volt bizonyos győzelmében, úgy vette a dolgot, mint egy háborúviselést, melynek kimenetele bizonytalan.

A háborúviseléshez azonban pénz kell. S ő szerencsétlenségére, éppen most tört le. Nagyon sokáig volt már együgyűn azon városban. Az mindég kész méreg egy katonatisztnak. Az »andere Städtchen, andere Mädchen« közmondás nem bolondság. Az új leányokat még talán elengednék a hadnagy urak, hanem az új városokra, melyekben új uzsorásokat és új hitelt találnak, határozottan szükség van.

Noszty hadnagy minden hitele kimerült, most már azon a fokon járt, hogy a kamerádjaitól kért apró tízforintos kölcsönöket becsületszóra s azokat is alig bírta megadni. Ez rendszeren a vég kezdete. Tavasz felé már semmi eszközökben sem válogatott, eladta a két lovát, értékes tárgyaitól, emlékeitől is megvált, ezeknek az árából igyekezett még fenntartani helyzetét, úgy ahogy, Velkovicsék szemében, de mikor ezek nyáron Rajecre utaztak hosszabb fürdőzésre, egyszerre végképp bedugult minden forrása, pedig a döntő ütközetnek Rajecen kellett megvívnia. Az apja megírta, hogy nem adhat most egy garast sem : »Rossz világ jár rám, az egész hónapban vesztettem a tarokkon«. A módosabb Nosztyak a tavaszi fagyokról és takarmányhiányról panaszkodtak, még a jó kanonok is, ki pedig »készpénz bácsi« volt eddig, kisiklott egy ájtatos okoskodással : »Krisztus urunk néhány halacskával töltött meg számos embert, szomorúan kell bevallanom csekély szolgálójának hiú erőlködését, aki minden halacskájával is képtelen volt egy embert betölteni : hiú kísérleteit immáron abba is hagyja. Ámen«.

Ily kétségbeejtő viszonyok közt az a hadi fortély villant meg a megszorult hadnagy fejében, hogy akinek nincsen puskapora, szerezzen az ellenségéből.

Hanem ahhoz bizony egy kis pofa kell. Hiszen igaz,

azelőtt, mikor még nem udvarolt Velkovics Rozáliának, egy ízben már kért Kozsehubától száz forintot és azt pontosan megfizette (éppen ez a tény sugallta az eszmét), de az akkor volt! Most egészen más a helyzet, harcban álltak a leány miatt és egyébként Noszty félvállról vette a zsíros civilt, az pedig lelke mélyéből gyűlölte benne nemcsak a vetélytársat, hanem a szép hadnagyot és előkelő nevű úrfit. Nagyot bámult tehát, midőn az egy este nagy kardcsörtetéssel és sarkantyúpengéssel benyitott az üzleti irodájába.

— No, találd ki Tivi, miért jöttem én most tehozzád?

— Bizony nem bírom elgondolni.

— Egy kis baráti szolgálatot kérek tőled, kedves öregem.

Bámulatosan melegítő, rokonszenves hangja volt.

— Ugyan? — osodálkozott Kozsehuba.

— Nem kerülgetem a kását. Katonás egyszerűséggel fordulok hozzád, nem volnál-e szíves kétszáz forintot kölcsönözni?

Kozsehuba már eleget hallott a városban a Noszty pénz-zavarairól s gondoskodott róla, hogy Velkovics uram fülébe is eljussanak (mert árts az ellenségnek, ahogy lehet), de annyira megszorultnak mégsem hitte, hogy éppen őhozzá merjen fordulni, akit annyiszor megsértett hányaveti modorával, elmés oélzásaival, éppen Rozália jelenlétében. No, ez már mégis nagy szemtelenség. Akkora nagy, hogy megzavarta Kozsehubát. Ilyesmire nem volt elkészülve. Hirtelenében nem talált szavakat megbotránkozására. Azon gondolkozott, hogy a szemébe kacagjon-e, kigúnyolja-e, vagy pedig egyszerűen üzleti ridegséggel elutasítsa?

Addig gondolkozott, míg aztán se az egyiket nem tette, se a másikat, hanem valami más tervelt ki és így szólt a hadnagyhoz jóakaró hangon :

— Mire kell az a pénz?

— Hogy némely apró dolgaimat rendbehozzam, míg otthonról nagyobb összeget nem kapok.

(Nem mondta meg, hogy Rajecre akar menni a pénzzel.)

— No, tudod — felelte Kozsehuba —, kétszáz forintot nem adok.

— Soknak találsz?

— Kevésnek. Mire még két száz forinttal? Az csak egy kis éter-injekció. Vagy levegőt adok, amiben mozoghatsz, vagy nem adok semmit. Vagy ezer forintot kérj, vagy semmit.

A hadnagy el volt érzékenyülve, majdnem a nyakába ugrott a nagy lelkesedéstől.

— Te vagy a legjobb cimbora, a legédesebb fickó a világon, szeretnék összevissza csókolni. Tudod-e, hogy boldoggá teszel?

— No csak még ne hirtelenkedj azzal a megcsókolással. Mert igaz, hogy adok neked ezer forintot kölcsön, de nem akarok benned csalódní.

— Afelől biztosítlak, pajtáskám!

— Egyszer már csalódtam benned! — mondta összevont szemöldökkel Kozsehuba.

— Énbennem?

— Hát igen. Egyszer már adtam neked száz forintot kölcsön. Emlékszel?

— De hisz megadtam.

— Éppen azért csalódtam benned, mert azt hittem, hogy nem fogod megadni. Ha most azt hinném, hogy megadod, másodszer csalódhatnám. Akiben én egyszer csalódom, én annak többé nem hiszek. Én üzletember vagyok, barátocskám, vagyis, ahogy te szoktad mondani, filiszter. Nekem elveim vannak.

— Nem értelek — idegeskedett a hadnagy. — Adsz vagy nem adsz?

— Adok — mond ez nyugodtan —, ha meg tudod három hó alatt fizetni.

— Hogyne tudnám?

— És ha lesz egy elfogadható jótálló — tette hozzá Kozsehuba.

Erre bezzeg menten elsavanyodott a hadnagy ábrázata.

— Ez egy rossz tréfa, Tivadar. Hisz ha nekem elfogadható jótállóm volna, akkor egy intézethez fordulok és nem alkalmatlankodnám a barátaimnak. Hol szaladjak én itt az idegenben egy elfogadható jótálló után? Ki ír nekem alá ezer forintot itt ebben a zabpátriában?

Kozsehuba vállvonogatva fonta össze mellén a kezét.

— Nem mondtam én, hogy szaladj valaki után, én csak azt mondom, hogy legyen a váltón jótálló. Hogy hol veszed, miképp veszed, mint szellem lép-e be a kuloslyukon, azzal nem törődöm, én csak azt kívánom, hogy jótálló legyen a váltón. Érted-e?

Noszty vörös lett erre, mint a láng, haragosan emelte fel fejét kevélyre.

— Te, úgy látszik, elfeledkezel, hogy egy Nosztyval beszélsz!

— Én csak egy ajánlatra mondtam egy föltételt — felelte ártatlanul a kezeit dörzsölve, mintha mosná.

— Egy elfogadhatlan, sértő föltételt!

— Ha sértőnek találod, visszavonom, ha elfogadhatlanak, ne fogadd el.

— Eszembe sincs.

S ezzel fölcsapta csákóját még a szobában s dühében hátrarúgta előrecsúsztott kardját, úgy rohant ki lihegve, fújva, de a küszöbről még hátrakiáltott hevesen :

— Kozsehuba, te nem vagy úr!

Másnap a sörházban találkoztak a kuglizónál. Ebéd előtt odahúzódik az egész városi intelligencia.

Kopereczky báró is ott van ilyenkor s azonfelül mindenki, akiben izomerő van, kilökní a golyót. Nagy zaj és óriási érdeklődés mellett folyik a Kriegsparthie. Ebben nyer kielégítést, ami hadakozási ösztön a jámbor tót urakba beleszorult.

A hadnagy kedvetlen volt, szép hosszúkás arcán átvirrasztott vagy átdorbézolt éj nyomaival, kékes patkókkal a szemei alatt, hihetőleg bántotta a tegnapi eset, mert rá se nézett Kozsehubára, hanem egyszer aztán kilencet talált ütni, amire nagy hurrá-kiáltás támadt és a hadnagy is vidámabb lett, mert nincs az a vérbeli kuglizó a világon, aki arra a kéjes zörejre, amit a kilenc báb összeomlása kelt, el ne felejtené minden bajját, és amint ettől a dicsőségtől mámorosan Kozsehuba mellett kellett átmennie (hisz ilyenkor még a halálos ellenségének is megbocsát az ember), nem állhatta meg, hogy még ne szólítsa :

— Nagyon megharagítottál tegnap, Tivadar!

— Pedig nem volt okod — mentegetődzött Kozsehuba —, mert mit kértem tőled?

— Ne beszélj, kérlek, olyan hangosan.

— Ügyszólván semmit — folytatá halkán. — Hisz az egész dolgot be lehetett volna pecsételni a te pecséteddel s ráírni a borítékára, hogy csak azon és azon a napon bontható fel. Ha pedig, amint mondod, addig kifizeted, hát akkor igazán tárgyitalan az egész mesterség.

— Hiszen persze, persze, de tudod mégis. Léni, egy kriglit hozzon! (Majd megint Kozsehubához fordult.) Ugye szép lökés volt, mi? Ami pedig azt a tegnapi dolgot illeti, majd meggondolom, hogy mit lehetne benne tenni.

(Most már a boltomban vagy — gondolta magában Kozsehuba.)

S valóban, estefelé újra megjelent nála a hadnagy, nagyon szelíd volt, semmi negéd, semmi hetykeség a magatartásán.

— Hát mégis eljöttél? — kérdezte Kozsehuba közömbösen.

— Az ördög idehozott. Add ide azt a cédulát, hadd írom alá — mondá fojtott hangon. — Kit akarsz?

Kozsehuba tintát, tollat és egy váltó-úrlapot tett eléje.

— Hát mondjuk például az alezredest, Stromm Adalbert lovagot — ajánlta Kozsehuba.

— Eredj a pokolba vele — tört ki Noszty —, annak olyan szép kalligrafikus írása van, hogy ha a nyakam vágod el, sem bírom megközelíteni.

— Annál jobb — nevetett Kozsehuba. — Legalább nem kell majd írasszakértő.

Noszty összeresztett.

— Mit mondtál? — kérdé sötét arccal, rekedten.

— Semmit. Mit mondtam volna? Hiszen csak üres formalitás az egész.

Hiszen csak egyet percen a kihagyozott, meghasított lúdtoll, a papíron megiramodik egy kicsit, hejh, erős munka volt. (No, máskor nem lesz már olyan erős.)

Föllélegzett, izzadó üstökét megtörülte s lecsapta a tollat, mintha egy mázsás rudat dobna le.

— Itt van! — hörögte. — Nézd meg, rendben van-e, aztán pecsételjük le!

Kozsehuba csak úgy félszemmel pislogott rá, látta, hogy

rendben van ; a Noszty név fölé oda volt írva kusza, bizonytalan betűkkel : »Adalbert von Stromm«.

Hát rendben volt. Kozsehuba benyúlt a Wertheim-szekrényébe és kiolvasta neki az ezer forintot. Most már hadd szaladjon vele Rajecre, leányt hódítani.

Mondani sem kell tán, magától értetődik, hogy volt most hegyen-völgyön lakodalom, a mi hadnagyunk kihúzta magát, szabadságot kért, elment Rajecre és ott olyan szelet csapott a szép Velkovics Rózsika körül, hogy a világ bámult. Még kell adni, hogy mutatósan tudott költeni. Nem járt itt ilyen gavallér még tán a Thurzó-kisasszonyok idejében sem, akik itt fürdöztek a hajdankorban. Pici ny lányomait még most is látni véli a fenyvesekben egy-egy a múltakon elmerengő sétáló.

A pénz röpiült, de az idő is. Egyszer csak vége lett a nyárnak. Velkoviosék hazajöttek a skatulyáikkal és ládáikkal, a hadnagy szabadságideje lejárt, minden elmúlt, a nyár virágai elnyíltak, a falevelek sárgulni kezdtek, minden hervadozott, csak a szerelem nyílt javában a két ifjú szívében. A hadnagy érezte, hogy itt az ideje huszárosan nekivágni s megkérte Velkovicstól is a leányt. Az öregúr nem mondott nemet (nem mert az asszonyoktól), hanem annyit mondott, hogy »aludjunk rá egyet, hadd ösmerkedjünk meg jobban«. A halasztás pedig veszedelmesebb volt most a kosárnál, mert a váltó lejáratá ideje közelgett kérlelhetlenül, megdöbentő bizonyossággal. A halál semmi, még ha biztos is, mert az elácsorog, megáll, kanyarodik, megfordul, visszahúzódik, mint az útközben egerésző macska, Isten tudja, mikor érkezik meg, enged egy napot vagy egy hetet, talán többet is, de a határidő rideg szám, az nem engedhet semmit. Október 10-ike — tehát nem lehet se előbb, se utóbb. Az éjek és a napok egyszerű fehér és fekete kockák, mint a híd padlóin, órajtuk keresztül lépeget zordonan, kimérten a kiszemelt áldozat felé a rettenetes október tíz.

Míg messze az idő, száz terv, megannyi száz vigasztaló barát enyhíti, oszlatja a gondot, törüli a verejtéket az izzadó üstökről, de amint zsugorodik a kockás mező, szétszaladnak a jóbarátok, a vérmes tervek s marad csak egy, a legutolsó, a legkétségbeesettebb, megírni haza az »öreg«-nek.

Kedves Apám!

Ha még életben akarsz találni, jöjj hamar, nagy vallo-
mást kell tennem, de azt csak élőlőszóval lehet. Ha októ-
ber 10-ikéig jössz, még beszélhetsz velem. Tizedikén
reggel már halva leszek. Bocsássatok meg nekem és
temesetek anyám mellé.

Hej, erre a szomorú levélre megdobban otthon az apa
szíve. Mikor indul a legközelebbi vonat? Hamar a táskámat,
a köpönyegemet! Mint a záporosó, sírdogál a kisasszony. Jaj,
meghalok itthon a nagy bizonytalanságban, vigy magaddal
engem is, apuskám! Bizony nem is olyan rossz gondolat. Ki
tudja, mi baja a fiúnak, de legyen bármi szívbeli keserűség,
ha valaki vissza bírja őt rántani a sírból, az a húga keze,
hiszen mindég annyira szerette, olyan nagyon kényeztette.
Jól van, készülődj fel, együtt megyünk, leányom!

Noszty Pál és Vilma leánya 9-ikén estefelé Trencsénbe
érték és a »Nagy Szamára«-hoz szálltak be, onnan küldték el a
bérszolgát, keresse fel Noszty hadnagyot.

A hadnagy nemsokára előjött (már az is milyen nagy
öröm, hogy életben van) s töredelmes vallomást tett.

Máskor földig sújtotta volna az öreg Nosztyt az eset,
most csak annyit mondott sötéten :

— Ilyesmi még nem történt a familiánkban, de most
már késő, hogy emiatt neked szemrehányást tegyek. Most
már csak annyi időnk van, hogy mentsünk, amit lehet. De
miképp? Mert pénzt nem hoztam. Annyira megijesztettél, hogy
rögtön jöttem. Hol vegyek itt pénzt? Engem itt senki se ösmer.

— Hiszen éppen az a jó — jegyezte meg nagy cinizmus-
sal a fiatalabb Noszty.

Az öreg eltűnődött, miféle ismerőse lehetne itt? Hát a
kis Kubioza főispán. Az bizonyosan megembereli, ha itthon
van, s ha nincs is pénze, segít valahogy. Aztán itt lakik most
báró Kopereczky Izrael Izsák is, igaz, hogy önző tót ember, de
lehet vele beszélni, van rajta egy kis kaszinói patina. Csak-
hogy most már későn van, vaosora ideje, ilyenkor senkit sem
illik meglátogatni, ilyen szándékkal; legjobb lesz reggelre
halasztani a műveletet.

— Eredj most a szemem elől, ne lássalak, mert csak az epém forr fel — pirongatta meg a hadnagyot —, végezd a dolgodat, ha van, vagy aludj, ha tudsz aludni, de én előlem elpusztulj. Reggel aztán eljöhetsz és ha az Isten szerencsét ad, hát még egyszer kiváglak, pokol fajzatja, hanem aztán azt se halljam, hogy apád vagyok.

Ezzel a mennydörgéssel könnyítvén atyai lelkén, a könynyelmű emberek csodálatos módon helyre igazodó nyugalomával lesétált leányával a »Nagy Szamár« étkező termébe, mely alul volt, két rekeszre osztva a vörös és fehér abroszok számára.

A fehér abroszos teremben első volt, akit megpillantott egy nagyobb társaságban, báró Kopereczky Izrael. Az asztalfőn ült, szürke kabátban, nyúl színű fajdkakas-tollas vadászkalap a fején. Éppen javában beszélt valamit, mikor a Vilma kisasszony szoknyáinak suhogására egyszerre minden szem az ajtó felé fordult. Gyönyörű jelenség volt nyúlánk, magas természetvel, finom fehér arcával, melyen valami költői köd borongott; fekete haja volt, de nem fényes, olyan, mint a korom s ahhoz egy imádandó fitos orrocska, hogy az ember szeretné megenni.

— Ohó! Hohó! Hiszen ez Noszty! — kiáltott fel a báró kitörő örömmel s úgy vágta az asztalhoz a kalapját, hogy szinte zúgott.

— Szervusz Kéti öcsém! Ejnye, de derék dolog, hogy látlak!

Kopereczky felugrott, eleibök sietett és egyben átigazította magát kaszinói alaknak, kiegyenesítvén nyakát, félkörben hajlítá meg karjait. »Csak a zúza hiányzik a hóna alul«, jegyzé meg a törzsasztal szeniorja, a járásbíró, a rántott csirke szokásos tálalása jutván eszébe az arisztokratikus kéztartás formájából.

Kopereczky aztán ott is ragadt a Nosztyak asztalánál. Az öregü felette nyájasan fogadta s a kisasszony olyan pompás társalgó volt, hogy mindjárt át tudta melegíteni, akivel beszélgetett, mintha tíz éves ismerősök volnának. A báró apró szürke szemei csakhamar ragyogni és világítani kezdtek, mint a macskáé. Hovatovább jobb kedve támadt, még pezsgőt is hozatott és vizespoharakat rendelt hozzá. Így előkelő az a vidéken, hogy a plebs ne tudja, mit isznak az urak.

Egyébként hiába erőltette a nagyvilági bontont, azért igazi típusa maradt a vidéki gavallérnak, bizonyos zöld allűrökkel. Zsonglór-mutatványait vette elő, mindjárt első intrádára elnyelte a Vilma kisasszony kesztyűit, majd újveretű körmei aranyakat szedegetett elő a hajából és a csipkés gallérja fodraiból, amire nagyokat kacagott az öreg Noszty, de Vilmának határozottan visszatetszett a szellemtelen tréfa, bár nem mutatta.

Mikor a kunsztokból kifogyott, odaintette a kucsébert, rákényszerítvén Vilmát, hogy húzzon a zaoskjából három számot. Vilma húzott, de a három szám összeadva túl volt a százon, tehát nem nyert. Most maga üszött Kopereozky, megint nem nyert. Dühös lett, káromkodni kezdett, majd megmustrálta a kucsébert, hogy osal, kiszedte a számaikat, megolvasta, hogy kilencven-e, mindez igen közönséges, ízetlen magaviselet volt, de csak el kellett azt nyelni jó képpel, mint egy kapitális bohóságot szokás, hiszen kis városban kisvárosi emberek laknak és végre is Vilma kiérezte apja modorából, hogy Kopereozky ez idő szerint becses ember.

Különben nem volt ostoba s látszólagos együgyűsége mellett ravasz tervet főzött ki. Az a művelet, hogy az aranyakat a Vilma hajából fogdosta ki s hogy az elálló hajszálak érintése édesen osiklandozta, veszedelmes kóstoló volt. Tovább, tovább! — inoselkedett vele az a pajkos tündér, aki a pezsgőben lakik.

— Tudja mit, Vilma kisasszony, se az én kezem nem szerencsés külön, se a magáé, van egy babonám, próbáljuk meg, húzzunk egyszerre együtt, én egy számot, maga a másik kettőt.

Megrázta a zacskót és odanyújtotta Vilma felé. Vilma kisasszony bedugta a keskeny kis kezét, mire a selyma Kopereozky is benyúlt a maga nagy manosával, de volt annyi esze, hogy a zaoskjában nem a begöngyölített számokat hajszolta, hanem mohón kapott a fehér kezeoske után, megszorongatva azt nagy kéjjel, mámoros pislogással; mintha puha meleg madárfészekben turkálna, érezte a kéz lüktetését, izzó tűz nyargalt át erein, a leány arca pedig piros lett, mint a rózsza. A bolond is kitalálhatta, hogy a zaoskjában mi történik, de hát amit az emberi szem nem lát, azt nincs joga az apai vigyázatnak figyelembe venni.

— Ejnye Kopereczky! — szisszent fel durcásan Vilma és kirántotta kezét a zacskóból. — Meg van maga bolondulva, vagy mi?

— Úgy látszik, hogy csakugyan bolond vagyok, mert kis számot kellene húznom s ahelyett szándékosan egy nagy numerus után vetettem ki a kezemet. Haragszik?

— Persze, hogy haragszom — felelte és elfordította a szép, álmatag arcát.

Erre aztán teljesen elkecsereedett Kopereczky. Fejét lehajtotta a félkönyökére és elkezdett könnyezni.

— No, ne okoskodj, *Kéti*, ne légy gyerek! — szólt közbe az öreg Noszty. — Micsoda dolog az, Vilma? Hiszen csak féfa az egész. Még csak az hiányzik, hogy felhívjátok rá a közfigyelmet. Már is idenéznek az idegen asztaloktól. Hamar nyújts kezet Kopereczkynek!

Vilma engedelmeskedett, ami aztán annyira fölvilla-nyozta a bárót, hogy egész vidáman fölkiáltott:

— Hopp no! Most már meghalsz, kucséber! Játszom az egész kosárra!

Ez mindig esemény a »Nagy Szamár«-nál, korszakalkotó dolog. Minden évtizedben egyszer történik, hogy egy-egy nábob vagy tékozló örökös egész kosárra játszik. Síri csend támad szerteszét az asztaloknál. Beszélgetés, anekdotázás félben marad. A kucséber szívének hangos dobogását lehet hallani. A szegény olasz életfolyamatja megdöbbenő válpont-hoz jutott: vagy koldus lesz a következő percben, vagy szerencsefi. Minden figyelem ide fordul. A pincérek lába legyökerezik. Még tán az óra is megáll a falon, bereked a tik-tak egy-két percre.

A báró sokáig kotorász a zacskóban, végre kirántja a három számot és figyelmesen a kucséber arcára néz.

— Nyertem! — hörgi diadalittasan.

— Honnan gondolja? — kérdi Vilma.

— A kucséber arcáról látom. Biztos.

A kucséber arcán a kétségbeesés gyöngyözik. Ő már ismeri kívülről a számaint, s hirtelen összeadja, de a szörnyű katasztrófát látva, mégse adja meg magát, megüvegesedett szemeit babonásan emeli a mennyezet felé, nem mer hinni a bizonyosban s csodáért imádkozik: »Oh Santa Madonna, segíts«.

A számok azonban Santa Madonnánál is erősebbek. A 9, 15, meg az 53 Maróthy szerint 77, jóval százon alul ; a kosár tehát a Kopereczkyé.

— Engedje meg, Vilma kisasszony, hogy önnek ajánlhassam fel.

Olyan kevélyen, szertartásosan mondta ezt, mint egy középkori lovag, ki az ellenségtől elvett zászlót a királynéja lábaihoz teszi le.

— Köszönöm, uram, addig is, míg viszonzozhatom.

— Mit, viszonzozni akarja? — pattant fel Kopereczky.

— Vagyis szintén kosarat akar nekem adni?

Vilma elmosolyodott.

— Nono, hát alkudjunk meg, a kosarat nem maga kapja — biztatta meg, miközben kivett a kosárból egy szem mogyorót és egy narancsot, a mogyorót kettéharapta a hófehér, rizskásaalakú fogaival, a narancsot félretette, a kosarat pedig visszaadta az olasznak.

— Itt van, szaladjon vele, szegény ember és máskor ne kezdjen ki a báró úr szerencséjével.

Az nem is kérette magát sokáig, úgy elszaladt terhével, mint a füst, abban a meggyőződésben, hogy a Madonna mégis csak segített rajta, egy másik Madonnát küldvén le az égből maga helyett.

Most meg már azért neheztelt meg Kopereczky, hogy hát az ő ajándékát így becsülte meg a kisasszony. Ezt ő nem érdemelte. Ez kegyetlenség. Isten, aki az ő szívében olvasni tud, látja, hogy az milyen tiszta és őszinte s ezen aztán sirni kezdett, el nem felejtvén, amennyi nedvet kisírt, azt megtévezve beszedegetni a poharakból.

Noszttyék látván, hogy a bárón mindjobban erőt vesz a bor, fáradtaknak jelentették magukat s elbúcsúztak, hogy a szobájukba vonulnak.

Kopereczky váltig ellenkezett.

— Ej no, restellem, hogy jobban nem mulattattalak. De mért nem írtad meg előre, bátyáoskám, barátocskám, hogy jössz. Fogattam volna galócát a Vágban, kötöttünk volna nyakára pántlikát, nemzetiszínt, ahogy szoktuk, ha nevezetes férfiúvendég van. Galóca nélkül nem lehet. Egyszer Deák Ferencnek is küldtünk, de mikor az »Angol királynő«-nél

elébe tették megsülve, a nemzetiszín pántlikával nyakán, csak nézte, de nem mert belőle enni. »Várom — mondta —, hogy előbb talán a Szózatot is el fogja énekelni.«

Erősködött, hogy galóca nélkül nem eresztheti el a város kedves vendégeit, azért csak olyan föltétel alatt engedte őket a szobáikba, hogy holnap még nála jelentkeznek.

Fölmentek szobájukba, de az alvástól még messze voltak. Csordultig ki kellett élvezniök a vidéki multság minden ízét. Kopereczky valahol előkerítette a cigánybandát, Kiczka Flórist s éji zenét adott Vilma kisasszonynak, amire az bosszúsan fordult meg ágyában s osípósen jegyzé meg :

— Az ember, úgy látszik, nem kezdődik okvetlenül a bárónál.

— Nono — felelt félálmosan az öreg Noszty. — Csak-hogy Izrael barátunk nemcsak báró, hanem azonfelül szenior is lesz, az pedig csinos kis bolondság.

MÁSODIK FEJEZET

A KOPERECZKY-CSALÁD S FŐLEG NÉHÁNY SZŐ AZ ELŐBBI FEJEZETBEN SZEREPELT BÁRÓ KOPERECZKY IZRAEL IZSÁKRÓL

Kétségen kívül feltűnik az olvasónak az Izrael Izsák kettős név s körülbelül így okoskodik :

Ha már az apja bolond volt, legalább a keresztszülőknek lehetett volna eszük. Micsoda hóbort az, egy magyar bárót ilyen zsidó nevekkal megnyomorítani?

Pedig bizony nem voltak azok a keresztelő funkcionáriusok bolondok, se a papája, tudták ők azt, hogy mitől hízik a légy. Az Izrael Izsák neveknek éppen olyan, sőt amolyanabb oka van, mint például a *Tamás* keresztnévnek a Szirmay-családban, vagy annak a hagyománynak a gróf Nádasdyaknál, hogy minden házukat mindenkoron náddal fődjék, amit annyira betartanak, hogy mikor a pesti palotájukat nem engedte a fővárosi tanács náddal födetni, mégis náddal födtek — csak tettek fölébe még egy zszindelyfedelet is.

Az Izrael Izsák keresztnévnek az az oka, hogy Kopereczky Károly a múlt század elején Prágába kerülván, mint huszár-főhadnagy összeállt ott egy kellemetes zsidó hajadonnal, mely vadházasságból egy fiú született, Móric, s neveltetvén a zsidó rítusban és hitben, csak felserdült korában adoptáltotta Károly által, kinek kemény szívét a közelgő halál fuvalata melegítő meg törvénytelen fia irányában. Ez a Móric báró áttérvén a keresztény hitre s megkapván az őt illető magyarországi birtokrészt, megtelepedett az arany Prágában, kereskedelemmel foglalkozott (a vér, hiába, kiüti magát), s kivált mint katonai szállító roppant vagyont szerzett. A magyarországi gögös Kopereczkyek mindamellert megvetették őt és sohasem érintkeztek vele, ami fő bosszúsága volt életének. Gyermektelenül halván el, bolondos végrendeletet tett, hogy vagyonának kamatait és mindennemű jövedelmét idők végéiglen a Kopereczky bárói nemzetségnek olyan tagjai élvezzék,

kik a szent keresztségben az Izrael Izsák keresztnevet kapták és viselik, mégpedig, amennyiben több Izrael Izsák fordulna elő a családban, mindenkor a szenior, a legidősebb Izrael Izsák báróé a vagyon jövedelme s csak a Kopereczky-család címere felfordításával (vagyis magvaszakadtával) száll az egész tőke a katonai kincstárra. Katonák bőrén szereztetvén, legyen a végén megint a katonáké.

A Kopereczkyeket természetesen hidegen hagyta a végrendelet. Nem reagáltak. A pénznek még akkor szaga volt. Csak húsz évvel később, a fősvény Kopereczky Benedek (IX. Benedek a családfán), mikor már a prágai kamatok nagyon felszaporodtak és a családi birtokok erősen megfogytak, gondolta rá magát a legutolsónak született fiúgyereknél, kinek az anyjára erősen gyanakodott (egy az inszurrekcióból visszamaradt nyelvmester volt szóban), hogy Isten neki, kereszteljék meg hát Izrael Izsáknak a kis porontyot.

Báró Kopereczky Izrael Izsák viselte is a nevet egészen húsz éves koráig, de akkor belátta, hogy ezzel a névvel nem lehet egy Kopereczky bárónak megélni Magyarországon; kigúnyolják, hep-hepet muzsikáltatnak neki, az úri kisasszonyok háta mögött azt mondják neki a »Haragszom rád«-ban : »Haragszom rád«. (Miért?) »Mert olyan furcsa neved van«. S össze nevetnek lenéző ajkbiggyesztéssel. A megyei restoráción nem választják meg semminek : a bemutatásoknál még a családtagok is szégyenlik magokat s elharapják a keresztnevet ; magok közt is »Kéti«-nek nevezik a szerencsétlent (hogy ti. két »i« van a neve után : Kopereczky I. I.). Kéti báró érezte, hogy ettől az átkozott névtől okvetlenül meg kell válnia, erre pedig éppen csak egy mód volt, hogy főbe löje magát s ezzel aztán egy füst alatt azt is bebizonyította apja előtt, hogy mégis *igazi* Kopereczky volt. Abban a tekintetben legalább, hogy nagy számár volt — amiről ország-szerzte ismeretesek a Kopereczkyek —, mutatja ezt a pozsonyi dietán szárnyrakelt paszkvillus is, Kopereczky István követre vonatkozó :

Mivel nem vagy Deák, csupán Kopereczky,
A nagy bölcsességtől ergo nem repedsz ki.

Így múlt el vagy húsz év. Sok idő egy család történetében. Azalatt bejött a váltó, vasút, a vasúttal a nagy fényűzés,

pezsgők, havanna szivarok és most már nem Galilei mondta, hogy »mozog a föld«, mert az ugyan meglehetősen közömbös volt, míg csak ő mondta — hanem az volt a baj, hogy most már Kozsehuba János takarékpénztári igazgató (a Tivadar néhai apja) kezdte mondogatni tótosan, hogy »mozogja a föld«. Lehetett pedig ezt a mozgást látni a takarékpénztári könyvekből, az árverési hirdetésekből és egyebek közt az elterjedt Kopereczky bárói család némely tagjainak mindég szűkebbre szoruló háztartásából, szemlátomást kopottabb fogataiból és egyre savanyúbb ábrázataiból.

Nem csoda, hogy ebben a helyzetben az egyik Kopereczky (XI. Benedek) nagyot és merészet gondolt; rávetette magát arra az eszmére, hogy ő megváltoztatja a nevét »Izrael Izsák«-ra ha lehet, de megpróbálja, ha nem is lehet. A kamatok annyira felgyűltek azóta a prágai örökségnél, hogy ez már maga roppant garmada, de a pusztai évi jövedelem is a harmincezer forintot kerülgeti. Nosza megindult a kormányhoz, császárhoz kijárni az új keresztnévet, püspök rokona révén magához a római pápához is eljutott és addig kilincsel, költött és rimázkodott, míg végre csakugyan megváltoztatták a keresztnévét valamely törvényesnek kieszelt formák között Izrael Izsákra, de a bíróság kimondta, hogy néhai báró Kopereczky Móric a király által is helybenhagyott végintézkedése a *szent keresztségben nyert* névre érvényes és nem a koronás fők audienciáján szerzetre.

Uccu lelkem teremtette, most aztán leesett a hályog a Kopereczky bárók szeméről, kezdték már belátni, hogy hohó, hiszen ez a név voltaképpen nagy érték és ami fiúgyerek született a legközelebbi időben, az mind Izrael Izsák nevet nyert, úgy a katolikus, valamint a lutheránus ágaknál. Persze nem ütheti meg valamennyi az örökséget, de már a név egymagában is promessz, ajánlólevél bármely a világba lépő Kopereczkynek, ha nem nyitja is meg a kövér örökséget előtte bizonyosan, de legalább el se zárja és hitelt fakaszt a könnyelműbb uzsorásoknál. Ahány Kopereczky családfő, annyi Izrael Izsák lett már most; igaz, hogy az örökségben csak egy ült, a szkipcsavai Kopereczky Mihály fia (éppen abban az időben született, mikor XI. Benedek Rómában járt). Ezt most már úgy hívták a családban rövidesen, hogy »seniore«.

pedig még csak most tanul járni, de ha meg talál halni, jön a szekvens, az lesz akkor a szenior, pedig most még csak szopik.

Nőttek csöndesen, lassan az Izrael Izsákok, s már a kis-korban bizonyos gyöngédebb ápolásban részesültek a Kopereczky Józsefek, Mihályok, Benedekék, Györgyök és Jánosok között, sőt a folyton romló világ is többre nézte, elnevezvén őket »várandós Kopereczkyek«-nek, míg a keresztény kereszt-nevű Kopereczkyek a »kimaradt Kopereczkyek« gyűjtőneve alatt úsztak bizonytalan vizeken a boldogulás felé. Úgy, hogy idők folytán szívettépő dologgá vált a Kopereczky-szülőkre nézve, hogy csak az egyik fiúszülöttüket ékesíthették ilyen névvel. Ott voltak ömértóságaik is, ahol az angol lordok, akik könnyeket csorgatnak utóbb szülött fiaik bőlesejébe, vagyis még rosszabbul voltak, mert az angol lordnak a második, sőt harmadik fiából is lehet lord, ha elhalnak előtte az idősebbek, de a Kopereczky Györgyökből, Benedekéből, Mihályokból, hajh, sohase lehetnek Izrael Izsákok. Bizony vérlázító, hogy a papok nem engednek több egyforma nevű élő gyereket egy-ugyanazon apától és anyától! Pedig egyik-másik Izrael Izsák meg is halhat időközben s micsoda szívfájdalom az aztán, hogy a megmaradottakban egy se Izrael Izsák többé.

Hanem iszen amit nem lehet, nem lehet, de miért nem lehetne megadni a módját legalább a szép hangzatra nézve? S egyszer csak kitalálta az egyik Kopereczky, akinek már volt Izrael Izsák fia, hogy a következő fiacskáját megfordítva: Izsák Izraelnek keresztelteti. Ez ellen aztán nem is lehetett a papnak semminemű kifogása, ezt a kánonok nem tiltják. Hiszen csak az kellett, hajrá, utána a többi Kopereczkyek, ami divat, divat s lón csakhamar majdnem annyi Izsák Izrael a családban, amennyi Izrael Izsák volt eddig. A bárónók egyebet se csináltak, szülték őket rakásra.

Évtizedekig folyt ez ártatlanul, nem is látott ebben senki »dolus«-t, legfeljebb jámbor mulatságot, hanem éppen most, történetünk idejében, hallatlan, micsoda kavarodás történik belőle — ki hitte volna még akkor?

Legközelebb IV. Kopereczky Izrael Izsákra, Mihály fiára következett a szeniorság. Most ugyanis egy tudóvészes Kopereczky III. Izrael Izsák (a lutheránus ágból) a szenior, aki folyton utazgat, a tavaszt keresi és a sírt találja meg rövid

időn. Minthogy az utódlási igény még a szenior életében bejelentendő, ami egyszerűen a keresztlevél beküldéséből áll s ez idő szerint IV. Izrael Izsák, Mihály fia az előbbi fejezetben leírt hórihorgas vörös Kopereczky a legidősebb, el is vitte a nyáron személyesen a keresztlevelet Prágába. De tessék csak elképzelni, mi történt: már egy másik keresztlevelet talált ott. Az Izsák Izraelek közül, akikre a kutya se gondolt, véletlenül előállt I. Izsák Izrael (XII. Benedek fia), hogy azt mondja, ő négy egész hónappal öregebb a hórihorgas vörös Kopereczky Izrael Izsáknál, tehát őt fogja illetni legközelebb a stallum.

A szerteszét élő Kopereczkyek általában, de különösen a legitim érzésűek megbotránkoztak e váratlan fordulaton (az Izsák Izraelekkel bíró familiák kivételével) s többnyire jól megmosták a törvénytelen követelő fejét, ha találkoztak vele.

— Megbolondultál? Mit akarsz, szerenosétlen? Miféle nagyzási hóbort ez téled? Hiszen nem vagy te Izrael Izsák! Te csak Izsák Izrael vagy barátocskám!

— Az mindegy.

— Ohó!

— No hát majd megmutatom, hogy mindegy. Két karakterisztikus zsidó névről van szó s az örökhagyó intencióinak egyformán felel meg, akár az egyik van elől, akár a másik van hátul.

Ennyiben állt az ügy s valóban igen kellemetlen volt I. Kopereczky Izsák Izrael váratlan föllépése, mert a vörös Kopereczkynek nagyon kellett az örökség. Csak nagy nehezen bírta foltozni a szegénységet. A birtoka alig jövedelmezett valamit, hivatalt pedig nem vállalhatott, mert semmihez sem értett. Úgy nőtt fel, mint egy osikó. Nyilvános iskolába nem adták, az otthoni nevelését pedig a krapeczi kántor-tanítótól, Sztimák Józseftől nyerte. Mikor már olvasni megtanult (csoda, hogy megtanult) az apja közbelépett, hogy nem engedi tovább kínozni a gyereket. Hogy mit csinált, mivel töltötte idejét harminchárom éves koráig (annyi idős most), bajos elősorolni. Voltaképpen semmit se csinált, vadászott, lovazott, eljárt a szomszéd birtokosokhoz és a többi Kopereczkyekhez névnapokra, búcsúkra, lakodalmakra, szerette a parasztlányokat és a menyecskéket, kártyázott a környékbeli dzsentrí-

vel, lovakat csereberélt a trencsényi kupeccekkal, néha gyapjú-eladás idején Pesten is töltött egy-két hetet, hol a kaszinóban »jó spóoinek« tartották, ki szeretetreméltó abban, hogy jó képpel tűri a gúnyolódást és a brutális kaszinói malficiákat. Atyja halála után átvette a krapeci birtokot: kétezer hold hozzáférhetetlen erdőt és mintegy nyolcoszáz hold szántóföldet, növelte apródonkint a rajta levő terheket, miközben türelmetlenül várta a prágai stallumot.

Ez a várandóság, bár megzavartatott, mégis nagyban emelte tekintélyét. Sőt, miután az a hír is keringett, hogy a Prágában elhelyezett tőkét, az új szenior idejében, ha az egy kicsit utána jár, a magyarokkal megbékült uralkodó át engedi hozatni magyar pénzüzetekbe, ahol ez idő szerint magasabb a kamatláb, ez a körülmény adta meg az impulzust, hogy a takarékpénztár Kozsehuba halála után, nem közönséges előrelátással, Kopereczky bárót választotta meg elnökének.

A tudatlanok vakmerőségével kapott utána, de a nemezis hamar utolérte, mert még el sem foglalta elnöki székét s máris híressé lett a pénzügyi körökben egyetlen mondásával.

Az igazgatósági tagokat, kik a választás hírére testületileg hozták meg, kitüntető szívességgel fogadta s oeroleszerűen intézett hozzájuk leereszkedő kérdéseket.

— Nos tehát nagyon jól van; szívesen leszek az elnökük. Majd csinálók rendet. Mindent el fogok követni hogy az önök dolgát megkönnyítsem. Sokat dolgoznak?

— Elég sokat. A forgalomtól függ.

— És mi az a sok dolog?

— Reggeltől estig jönnek az emberek.

— Úgy? És mit akarnak? — kérdezé csodálkozva.

— Kölcsönt akarnak felvenni.

— Micsoda? — riadt fel Kopereczky, fenyegetőleg emelve fel ökleit. — No iszen, majd adok én azoknak kölcsönt!

Az igazgatósági tagok hűledezve néztek össze s rögtön tisztában voltak az új akvizícióival. Titokban azonban nem tartották a famózus kijelentést s csakhamar közkinosévé vált az emberiségnek, mint anekdota, bejárván az egész országot, kacajt fakasztott mindenfelé. Sok becsületet nem szerzett vele a takarékpénztárnak, de szerzett magának még egy titulust, a »báró Stupiczki« nevet.

Mindez inkább tudatlanságból eredt, mintsem hülyeségből s abból a szelességből, hogy nem tudta a tudatlanságát véka alatt tartani. Nagyképűnek kell lenni az embernek, másokat hagyjon beszélni előbb ott, ahol ő maga nem áll szilárdan. A tudatlanságnak csak egy takarója van — a nyelv; minek azt minduntalan mozgatni?

Ismerethiányaitól eltekintve azonban, elég magához való esze volt s veleszületett gavalléros gondolkozásmódja. Csakhamar belejött az elnökségbe s amint apránkint megismerte a dolgok csínját-bínját, csak olyan jó takarékpénztári elnök lett belőle, mint elődei.

HARMADIK FEJEZET

VALAHOGY MINDÉG RENDBE JÖNNEK AZ ELIGAZÍTHATATLAN DOLGOK IS

A bárónak ez a takarékpénztári állása foglalkoztatta az éjjel Noszty képviselő úr gondolatait. Alig aludott valamit. A nagy adósságosinálóknak csodálatos a szimatjuk. Valami titkos érzés megsúgja, hogy ettől vagy attól az embertől ki lehetne vasalni ennyit vagy annyit. Nincs rá semmi különösebb ok, de azért görcsösen ragaszkodnak ehhez a sejtlemhez.

Reggelre kelve első dolga volt a bárót felkeresni a nagy sárga épületben a piacon, melynek homlokzatán egy aranyköpű pompázott, de a takarékpénztári tisztviselők azt újságolták, hogy a báró még nem jött be, bizonyosan alszik, az éjjel nagy cécó volt, őméltósága olyan kedvre szottyant, hogy éji zenét adott először itt bent a városban valami pesti kis-asszonynak, akibe teljesen belebolondult, azután kivitte az egész cigánybandát a Vághoz és a galócáknak adott éji zenét, végezetül pedig azzal az ürüggyel, hogy menjenek galócát fogni, belelökte a brácsást meg a cimbalmost a folyamba, hogy azok majdnem belevesztek, de legalább tüdőgyulladást okvetlenül kapnak, szóval fölséges egy multság volt, minélfogva ma az elnök úr őméltósága valamivel később fog bejönni.

Tíz óra is elmúlt és még mindig nem jött Kopereczky, sőt a féltizenegyet ütötte a toronyban, mégse mutatkozott az utcán. Noszty tükön ült a várószobában, de hát még a fiatal hadnagy, aki künn az utcán fel s alá járva várta, széna-e vagy szalma : élet-e vagy halál? A kis forgópisztoly ott volt a zsebében. Szorongó érzések között tapogatta meg s aztán megint járt-kelt, hol a toronyóra tekintve, hol a takarékpénztár zöldre festett kapujára.

Végre kijött az öreg.

— No, mi van? — kérdé tőle rekedt hangon.

— Nincs szerencsénk, Kopereczky még most sem jött be. Devernázott az éjjel és talán alszik.

— Mindennek vége — sóhajtott fel a hadnagy. — Úgy látszik, el kell vesznem. Tizenkét órakor felbontható és előmutatható a váltó. Ahogy én ismerem Kozsehubát, egy percig se fog várni. Mit tegyünk?

— Talán küldjünk valakit Kopereczky után? Vagy a lakásán keressem fel? Ahol jön ni!

E pillanatban tűnt fel hórihorgas alakja, amint nagy pelesen lépkedett a templomnál. Mellette egy hatalmas kos poroszkált, nagy görbe szarvai körbe hajolva befelé nőttek a halántékaiba. Erős állat lehetett, egyszer állítólag összetülekedett a város bikájával és megkergette, Kopereczkyt mint egy hű kutya kísérte mindenüvé.

A hadnagy szemeiben remény csillant meg s sietve osont el egy mellékutcába, míg az öreg Noszty Kopereczky elé lépett.

— Éppen tehozzád iparkodom.

Kopereczkyn semmi nyoma se látszott már az éjjeli dorbézolásnak, friss volt, vidám és osupa illat, még a vén kos is rezedá-parfümmel volt meglocsolva. Nyájasan nyújtotta mind a két kezét Nosztynak.

— Isten hozott, kedves bátyácskám, Isten hozott. De jó, hogy megszólaltál, mert bizony nem ismertem volna rád, mint az olyan kóróra, hehehe, amin még tegnap egy rózsabimbó ringott.

— Vilmát a fogadóban hagytam, mert egy komoly dologban jöttem hozzád.

— No hát osak gyere be azzal a komoly dologgal.

Kart karba fűzve léptek be a takarékpénztári épületbe, a folyosón kinyitotta az elnöki szobáját és előre ereszté Nosztyt, de a kos fürgébb volt, ő törtetett be elsőnek a szentélybe s egész nyugodtan lefeküdt a Wertheim-szekrény elé.

— Hát ül le és gyújts rá, aztán parancsolj velem, ha úgy tetszik.

— Nem egyébért jöttem, kedves Kéti öcsém, mint azokért az aranyakért, melyeket tegnap a leányom hajából kifogdostál.

— Ah! Persze — nevetett édesdeden a báró. — Erre nem is gondoltam. Igazán kapitális! Tudod-e, hogy egy jó prókátor talán ki is tudná perelni részetekre. Az a baj, hogy mindössze csak kettő volt; azzal csináltam az egész flancot.

— Az bizony kevés — veté oda amúgy mellékesen a képviselő, majd egész komolyra vált arccal így folytatá: — Mert úgy nézz meg engem, hogy én most egy nagyobb összeget akarok tőled rövid úton, rövid határidőre szerezni. Tudod, a fiú. Hej, barátom, nagy dolog apának lenni. Valami görbe dologba keveredett, a becsülete áll kockán. Kényes természetű ügy. Hisz értesz engem. A pénz rögtön kell. Egy fél óra alatt kell, vagy még hamarabb. Ide hív levélben és bevallja. Nem-hogy előre megírta volna. Képzeld a kényszerhelyzetet, amibe kerültem. És hát kihez forduljak itt? Itt csak egy úr van, egy perfekt gentleman, aki ezt a helyzetet megérti és az te vagy. Mindenesetre hozzád kellett fordulnom. . . Igaz-e vagy nem?

Kopreczky szeretett volna most itt nem lenni, de azért mint egy igazi gentlemanhez illik, nem mutatta, csak a zavart beszédjén látszott az igyekezet, hogy a voltaképpeni beszélgetési tárgytól távolodjék.

— Hiszen igaz, igaz, ami azt illeti. Bizony cudar nép ez itt. Nincs ezeknek fogalmuk a becsületről. Jól mondod. Ezeknek a fenyvesmadár a madaruk, nem mint nekünk a Turul. És azt megeszik mindenestől. Önző kutyák. Adnak is ezek valakinek valamit. Megcsalják ezek az Istent is. A Máriának is mivel szúrják ki a szemét. Odaadták neki a fecskét, hogy az legyen a Mária madara s azt aztán megkímélik, nem bántják, kiosinyeit ki nem szedik és nagyra vannak vele. De hát mért nem adták oda a fürjet vagy a császármadarat? Azért, mert az nekik jó pecsenyének. A kis verébfiókokat is megsütik és megesszik, de a fecske semmire se jó, hát legyen a Máriáé.

Noszty idegesen húzta ki az óráját.

— Hiszen mind szép ez, édes öcsém, hanem az óramutató könyörtelenül szalad. azért hát kérlek, méltóztass a tárgyra térni.

— Jó, hát beszéljünk róla. Az nem árt. Mennyi volna az az összeg?

— Kétezer torintra van szükségem, mégpedig ebben a negyedórában.

Az öreg Noszty mindig úgy egyenlített ki adósságokat, hogy kétakkorát csinált. Ez olyan rossz szokása volt, amiből a legkritikusabb pillanatokban sem engedett.

— Hm, az osinos összeg. Zsigmond király valamikor egy várost zálogosított el ennyi pénzért.

— Ne beszélj nekem Zsigmond királyról és a madarakról, kérlek.

— Jó, hát nem beszélek. Hanem tisztázzuk előbb az eszméket — szólт derűlten (jele, hogy mentőgondolat jutott eszébe). — Mondd meg nekem mindenekelőtt, hogy kihez jöttél most, kedves bátyám?

— Hogy értsem azt?

— Báró Kopereczkyhez-e, vagy a takarékpénztári elnökhöz?

— Természetesen báró Kopereczkyhez.

Kopereczky olyat kacagott erre, hogy a falak is rengni látszóttak és a kos is abbahagyta a kérődzést az asztal alatt.

— No, hisz akkor jó helyre jöttél. Kopereczky ugyan nem adhat neked egy grislit se, mert ő maga is kölcsönökből éldegél.

— Ej, akkor hát a takarékpénztári elnökhöz jöttem — vágott közbe Noszty türelmetlenül.

— Úgy? Az elnökhöz? Az már más — és a Kopereczky vörösös tuskés szemöldökei felszaladtak a homloka tetejére. — Oh, én Istenem, milyen kellemetlenség ez most! Mint elnök nem adhatok neked pénzt ebben az órában, mert ahhoz össze kellene hívni előbb az igazgatóságot, aki megszavazza, ahhoz pedig legalább huszonnégy óra kell.

— No, akkor aztán vigyen el az ördög — tört ki a komoly honatya s rohant kifelé kalap nélkül, sétatob nélkül, azzal a végső emberi ösztönnel, hogy bár minden cél nélkül, de segítségért induljon valahová.

— Hohó, megállj csak! — futott utána Kopereczky és megcsípte a folyosón. — Valami jutott eszembe.

— Mit akarsz?

— Gyere csak vissza ; hisz a kalapodat is bent hagytad. Hová mennél így? Ugyanis az jutott eszembe, hogy van nekünk egy határozatunk, mely szerint az elnök a saját szakállára is

adhat pénzt, ha az illető kézizálogra veszi azt fel. Hát adjál valami zálogot!

— Ne légy legalább nevetséges, Izrael! Nincs énnálam pajtás egyéb értéktárgy, csak három vadgesztenye a zsebemben, amit a gutaités ellen hordok.

— Dehogy nincs. Hát ez az aranykeretű üvegfityegő az óraláncodon?

— Ez a Vilma arcképe. Testvérek közt sem ér többet tíz forintnál.

— Az mindegy. Nekem ez a medalion kell. Megelégszem vele.

Noszty kordialisan belecsapott a báró markába és lekapcsolta a medaliont.

— Mégis derék gyerek vagy, Kéti. Köszönöm a szívességedet és mihelyt lehet, kiváltom a zálogomat.

A báró átvette a zsuzsut, bezárta a Wertheim-szekrenybe és leült megírni az utalványt.

— Csak ez az unalmas írás ne lenne — zsémbelt. — Micsoda bolond találmány, barátocskám. Az ember lefogdossa az emberi hangokat ezekkel a légy lábakkal. Hát nem nagyszerű? Mit is mondtál csak? Hogy mindjárt kiváltod, *mihelyt lehet*. Bocsánatot kérek, de mi nem élünk frázisokból. Nem vagyunk mi sem közvélemény, se országgyűlés. Tessék üzleti nyelven beszélni! Mikor? Évet, hónapot, napot! Mondjuk, kiváltod egy fél év alatt.

— Helyes.

— De tegyük fel, hogy ki nem váltod s ebben az esetben.

— Olyan eset nincs.

— Bocsánatot kérek, az üzleti életben mindég számolni kell ilyen esetre. Tehát ebben az esetben a kézizálogra vonatkozó szabályok lépnek életbe, vagyis.

— Vagyis?

— A zálogtárgy akkor a miénk — nevetett Kopereczky. — A zálogtárgy eredetije, hehehe. Mert maga a zálogtárgy csak szimbolum, hehehe. Mint például a mappa egy bizonyos földterületről.

Ezen a tréfán aztán Noszty is jóízűen nevetett s bevárván, míg a becsengetett hivatalnok áthozza az utalvány ellenében

a kétezer forintot, meleg kézszorítások között elbúcsúzott barátjától, ki megígérte, hogy feketekávéra felkeresi őket a vendéglőben.

Alighogy az utcára ért Noszty, megkondukt a déli harangszó a piarista-templom tornyában. Lehorgasztott fejfel, szorongó érzésekkel járt azóta odakünn a hadnagy s úgy tűnt fel neki ez a várhegy tövében elterülő egész város, mint egy nagy siralomház. Feje zúgott, lábait lassú reszketegség fogta el, szemei elhomályosultak, összefolyt előtte minden, házak, furmányos szekerek, jövő-menő vásárosok. Annyira meg volt semmisülve, hogy az apját se vette észre, amint feléje lépegett. Csak a harang bűgött rémletesen : bim-bam, bim-bam. A lélekharang az. Arra rezzent fel, mikor az öreg vállon érintette.

— Kiszorítottam — mondá spártai egyszerűséggel.

Föllélegzett, mint a sívó homokban fetrengő hal, ha vizet öntenek rá.

— Hála Istennek! De akkor most már menjünk! Egy perocet se szabad veszteni.

Úgyde éppen most jön rájuk szemben a megyeházából Kubicza főispán, aki el van ragadtatva, hogy régi barátját és képviselőtársát itt láthatja, ahol a madár se jár, összeszidja, hogy nem hozzá szállt, de még csak nem is értesítette (ördögök szánkázzanak a hátadon) s azután megfordulván és hozzájuk szegődvén, egy bennszülött hidalgó büszkeségével magyarázza el a Főtéren útközben az egyes nevezetesebb épületeket. Ez volt az Illésházy grófok palotája. Balra odább lakott állítólag valamikor Szvatopluk király, hogy azt mondják, ott volt a téli rezidenciája. (Az ám ni, most is ott vánszorong az udvaron egy fehér gebe, talán éppen az a bizonyos.) Emitt a 13-as szám alatt őrizték 1622-ben a szent koronát. Nézd csak azt az ócska házat, ott hált meg Podjebrád Katalin, mikor Mátyás király átvette mint menyasszonyát.

Meg-megállt valamely alkalmas ponton mutogatni a várromok festői voltát. No, ugye szép? Nem afféle akármilyen dibdáb város ez. Úgy nézd meg a cipőidet, hogy a nagyapáid pora van rajtok.

— Apám, elkésünk! — türelmetlenkedett a hadnagy, de Kubiczával nem lehetett bírni.

És már úgysis elkéstek. A déli harangnak csak éppen az első kondulását várta Kozsehuba Tivadar, de hogy várt volna többet egy percet is. Tudta már ő, hogy megjött a hadnagy apja tegnap (kis városban hamar elterjed a hír). S nemcsak attól fél, hogy fizetni fognak, hanem a Noszty kisasszony jelenléte olyan háztűznézésfélét látszott jelenteni. A Velkovic-házban egész éjjel tisztogattak, sikáltak, rendezgettek erre a hírre s azóta is egyre füstölög a kéményük, sütnek, főznek — legalább azzal a pletykával ijesztette meg délelőtt a gazdasszonya, Klobukné asszony. Nosza, nem szabad késni. Ki kell a kígyó méregfogát venni, ha alkalom van rá. Klobukné által ugyanis egy kosár mogyoróval kedveskedett Rozáliának délelőtt, de az azt üzenté nagy gúnyosan, hogy ő nem mókus. Ez ütött szeget a Kozsehuba fejébe.

Hát tavaly még mókus volt? Hisz tavaly még elfogadta tőle az évenkénti mogyorókiüldeményt. Meg is köszönte levélkében. De most már nem mókus. Hm, úgy vagyunk? No, hát majd megint mókus lesz a kisasszony.

És amíg Nosztyék ácsorgással töltötték az időt a Főtéren, ő magához vevén az ominózus levélborítékot, sietve igyekezett a kaszánya felé az ezredes lakására.

Kemény, katonás, hirtelen haragú ember volt Stromm lovag. Kozsehubának már előre megborzongott a háta, ha elgondolta, hogy fog az mérgében ugrani, mikor a nevével aláírt váltót felmutatja. De mindegy, ezen már át kell esni a jövődő boldogsága érdekében.

Kozsehuba sohase beszélt vele, csak a kaszinóból ösmerte, ahol az ezredes kalabriászt szokott játszani és olyan mérges, harcias hangon mondta ki a terceket, kvartokat, mintha hadcsapatokat vezényelne. Hát még a kontrát? Azt lehetett volna hinni, hogy egy kartács süvit a levegőben.

Nem minden szepegés nélkül kopogtatott be most ajtaján.

A mogorva »szabad«-ra benyitott a dolgozószobájába, hol éppen csibukozott az ezredes. Féltizenkettőkor szokott reggelizni s ilyenkor szívja a csibukját. Ez volt a legrosszabb időpont. Azt már mindenki tudta, hogy az ezredes nem szabad csibukozás közben zavarni, mint a püspököt imádkozás közben.

— Mi tetszik? — kérdé bosszúsan.

— Én Kozsehuba vagyok.

— Az nekem mindegy, de mi tetszik?

— Mindenekelőtt ezt a borítékot akarom az ezredes úr jelenlétében feltörni.

— Hát aztán? — kérde az ezredes valóságosan nyugtalanul. Nem bírta elgondolni, miről lehet itt szó.

— Ime, a borítékban egy ma lejáráó váltó van az ezredes úr zsirójával, azt bátorkodom tiszteletteljesen bemutatni.

— Egy váltó? Az én zsirómmal? Lehetetlen — mondá elcsodálkozva.

— Méltóztassék megtekinteni.

Az ezredes átvette a váltót. Megnézegette elől, hátul, miközben kivörösödött, a szemei kigyúltak, halántékán az erek kidagadtak s a balkezével idegesen dobolt az asztalon.

(No, most mindjárt kezdődik a vihar — gondolta Kozsehuba.)

De az ezredes kemény arcvonásai ahogy kijöttek a formáikból, éppen olyan gyorsan vissza is igazodtak. Egy nagyot fűjt előbb, aztán egyet szippantott a csibukból.

— Ki adta önnek ezt a váltót? — kérdezte nyugodtan.

— Noszty hadnagy úr.

— És hát most azt akarja ön, ugye, hogy én fizessem ki?

— Igenis jogom van azt kívánni bármelyik aláírótól s amennyiben Noszty úr ma délig nem fizetett, kénytelen voltam a másik aláírónál mutatni be a váltót.

— Hát igen — hagyta rá az ezredes udvariasan —, kezes fizess, ez a regula. Foglaljon helyet, uram, míg összekeresem a szükséges pénzt.

— Az ezredes úr ki akarja fizetni? — kérde ez osodálkozva.

— Természetesen. Hát nem azért jött ön, hogy kifizessem? Hiszen úgy értettem.

— Igen, igen, de joga van az ezredes úrnak legalább megvizsgálni az aláírást és esetleg tiltakozni.

— Az ördögbe! — fortyant fel az ezredes. — Hiszen csak nem tagadhatom meg az aláírásomat?

— Bizonyos ön abban, ezredes úr, hogy ezt a váltót aláírta?

— Persze, hogy bizonyos vagyok. Hiszen csak emlékszik az ember, nem vagyok még demenciában.

— Tessék csak jobban megnézni.

— Ejh, ön úgy tesz, mintha gyanakodnék, hogy az én írásom.

— Bizonyosan tudom, hogy nem az ezredes úré! — kiáltott fel élénken Kozsehuba.

— Ezer ördög! — pattant fel az ezredes. — Hogy meri ön kétségbevonni, amire én egyszer azt mondom, hogy így van? Egy szót se többet. Itt van a pénze. Egy-kettő, fordulj, indulj! Aláz' szolgálja!

Rossz hangulatban tért haza Kozsehuba. Már a pitvarban meghallotta, hogy vendégei vannak, akikkel Klobukné bibelődik odabent. Kardcsörgés, káromkodások hallatszóttak ki. Könnyű volt kitalálni, hogy Nosztyék méltatlankodnak, amiért nem találták otthon.

Egy percig gondolkozott, ne forduljon-e meg, de mégis csak benyitott hozzájuk.

— Szervusz, bruder — kiáltja eléje örvendezve a hadnagy —, de jó, hogy jössz. Már szinte megharagudtunk, hogy nem vártál be. Édesapám, Noszty Pál országgyűlési képviselő. (Kozsehuba meghajtotta magát.) Eljöttünk, barátom, azt a bizonyos dolgot eligazítani.

— Már el van igazítva.

— Ne tréfálj, kérlek, hanem add ide az izét, a borítékot, elhoztuk a pénzedet, köszönettel.

— Ismétlem, már rendben van. A váltót ezelőtt egy negyedórával bemutatam az ezredesnek. Onnan jövök most.

— Azt a gazságot csak nem tetted meg? — hebegte a hadnagy elhalványodva.

— Ugyan ne tettesd magad — tört ki Kozsehuba haragosan —, mintha nem tudnám, hogy össze voltatok beszélve, hogy az ezredes is csak olyan . . . olyan lump (»mint te« — akarta mondani, de a hadnagy vérbenforgó szemeit látva, megennyhítette), mint a többi lumpok.

A hadnagy hozzáugrott és felemelte a kezét, hogy arcul üti. Az öreg Noszty elébe állt, nem engedte.

— Te gazember — sziszegé a hadnagy és reszketett a dühtől.

— Így beszél egy váltóhamisító egy becsületes emberhez — méltatlankodott Kozsehuba.

— Vigyázzon fiatalember, túrtőztesse a nyelvét — inté tárgyilagos magaslatról az idősb Noszty. — Ne ingerelje. Nem látja, hogy kard van az oldalán? Ahelyett, ha már megcsinálta a bonyodalmat azzal, hogy be nem várt bennünket, hanem úgy viselkedett, mint egy Shylock, segédkezzék a kibontakozásban. Hát lássuk csak. Ön bemutatta a váltót az ezredesnek ; mit csinált már most az ezredes?

— Az ezredes kifizette a váltót.

— És mit mondott?

— Azt mondta rá, hogy ő írta alá.

Apa és fiú mély csodálkozással néztek össze.

— Menjünk — szólta az öreg —, itt többé nincs semmi keresetünk.

— De engem ez az úr megsértett! — dühöngött a hadnagy. — Ez vért kíván.

— Eredj a pokolba, az igazat mondta.

Erővel kituszkolta fiát a szobából, mire az meglegedett vér helyett egy gőgös, lesújtó tekintettel.

— Eredj már, kérlek, itt úgyis borzasztó a festék-szag.

Az ajtók tényleg újonnan voltak festve és a hadnagy hozzá is súrolódott az egyikhez, mire dühösen rugott egyet a pitvarajtón s tisztogatni kezdte a festékhez ért kardbojtját.

— Nem árt már annak semmi — sóhajtott az öreg —, be van az már piszkolva anélkül is.

Túl a kapun tanácstalanul álltak meg.

— Hát mármost mit tegyünk, apám? Hová? Merre?

Az öreg a gondolatait igyekezett rendbeszedni.

— Az ezredes kétségen kívül gavallér ember. Az szép tőle, amit tett. Nem akart elejteni, megmentette az életedet. Fizetett ezért ezer forintot. Nem akarta, hogy a világ megtudja, ki vagy, de ő maga már tudja. Mit lehet ebből tehát konstatálni? Azt, hogy úriember és jóakarattal viseltetik irántad. A katonák többnyire jószívű emberek. Kár azokat bántani. De ez más blatra tartozik. A fő az, hogy a konkrét esetből szűrjük le a kardinális alaptételeket, amelyek aztán eligazítanak a teendőinkben. Első dolgunk kipuhatolni, hogy ez a jóakarata mekkora és mennyire aknázható ki? Ez az egyik. Mert ha nagyon erős a jóakarata, akkor el lehet talán végképp simítani a dolgot. Azonban azt is konstatáltam, ugye,

hogy úriember. Ez a második. Itt megint az áll elő, hogy nagyon úriember-e, vagy csak afféle úri svádájú jó bácsi? Mert, ha nagyon úriember, akkor nem engedi elsimítani azt a disznóságot, amit elköveltél és nem öl meg ugyan, de megszabadítja téled a tisztikart. No, ne szólj közbe. Hiába csikorogtad a fogadat. Mert apád vagyok, de nem akarok számár lenni s úgy okoskodom a dolgok fölött, amint hideg ésszel kell. Ezekhez képest tehát tisztán áll az én feladatomban. Most te eredj a húgodhoz a vendéglőbe, vigasztald meg és rendeljek nekem is ebédet, én pedig sietek az ezredeshez, megköszönöm az eljárását, kifizetem, magamhoz veszem a váltódat és amit meg lehet csinálni a javadra, azt megcsinálom. Csak azt mutasd meg, hogy hol lakik.

Ezzel aztán az öreg Noszty elindult jobbra, a hadnagy balra és csak az ebédnél találkoztak, amikor már ott ült az asztalnál Kopereczky is. Lábainál a kos feküdt s ő annak a gyapjas hátán melegítette a lábait, mert úgymond, ilyenkor ősszel, mikor még nem fűtenek s könnyen fölfázik az ember alulról, lábmelegítőnek használja a kóst, téli vadászatoknál pedig megbecsülhetetlen. Ugyan tegye csak fel rá a lábacskáit, Vilma kisasszony! Az imposztor így akart gyönyörködni ingerlő lábformákban és bokákban.

Az öregúr viseletéből semmit se lehetett leolvasni; mintha ércből volnának az arcvonásai. Jóízűen evett, fesztelenül csevegett Kopereczkyvel, amit jó jelnek vett a hadnagy, hanem azért mégis furkálta a bizonytalanság s nem bírta sokáig megállni, hogy egy jelentőségteljes oldalpillantással meg ne kérdezze :

— Mi van az illetővel, apámuram?

— Nagyon úriember — felelte az apa egész közömbös hangon. (Oh, ezek a politikusok! Hogy tudnak magukon uralkodni!)

— No, hogy dagadjon meg — gondolta magában a hadnagy elszomorodva.

Képzhetni, milyen unalmas volt neki most végighallgatni a Kopereczky széptevéseit, parlagi bókjait, vaskos tréfáit és kijelentéseit. Éppen magyarázta, hogy ő sohasem hallgatott a tanítóira, mindent az állatoktól tanult, amit tud.

— Talán a kos is valami professzor-féle magánál? —
ospikkedte Vilma kisasszony.

— Valóban az. Ő türelemre tanít engem, mint ahogy a
méh, mely a takarékpénztári épületen van, a gyűjtésre és
szorgalomra emlékeztet. Én az állatok tanítványa vagyok és
ez egyik legfőbb büszkeségem.

A hadnagy kíváncsian nézegette a kost, jó volna most
eltanulni tőle a türelmet, mert ugyancsak türelmetlenül várta
az asztalbontást, míg végre okos szót válthat az apjával.

— Mit végeztél?

Az öregúr kivette nadrágzsebéből a kettérepesztett
váltót és átadta.

— Ezt elhoztam — mondá —, a becsületet tehát úgy
ahogy, megmentettem, hanem az angyalbőr elveszett.

— Hogy érted azt?

— Úgy, hogy a váltómanipulációról csak két ember
tud. Az egyik az ezredes, aki sohase fog arról szólni, a másik
pedig Kozsehuba, aki talán szólni fog róla, de ez csak pletyka
számba esik. Mindamellet ez legyen az utolsó botlásod ezen
a téren, mert ez nagyon csúnya és veszedelmes dolog. Ami
pedig a legközelebbi teendőket illeti, eredj fel a szobámba és
írd meg a lemondásodat, az ezredes követeli, hogy le a mon-
durral, lépj ki a hadsereg kötelékéből, azután pedig osoma-
golj, megyünk haza. S ha nagyon tapintatos akarsz lenni,
kezdj köhögni, mert egészségi okokból jössz; a felvidéki éles
levegő megtámadta a tüdődet.

Így folyt és így végződött a Nosztyék felvidéki kirán-
dulása. A legszebb hadnagyot elvitték Trencsénből, ami azon-
ban nem hagyott nagyobb úrt a kis tót városban, mert más
hadnagy jött a helyére. Velkovics Rozália sírt, ahol nem látták,
egy csomó hitelező pedig káromkodott, ahol hallották. Még
egy darabig irkáltak utána, hol neki, hol az apjának, de
miután választ nem kaptak, elmaradoztak apránként, mint a
darazsak az elvirágzott fától.

Innen-onnan végképp is elfeledkeztek volna róla, ha
Kopereozky nem járna egy idő óta annyit Budapestre s nem
hozna róla némi híreket, hogy köhécsel, hogy azért hagyta el
a katonai pályát, majd meg hogy vért hány. (»A mi vérünk az,
amit hány« — sopánkodtak a hitelezők.) Némelykor Velko-

vics Rozáliának is hozott valami üzenetet tőle s az akkor rendesen elpirul vagy elsápad.

Ebből aztán kombinálni lehet, aki akar. Hanem abból is lehet kombinálni, hogy valahányszor Kopereczky Budapestre megy, mindig találkozik Nosztyékkal. Sőt itthon is sokat gondol rájuk, mert ami galócát fognak a Vágban s ami vadkeoskét lőnek a krapeci erdőben, az mind Noszty Pál címére megy a fővárosba.

S hovatovább mind több-több gyanús jel gyűlik össze. Az ősi bagolyfészket, a krapeci kastélyt javítani kezdik tavaszkor, a bozóttal, farkastejjel, labodával fölvert kertet parkírozzák, utakat csinálnak, egzotikus bokrokat ültetnek. Valami fő a Kopereczky fejében, meglássátok.

Hát az fött benne, hogy egy félév múlva azzal állított be Pesten az öreg Nosztyhoz, ahol különben gyakori vendég volt egy idő óta, hogy a terminus lejárt, eljött a kétezer forintért és elhozta a zálogot.

Noszty Pál tréfára fogta a dolgot.

— Te is mindig olyat kérsz, ami nincs. Várj kérlek őszig, míg a vicinálisomból pénzt tudok összeütni.

Kopereczky megrázta a nagy fejét.

— Én bizony nem várok egy napot se. Előre megmondtam. Vagy fizess rögtön, vagy pedig viszem a zálog eredetijét.

— Miféle eredetijét?

— Vilma kisasszonyt. No, mit bámulsz úgy rám, mintha meg akarnálenni? Vagy a pénzt, vagy a leányt, így volt az alku.

Noszty arca olyanra gömbölyödött ki, mint a osászárszemlye.

— Hát iszen jól van, csak ne kiabálj annyira! Azért kár olyan lármát csapni, hogy a cselédek azt hiszik, verekszünk. Hiszen ami Vilmát illeti, megkapod tőlem ingyen is, sőt tartom szerencsémnek. Mért nem szóltál már előbb, hogy szereted? Hát így szokás nálatok leányt kérni?

— Ej, te azt nem érted — s fitymálólag intett a kezével. — Tudom én, mit csinálok. Mert úgy van az bátyácskám, vagyis rectissime, kedves apósocskám, hogy az öcsém János, IX. János, megkért a boldogult apámuram kívánságára feleségül egy Abaffy kisasszonyt. Liptóból, nem is szerette pedig. Az Abaffy-leány kosarat adott neki. János öcsém éppen

olyan szerény, szégyenlős ember volt, mint én, a kosarát annyira restellte, hogy beugrott a Vágba és belefűlt. Ezt meg aztán az apám vette a szívére és a halálos ágyán megeskettetett engem, hogy sohasem kérem meg a kezét anyától született teremtsenek. Ezért nem házasodtam ekkoráig. Mindig vártam, hogy valaki rám köti magát, valami olyan módon, ahogy az a regényekben előfordul, de az ördögnek se kellettem. Hát értesz most engem, ha én a zálogot követelem.

Noszty melegen megrázta a kezét és megölelte.

— Látom, Kéti fiam, hogy a formulák embere vagy. Ezt szeretem. Ezzel Magyarországon még sokra lehet vinni. Jövőd van, Kéti. Olyan főispánt csinálók belőled, mint a pinty. De igazán szereted-e a leányomat?

Kopereczky csak a szemeivel hunyorított s bágyadtan leeresztette kezeit, mint a meglőtt bagoly a szárnyát.

— Hát Vilma szeret-e?

Kopereczky az égre nézett merengve.

— Azt csak az Isten tudja — sóhajtá.

— Nos, akkor eredj, beszélj velem!

Búsan rázta meg fejét.

— Ez az, ami nem lehet. Hisz az megkérés számba menne és még kosarat is kaphatnék. Isten ments attól, hogy én szóljak. Inkább a nyelvemet vágatnám ki. Én csak paszszíve viselkedhetem. Amit megfogadtam, megtartom. Nem vagyok én politikus. Én az állatok tanítványa vagyok.

— Pedig úgy beszélsz, mintha a jezsuitáké volnál.

— Neked kell elcsinálnod a dolgot — követelte Kopereczky —, vagy pedig fizess meg a kétezer forintot és akkor itt a medalionod, én pedig megyek szerelmi bánatomban egyenesen a Dunának, hadd lássa az apám szelleme az égből, hogy a kosarat ki lehet ugyan kerülni asszonyi dolgokban, hanem a vízbefűlést nem.

— No hát csak ne menj a Dunának, hanem eredj szépen a vendéglődbe és jöjj el este; addig én megpróbálom kiegészíteni az utat.

Így meséli ennek a leánykérésnek a részleteit a Nosztyrokonság sósabb nyelvű tagjai.

Kopereczky állítólag megjelent este a Nosztyék lakásán. A képviselő azonban a klubban volt, Feri pedig a színház-

ban. Vilmát egyedül találta nagynénjével, özvegy Ilváczyné született Noszty Erzsébettel, aki a háztartást vezette fivéréénél.

Nyomasztó hangulat támadt beléptével. Vonatottan indult meg a társalgás s minduntalan megakadt. A hölgyek hímzéseik fölé hajoltak, Kopereczky pedig a családi képeket látszott nézegetni. A néma időközökben hangosan ketyegett a fali óra, mint egy szorongó szív. Hol a nagynéni, hol Vilma kérdezett valami nagyon közömbös dolgot, amire szórakozottan felelt Kopereczky ; ügyetlen, elfogult volt, mint egy diák, mintha valami leszorítaná a nyelvét, miközben szelíden, reményteljesen függeszté szemeit Vilmára, mint a mesékben a kővé vált lovag, kit a csillaghomlokú királykisasszony egy varázsszava van hivatva megeleveníteni.

A nagynéni a kos után tudakozódott.

— A kost tetszik kérdezni? Sajnos, nem akarják a vasúton felvenni kutya gyanánt, azért nem hordhatom magammal. Ilyenkor otthon legel a krapecsi kertemben.

— Zöld-e már maguknál a természet?

— Oh igen, a krapecsi kertemben már virágoznak a barackfák és az orgonabokrok.

A krapecsi kert jó témának ígérkezett. Elmondta, hogy újonnan rendezte az ősi parkot és renoválta a kastélyt. Gondolta magában, utat egyenget Vilmának, hogy minden szemérem nélkül elejthessen itt egy melegebb vagy jelentősebb célzást, ha ugyan tartogat ilyet számára. De Vilma egy csöppet se látszott érdeklődni a krapecsi kastély munkálatai iránt, pedig tudhatja már apjától, hogy azok az ő kedvéért folynak.

Kopereczky elkomorodott. Legalább annyit kérdezhetett volna, hogy miért, kinek újíttatja a kastélyt s ebből olyan szépen, illedelmesen következhetett volna a többi.

Nagy zavarában most már ő kezdett fölvetni témákat, idegesen nézegetve óráját.

— Nem mondta Pali bácsi, hogy mikor jön haza ?

— Az a »mesterek«-től függ. Tudja, azoktól a mesterektől, akik a tarokk végén még visszatartják az urakat.

— Ősmerem ezeket a mestereket.

— Biz azok éppen olyan bizonytalanok, mint általában a magyar mesteremberek.

— Akkor én talán be sem várom Pali bácsit — nyöszörgött elkeseredve.

— Minek siet, mikor olyan jóízűn beszélgetünk? — jegyzé meg csípősen Vilma.

Kopereczky felállt és elkezdte lassan felhúzogatni a kesztyűit.

— Nem hagyott hátra az öregúr valami nekem szóló üzenetet?

— Nem.

— Sem nem szólt önnek valamit felőlem?

Vilma ma minden gonoszságát előszedte a szerencsétlen báró megkínzásában.

— De igen. Megálljon csak. Mi is volt? (Úgy tett, mintha elfelejtette volna.) Ahá, tudom már. Azt mesélte nekem, hogy ön házasodik. Igaz?

— Nem hitte?

— Persze hogy nem. (Felbiggyesztette ajkait, gúnyosan mosolygott, miközben három szemvesztő gödröcske támadt szép arcán, egyik balról, másik jobbról, a harmadik, a legellenállhatatlanabb, az álla közepén.) Hogyan, ön, az állatok tanítványa? Hiszen ez nagy következetlenség lenne, az állatok nem választanak hitvestársat, hanem csak úgy élnek, ahogy jön.

— Vilma! Ejnye Vilma — intette a nagynénje.

— Az nem áll, kérem, mert a gerlicének párja van, a papagáj pedig örök szövetséget köt a hímjével — disputált Kopereczky. — A házasság alap gondolata kétségtelenül megtalálható az állatoknál.

— No hála Istennek, csakhogy ráakadt!

— Egyebet nem mondott az uraatyja?

— Dehogy nem. Azt is mondta, hogy engem akar feleségül venni.

Olyan közömbös, fáradt hangon, szinte fitymálva szólt, hogy Kopereczky hátgerincén halálos hideg futott végig.

— És mit felelt? — motyogta tompán, szinte elhalóan még a szeméit is behunyta, mint egy halálra ítélt, akit most mindjárt szíven lönek.

Vilma nagy figyelemmel igyekezett egy finom selyem szálát átbújtatni a tű fokán.

— Azt mondtam — szólt lassan, vontatottan, miközben ásított egyet —, hogy hozzámegek.

— Vilma, édes Vilma! — kiáltá Kopereczky elérzékenyülten feléje rohanva. — Én vagyok a világ legboldogabb embere.

— No-no-no, azért csak ne taszítson fel! Ejnye Kopereczky! Eresszen el! Maga szemtelen!

— Oh Vilma, Vilma! — lihegett lázasan. — Hát így szokás igent mondani?

Vilma az ölelés elől a nagynénje háta mögé menekült s onnan felelt fel, mint valami bástya mögül.

— Hát így szokás úri kisasszonyt megkérni?

— Bocsássa meg nekem, hiszen tudja, hogy én az állatok tanítványa vagyok.

Hiszen Vilma tudta is, de ő meg a Sacré-coeur-ök tanítványa volt, ahol Anselma nővértől azt az aranytanácsot tanulta, hogy aki gyalog van, az ne válogasson a hintókban, hanem üljön fel mindjárt az első kínálkozó járműre.

NEGYEDIK FEJEZET

NÉHA A SZERENCSE ISTENASSZONYA ELLEN IS SEQUESTRUMOT LEHETNE KÉRNI

Beavatott nyelvek így adják elő ennek a házasságnak az intim részleteit a burleszk komikum mártásában. De ha így volt is, nem lehet érte senkit megróni. Ki-ki úgy szerez feleséget vagy férjet, ahogy tud. Legalább már ez ne történjék egyformán. A többi aztán úgysis sablon. A mézeshetek, a háborús esztendő, a válás, vagy az összetörődés.

Ami Kopereczky házasságát illeti, azt bizony se a Kopereczkyek nem irigyelték, se a Nosztyak. A Nosztyak azt állították, hogy Vilma külön szerencsét is tehetett volna; a Kopereczkyek pedig azt hajtották egyre, hogy a szeniorjelölt bolondot csinált, olyan leányt hozva a házhoz, akinek nincs a rajta levő ruhán kívül egyebe.

Hát a nexus kutya?

Kopereczky maga is restellte, hogy neje nem kapott rendes kelengyét s nem győzte mentegezni a látogatók előtt ezt a dolgot.

— Magam kértem az apósomat, hogy ne vegyen semmi limlomot. Nem fér ide be már egy bútordarab se. Ezeket az ősi székeket, székrényeket pedig ki nem dobálom, még ha színarany bútorokat hoz is Vilma. Nem én, becsületemre mondom.

Hát ez igaz lehet, de egy bútordarab mégis csak befért még (pedig nem volt ezüstből), egy bölcső, amibe a gólya egy év alatt egy kis Kopereczkyt hozott, akit természetesen Izrael Izsák névre kereszteltek.

Ugyanaznap észrevette a halál, hogy a Kopereczkyek létszámán most már semmit se ront, lenyisszantotta kaszájával a szenior Kopereczkyt Meránban; este jött meg a távirat Krapecre s most már nemcsak apa lett Krapec ura, de egyszersmind gazdag főúr.

A keresztelőre feljött Krapecre az öreg Noszty is s a díszes ünnepély után félrevonta a vejét és így szólt hozzá bizalmasan:

— Szoktál te lapokat olvasni?

— Minek volna az nekem? — csodálkozott Kopereczky.

— Ha lapokat olvasnál, akkor tudnád, hogy a Bontó megyei főispán megbukott. Nagy visszaéléseket fedeztek fel az ottani folyamszabályozásnál s a főispán volt a szabályozás kormánybiztosa. Buknia kellett. Most aztán tegnapelőtt félrehítt a miniszterelnök, mint a legöregebb és legbefolyásosabb Bontó megyei képviselőt, hogy ajánljak neki valakit, vagyis hogy gondolkozzam egypár napig s ha megfelelő férfit találok, akit az úgynevezett Noszty-klikk elfogad a megyében, azt ő ki fogja neveztetni.

— Mit bánom én azt.

— De nem úgy van az, hékás, mert én tégedet akarlak ajánlani.

— Csak nem? — lihegte Kopereczky és csupa ragyogás lett az arca.

— És miért ne, ha szabad kérdenem?

— Köszönöm, kedves apa —szólt ellágyulva —, de meg tudok-e én annak felelni?

— Elég jól áll rajtad a mente, elég ravasz vagy és most már elég vagyoned is lesz hozzá.

— Éppen az a kérdés. Félek, hogy a prágai örökség dolgában perbe fog ez a hóbortos Izsák Izrael s a pör évekig elhúzódhat, márpedig az ördögnek nőjön a fű, ha a lovak megdöglenek. Szóval nem lesz pénzem, nem mozdulhatok.

— Ebben az esetben még jobban elkél a főispánság. Ha meglesz a prágai vagyoned, akkor mint rang és méltóság becses, ha nem lesz meg, akkor mint kenyér is jó, mert össze van vele kötve a vízszabályozási kormánybiztosság, vagy kilencezer forint összevissza.

Kopereczky a szájával csettentett.

— Te vagy a legédesebb após a világon!

— Ne ítélj kérlek hirtelen, mert ennek az én ajánlatomnak ára van.

— És az?

— Hogy te meg a sógorodat teszed úrrá.

- Már mint Ferit? Hm, az nehéz sor.
- Meg kell lenni.
- Hivatal?
- Dehogy. Nincsenek olyan hivatalok a világon, az iországi alkirályságot kivéve. Dinasztát akarok csinálni Feriből, nagy urat.
- Akkor hát szoknya?
- Az.
- Kinéztél valakit?
- Megvan s neked és Vilmának kell nyélbe ütni. Hogy miképpen lehet, azt megtudjátok.
- Én rajta leszek — szólt Kopereczky —, ámbár lelkiismeretlen dolog. Azt a fiút rosszul nevelted. Az alma messze esett a fájától.
- Rossz közmondás — felelte Noszty kedvetlenül. — Ha az almafa dombon áll, bizony az almája könnyen elgurulhat a lejtőn messzire, de ha kiegyenesítik a talaját, hát nem gurul el.
- Van benne valami — hagyta rá Kopereczky. — Ki az a kisasszony?
- Egy amerikai leány.
- De csak nem kell Amerikába mennünk?
- Nem, nem. Az Isten végszükségünkben úgy tetszik, egyenesen nekünk hozta, mint a sült galambot és letette Bontó megye közepére. Ezt vétek lenne kisiklani engedni. Add rá a szavadat, hogy ha Bontó megyei főispánná teszek, hatalmaddal, ravaszágoddal és mindenféle eszközzel támogatod ezt a tervet. A főispán szörnyű potentát ilyen helyen, sokat tehet, valamint a főispánné.
- Kopereczky odanyújtotta a nagy csontos kezét. A sors pedig, mintha egyéb dolga se lenne, mint báró Kopereczkyt kiszorgálni, úgy rendezte a dolgokat, hogy amint Noszty hazért a keresztelő után s másnap a Házba ment, az első ember a miniszterelnök volt, akibe beleütődött a folyosón.
- Hohó! Állj meg, ember, agyon ne tiporj — tréfálózott a miniszterelnök. — Egyébiránt közlendőm is van veled. Tegnapelőtt egy küldöttség volt nálam megyédből, mely gróf Topsichot kívánja főispánnak. Van ellene kifogásod? De kínálj meg előbb egy cigarettával!

— Igenis van. Elsősorban klerikális és másodsor nagy intrikus, ravasz, megbízhatatlan ember.

— Van talán már valakid? De adjál előbb egy kis tüzet is.

— Igenis van.

— Olyan-e, akinek adherenciája van ott s akiért egyszersmind jól állsz, hogy simán megszünteti a Gyik-szabályozásnál beállott zavarokat.

— Olyan — felelte Noszty.

— Hm, az a baj — vallogatta be lassankint a kegyelmes úr —, hogy már Topsich gróf is volt nálam tegnap és félig-megígértem neki.

— Ejh mit! Ejtsd el!

— De nagyon megharagszik . . .

— Ne törődj vele. Kevésbé ártalmas ő neked ellenségnek, mint intimusnak.

— Bizony meglehet — dünnyögte a miniszterelnök elgondolkozva, majd fürkészve tekintett egykori iskolatársa szeme közé, mert Noszty ezen a réven bírt roppant nagy befolyással. A közösen elkövetett diákcsinnyek jobban forrasztanak, mint akár a közösen csinált történelmi események.

— Nos hát, ki az a te jelölted? — folytatá élénken. — Add elő, Pál úr, de hamar, mert engem mindjárt beharangoz az elnök.

— Báró Kopereczky Izrael.

— Ugyan eredj — pattant fel a miniszterelnök —, azt mondják, nagy számár.

— Ne adj a mendemondákra, — felelte sértődve. — Hisz itt még (valami nagy embert keresett az elméjében) Bismarckra is azt mondanák, hogy számár, ha nálunk pályázná valami állásra.

— No, ami igaz, az igaz. Hát ki, mi voltaképpen ez a báró Kopereczky? Van vagyona?

— Óvé a krapéci uradalom.

— De az nem Bontó megyében fekszik. Mi nexusa van Bontóban?

— Az én rokonaim, a Nosztyak, Horthok és Ragányosok, Leviczkyek és Homlódya.

— Úgy? Neked is rokonod?

— Vóm.

A miniszterelnök kedélyesen a vállára borult.

— Ej no, bocsáss meg, bruder, de bizony Isten nem tudtam. Szeretnék a nyelvemre ütni. De ugye, nem apprehendálsz? Ki lesz nevezve, punktum. Kinevezem neked ab invisis. No, ugye, jó lesz? (Kedélyesen a tenyerébe csapott.) Végeztünk, amen.

Csengettyűszó hallatszott a teremből. Sietve tűnt el a folyosón, eldobva cigarettáját, éppen olyan könnyedén, mint egy főispánt.

Csakhogy a cigaretta még füstöl egy darabig eldobva is, de a főispán mindjárt hamu.

Nosztynak első dolga volt megsürgönyözni a nagy hírt Kopereczkynek, mire hirtelen elterjedt egész Trencsénben, hol már eddig is szörnyülködtek az emberek a Kopereczky szerencsésén. De ez az utolsó hír okozta a legnagyobb szenzációt. Gyereke iszen a többi Trencsén megyei embernek is születik, az se szokatlan, hogy valakije meghal, akitől örökség nyílik, de hogy Trencsénből vegyenek kölcsön okos embert olyan híres megye fejének, mint Bontó, ahol státusférfiak, miniszterek teremnek, olyan még nem történt, mióta a világ áll.

— Hát ez az elmaradt stafírun! Ehol van ni. No. most mondjátok már, hogy Kopereczkyné csak négy szoknyát hozott a házhoz és három hálóreklit!

Milyen szertelen a szerencse! Gyereke születik Kopereczkynek, új költség, de mindjárt leghagyít az Isten egy nagy jövedelmet a prágai szeniorátussal; a nagy vagyonhoz már most nagy hivatal kell, itt van, kinevezik főispánnak, a főispánsághoz sok ész kell, majd meglássátok, meglesz. Hogy hol veszi, az Isten tudja, de meglesz valahogy, amint meglett valahogy a többi járulék is.

Nemsokára megjött a kinevezés a hivatalos lapban is. Alig hogy átesett a tömérdek gratuláción, Budapesten termett és átalakult. Másképp lép, másképp beszél, másképp tartja a fejét. Valami nagy ő most, úgy képzeli, hogy a föld is érzi, ahol a lábát ráteszi. Olyan körjelei vannak ennek, mint a tífusznak, hogy kodifikálni lehet őket.

Átveszi a belügyminisztériumban a kinevezési okmányt, tiszteleg a belügyminiszternél, aki ellátja instrukciókkal,

kivált az ilyen megyében, mint Bontó, ahol zavarok vannak és pánszláv mozgalmak készülődnek. Már mindjárt az előszobában kezdi a hatalom bűvös mákonyát fölszíni.

A titkár csupa mosoly, csupa szívesség, az ügyes-bajos várakozó képviselők egymásnak suttogják: »Az új bontói főispán« s bosszús szemet vetnek rá, mert a képviselőket megelőzve mehet be a miniszterhez. Excellenciája »per tu« szólítja: »Ülj le, kérlek és gyűjts rá, beszéljük meg együtt a dolgokat«.

Mikor a komoly és titkos részt rendbehozták, akkor egy pár meleg kérdést intéz hozzá a miniszter:

— Mikor szándékozol lemenni?

— Mikorra parancsolod?

— Minél előbb tartod meg az installációt, annál jobb. Reményem, leviszed a feleségedet is?

— Úgy szándékozom.

— Ugye, Noszty-leány?

— Az.

— No, az ott aranyat ér... Hát csak erély, barátom, erély és harmadszor is erély. Mihelyt egy kicsit megmelegszel, értesíts a viszonyokról, természetesen számjelekkel.

Ezzel aztán udvariasan kikíséri és az ajtónál hozzáteszi: — De ne felejtss magaddal vinni a kulcsot. Majd elküldetem a lakásodra. Hol vagy megszállva?

— Az »Angol királynő«-nél, kegyelmes uram.

Az új főispán most már elhajt egy litografushoz és névjegyeket nyomtat: »Báró Kopereczky I. I., Bontó vármegye főispánja«, aztán a távirdára szalad és egy sürgönyt meneszti a Bontó megyei alispánhoz, melyben főispáni kinevezését tudatja és kéri, hogy minél rövidebb idő alatt a szükségesek megbeszélése végett keresse fel Budapesten az »Angol királynő«-ben.

A Koronaherceg utcában találkozik a sógorral, Noszty Ferivel. Csinos fickó, vasalt nadrágban, villogó cilinderrel, szegfűvel a gomblyukban. Persze, nagy örömbe tör ki:

— Ejnye, de jó, hogy találkozunk, éppen azon gondolkoztam, kitől kérjek kölcsön hirtelenében ötven forintot?

Kopereczky most az egyszer nem vág savanyú képet, átadja az ötvenest, de azt a megjegyzést mégse hallgatja el: »Ámbár most nekem is sok kiadásom lesz«.

— Az ám, főispán lettél. Ebédek, pezsgő, reprezentálás. Kedves pozíció. Minden virág neked nyílik a megyében, minden fáciánt te eszel meg s minden asszony a hálódba botlik. Ezt jól csinálta az öregem. Csak aztán rólam se feledkezz meg, sógor.

— Mit? Volna talán kedved magántitkárnak lenni?

— Pfüj! Nem szeretek én körmölni. Arra keress magadnak valami skribát, valami ügyes lateinert, aki majd lapot is szerkeszt. Mert saját orgánomodnak kell lenni, amit te sugalmazol.

— Ne beszélj!

— Az úgy van, kedves sógor. Hozzátartozik a királyosdihoz. Kivált nemzetiségi megyében. A kormány szubvenciót ad a lapodnak, a lap azután működik. Te a közgyűléseken teszel nagy kirohanásokat a nemzetiségiek ellen, ő a cikkekben; ha ninosen ok rá, találtok okot, a cikkeket aztán a szerkesztő megvörösceruzázva küldi fel a kormánynak, hogy lássa, mennyire dolgoztok a magyar állameszme érdekében s addig-addig dolgoztok, míg egyszer csak azon veszitek észre magatokat, hogy ahol azelőtt béke volt, most fenekestől felfordult minden. Hát erre én nem vagyok való, ahhoz egy »buzgó« fiatalember kell. Hanem ha valami jót akarsz velem, szerezz nekem egy jó partit . . .

— Jó, majd híradással leszek, ha valami érdemes falat akad. Apád már beszélt velem ilyesfélét, de olyanformán, mintha már meg is volna. De addig is kísérj el a szabóhoz, díszmagyart megyek csináltatni. Nini, elfelejtetted már Velkovics Rozálit?

— Az csak akkor volt jó. Akkor még kevesebb adósságban úsztam. Most már nagyobb hal kell.

— Vigyázz, sógor, mert a cápáig találod fölvenni, az pedig nincs se a Tiszában, se a Dunában.

Ilyen vidám beszélgetés közt értek Grünbaum és Weinerhez, ahol mértéket vettek az új főispánról, s onnan aztán a Birner-féle kereskedésbe nyitottak be pezsgőt rendelni a beiktatási lakomára. Ötven üveg francia és négyszázötven üveg magyar pezsgőre alkudtak meg.

— Hanem az etikett legyen egyforma a palacokokon — rendelte a főispán. — Ért engem?

Noszty Feri helyeslőleg intett a fejével, míg Birner úr arcon széles mosoly terült el.

— Oh, hogye! Nagyon is értem a méltóságos urat. Méltóztassék benne megnyugodni, mind egyforma Moët Chandon vignettával lesz szállítva.

— Az ördögbe, Birner — pattant fel Noszty megbotránkozva. — A sógorom nem úgy érti ezt, hanem megfordítva, hogy ti. magyar vignették legyenek a francia pezsgőkön is.

— Ahogy parancsolni méltóztatik — hajtotta meg magát Birner úr.

Kopreczky oldalba döfte a sógorát és tóra fordította a beszédét, mint mindig kritikus pillanatokban.

— Cso robis? Csi szi sza zblaznil? (Mit csinálsz? Megbolondultál?)

Hanem ott künn aztán felvilágosította Feri.

— Te bolondultál meg, sógorkám. Mert látod, ez a különbség. Egy tót úr úgy csal, ahogy te; egy magyar úr úgy csal, ahogy én. Ha a te intézkedésed sülné ki (pedig minden kisül), örökre lehetetlen volnál Bontó megyében, de ha az én intézkedésem tudódik ki, hogy a francia pezsgőre tetettél magyar etikettet, akkor mint bámulatra méltó gavaléért és hazafit fognak ünnepelni s amellet így is, úgy is célotat éred, hogy csalod őket s hogy ti ingyencek fent az asztalfőn francia pezsgőt fogtok inni, míg az alsóbb rendbeliek a becsületes magyar gyártmányt kortyogatják.

Tetszett az okoskodás Kopreczkynek.

— Hm. Mondasz valamit. Igazad lehet. Köszönöm, hogy figyelmeztettél. Én nem vagyok hiú ember, se pedig olyan nagy számár, aki ne tudná, hogy számár. Én tudom és érzem a számár voltomat s ez a kiváló tulajdonságom meglásd, ki fog emelni engem a közönséges főispánok közül. Apád nem fog velem szégyent vallani, ne félj! Hanem egy okos ember okvetlenül kellene hozzám. Mert ha egy jó titkárom volna, hiszem, jól be tudnám tölteni az állásomat. Pompásan lehetne felosztani a dolgokat. Én a parancsolást tudom, a törvényeket, meg a többi egyebet a titkár tudná. Kereshetnél nekem valahol egy alkalmas fickót, mi?

— Utánalátok.

— Köszönöm, sógor, nagyon lekötelezel, kivált, ha sietsz vele, mert a miniszter azt akarja, hogy minél gyorsabban foglaljam el a széket. Sokat vár tőlem — tette hozzá némi büszkeséggel. — Szóval, nem merem a beiktatás napját későre kitolni, annál is kevésbé, mert már mindenem kész, ami a bontói felszereléshez kell, csak még egy sastoll kell és egy írótoll. A sastollat megvehetjük útközben.

— Az írótollról meg én gondoskodom. Három-négy nap múlva nálad lesz.

Nosztty elvállalván a feladatot, egy ügynevezett »pokoli ötlete« támadt, melyről bajos elhatározni, az ördög súgta-e, vagy egy kis íjas fiú, aki valamikor Isten volt, míg az olimpuszi hatalmakat nem deposszedálták, de aki legtovább uralkodik, mert a többiek, az öregek, már eltűntek, de ő még most is intéz.

— Szegény húgocskám — dünnyögte az elhatározásnál Feri — miért ne tenném boldoggá?

S ezzel másnap, mikor reggel otthonról elment, benyitott az ugyanazon utcában levő »Cinkotai itcéhez« címzett kis kocsmába; oda szokott járni, ha pénze nem volt és mulatni akart, ott mindig hiteleztek az elegáns fiatal úrnak.

Jóképű, tisztos öregasszony volt a kocsmárosné, nyájasan köszöntötte, mert már régen nem látta.

— Itthon van Kornél? — kérdezte.

Kornél, az öregasszony fia, oskolatársa volt, azonfelül együtt önkénteskedtek s azonfelül . . . de ezt már nem kell mindenkinek tudni.

— Nincs, édes úrfim, nincs biz az — felelte a jóképű anyóka. — Az ügyvédi irodában van.

— Hát kegyed hogy érzi magát, kedves Malinkáné asszonyom?

— Köszönöm a szíves kérdését. Mit mondjak neki, ha hazajön?

— Hogy kerestem, fontos beszéltnivalóm van vele.

— Jó vagy rossz? — kérdi aggódó pillantással az asszony.

— Jó — felelte Nosztty.

— Azért kérdeztem, kérem alásan, mert kedélybeteg, félek, nem jó vége lesz. Szenved, valami titkos bánata van, óvom a rossz fuvallattól is, nemhogy a rossz hírtől. A lelkem is reszket, ha ránézek.

— Majd talán meggyógyítom — mosolygott rejtelmesen az úrfi. — Mondja meg neki, Malinkáné asszony, hogy eljövök délután, várjon meg otthon.

Feri körülbelül tudta, mi baja van. Évek előtt együtt voltak önkéntesek, mikor az ezred még itt Pesten feküdt. A »Cinkotai itcé« akkor is már abban a hírben állott, hogy koszt dolgában csak a »Kis Pipa« versenyezhet vele. Szokásban volt akkor, de még most se múlta divatját, hogy a jobb házból való leányok a Sacré-coeur-ök után mintegy a nevelés befejezéseül egy-egy nevezetes konyhájú vendéglőbe adattak, hogy egypár hónapig déltájban ott szorgoskodjanak, mint voluntörök a konyhán, annak osodás titkait meglesni, mert a szent házasságban csak eleinte vonzeró a csók, de a jó asztal az örökös kapocs a férj és feleség között. Az elválás is »ágytól« és »asztaltól« szól. Az ágytól még csak el lehet válni, de a jó asztaltól nagyon keserves.

Vilma kisasszony, minthogy az utcájukban volt, a »Cinkotai itcé«-hez járt gyakorlatra. Eleinte kedvetlenül, később valóságos szenvedéllyel. A kocsmárosné önkéntes fia szép, délceg, magas, szőke fiatalember, be-bekukkantott a konyhába, ha éhesen hazajött, egy kis palacsintát lopni azon melegiben a sütővasról, úgy jó az. Önkéntes Malinka Kornél azonban csak éhes volt egy-egy gyakorlat után délfelé, de vak nem volt (sőt inkább igen osinos ábrándos szemei voltak), tehát hamar észrevette a konyhán sürgő-forgó úri kisasszonyt. Malinkáné sietett bemutatni a fiát, aki aztán elbeszélgetett vele egyről-másról, elannyira, hogy bizonyos idő múltán a konyhabeli jók közt Vilma kisasszonyt kezdte találni a legedesebb falatnak és mondjuk ki egyenesen, ami igaz, igaz, a bakfis Vilmácska sem maradt iránta hidegen. Itt a pattogó, perelő tűz mellett, ahol minden nyers anyag megfőtt és megsült, az ő érzéseik is hamar forrtak. Elannyira, hogy már szűk volt nekik a konyha. Valahányszor Vilma elment az önkéntes öcosével sétálni, az ifjú Malinka, ki már az ablakból leste, hozzájuk

osatlakozott s együtt járkáltak a városban. Feri úrfi, aki szerette hűgát s kit a hűga sokszor segített ki apró pénz-zavaraiból, testvéri gyöngédséggel hunyt szemet a szövődő viszonyra. Sőt később, midőn Vilma már bevégezte a tan-folyamot a »Cinkotai itcé«-ben, minthogy valaki, akit Malin-kának hínak, semmiféle ürűgy alatt nem juthatott volna be a gőgös Noszty Pál szalonjába, Ferenc úr közvetítette a sze-relmesek levelezését.

Hogy minek irkáltak és mit reméltek, isten tudja (de hisz a szerelem legjobb táplálkozika a reménytelenségből), hogy találkoztak-e valahol a Feri tudtán kívül is, nem igen fürkészte, meglehetősen felületos és könnyelmű volt, hogy ne törődjék vele. Az önkéntosi év után mindkettőjüket kinevez-ték hadnagynak. Noszty elfoglalta helyét s elment az ezreddel Trencsénbe, Malinka ellenben nem maradt a katonaságnál, beállott ügyvédsegédnek, hogy minél előbb letehesse az ügyvédi vizsgát s mint híres ügyvéd, odaállhasson Noszty elé egy szép reggelen. Hej, mennyit álmodozott erről a napról a száraz akták között.

Özvegy Ilváczy né szűl. Noszty Erzsébet, a Vilma nagynénje, aki a háztartást vitte Noszty Pálnál, szigorú asszony volt, a fűrfang se hiányzott benne (hiszen Noszty-vér csurgott az ő ereiben is), de ha valamely regény olvasásába elmerűlt, akkor a szőnyegét is el lehetett volna lopni a lába alól. Általában az olvasmányaihoz igazodott; ha gyilkosságról, rablásról olvasott, nappalra is kulcosal zárta be az ajtókat, ha nem, éjjelre is nyitva hagyta. Ha a regényben valami osintalan, kikapós asszony volt. át-ható árgus szemcivel, melyek egy detektívnek is becsüle-tére váltak volna, még a Vilma titkos gondolataiba is be-hatolni igyekezett, a sóhajait, halaványságát, hallgatag-ságát mint bűnjeleket kezelte, az elhullatott papirosait titokban összeragasztotta és elolvasta, ha azonban jóindu-latú, hős jellemek fordultak elő regényében, akkor meg-bízott benne, sokszor egyedűl is elengedte órákon át flan-gírozni a városban. Beszélük a dr. Horváth Márton köz- és váltóügyvéd irodájabeli emberek (meglehetősen azonban, semmi vonatkozása sincs ezzel), hogy gyakran jött fel hordár, aki Malinka Kornélt kereste, egy levélkét osúztatott kezébe,

mire annak kigyúlt az arca s észrevétlenül otthagya keresetet, aktát, végzést, kiosont az irodából. Az imposztor segédek, akik utána lesekedtek, azt állítják, hogy az utca sarkán egy elfátyolozott, károsú kisasszony várakozott reá olyankor.

Hogy volt, hogy nem volt, isten tudja, csak az bizonyos, hogy azokban az időkben, mikor Kopereozky elvette a Noszty-leányt, búskomor lett, nem ivott, nem evett, nem dolgozott, nem tanult (mert különben már letette volna azóta az ügyvédi vizsgát), hanem őgyelgett az utcákon, a budai hegyek közt, mint egy testetlen árnyék. Hogy miért, senkinek se mondta, senki nem sejtette, az ifjú Nosztyt kivéve, aki még a nász előtti héten is hordta a leveleket. Aztán akárhányszor rajtakapta hűgát, hogy keservesen sírt ott, ahol nem látták.

Vilmát aztán elvitte férje Krapeore, annak több mint egy éve, és most micsoda pompás jelenet lesz, mikor egyszer odatoppan Malinka Kornél is.

Alig várta a délutánt, hogy fölkeresse régi önkéntes pajtását.

Az már várt rá akkor; szomorúan nyújtotta feléje a kezét. Feri hasonlított Vilmához. Ez az arc fáj neki. Óvakodott ránézni.

— Parancsolsz velem valamit?

Olyan volt a hangja, mintha a sírból jönne.

— Egy ajánlatom van számodra, kedves öregem. Mennyit keresel te meg az ügyvédi irodában?

Malinka vállat vont és rábámult a közömbös, jéghideg szemével.

— Mit bánom én azt? Minek nekem a pénz? Hitvány-ság az!

— Boldog ember vagy. De én még boldogabbá akarlak tenni. A sógorom, a Vilma férje, bontóvári főispán lett és titkárra van szüksége. Vállalkozol-e rá?

Azok a jégszemek, hogy kezdtek egyszeribe villogni, mint a szentjánosbogarak. Mohón, izgatottan kapta meg a Noszty karját.

— Ő akarja?

— Nem, egészen az én ötletem.

- Tud róla? — suttogta rekedtes hangon.
 — Nem is tud róla, de majd megtudja, ha egyszer ott lát.
 — Azt hiszed, örülni fog?
 — Gondolom, nem fog haragudni.
 — Nem okoz-e az neki fájdalmat?
 — Fájdalmat? Miért? — osodálkozott Noszty.
 — Mert nekem fájdalmas lesz.
 — Hát akkor ne vállalj el.
 — De nem bírok neki ellentállni.
 — Ebben az esetben rendben van a dolog. Írok majd egy pár sort s ezzel keresd fel a sógort az »Angol királynő«-ben.

Noszty fűtyörészve távozott, gondolván magában: ezeket én most összehoztam, amiből szép vígjáték lesz Krapecen. Sokkal frivolabb volt, mintsem arra is gondolt volna, hogy éppúgy lehet szomorújáték is.

Malinka jelentkezett másnap s a csinos, jóformájú fiatalember megtetszett Kopereczkynek, röviden megegyeztek és még aznap délután íróasztalt tétetett be neki az egyik vendégloji szobájába:

— Ez az ön dominiuma — mondá, mutatván neki az íróasztalt. — Ön ezentúl nem Malinka, hanem Kopereczkynek a második énje. Beleképzeli magát az én bőrömbe és gondolkozik helyettem. Én mindenbe beleavatom önt. Ha ön valami bolondot csinál, összeszidom, ha pedig én csinállok valami bolondot, akkor még jobban szidom össze. Elég, ha egyelőre ennyit tud. A többi majd következik.

— De mégis szeretném teendőim tüzetesebb meghatározását — szólalt meg Malinka.

— Ne beszéljen nekem ilyen stílusban. Mert azt én ki nem állhatom, azt hiszem, hogy valami hivatalos okmányt olvas s attól én mindjárt elalszom, mint a kakas, ha meglóbálják. Hogy mi a teendője? Hm, azt nehéz meghatározni. Mindenekelőtt egy szép beiktatási beszédre van szükségem. Ezt önnek kell megcsinálni. Ez a szekretárius dolga. Csinált ön már ilyesmit?

— Nem csináltam még, de a chriától kezdve mindent meg tudok csinálni, csakhogy . . .

— Csakhogy?

— Jó volna látni mintának egy ilyen beszédet, mi szokott abban lenni.

— Sok zöldség, temérdek hetle-kotla. És ezt nekem szóról szóra be kell magolnom. De hát ilyen az ember. Hihetetlen, mi mindenre képes a hazájáért! Különben itt volt tegnap az alispánom, akivel e hó 20-ikára állapítottuk meg a beiktatást. Fogalmazzon majd egy levelet ilyen értelemben a törvényhatósághoz, amelyben értesítem erről, holnap pedig rendeljen valamely nyomdában meghívókat a főispáni ebédre. Azokat majd csak a jövő héten küldjük szét otthonról, Krapecéről, mihelyt megkapjuk az alispántól a meghívandók névsorát. Ugyancsak megígérte, hogy elküldi a jegyzőkönyveket a régibb főispáni beiktatásokról, ezekből aztán megtudjuk, mi minden vár ott engem. Oh jaj, már csak átestem volna rajta!

Malinka megértvén ezeket, lassan-lassan belemelegedett feladatába s minthogy úgyis értelmes koponya volt, az alispán által küldött programból és a régi beiktatási jegyzőkönyvekből összefogdosta a beiktató ünnepély képét.

A főispán 19-ikén a délutáni vonattal érkezik Bontóvárra. A megye határán egy kisebb küldöttség száll fel a vonatra s kíséri a székvárosig. A székváros indóházában a város polgármestere és a megyei tisztikar fogadja, az ott elhangzó rövid »Isten hozott!«-ra néhány szívélyes szóval felel, mire a Dengely hegyén megdördülnek a régi Thököly-ágyúk, lévén most Thökölynek sokkal több ágyúja, imitt-amott elszórva várakban, városokban, mint amennyit valaha öntetett és bírt. A főispán az előre odaküldött négyes fogatára ül és a megyeházi szállására hajtat. A voltaképpeni beiktatás csak másnap lesz az e célra összehívott közgyűlésen, ahol a főispán leteszi az esküt, mely alkalommal a főjegyző, Vér Tamás fogja üdvözölni, mire aztán a főispán mondja el a beszédét, stb.

A program egy kicsit szegényesen festett (kifejezője volt, úgy látszik, a hangulatnak). Kopereczky is észrevette és váltig morgott. Hogy még be se tette a lábát a vármelegébe és máris sikkasztanak. Hová tették a programból a fehérruhás lányokat? Micsoda szemtelenség! Enélkül legyen

ő főispán? Azonkívül se bandérium, se fáklyászene. Ez bizony nem jól kezdődik.

— Nem osoda — vigasztalta Malinka a panaszkodót —, még nem ismerik méltóságodat.

— Hiszen éppen az, hogy még nem ismernek. Azért osodálkozom. Mert ha ismernének, nem csodálkoznám.

Nem volt kedvező prognosztikon a »Bontói Napló« se, melynek minden sorát figyelmesen olvasták. A fekete betűerdőből hideg szél fújt s gonosz manók vigyorogtak ki. A távozó főispán iránti szeretet és melegség áradt ki a különböző közleményekből. A lemenő napnak üvöltöttek hozsanát. Ejnye, de furcsa magyarok!

E hidegségből egyébiránt nem érzett Malinka semmit, sőt inkább melege volt, izzadt a beszéd készítése közben. Sok penzumot csinált már életében, de egy se ment olyan nehezen, talán éppen azért, mert valami rendkívülit akart alkotni. Olvasta mintának Cicero, Kölcsey beszédeit, hogy azokból ihletet merítsen, elment vagy kétszer-háromszor a karzatra országgyűlési beszédeket hallgatni, ezeknek a hatása alatt írt aztán egyet-egyet, de mikor Kopereczkynek felolvasta, az nem volt megalégedve.

— Nem jó, amice, nem jó.

— Hát miért nem jó?

— Mit tudom én? Csak nem jó.

Akkor aztán áttanulmányozta az Antonius beszédét Caesar holtteste fölött és írt egy hatalmas, lendületes szónoklatot alexandrinusokban, hogy öröm volt azoknak a pattogását hallani. Mert meg kell adni, pompás tolla volt Malinkának.

Kopereczky végighallgatta ezt is s fitymálva intett a kezével:

— Ez se jó.

A szegény Malinka most már kezdte az alispán által küldött régi jegyzőkönyvekben megörökített beiktatási beszédeket föltekinteni s nagy kínjában kiválasztván egyet, amelyet a mostani alispán tartott még főjegyző korában, az 1868-ban kinevezett főispán, báró Arácsy János beiktatásánál és amelyet a szónok úgy adott elő akkor, mint a vármegye óhajait, most akként travesztálta, mintha a

főispán ígéret gyanánt mondaná el ugyanazokat a szóvirágokat, reformokat, pattogó szentenciákat, kopott hasonlatokat és részeseülőkben összevissza gubózott oratori maszlagokat és cirádákat.

Kopereczkynek a szemei osillogtak a megelégedéstől és örömtől.

— Ez az, pán brat. Ez az igazi, ez a szép, rajta van az a bizonyos megyei szag, ami a hajdúk dolmányán és a bizottsági tagok bekecsén. Maga nagy talentum, pán brat.

Az volt nála a legnagyobb fokú megelégedés, ha valami alantast per »pán brat« (testvér úr) szólított.

Ezt a beszédét vitte haza Krapeere, hogy betanulja.

A beiktatásig ugyanis még tíz nap volt. Kopereczky ráért még hazamenni; úgyis dolga volt otthon; lemondani a takarékpénztári elnökségről, átadni az irományokat, ellátni instrukcióval a tisztjeit, aztán a kis rajkót is meg kellett nézni. Hisz az már nőtt azóta! Oh, hogyne! Egy hete, hogy eljött hazulról. Azóta talán már nevetni is tud!

Különben se lett volna célja a továbbhiittidőzésnek, mert az apósa, aki eddig tanácsokat öntögetett a fejébe, már tegnapelőtt előre elutazott a megyébe a hangulatot megfordítani (már amennyire lehet), sőt egyenesen nem célirányos lett volna, mert Feri sógor otthon maradt s minden másodnap megpumpolta, még pedig mindig duplájával az előbbeni kölcsönnek. Egy szóval *kubusra* dolgozott. Ezt a metódust pedig állítólag egy hajdankori perzsa sah se győzte a sakktáblán, pedig csak búzaszemekről volt szó. Hja, ezt nem lehet tíz napig kितartani. A báró tehát azt mondta egy reggel Malinkának:

— Készüljön fel, amice, megyünk haza Krapeere. Ott a osendességben, ahol nem zörög ez a sok bolond szeker, könnyebben megtanulom a beszédet. Aztán szó, ami szó, nagyon szeretnék már egy kis gyereksírást hallani.

A portásnak meghagyta, hogy minden érkező levelét rögtön továbbítsa Krapeere.

— Ha pedig egy kulcsot hoznának a minisztériumtól, arra úgy vigyázzon, mint a két szemére, rögtön csomagolja be és küldje utánam!

Malinka szeretett volna elmélázni a vasúton (volt hozzá szép és bőséges anyaga), sokat adott volna érte, ha a főispán nyugton hagyja, de az éppen fecsegő kedvében volt s kedvencéről, a kosról beszélgetve, hovatovább mindkettő belemerült az állatvilág dicsőítésébe.

— Micsoda ostoba hivalkodás, barátom, hogy mi, emberek magunkat a legtökéletesebb teremtményeknek képzeljük! Önkényes ráfogás. Meglehet, hogy a birkák is azt gondolják magukról. Éppen olyan joggal tehetik, mint mi. Az igazság pedig alkalmasint az, hogy az Isten egyenletesen osztotta el teremtményei közt a tehetségeket. Egyik ebben kiválóbb, a másik abban. A kutyának több a megfigyelőképessége és a szaglása mindenkinél. A nyúl hallása osodálatos. A gólya napokkal előbb megérzi a vihart s köveket hord osőrében a fészkébe, hogy erősítse. Elbújhatnak előle a meteorológusok. A vándorló madarak jobban ismerik a földrajzt, mint a tanügyi bácsik. Hát még a postagalambok, amice! Elviszik őket, mondjuk, sötét kalitkában vasúton, mondjuk Amszterdamba, ott kieresztik, megrázzák szárnyaikat, s jönnek egyenesen haza, mondjuk Trencsénbe. Hisz ez olyan isteni lehetőség, hogy a nyomorult ember fölfogni se tudja. És mégis ő van felfuvalkodva! De ki bírná azt elősoroelni, mi mindent tud egy-egy állat? Mi csak olyanokat tudunk valamely állat tudása felől, amit mi is a tudás körébe vélünk sorozhatónak. Tudjuk, hogy a macska karmolni, dorombolni tud és elfogja az egeret, de nem tudjuk, hogy még mi mindent tudhat ezenkívül? Mert fordítsuk csak meg a helyzetet. Bujjunk be a macskába, barátom Malinka, s a macska álláspontjából vizsgáljuk, hogy mit tud az ember. Hát tud beszélni, ülni, öltözködni, prüszkölni és bőfögni; de hogy a történelmet is tudja, a matézist, a filozófiát, hogy könyveket ír és szellemes ötleteket mond, arról a macskának sejtelve se lehet. Sőt ha tovább megyünk és én megyek is, azt merem mondani, hogy az állatok többet kaptak az értékes tulajdonságokból, mint mi. Mert van-e csak egy olyan állat is, a majmot kivéve, amelyik az embertől tanult volna valaha valamit? Ellenben mi folyton tanulunk az állatoktól, a fecskétől tanultuk az építkezést és a darázstól, ugyan-
csak ez utóbbtól a papiros-osinálást is növényi anyagok-

ból, csak még nem vagyunk tökéletesek, mert az övé, ha megázik, se szakad el. Hát a pók, amice? A pók! Hogy tud az szóni! Mi ahhoz képest egy takács?

- Vagy egy intrikáló főispán — jegyezte meg Malinka.
- No-no, Malinka! Mindjárt a szájára ütök.

ÖTÖDIK FEJEZET

A KRAPECI URADALOM ÉS A NÉLKÜLÖZHETETLEN BUBENYIK

Trencsénben a »Nagy Szamára«-nál a báró fogata várta őket; négy szép, erős pej, olyan kövérek, hogy szinte rengett rajtuk a hús.

— Sohasem láttam még ilyen hizott lovakat — vélte Malinka. — Ezeket Marienbadba kellene küldeni, nem Bontóvárra!

— Meghiszem azt — kevélykedett Kopereczky. — De nézze csak, mit esznek!

Malinkának erőnek erejével be kellett nyúlania az egyik abrakos tarisznyába, ahonnan egy marék zabot emelt ki.

— Tegye vissza megint és most nézze meg a tenyerét. Mit lát rajta?

— Semmit.

— Ugye? — ujjongott a báró. — Hiszen éppen az, hogy semmit se lát, hogy tiszta maradt a keze. Ez annyit tesz, barátja az erénynek, hogy a lovaim mosott zabot esznek. Az aztán koszt! Nem evett olyat a Caligula lova se.

Trencsénben egyébiránt éppen országos vásár volt, a vidéki urak, a különféle Kopereczkyek mind bent voltak és ünnepelték »a osalád gyöngyét«, aki ennél fogva köztük töltötte az estét és az éjszakát, természetesen ferbli is volt és az új főispánt derekasan megkopasztották.

— Nem maradt egyebem — panaszkodott reggel Malinkának, üres tárcájára mutatva —, csak a rokonaim szeretete.

Mogorva hangulatban ült fel a kocsira, de innen már mulatságos volt az út Malinkának, mert még sohase látta a tótságot, bár maga is tót volt, de az enyhébb fajtából, az Alföldről, Szarvasról való: anyja, lutheránus tanárnak felesége, megözvegyülvén, onnan jött Pestre és megnyitotta a »Cinkotai itcé«-t, mikor még Kornél csak tizenöt éves volt.

Gyönyörű őszi idő volt, az egyik fölséges panorámából a másik nyílt. A tüdő nem tudott betelni a fenyőillatos levegővel, a szem a látnivalóval. Festői várromok bámulnak le a sziklacsúcsokról mogorván. Hol vannak a páncélos vitézek, kik itt lovagoltak hajdanában, élükön Csák Mátéval vagy valamelyik Thurzóval? Elborul az ember kedélye, és a képzelete a múltakba téved. Hejh, hogy mindennek el kell múlni, ami volt! Hanem ezek a fák még tán látták őket fiatal fácska korukban! A Vág pedig nyilván még most is úgy zúg, mint akkor! És a rigók is éppen olyan vígan fütyülnek az erdőkben. Az őzek kíváncsian kandikálnak ki az erdőszéleken és olyan félénkek, szelídek, mint mikor még azok a daliák vadásztak rájuk. A völgyekben most is nevetnek a rétek selyemfüveikkel az őszi napsugár játékában. Habár elnémult is a kürt, mely a vártoronyból harsogott; ha alszik is a kürtös valahol poralakban, ha utána dőlt is a torony, azért még sok van úgy a régi világból, ahogy volt. A hegyi patakok, ezek az ezüst gyíkok vidám locsogással sietnek a Vágba. A Vágon egy-egy tutaj úszik nagy farakománnyokkal. «Ni, a tót flotta!» Rajta kedélyes parasztok pipáznak a király dohányásából nagy kalapjaik alatt, melyeket cérnára fűzött kerti csigákból készített pántlika övez.

Malinkát minden érdekelte, ezer meg ezer kérdést intézett a főispánhoz, vagy két helyütt, ahol burgonyát szedő, mákot tördelő asszonyok, leányok melankolikus nótákat daloltak, minden áron le akart szállni a hintóról, hogy azokat följegyezze, mert Malinka költői lélek volt és etnográfus, aki gyűjtötte a köznép érzéséből fakadó virág-szálakat, de Kopereczky nem engedte:

— Ugyan ne okoskodjék; megkapja nálam az egészet összegyűjtve. A skatulyával együtt — tette hozzá vigyorogva.

Az elbájoló vidék itt-ott sárga agyagos szántóföldeken folytatódott, melyeket árkok, szakadékok szeltek keresztül-kasul. Az erdővel borított hegyek kevésbé meredek aljából keletkezettek e szántóföldek. A föld nem akart hozni itt is osak fát, borókabokrokat, árvalányhaját és páfrányt, de az emberek kényszerítették, turkálták, piszkálták: «Teremj, kutya! Azt, amit mi vetünk beléd. Muszáj.»

Az út mellett néhány pusztai ház állt, istállók, juh-akol, béresházak, ispánlak.

— Ez már az én pusztám — mondá Kopereczky. — Ez az egyik. Még egy van ezentúl, a Kicka nevű. Majd azt is útba ejtjük.

— Hát ezt hogy nevezik?

— Ez a Szedres.

— Hány hold a Szedres?

— Kétezer; a fele szántó föld, de nem sokat ér a fele se.

— Alkalmasint annál többet ér a másik fele.

— Dehogy. A másik fele semmit se ér, erdő.

— Az erdőnek is nagy most már a becse, kivált ha a kőszén elfogy, pedig elfogy.

— Emiatt ugyan elfogyhat. Ezt az erdőt »Isten útjának« hívják. Egyrészt azért, mert az őseim velem együtt ebből szoktak ajándékozni fát leégett községeknek és épülő templomoknak, amiért a mennyországba reménylünk bejutni, de az nem bizonyos, a lapokba azonban rendszerint bejutunk a »nagylelkű« jelzővel és egyéb magasztalásokkal. Másrészt pedig azért hívják úgy, mert az út az erdőben csakugyan gyakran vezet az Istenhez, amennyiben olyan veszedelem az erdőből fát hozni, hogy barom és ember szinte bizonyosan otthagyja a foga fehérét.

— De hisz akkor ez a kegyes ajándékozás inkább istentelenség.

— Egy kis családi flano. Ártatlan dolog ez. A családnak van magához való esze, ez az egész, sok helyen patrónus, tehát valamit tennie, adnia kell a világ szájá miatt is. Nos, a megajándékozottaknak is legyen magukhoz való eszük, s várják be türelmesen, míg a kormányozható lég-hajó fel lesz találva s alkalmassá téve a faszállításra.

Közel a tanyákhoz néhány eke mozgott, girhes apró ökrök vontatták kedvetlenül. Ott volt a szántásnál Klincsók György kasznár is, szépen kiszítt tajtékipipából eregetve a füstöket. Kopereczky a hintóhoz intette.

Gurult az öreg úr, mint az ördögmotolla, nagy lihegve a kövérsége miatt, amint pedig odaért, kivette szájából nagy alázatosan a pipáját s függőlegesen leeresztvén azt maga mellett, a fejről hirtelen lekapott sapkáját ráakasztotta

A NOSZTY-FIÚ ESETE TÓTH MARIVAL.

Elbeszélés.

Irta Mikszáth Kálmán.

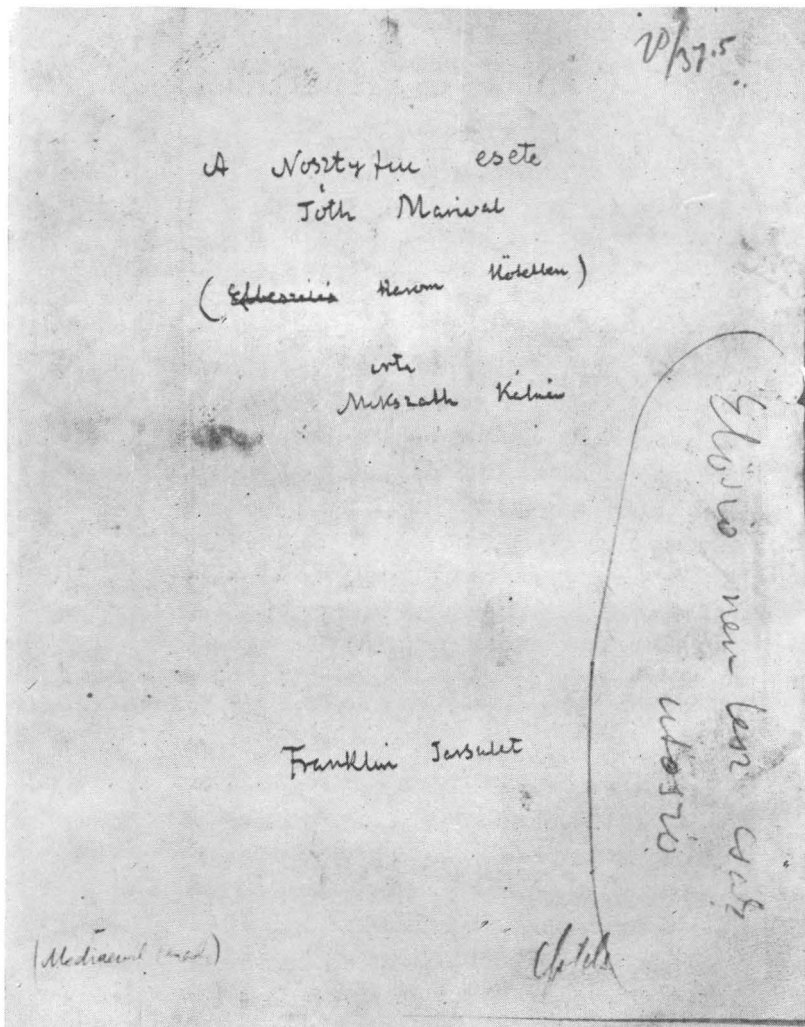
I.

Mire jó a lécz a rókának?

A rakoncátlan Gyik folyó szabályozásánál valami techtli-mechtli (nincs rá hála Istennek magyar szó) történt az állami közegek és a vállalkozók közt, de hát melyik szabályozásnál nem történik? Nem emlékszem már bizonyosan, hogy volt, mint volt, de gyanítom, hogy nem a vállalkozókat csalták meg az állami közegek s nem is az állami közegeket csalták meg a vállalkozók, a mi onnan látszik, hogy a közönség egész Bontó-megyében egyformán szidta a vállalkozókat és állami közegeket. Szóval azt lehetne logice hinni ebből, hogy az egész föl-kavart ügy tárgytalan volt. A mihez én egyébiránt nem értek. Én csak arra nézve hallottam bizonyos sopánkodásokat akkoriban, hogy rossz időben pattant ki a dolog és hogy a kormány is nagy mulasztásokat követett el. Máskor, jó időben — úgymond, — elcsúszik az ilyesmi a lapokban, hátul, a kis betűk oceánjában, de nyár közepén a cicero betűk ráéheznek még a kis falatokra is. Épen nagy szélesend volt egész

Az első regényfolytatás a Vasárnapi Újságban

II.

Mikszáth Kálmán címlapterve

a osutorára, nehogy valahogy szórakozottságból tiszteletlen módon a szájába vegye, míg a méltóságos báró színe előtt áll.

— No, mi az újság, Klincsók bátya? — kérde a főúr nyájasan. — Mi történt egy hét alatt?

— Semmire nem, nevezetesebb — felelte a kasznár a maga tótos szókötésével.

— Van-e valami pénzzé tehető portéka a gazdaságban? Mert nagyon meg vagyok szorulva. Ez a főispánság nagy érvágás. Aztán Trencsénben is megkeféltek az éjjel. Nincs pénzem, Klincsók bácsi!

— Hm, gondolkozok. (A homlokát dörzsölte szőrös kezével, mialatt becsületes, jó arca eltorzult.) Talán a birkákat megnyirjunk? De már van késő, beüti orrát tél. Ők nem szólják semmit, ahogy én ösmerek őket, már ti. birkákat, de ahogy a telet ösmerek, be találja hegedülni nekik. Nem, nem, ködmönkét birkáról lehúzni most nem jó, hanem fezik padláson enyémen olyan ködmön vagy hetven, kiből birka már kiment, találtatik ugyancsak egy ökörbőr is, ebből tudom egy kis pénzt osinálni, mihelyest találtatik zsidó, no az pedig találtatik.

— Miféle ökörbőrről beszél ön?

— Hát a Bimbórról, a tarkáról. Elhagyta minket — sóhajtott Klincsók —, éppen tegnapelőtt virradóra.

— Mi baja történt?

Klincsók úr égre emelte a szemeit.

— Isten tud. Én azt gondolok, végelgyengülésben múlt ki.

— Bizony nagyon soványok a többi ökrök is — jegyezte meg Malinka —, meg lehet a bordáikat olvasni.

Klincsók úr igyekezett menteni a becsületből, amit lehetett.

— Talán csak az enyim kövérségem mellett látszódja úgy.

— Ennek én vagyok az oka — szolt a főispán —, mert kevés szénám és lóherém terem s az a lovaknak, teheneknek kell, hát szeoskára, árpaszalmára vannak szorítva. Én parancsoltam így Klincsóknak és ő ahhoz tartja magát.

— Elég nem igazságos az, méltóságos uram — okvetlenkedett Malinka. — A szegény ökrök keserves izzadtságából, munkájából hozza terményeit a föld s csak éppen ők nem kapnak belőle, hanem a parádés állatok falják föl.

— Isten úgy segítse, igazsága van — kiáltott fel élénken Kopereczky, mintha csak most jönne rá. — Vesszek meg, ha nincs igazsága. Hiszen a társadalomban is így van. Az emberek nagy és bölcs tömege is így alkotta meg a maga rendjét. A paraszt dolgozik és koplal, az úr pedig oszinos kis dinereken megeszi a termények javát és bőfög. Malinka, magának igazsága van. Gratulálok, Malinka. Ejnye, ejnye, de szent egy igaz, amit mondott.

Egy fél óráig hajtogatta, hogy milyen talpraesett megjegyzés, de azért csak úgy hagyta a dolgot, ahogy eddig, csak a bőrök eladását parancsolta meg s azzal a kövér lovak tovább indultak.

— Szeretem ezt a Klincsókat. Nagyon derék ember és főleg szófogadó — dicsérte Malinkának útközben —, igaz, hogy nagyon rosszul megy a gazdaság alatta, de szeretem. Átkozottul keveset hajt a Szedres. Ha nem volna a Kioka, már régen kivicsorítottam volna a fogamat.

— A Kioka tehát a jobbik birtok?

— Az is csak olyan, hanem van ott egy gazember kasznárom, egy bizonyos Fekete György, makacs kálvinista ember, akit el akarok csapni, mert nem akar rám hallgatni s akármit rendelek, mindig az ellenkezőjét teszi. Sejttem már (mert nem vagyok én olyan nagy számár), hogy éppen azért megy jól a gazdaság. Mindegy, mégis elcsapom, mert szeretem a jövedelmet, de még jobban szeretem az engedelmességet. Hát nincs igazam, Malinka?

— És mennyi mármost a két birtokból az évi jövedelem, ha szabad az ilyesmiről kérdezősködni?

— Ráfizetek.

— Ráfizet? — kérdezte csodálkozva Malinka. — Minek gazdálkodik akkor méltóságod?

— Minek? — förmedt fel a báró némileg megbotránkozva az együgyű kérdésem. — Hát akkor miből éljék?

— Úgy értettem, hogy ha talán bérbeadná méltóságod a birtokot.

— Ugyan hagyjon békét! Kinek adjam? Zsidónak? Az kizsarulja a földet. Kereszténynek? Az nem zsarulja ki, de a bért sem fizeti meg.

— Bár csak nekem lett volna ilyen két pusztám! — sóhajtott Malinka.

— Ne kívánjon olyat, barátom! Örüljön, hogy nincs semmije. A vagyontalanoké az ország, higgye meg nekem. Ne kísértse az Istent, Malinka! Hiszen most minden a többségeken fordul meg. Többségről beszél a miniszterelnök és a miniszterelnököt támogató képviselő. Mind a kettő a többségből meríti létét. Többségről beszél a király is, mert a többség szavazza meg neki a rekrutát, a hadiköltséget és a civilistát. A többség az úr s abban egy olyan szám Kopacska, mint Esterházy. Egyik se több egynél. De Kopacskának az az előnye van, hogy semmije sincs s ha egyszer össze talál beszélni mindazokkal, akiknek nincs semmijök, kisül, hogy ők a többség. Félek, hogy észreveszik egy napon és akkor ők az urak, övék az ország. És maga mégis elég könnyelmű, hogy két pusztát akarna! Hát meg van maga bolondulva? Malinka, Malinka, ne legyen háládatlan a gondviselés jó-téteményeivel szemben!

Malinka sehogyse tudott tisztába jönni a princípálisával, pedig megfigyelő lévén, váltig igyekezett annak veséjébe hatolni. Hol nagyon okos embernek látszott, hol félbolondnak. Valószínűleg e kettőből volt összetéve. De ez se volt bizonyos. Mikor már egyes vonásokból megkonstruálta az emberét, akkor egy új fölbukkanó vonás halomra döntötte az egész képet.

Ily beszélgetések közt észre se vették, mikor egy völgykatlanban előtűnt a hitvány Krapec falu, fehér szalmafüdeles házikóival s fent a dombon hatalmas fenyőfák között a Kopereczky ódon kastély, Mária Terézia korabeli manzárd fedelével, zöld zsalus ablakaival és kiülő tornyával.

— Itthon vagyunk, barátom. Amott a rezidenciám!

A vakok közt csakugyan király a félszemű; soha még épület nem hatott annyira Malinkára, mint ez a vén fészek, pedig ugyancsak nem volt rajta semmi szépség; az egyik oldalhoz egy disztelen fészert ragasztottak, a fedelét pedig az új zsindey csúfította el, mellyel itt-ott befoldozták a korhadt részeket. Mégis valami fönséggel látszott uralkodni az ütött-kopott kunyhók fölött.

Csakhamar behajtott a kocsis az udvarra. Az uraságot senki sem fogadta, csak a kos szaladt eleibe, hasonlóan a kutyához. Az udvaron egy tenyeres-talpas szolgáló szép példány pontyot kapart, amely ínycsiklandozó látvány jól esett Kopereczkynek; étvágyát a hegyi levegő megnövelte.

— No, Ancsura, hogy van az asszony?

— A méltóságosasszony ma kelt fel először a gyerekekágyból.

— Hát a kis báró mit csinál?

Ancsura félregörbítette a száját, mely majdnem a füléig ért, aztán vállat vont:

— Nézeget a kék szemecskéivel egyet-mást.

— Mit beszélsz? — szólt közbe a báró mohón és vidáman. — És mit nézeget, te Ancsura?

— Hát például engem is, ha bent vagyok.

— Ugyan eredj, te golyhó! Van is kit nézni! Hogy téged nézeget, hahaha. Hallja ezt, Malinka? Már a leányokra nézeget a kis kéthetes Kopereczky.

Rohant fel a lépcsőkön az emeletre s meg sem állt, csak az asszony szobájában, aki még gyöngye volt, a díványon feküdt s Rozália a komornája, regényt olvasott fel neki. A szoba túlsó szögletében bölcső ringott s a kis Kopereczky aludt benne.

— Pszt, ne kopogjon olyan nagyon — riadt fel Vilma. — Alszik a gyerek. Olvasson, Rozália, csak olvasson!

— És te hogy vagy, édesem?

— Köszönöm . . . és te? Rendbejöttél a főispánsággal?

— Teljesen. Huszadikán lesz a beiktatás.

— Szent Isten, olyan hamar?

— A miniszterelnök kívánta, hogy siessek.

— De hiszen az lehetetlen — szólt a menyecske elképedve. — A lakást nem lehet addig berendezni.

— Egy darabig a vendéglőben lakom, ha a megyeházán nem lehet.

— És én?

— Te itt maradsz, míg ott rendet csinállok. Aztán eljövök érted.

— Atyám hogy van?

— Atyád jó ember, Vilma, ő derekasan viseli magát. Most ott van Bontóváron.

— Hálával tartozol neki, Izrael, nagy hálával. De csak olvasson kérem, Rozália, mert a kicsike felébred, ha nem hallja, hozzá van szokva a folytonos zümmögéshez.

— Mit? — pattant fel a báró harsogó kacajjal. — Így csaljátok meg a szegény kis Kopereczkyt? A bölcsődal gügyögő hangjait regényolvasásra akvirárod el szegénytől? ... Igazán Noszty-vér vagy, Vilma!

Ezen aztán Vilma is elmosolyodott és kikergette urát a szobából.

— Eredj, fölébredted! Úgy tudsz nevetni, mint egy medve!

— Hallottál te valaha medvét nevetni?

— Ne prézsmítálj annyit, eredj már. Majd utánad küldöm a fiadat, ha fölébred.

És a nagy brontesz ember megjuhászodva lábujjhegyen tipegett el a kis bölcső mellett szobájába, de nem anélkül, hogy vággyal, szeretettel teli pillantást vessen a bölcső belsejébe, hol csipkés váncosokban, kipirult arccsókákkal aludt a gyermek, szemei le voltak hunyva, ajkai körül pajkos amorettek játszadoztak.

Szobájában néhány levelet talált, a legfelül egyet Bontóvárról, a Noszty Pál írásával. Ez érdekelte legjobban.

»Kedves Izrael! — így szólt a levél. — Egy kis baj van Izraelben. A fogadtatás nem lesz olyan, mint reméltük. Ellenfeleink, kik részint az exfőispánhoz ragaszkodtak, részint pedig azok, akik a megyében lakó gróf Topsich Jánost óhajtották volna főispánnak, mindent elkövetnek, hogy a közvéleményt ellened hangolják. Elhíresztelték mindenféle bogaraidat s szellemileg, műveltségileg képtelen embernek hirdetnek a főispáni méltóság viselésére. Klikkek szervezkednek, intrikák szövetnek minden vonalon. Hogy mi a céljuk, nem tudom, nem látom; hiszen voltaképpen nem is tehetnek semmit. Mindamellettt szemmel láthatólag dolgoznak s alkalmasint olyan hideg vagy esetleg csúfságos fogadtatást készítenek elő, mely aztán lehetetlenné tegyen. Hogy nyomást gyakorolnak embereinkre, az világos. A fogadtatásodnál szerepet vállalt egyének egyenkint kezdenek visszahúzódni, egyiknek a lábán tályog támad, amely miatt

nem húzhat csizmát s nem mehet elédbe a küldöttséggel, a másíknak epekövei vannak, otthon kell ülnie, lemond a bankett-rendezésről. Egy harmadik egyszerűen azért lépett ki a funkcionáriusok közül, hogy azt mondja, ő nem tud tótul, hát mit keressen a főispán környezetében? Ezt a malíciózus kutyát, bizonyos Weszelyi Tamást, jó lesz visszaharapni, el ne felejtse. Szóval, úgy ítélem meg a helyzetet, hogy nekünk is tenni kell valamit, egy kis ellengőzt kifejteni. Hiszen te tudod, hogy megy az ilyen, okos ember vagy (már mi szerintünk), tudod, hogy ehhez pénz kell. Azért hát haladéktalanul küldj biztos ember által kétezer bikát. Szívesen költenék a magaméból, de nekem most nincs. Ami pénzt magammal hoztam, elvesztettem. Itt még a kártyajárás is helyi érdekű — azaz a helybeliek nyernek. Csókold meg helyettem Vilmát és a kis unokámat, stb.«

Kopereczkyt kifárasztotta az olvasás (az öreg Noszty-nak hallatlan rossz írása volt), homlokán csurgott a verejték a betűk találgatásától is, de a kitalált tartalomtól még inkább, mikor lecsapta a levelet s véletlenül az átellenes tükörbe esett pillantása, meglátván abban elszontyolodott ábrázatát, ökleivel fenyegette meg a saját énjét: »Hát kellett ez neked, te mamlasz?«

S ehhez még két vagy három más névtelen levél járult, ugyanasak Bontóvárról, mindenféle gúnyolódással, fenyegetéssel, hogy a megyébe ne próbálja a lábát betenni, mert így meg amúgy jár. »Szép zabtermésed volt az idén, Kopereczky — végzi az egyik névtelen „jóakaró” —, maradj te csak otthon, a jászolnál.«

Elfutotta szemeit a vér. Az ajtóhoz rohant, leszaladt a lépcsőkön az előcsarnokba. »Bubenyik!« — kiáltá dühösen.

De csak Malinka ült ott az előcsarnokban egy rozszant biliárdon, az útításkája mellett várakozva, hogy hát ővele mi lesz?

— Nini. Maga itt van? Ejnye, el is feledkeztem. Mi-
osoda dolog ez? Se szobát nem adnak, se semmit? Hol lehet az az átkozott Bubenyik?

Kiabálásaira előrohant a konyhából a szakácsné a varecskájával, meg a gránátos termetű Ancsura, aki az előbb a pontyot tisztította az udvaron.

— Bubenik a kertben van — jelentette Ancsura. — A jégvermet fedeti.

— Micsoda jégvermet? — csodálkozott a báró. — Nincsen nekünk jégvermünk.

— Van, kérem alásan. E napokban ásták ki, mialatt a méltóságos úr Pesten volt.

— De hiszen én nem adtam ki rá rendeletet. (Haragosan csóválta meg a fejét.) Már ez a Bubenik is a nyakamra kezd nőni. Már őt is el kell csapni. Szaladj el érte hamar! Maga pedig, Malinka barátom, jöjjön velem, elvezetem a szobájába, ámbár úgy látom, nem sokáig fog benne lakni, mert rossz híreket kaptam a vármegyéből... vagy mit is beszélék? Az ördögnek a vármegyéje az, nem az enyim. Hohó! Megálljon, ne nyúljon hozzá, maga itt a vendég, én viszem a táskát és lehúzó azért két hatost annak a zsvány Bubeniknek a fizetéséből. Az a látvány, hogy ő ahhoz milyen pofát vág, megér nekem tíz forintot.

Haragos sötét arca szinte kiengedett, megenyhült erre a gondolatra, aztán megindult a táskával a baloldali folyosón s útközben megkérde Malinkától:

— Szereti a zenét?

— Magam is muzsikális vagyok.

— Akkor nyissunk be ide, mert innen legjobban élvezheti este az udvari zenekaromat.

Egy tágas, ódon, bolthajtásos, tiszta, de rozoga padlójú vendégszobába vezette Malinkát. Az ablakok alatt, melyek a kertre nyújtottak kilátást, egy félig kiszáradt tó helye terült el papsajttal, beléndekkel benöve, csak a közepén volt egy kis, bokáig érő zöld pocsolya, ellepve harmatkásával.

Az első, ami a kertben szemükbe tűnt, Bubenik volt, egy hiúz képű, fürgé emberke, szürke kockás nadrágban, mely valamikor egy diplomatái lehetett és egy kopott, kékes mándliban, melyet új korában valami tímár vagy lakatos mester viselt. Ancsura kiáltásaira, hogy megjött az úr, lihegve futott a kastély felé a pocsolya partjain s hallani lehetett a békák cuppogását, amint ijedten visszaugráltak a tóba, amerre ment.

Malinka legott megértette ebből, hogy mi légyen a báró udvari zenekara, hanem sokkal kíváncsibb volt arra, mi

történhetett Bontó megyében s mi az oka, hogy nem sokáig maradhat itt? Aggodalmasan fürkészte a báró arcvonásait, kérdést is intézett hozzá, de az kitért előle :

— Majd megtudja, de előbb egy kis konferenciát tartunk Bubenykkal. Maga is részt vehet benne.

— Ki a Bubenyyk?

— Hát még nem mondtam? A komornyikom. Ritka neveletlen ember. Nagyon fogom nélkülözni, ha el kell osapnom. Pedig körülbelül ott tartunk. De addig is tegye magát itt kényelembe, mint otthon. Az Ancsura majd behoz tiszta vizet és ami egyéb hozzátartozik a komforthoz.

— Nagyon köszönöm, méltóságos uram, de én nem vagyok finnyás ember, igen kevéssel megelégszem.

— Tudom, barátom, de ami jár, jár: a szobaleány behozza a szükséges maoskákat, mindjárt kiadom a rendeletet.

— Milyen maoskákat?

— Közönséges maoskákat. Mert sok egér van az épületben éjszaka, aztán cincognak, rágesálnak, kaparnak és futkároznak, mint a osikók a szabad szérún és nem hagyják az embert aludni. Ennek ellensúlyozására maoskákat nevelek s büszkén mondhatom, kitűnő saját tenyésztésű maoskáim vannak, prima maoskák, szavamra, alig várom, hogy valahol maoskakiállítás legyen, mert ott én fogom elnyerni a nagy díjat. Bubenyyk egy nagy kamrában éhez-teti őket a beeresztés előtt: ez teszi őket kiválóan fogékonyakká feladatuk teljesítésére. Szívós állatok. Ezek nem teszik velem azt a szemtelenséget, amit Bimbó tett a Szedrespusztán, hogy kilépett a papucsából. Ezek föl se veszik az éhséget s minél jobban éheznek, annál derekasabban dolgoznak. Hja, bizony, sok minden kell egy jól berendezett falusi úri háztartásban. El kell magát látnia az embernek. Ha sok vendégem van, akkor néha csak egy-egy maoska jut az egyablakos szobákra, a két ablakosra kettő jár. Most azonban önnek annyi maoskát adhatok éjszakára, amennyit éppen akar.

— Köszönöm, elég lesz kettő is.

— Úgy fog aludni mellettük, mint a tej. Kivált, ha mint mondta, szereti a békakuruttyolást. Én részemről ki

nem állhatom a békákat. Olyanok, mint a papok, ha fel-
ágaskodnak, csak hátra látnak. Azért legokosabb, ha nem
ágaskodnak, nem mozognak.

Kopogás zaja szakította meg a báró különös okosko-
dásait, Bubenyk nyitott be lihegve.

— Itt vagy, híres? — förmedt rá a báró gúnyoros,
rikácsoló hangon. — Ilyenkor kell jönni, mi?

Bubenyk vállat vont.

— Mit tudtam én? Nem hallottam a kocsizörgést. Hát
itt vagyok most, ha kellek.

— Úgy ám, de a vendég táskáját nekem kellett be-
hozni.

Bubenyk erre is vállat vont.

— Nem tört el benne a keze — mondá félvállról.

— Nem ám — felelte a báró csendesebben, ami cso-
dálkozásba ejtette Malinkát —, de a fizetéséből levonok
ezért két hatost.

— Majd kihúzom én azt kétszeresen valahol a méltó-
ságos úr bőrén, úgy, hogy észre se veszi.

— Majd vigyázok a körmödre, imposztor. Hol csava-
rogtál, hé?

— A jégvermet csinálom a kertben, odalent a hársaknál.

— Hát mondtam én neked, hogy csináld? (Mérgeesen
toppantott a lábával.) Hogy mersz engedelmem nélkül?

— Említette, hogy jó volna egy jégverem.

— Igen, de költséget nem engedélyeztem rá.

— Hiszen nem is került az semmibe.

— Ingyen ásták ki a parasztok, ugye? — horkant fel
Kopereczky és újonnan oly dühbe hozta magát, hogy a
fogait is csikorgatta.

— Nem mondom, hogy ingyen, mert...

— No látod.

— Mert még ők fizettek, hogy engedjem meg.

— Meg vagy te veszve, Bubenyk, félrebeszélsz.

Bubenyk elújságolta erre, miképpen történt a jég-
verem-ásatás. Ő (már mint Bubenyk) elhíresztelte az öreg,
nyugalmazott kulcsárné útján a falusi parasztok közt a
régiregét, mely a kastélyhoz fűződik, hogy ugyanis a török
világban Kopereczky Balázs kincseket ásott el valahol

a kastély kertjében vagy udvarán, mikor a törökök elől menekült. Amint aztán mindenütt ezekről meséltek a kapzsi parasztok a kocsmában, a kovácsműhelyben és a malomban, két egymásután következő éjszaka egy-egy kis cserép szilkében spirituszt gyűjtött meg a kertnek azon a helyén, ahová a jégvermet óméltósága tervezte múltkor beszélgetés közben, gondoskodván róla, hogy ezt a csacska oselédségből többen meglássák. És íme, mi történt? Harmadnap fölkereste egy csomó összeszövetkezett paraszt, megkérték titokzatosan engedje meg nekik, miután most nincs az úr otthon, az ásatást azon a helyen, hol a tűz kigyúlt, mert ott lenni kell valaminek. Bubenjik ellenkezett. »Ott kincs van — mondá —, nem vagyok bolond, hogy megengedjem.« A parasztok a józan eszére apelláltak: »Akkor volna maga bolond, Bubenjik, ha nem nekünk engedné megtalálni, mert mi a felét adjuk magának, de ha a báró úr ásatja ki, legfeljebb tíz forintot vet.« — »Úgy ám, de az a tíz forint legalább biztos — ellenveté Bubenjik —, a ti oształékokotok pedig nem biztos.« A parasztok összesúgtak most maguk közt és a tíz forintot összerakva, előre felkínálták, ha szemet huny az éjjeli ásatással szemben — így történt aztán, hogy tegnapelőtt éjjel kiásták a jégvermet ebben a szorgos munkaidőben, mikor minden épkézláb ember szántással-vetéssel van elfoglalva.

Kopereczky a hasát fogta neveltében, minden baját egyszeribe elfelejtván, majdnem ujjongott örömeiben:

— Bubelnyicsek, Bubelnyicsek, oh, de csókolni való gazember vagy!

A bárónak hirtelen komolyra hosszabbodott meg az arca és így folytatá:

— De ha te ilyen ravasz vagy, Bubenjik, akkor én egy fogas kérdést intézek hozzád. Az apósomnak kétezer forintot kell küldenem, még pedig mindjárt holnap, azután nekem is szükségem van egy-két ezer forintra az installációhoz, adj hamar tanácsot, honnan szerezzem meg?

— Vegyen föl a takarékpénztártól.

— Ott már kimerítettem a hiteletemet.

— Úgy ám, de fölfrissült azóta.

— Mitől?

— Hát a prágai örökség kutya? — kérdezte Buben-
nyik, kedveskedően pislogva.

— Nem kutya — felelte a báró. — Hanem a kutyák
kezén van, Bubenik. Prókátorok kezén. Pör alatt.

Bubenik erre sem jött zavarba.

— Próbáljunk a vogynai zsidótól kérni, van annak
elég.

— No, az nekem is eszembe jutott, csak hogy már két
év előtt. Azóta mindig azt csinálom, de már nem lehet
többé.

— Akkor azután nincs más hátra — vélte Bubenik —,
össze kell hívni a *főkötő-őröket*.

Kopereczky fölszisszent ettől a szótól, mint akit a kígyó
osípett meg.

— A főkötő-őröket? — dadogta és szemei kitágultak
a rémülettől. — Nem, nem, Bubenik. Múlják el tőlem ez
a keserű pohár. Gyengék az idegeim, nem bírom a nő-
sírás. Isten úgy segítjen, nem bírom meg.

— Pedig más mód nem igen van . . .

Kopereczky dühösen száguldott fel s alá a szobában,
egyszer megállt Malinka előtt s felsóhajtott: »Inkább lop-
nám azt a pénzt, inkább lopnám«, majd megint végigmérte
a szobát vagy négyszer és agyonesapott a tenyerével egy
pókot a falon, mely játszi kedvvel ereszkedett alá meny-
nyezeti hálójából egy finom szálon, azután tompa, sötét
hangon egyezett bele mindenbe.

— Hát csak csináld meg, Bubenik, de úgy, hogy minél
kevesebb bajom legyen. Vigyázz, Bubenik! Úgy csináld,
hogy meg ne öljenek.

HATODIK FEJEZET

EGY RAVASZ KOMORNYIK CSELVETÉSE

Malinka valami különöset sejtett. Élénk képzelőtehetsége csudálatos módon színezte ki e titokzatosnak látszó útját a pénzszerzésnek. Lelkiismerete megmozdulni készült. Itt most valami rendkívüli történik. Meglehet, bűntény, de bizonyosan valami borzasztó. Csak legalább azt tudná, mik azok a főköttő-örök.

Pedig igen egyszerű volt a dolog. A Kopereczky-családra egy ereklye maradt az Anjou-királyok korából, egy főköttő, vagy amint abban az időben nevezték magyarul, *csepesz*, melyet állítólag a Kopereczkyek egyik ősanyja, született Omode Orsolya azon udvari szertartás alkalmával viselt, midőn Róbert Károly királyunk kis fiát, Lajost, a szent keresztvízre tartotta. E komaságnak a fényéből táplálkozott a Kopereczky-család hiúsága századokon át egész máig, annál is inkább, mert a keresztgyerekből lett a legnagyobb magyar király. Rossz nyelvek ugyan azt állítják, hogy Kopereczkyné nem a Lajos gyerekek volt a keresztanyja, hanem csak az Endréé, aki aztán a Nápolyi Johanna gonosz körmei közé került. Hanem iszen ez is még valami, csakhogy még rosszabb nyelvek ezt se hiszik. Hogy azt mondják, mese az egész. És hogy a Kopereczkyek még abban az időben majmok voltak Borneóban és a fákon laktak, nemhogy a visegrádi királyi palotában hivalkodhattak volna.

Bizony most már, annyi idő múltán, nehéz eldönteni, ott volt-e, nem volt-e ott Orsolya asszony, hanem a főköttő és az adósság, amibe állítólag akkor verte magát a Kopereczky-család, színvalóság. A főköttő megvan a mai napig is, még pedig Krapecen van, a kastély úgynevezett kék szobájában, egy három lakattal elzárt nehéz vasládában.

Kétségtelen, hogy a főköttő szövetje most már nem sokat érhet, a fazonja is meglehetősen kimehetett a divatból azóta, Vilmácska, tudom, nem tenné a fejére száz forintért sem, ha tudna is róla, de nem tud, mert a főköttő létezése családi titok, a »végső forrás«, mivelhogy a főköttőn azon a bizonyos keresztelési napon húsz darab szurokfekete színű keleti gyöngy pompázott, melyekből kettőt Kopereczky Márton Mátyás király fiatal nejének, ama bizonyos Podjebrádkisasszonynak ajándékozott, akit a király Trencsénben vett át a követektől. Kettőt Kopereczky István adott oda 1573-ban Turzó Borbálának egy csókért. (De lett abból kettő is.) Három a mohácsi csatában elesett Kopereczky Gábor kalpagforgóján pusztult el. Elvitték a törökök s a török kincstárból valami módon az angolokhoz került (hiszen ami érték, minden oda kerül végezetül), és ez idő szerint az angol korona gyöngyei között foglal helyet. Most már csak tizenhárom gyöngy maradt a főköttőn. Mindenféle nagy szerencsétlenségek kezdtek a családdal történni. Eszéhez nyúlt erre Kopereczky Kristóf, hogy ezt a tizenhármas szám okozza s 1715-ben a gyöngyökből négyet eladott Koháry grófnak, két rongyos falut kapván értök: Csábrág-Varbókot Hont megyében és még egy pusztát Trencsénben, a Cserna-Perlát (Feketegyöngyöt), azonfelül ezeröttszáz váltó forintokat. A megmaradt kilenc gyöngy mint firól-fira származott örökség, a mi Izraelünk apjának a kezén volt s ő mint fiatal gárdista, Bécsben kettőből fülbevalót csináltatott a híres énekesnőnek, Fligori Matildnak, aki bevallott szeretője volt a császárvárosban. Nagy szoknyahős lehetett különben. Egy harmadik gyöngyöt később duhaj mulatság alkalmával a rajeci fürdőben, mint egykor Cleopatra, borbán olvasztott fel s megitta a szép Motesiozky Klára egészségeért, akit ez annyira meghatott, hogy utána szaladt a megmaradt hat gyöngynek, vagyis a felesége lett.

Mikor Izraelünk anyja haldokolt (egy évvel élte csak túl a férjét), különös végrendeletet csinált, aminőt csak asszonyész fundálhat ki. Egy három lakatra nyíló vasládát csináltatott s elrendelte, hogy a családi főköttő gyöngyeihez, melyek nagy értéket képviselnek, csak a végszükség esetén nyúlhassanak leszármazottjai, mi végből két főköttő-

ört nevezett ki, az egyiket Mutnyánszky Marcella, bizalmas kulcsárnéja, a másikat egy elszegényedett rokon, Kopereczky Dávidné, szül. Kopereczky Ágnes özvegy özvegy kapitányné személyében, akik ezen tisztükért egyenként kétszáz forintot húznak évenként az örökösöktől, mindaddig, míg a gyöngyökből tart. Az utolsó gyöngynél megszűnnek a hivatalok. Ha azonban az ő életük fonala fogynék el előbb, mint a gyöngyök, az esetben mindenik főkötő-őr jogosult utódot nevezni ki halála esetére ugyanolyan jogokkal, kötelességekkel és fizetéssel, mint ők voltak. Erre a halálos ágyán megeskettette őket, meghagyván, hogy csakis végszükség esetén engedjék a gyöngyök elpazarlását vagy zálogbaadását s kiosztá közöttük a kulcsokat: Izrael fia kapván az egyiket s a két főkötő-őr a másik kettőt.

Minthogy a vasládát most már csak úgy lehetett kinyitni, ha a három kulcstulajdonos egy akaraton van s minthogy történetünk idejében Omode Orsolya főkötőjén már csak négy gyöngy fityegett, kettőt Izrael zálogba tett, egyet a kastély renoválásakor, egyet pedig még régebben, a Bubenyik pénzszerzési indítványa sok nehézségbe ütközött. A báró érezte ezt s fázott tőle. Mert a két öreg főkötő-őr ugyancsak kitűnően volt megválasztva. Ha neszét vették, hogy a bárónak nincs pénze, az egyik rögtön elutazott Halasra a leányához, mire azt sikerült hazacsalogatni, a másik, a faluvégi sárga kúriában lakó kapitány özvegye tűnt el a Gráoban lakó nővéréhez. Ha pedig úgy lepte meg őket Kopereczky, hogy éppen otthon voltak, akkor a nyugalmazott kulcsárné, ki a kertészlakban köhögte át alkonyatos éveit, ájúldozni, sírni, jajveszékélni kezdett, hogy a báró őt tönkre akarja tenni, hogy immár a végső gyöngyökhöz is hozzányúl, közeledik ezzel a perc, amikor a főkötő-őri fizetése megszűnik s ő a lésza alatt hal meg, mint koldus. Könyörög, rimánkodik, térdre veti magát a báró előtt, hogy ne kívánja tőle ezt az áldozatot, legyen irgalommal iránta, mert mi lesz ővele azután, ha az utolsó gyöngy is elvándorol a vasládából? Mire a báró, mint már nehányszor azelőtt, eleinte dühbe jön: »Hát meddig akar még maga élni, vén csorosozlya?«, de aztán

ellágyul, megrendül egész valójában, mert alapjában jó szíve van és magától eláll a tervtől.

Ám ha el nem állna, ott van a másik ousztos, a kapitányné. Az bezzeg nem ájul el, nem sír, nem könyörög, hanem felkerekedik, mint a forgószél, a kastélyba szalad, sarkára áll, a csipőjére teszi a kezét, toppant a lábával:

»Hát meg vagy te kergülve, Izrael, hogy szándékosan rohansz a vesztedbe? Hát illik ez? Elpocsékolni családod utolsó erekyéit! Nem szégyenled magadat, te ember! Hogy van szemed a szemembe nézni. Pfuj, Kopereczky! Bújj a föld alá! Vagy eredj, kapard ki őseid csontjait a kripták-ból, javíthatatlan tékozló, és áruld el fontszámra! Mit akarsz tőlem? A kulcsot? Abból ugyan nem eszel! Hát azt hiszed, hogy nadragulyát ettem? Mire kell? Kártyázásra, devernázásra. Hogy meg akarsz nőszülni? Mi közöm nekem ahhoz? Azért, hogy te élvezz az új feleségeddel, nem szükséges, hogy én az egzisztenciám egy részét odadobjam. Meg azét a nyomorult kulcsárnéét. Vedd el a feleségedet, ahogy tudod, szépítsd meg a bagolyfészkedet, amint bírod, de én nem engedek a fekete gyöngyökhöz nyúlni. Majd ha azt látom, hogy éhenhalásban vagy, akkor én is megnyitom a vasládát, addig nem. Anyádnak így tettem az esküt és így tartom meg, amen. Ha pedig még egy szót szólsz, kikaparom a szemedet. No nézze meg az ember! Hiába forgatod a nagy szemedet, hiába rázod a bolond fejedet, hiába csikorgatod a dudvás fogaidat, melyekre lerakódott vagy két font borkő, a kocsmákban és mindenféle spelunkákban, ez a két font borkő az egyetlen, amit életedben szereztél.

Térj hát eszedre, Izrael, gondoldj az Istenre és arra, hogy ha megnőszülsz, neked is lesznek gyermekeid s azokra is hagyni kell valamit. Mit gondolsz, szerencsétlen, ha minden Kopereczky ilyen lett volna, hány fekete gyöngynek kellett volna lennie a Kopereczky Orsolya főköttőjén, hogy még a te torkodon leereszkehdhessék vagy kettő? Egy szót se többet, Izrael, egy szót se, mert forgós teremttette, mindjárt más hangból kezdek beszélni.«

Ettől a *más hangtól* félt Kopereczky. Hogy milyen is lehet hát az a »más hang«, mikor már ez sinszen selyemből szöve?

Nem kis feladat volt ennél fogva, amit Bubenyikre bízott a báró. Mert bizonyára könnyebb és kevésbé fájdalmas azoknak a szegény csigaállatoknak ott a perzsa-öbölben kiizzadni e tündéries csecsebecsékét, mint azokat a két sárkány miatt a vasládából kihozni. De a ravasz Bubenyik nem rettent vissza a nehézségtől.

— Meglesz, méltóságos uram, ha nagyon kell.

Kopereczky kétkedve csóválta a fejét.

— Nem tudom, mibe kezdesz. Itthon vannak most az öregasszonyok?

— Itthon vannak.

— Vigyázz, hogy meg ne szökjenek. Seprűnyélre ülnék és ellovagolnak a Gelléltre.

— Van nekem az ellen arkánomom. Csak tessék rám hagyni. Hány szem gyöngy kell?

— Elég lesz egy. Most nagyon drágák. Elviszed Trenesenbe holnap, ott bezálogosítod Schlesinger Fülöpnél. Átadsz az összegből kétezer forintot Malinka úrnak, aki onnan négyesfogattal tovább megy Bontóvárra és átadja a pénzt apósomnak. A fogat aztán ott is marad.

— És én hogy jövök vissza?

— Magaddal viszed a hátszlovamat.

Egyszerű volt a Bubenyik terve, mint a Kolombus tojása. Ebéd előtt, éppen még kifutotta, magával vitte Malinkát egy sétát tenni a faluban (ez, úgymond, hozzátartozik a taktikához), amit az mint szenvedélyes etnográfus, szívesen megcselekedett. Egész a kovácsműhelyig mentek és vissza; nagy érdeklődéssel nézegette a parasztházacsókák építészeti módját, a kapuk alakját, faragását s festett tulipánjait, a kendertilók s egyéb közönséges házi-szerszámok szerkezetét (azt mondják, hogy ez a tudomány ilyen semmiségeken hízik). A jó krapecsi tótocskák, kik ritkán látnak idegent falujokban, azon ürügy alatt, hogy a kapcáskodó kutyáikat csitítják, kiállnak a kapuk elé, vagy legalább a pitvarajtóba, hasonlóan nem kis kíváncsisággal szemlélik a kutyák ingerült ugatásának okozóját, a Bubenyik társaságban kószáló csinos fiatalurat. Ki lehet, mit akarhat? Meg-megáll, bekémlél az udvarokba. Az bizony nem jó jel és alighanem az adóval van összefüggés-

ben, mely már úgyis elég nagy, de ahogy a fa nagyobbra nő egy-egy érkező eső után, ez is mindig nagyobbodik, valahányszor úrféle jelenik meg az egyszerű viskók között. Néhányan oda is sompolyognak Bubenikhoz s ha szerét tehetik őt négy szem közé kapni, megkérdezik sűgva, ki legyen az illető s Bubenik ez egyszer nincs begombolkozva, hanem azért mégis bizonyos fontoskodó, titokzatosságot fitogtató hangon közli:

— Ez bizony egy furcsa mesterségű úr Pestről. Vasfúró mesterember. Ma hozta magával az úr.

— Vasfúró mesterember? Hát mi az?

— Hm. Ez úgy tudja meglékelni a vasat, mint például kendtek a dinnyét vagy a tököt. Egyet-kettőt hűz a legerősebb vason a kis szárszámával, kriksz-kraksz és megvan a nyílás, úgy hogy egy emberi kéz befér rajta (s hamiskásan hunyorgatott a szemével). Különös egy mesterség, mondhatom.

— És mitől jó a'? — firtatá egyik-másik, aki szeret a dolgok velejébe látni.

Bubenik vállat vont, szájára tette kezét, jelezve, hogy hallgatni kénytelen, de azért egy kis léket mégis ütött a dolgok homályába.

— Az uraknak, tudja, sok tarka macskájuk van s nem jó mindig tudni, mit csinálnak. Hanem hogy mire jó ez a mesterség, azt a magunkféle szegény ember is kitalálhatja. Teszem azt, szépszerivel kivenni valamit olyan helyről, amit kinyitni lehetetlen...

Ezt így bizalmasan elmondta Bubenik néhány helyütt, ahol megálltak, majd visszakísérte Malinkát a kastélyba, ahol már éppen csak őt várták, hogy tálalhassanak. A méltóságos asszonynak még csak néhány órára volt szabad felkelni, déltájban visszafeküdt az ágyba s odarendelte az ebédjét. Malinka úgyszólván megőrült, mikor hallotta, hogy az úrnő nem ebédel velök. Óhajtotta ezt a pillanatot, vágyott utána, álmódott róla s mikor közel jött, megdöbbsent tőle. Csak ketten ültek az asztalnál s Bubenik szolgált fel, miközben megbiztatta a méltóságos urat: »Minden jól megy, minden meg van indítva a gyöngy dolgában«; de az kétkedőn mereszté rá szemeit.

— Nem hiszek a csodákban, Bubenik. Félek, nagy zivatart zúdítasz a fejemre és a végén is nem lesz az egészből semmi. Rossz előérzetem van, nagyon rossz.

Tényleg hallgatag volt és elmélyedő az ebéd folyamán, alig szólt néhány szót, hirtelen felhőrpinté feketekávéját és megkérdezte Malinkát, szokott-e ebéd után aludni, mert ő maga mindig alszik egy csöppet, csak éppen annyit, hogy a szemét elbolondítja.

— Én sohase alszom ebéd után. Úrnak való az.

— Hát mit szokott csinálni?

— Ha semmi dolgom nincs, olvasgatok. Van a kastélyban bibliotéka?

— Nincs.

— De könyvek mégis csak vannak? Majd keresek magának valami olvasmányt.

— Nincs itt egy fia se, barátom; hiszen mondtam már önnek, hogy én az állatok tanítványa vagyok.

— Akkor hát kérni fogom azt a tót népdalgyűjteményt, amit útközben ígért méltóságod.

Kopereczky arca földerült.

— Aha! Igen. Persze. Tudom már. A skatulyáját is önnek ígértem. No, csak menjen a szobájába, mindjárt beküldöm.

Csakugyan bement a szobájába, a jó ebéd után végigdőlt nagy lustán a zöld ripsz díványon s bodor füstöket fújt a levegőbe. Elgondolkozott, hogy ugyan megérzi-e Kopereczkyné az ő ittlétét! Ő megérezné az ő helyében. Vajon milyen lesz a találkozás? Mit fog mondani? Megijede vagy megörül? Feltette eközben magában, hogy történjék bármi, uralkodni fog a szívéen és az idegein. Két természetes macska már akkor ott vadászgatott az ágy alatt s mereven szegezte mind a kettő a tekintetét egy padlóhasadékra, ahonnan valószínűleg a zsákmányt várták, mely oda menekült.

Malinka unalmában a vadászoknak gibickedett, a jólakott ember nagylelkűségével legalább elméletben támogatta a falánk macskák törekvéseit, annyiban, hogy ő is érdeklődéssel, szinte türelmetlenül várta az egér megjelenését. De hol is lehet, hogy nem mer előjönni a kis gyáva!

Szegény macskák, mennyit kell settenkedniök egy parányi falatért! Mégis csak jobb főispáni titkárnak lenni.

De alighogy átadta magát a macskákkal való együtt-érzésnek, midőn kopogás hallatszott az ajtón és a szabadra benyitott egy körülbelül a negyvenes évek tájékán levő, kerek, pirosarcú, tömpe orrú parasztnő.

— Kit keres? — kérde Malinka.

— Azt a fiatalurat, aki Pestről jött, gondolom, maga az.

— Hát maga ki?

— Én a kis báró dajkája vagyok — szolt nyájasan s megnyalazván ujjait, kacérkodón igazította meg homlokán a haját. Az is sárga volt, mint az odavaló agyagföld.

— A dajka? — csodálkozott Malinka. — Hát mit akar velem? Nem élek én embertejjel.

— Nincsen nekem tejem — tiltakozott, kacéran illegetvén magát —, nem én vagyok a szoptató; az is voltam már valamikor (s itt mélyen felsóhajtott), de most én csak az éneklő dajka vagyok. Én dalogatok a kis bárónak éjjelelkint, mikor már a Márta megszojtatta.

— No és mit akar velem, jó asszony?

— Leány vagyok még, hála Istennek — igazítá helyre —, Koleszár Mária hajadon.

— Pedig azt gondoltam volna, tekintve, hogy amint mondja, már szoptatósdajka is volt...

— Ejh, hát mi van abban? (Szemeit, melyek nem voltak éppen rútak, egy kicsit lesütötte.) Hiszen maga se pap — tette hozzá — s én se vagyok apáca.

— Jó, jó — türelmetlenkedett Malinka, mind nagyobb-nagyobb bámolatba esve —, de mit akar velem?

— Hiszen én is azt kérdezhetném az ifjú úrtól? — S ránézett hamiskásan, várakozóan.

— Én? Semmit.

— Akkor aztán nem értem, miért küldött ide a méltóságos úr?

Aha! Kezdte már érteni Malinka a Kopereczky dévaj tréfáját. Ez lesz az a népdalgyűjtemény.

— Igen. Gondolom már. Maga sok nótát tud, ugye?

— Ami igaz, igaz. Nagy dalos vagyok. Hisz az a mesterségem. Tudok én minden nótát, ami csak van a vidéken. Mert mikor még élt az édesanyám, Isten nyugosztalja, fonó volt a házukban huszonkét esztendeig, ott minden nóta megfordult.

Malinka érezte, hogy nevetséges helyzetbe hozta a principálisa, dühöngött is magában ezért (hanem hiszen visszafizethetem én még azt), de már most legokosabb nem mutatni, és a tréfa elől ügyesen, de mégis harag nélkül kisiklani.

— Tudja mit, Koleszár Mária, én nagyon szeretem a falusi dallamokat, éppen úgy, mint a madáréneket. De a madár ne a kalitkában énekeljen, az engem nem gyönyörködtet, messziről szeretem hallani a lombok közül, úgy a dal is csak a mezőről szép. Menjen hát ki kérem a kertbe és danoljon, én majd kinyitom az ablakot és úgy hallgatom.

Koleszár Mária megütközött egy kicsit ezen a furcsa kívánságon, de hát az urak esze mind bolondsággal van megbéelve, egyet perdült tehát fiatalosan, mint az orsó.

— Ahogy akarja, galambocskám.

Ezzel kiszaladt a szobából s nemsokára fölsendült a kertben az ablak alatt a különös tót nóta, halk, altató hangon, mint a mezei légy döngése :

Nem ismerek szebb lányt Plevák Ancsuránál,
Nefelejts szeménél, lenszínű hajánál ;
Nem rózsátón termett, nem liliomsáson,
Az égből esett le valami nyíláson.
Nyílást bedrótózni egy legényt fölhívnak,
Engem, Králik Gyurit, engem, engem hírnak . . .
Jaj, meghalok, anyám! . . .

Mindez természetesen szépnek, gömbölyűnek esik ki tótul, míg ellenben magyarul csak úgy vasvillával összehánytnak látszik és Koleszár Mária ugyancsak mélabúsan tudta fújni a haldokló Králik Gyuri kesergését, onnan aztán átugrott a Jánosik betyár nótáira, majd a katonának besorozott legények hetyke vagy borongós lelki hangulatát tolmácsolta. Ezeken szokott a kis bárócska elaludni. Ha nagyon sír, ezek a legbiztosabbak . . . okvetlenül lecsendesedik tőlük, jele, hogy katona lesz belőle. A tót nép

felette változatos dalaiban, nemcsak a szerelmet és a birkalopást énekli meg, nemcsak a falusi drámákat önti balladákba vagy románokba, ezer meg ezer apró baját is színes rímekbe fonja.

Egy vidám vers (melyet Malinka azonnal le is írt magának) a törvényszékekkel élődik, hogy ti. a három fórum háromféle ítéletet hoz a számadó bojtár pörében, felmentőt és elmarasztalót, de mind a hármat *na király nevében*.

Ha én király volnék,
Mindég egyet mondanék,
Királynak úgy illik, tralalala;
Összevissza én nem beszelnék;
Királynak nem illik, tralalala.

Míg Malinka úr ekképpen mulatozék a tót népköltészen, azalatt Bubenyk a maga dolgát végezte. Arra számított, hogy azóta a két főkötő-ór, kiket nem szokott semmiféle hír sokáig elkerülni, meghallotta a vasfúró mester megérkezését és éles elmével kitalálta, hogy a kék szoba vasládájából a gyöngyöket akarja kiszedni Kopereczky, azért hozta el a fúró mestert. Azt is kombinálta Bubenyk, hogy amelyik asszony előbb hallja meg a riasztó hírt, az rögtön kapja nyakába a kendőjét, napernyőjét és szalad a másikhoz, hogy a közös veszélyben egy kis cikóriás kávécska mellett megállapítsák a csatatervüket. Azért hát ürügyet keresett, hogy a tanácskozókat meglephesse. Ellátogatott a kertészlakba a kulcsárnéhoz, elkérni tőle a Szibilla-könyvét (az csak neki volt meg az egész vidéken). Útközben egy álmod gondolt ki, amit a Szibilla megfejtsen, leadván róla a lutriba beteendő számokat. De ezekre a hazugságokra nem volt szüksége, mert a kulcsárné már nem volt otthon. Hm, gondolta Bubenyk, a két pecsérke már együtt ül, nekem se szabad késni. Ezzel nekikerekedett és a Muskutyiék pájtája mellett elhaladva, a Prosz-féle tégláégető kemencéknél leereszkedett a Veszelyin János mélységben fekvő gyümölcsös kertjébe, ahonnan már csak egy-két lépés volt a Kopereczky kapitányné kicsiny kúriája. Kopereczkynének valami különös füve volt kertjében, annak a gyökereiből, melyek olyan kemények voltak, mint

a szegek, szokás volt a beteg állatok fülébe szúrni egy-egy darabkát, amitől aztán megdagadt a fülük (mivelhogy a rossz vér állítólag mind odagyűlt) és vagy elpusztultak vagy megélték, de a fű roppant hírben állott az egész vidéken és az asszonyosság úgy őrizte, mint egy kincset. Idegen falubeliek két garasért kaptak egy-egy gombostűnyi gyökeret, a lutheránusok öt garasért, Krapecen ellenben mind a két vallásfelekezetnek ingyen járt ki a mindenható gyökér, ahogy nevezték.

Bubenyik tehát azzal a szándékkal kopogtatott be a tekintetes asszonyhoz, hogy egy kis gyökeret kér, mert az egyik urasági sertés már két nap óta nem eszik.

A két asszonyosság csakugyan együtt ült az asztalnál a vizitszobában, kávé s ibrik és párolgó csészék mellett, mind a kettő rossz hangulatban volt, a kulcsárné arcát szembetűnő sápadtság vonta be, a kapitányné ajkai pedig idegesen rángatóztak, ami mindég előfordult, ha valami belső nyugtalanság kínozza. Az urasági komornyik belépése láthatólag meglepte őket. Különösen a harcias kapitánynén látszott a zavar. Halántéka kivörösödött, szemei vésztlőn meredtek Bubenyikra, majd a szobaszögletébe tévedt a tekintete, ahol a cirokseprő szokott állni.

De ezt a feltörekvő ellenséges indulatot hirtelen legyűrte a kíváncsiság (asszonynál ez az erősebb érzés). Vajon mit akarhat itt Bubenyik? Erőt vett magán s még szinte nyájasan fogadta köszönését.

— Isten hozta. Hagyja el csak. (Bubenyik ti. keze után nyúlt, hogy megcsókolja.) Mi jót hozott nekünk?

Mialatt Bubenyik előadta a beteg sertés dolgát és a mindenható gyökerekből kért, a kapitányné kedvet kapott tovább tapogatózni a kulcsárné által hozott hír tárgyában. Ez volt most rájuk nézve a legizőbb kérdés. A kulcsárné kisírt szemei, melyek olyan vörösek voltak, mint egy öreg nyúlé, eléggé mutatták, hogy a faluban szállingó pletykát a vasszúr pesti emberről, az ő fantáziájuk és kombináló tehetségük veszedelmes irányban egészítette ki. Ami a falusi parasztok előtt csak egy érthetetlen furcsaság volt, az a két főköttő-őr szemében nagyon is reális alakot látszott öltetni. Mindamellettnél nincsen kizárva, hogy az egész csak

üres pletyka. Talán egy órát hozott magával Kopereczky, aki a kastély óráit megjavítja, vagy egy zongorahangolót, vagy isten tudja, kit. Bubenjik azonban bizonyosan tud valamit felőle s ezt most igazi mulatság lesz kiszedni fortélyal és keresztkérdésekkel, s meglehet, letörpül üres ostobasággá az egész vész hír vagy pedig megerősödik a gyanújuk s képessé teszi őket, hogy valamihez kezdjenek.

— Hát a gyökerekből? Adok, már hogyan adnék — mosolygott a kapitányné —, Bubenjiknek még az utolsót is. De üljön le, míg előkeresem és beszéljen nekünk valamit.

— Nem igen érek rá, osókolom kezeit, mert megjött ma az úr és rosszkedvű, mint a pulykakakas. Ha csak egy percig nem vagyok ott, már dühöng, ha meg ott vagyok, rajtam tölti a haragját mindenért. Ma, amiért a kos, mely mindig ott settenkedik körül, valahogy a lábára hágott, éppen a tyúkszemére, engem pofozott fel, de úgy, hogy még most is szikrázik a balszemem.

— Bizony nem szépen bánnak magával, kedves Bubenjikom — sajnálkozott a kapitányné —, másutt a helyét is megfújnák az ilyen embernek — tette hozzá, a vén Marcellához intézve a szavait.

Bubenjiknek nem volt erre válasza, csak egy mély, fájdalmas sóhaj röppent el a melléből, de ez is csak kivetett csalétek volt. Rászállt a kapitányné, mint a légy a becukrozott légypapirosra. Amint a mindenható gyökereket kereste az almáriomban, egyszersmind megtalált ott egy félig telt boros palackot és egy tányér töpörtös pogácsát, amit az asztalra tett, megtöltvén a borból egy pohárkát.

— No, ugyan kóstolja meg, mit szól hozzá?

Bubenjik a szájába vett belőle néhány cseppet, folyatta, csámcsogtatta a nyelvén.

— Döfi — szólt, a fejét is ingatván hozzá, miközben behunyta apró szemeit és felhajtotta a poharat egészen. — Héha! — kiáltott fel, jeléül, hogy nagyszerű bor.

— A váci kanonok rokonom küldte — dicsekedett a kapitányné és megint töltött. — No, még egyet!

— Nem magamféle szegény embernek való — ellenkezett Bubenjik a fejét rázva, és különös logikával egy lélekzetre kiürítette megint a poharát.

— Úgy hát megjött az úr? — ereszkedett be a sötét mélységekbe nagy óvatosan a kapitányné. — Egyedül jött?

— Nem biz az. Valami kupcihért hozott magával.

— Miféle fajtájút? Talán kártyapajtást?

Bubenyik a fejét rázta.

— Nem úr az illető, inkább valami mesterember, úgy tudom, úgy vettem ki, amint titokban értekeznek, mert előttem is titkolóznak, de nekem is van eszem, és végre is . . . szó ide, szó oda, nem azért mondom, hogy egy vagy más, de (zavartan nézett szét az ajtó felé, aztán a két feszülten figyelő hölgyön jártatta végig bambának átalakult tekintetét), de izé . . . mit is akartam csak mondani . . . no hát nem kóser ember.

A kapitányné megint töltött a poharába.

— Igyék még, Bubenyik, no még egy kicsikét.

Bubenyik megtörülgette a homlokát és kigombolt a mellényén két gombot.

— Nem, nem, már elég lesz.

— Ejh, ezt a gyűszűnyit, ami még a palackban van, nem érdemes már eltenni.

Bubenyiket meggyőzte ez az érvelés.

— Hallom — kezdé a nyugalmazott kulcsárné az ő éneklő, kenetes hangján —, hogy most sok pénze van az új *fispánnak*. (Fispán halcsontot jelent tótul; a két hölgy így csúfolta új állása óta egymásközt Kopereczkyt.)

— Ki mondja azt? — röhögött Bubenyik. — Volt, nincs. A kocsis beszélte, hogy a kártyában derekasan megkeféltek Trencsénben a múlt éjjel; azt mondja, egy fi-tyingje se maradt.

A két hölgy sötéten nézett össze, mintha mondanák: »Jól kombináltunk.«

— Pedig most sok aprópénzre lesz szüksége az instalációnál — vélte a kapitányné. — Kíváncsi vagyok, hol veszi?

Bubenyik vállat vont.

— Nem kell félteni az ördögöt, hogy hol talál rosszlelket.

— Hát azt gondolja, valami görbe úton szerez pénzt?

Bubenyik szabadkozott, ő nem gondol semmit, oh, a viláért sem, ő csak azt tudja, hogy teremt pénzt . . . mert

hát no — és hamiskásan hunyorított a szemeivel, majd igyekezett a beszédet átfordítani más egyébre ; hogy volt-e a méltóságos asszonykának sok almája a kertben? »A mienk férges volt az idén — hadarta —, körte pedig ép-penséggel nem termett!«

— Az ördög vigye a maguk körtéjét — szólta el magát lázas türelmetlenséggel a kapitányné —, arról beszéljen nekünk inkább : kicsoda, micsoda az az ember, akit magával hozott és mit akar itt?

— Semmit se hallottam — felelte Bubenjik tartózkodva —, csak azt, hogy reggel visszautazik. Én is elkísérem Trencsénig. De én majd csak a Szedrespusztán csatlakozom hozzá. Még ma este valami levéllel küld uram az ispánhoz és meg van hagyva, hogy ott maradjak éjjelre. Nem értem, miért kívánja az úr mindenáron, hogy ott háljak, mikor nélkülem úgyszólván se levetközni, se felöltözöködni nem tud.

— Hát én értem — mondá pátosszal a kapitányné és arca szederjes színt váltott. — Magát el akarják távolítani! Mert büntény készül a kastélyban, érti? És nem akar-nak tanút hozzá.

— Büntény! — dadogta Bubenjik és a szemei megüvegesedve meredtek a kapitánynéra.

— Bubenjik! — kiáltott fel vibráló hangon a kapitányné. — Rettenetes dolog készül. Az éjjel a kastélyban fel fogják törni a vasládát és kiveszik belőle a fekete gyöngyöket. Az a pesti ember töri fel, azért hozta, és magát azért küldik el a pusztára.

Bubenjik a fejére ütött, mintha csak most eszmélne.

— Hogy a gyöngyöket... hogy kiveszik, feltörik a vasládát? — dadogta, mint a felrázott holdkóros.

— Mi lesz velem? — tördelte a kezeit Mutnyánszky Marcella.

A kapitányné mintegy kimerülve a szörnyű esemény előtárása által, egy nagy karosszékbe rogyott s arcát kezeibe temetve sopánkodott :

— Meglop minket. Kiveszi a szájunkból azt az utolsó kenyérkét. Hát van Isten, Marcella? Oh, szegény Orsolya néni, szegény Orsolya néni, volt miért gyűjtened e csoda-

szép gyöngyöket! Tudom, hogy megfordulsz a sírodban!

— De honnan tudja ezeket a méltóságos asszonyka — hüledezett még egyre Bubenarik.

— Honnan? Honnan? Tudom, mert tudom. Mondjuk, hogy magától Orsolya nénitől tudom.

— Ki az az Orsolya néni?

— Az ósanyánk, Bubenarik, aki Róbert Károly idejében élt, aki a gyöngyöket gyűjtötte.

— Hát hány éves a méltóságos asszonyka? — osodálkozott Bubenarik.

— Ejnye, maga szemtelen! — esett ki a sodrából a kapitányné. — Asztalt táncoltattunk és az asztalban megjelent az ő szelleme, az árulta el nekünk, hogy mi fog történni. Igaz-e, Marcelka?

A vén szűz rábólintott a hirtelen előrántott hazugságra, Bubenarik pedig ájtatosan vetett magára keresztet.

— Most értek hát én mindent — eszmélkedett a komornarik. — Most lesznek előttem világosak némely elejtett szavak, melyeknek az értelmét félremagyaráztam... (Röstelkedve csóválta a fejét.) No, már nagy birka vagyok. Ej, ej!

— Eszerint mégis hallott valamit?

— Tetszik tudni, afféle félmondatokat, mikor megleptem őket beszélgetés közben a pesti emberrel s mikor hirtelen elhallgattak.

— Például? — kiáltá mind a két nő egyszerre.

— Hát például egy percre azt hittem, hogy fogorvos az idegen, mert az uram így szólt: »Csak egy kell, csak egy is elég volna«, mire az idegen közbevágott: »Eh, bolondság, ha már itt vagyok, vegyük ki mind a négyet«. Az uram erre azt kérdezte: »Nem jó volna betenni helyükbe hamisakat?« Mire ő megint azt felelte: »Minek? Olcsóbb a semmi.« Mondja már most a méltóságos asszonyka, nem azt kellett-e hinnem, hogy a báró úrnak négy rossz foga van, de csak egyet akar kihúzatni, a fogmester pedig arra kapacitálja, hogy ki kell húzni mind a négyet és ne tetessen helyükbe hamisakat, mert olcsóbb a semmi?

Az asszonyok majdnem sírva fakadtak e leleplezésre. Oh, hiszen ez teljesen világos! Nekiestek szellemi ollóikkal, mint egy eleikbe terített szövetdarabnak, fölszabták, ízekre szedték, megkrétázták, kigombostúzták, azután megint összefércelték, minélfogva a következőleg nézett ki: Kopereczkynek csak egy gyöngyre van szüksége ezidőszerint, de a vasfúró ember ki akarja venni mind a négyet. Kopereczky bele is megy ebbe, de fölveti a kérdést, nem kellene-e hamis gyöngyökkel pótolni a törvénytelenül kioszenteket? Mert Kopereczky gyáva és fél, hogy a főkötő-örök megszimatozzák a dolgot, meg fogják akarni nézni a gyöngyöket és nem találván ott, bajt csinálnak, a vasfúró mester ennek ellenében figyelmezteti, hogy legjobb, ha már semmi sem lesz a ládában, mert a hamis gyöngyök után még azontúl is fizetnie kellene a főkötő-örököt, holott a semmi teljesen megszünteti a kulcsárné és kapitányné évi díjazását, a semmi tehát olcsóbb. Igaza van az imposztornak, hogy a mennydörgős istennyila üssön bele, még naplemente előtt!

Bubenik azonban már nem várta be ezt a fejtegetést, neki sürgős dolga van, már ezért is kikap otthon; ajánlotta magát s hazament — anélkül, hogy a mindenható gyökerekből vitt volna. A két asszony annyira elmerült a szőnyegen levő kérdésbe, hogy voltaképpen észre se vette a Bubenik távozását, még kevésbé azt, hogy a gyökereket elfelejtette.

A kapitányné lihegett a haragtól s rikácsoló hangon tört ki:

— No, Marcella, hát már most mit csináljunk ezekkel a tolvajokkal? Ne pityeregj nekem itt, hanem beszélj!

— Mit gondol a báróné?

— Azt gondolom, hogy odamegyek és összetöröm a gazembert, így ni.

Sezzel megfogta az ibriket az asztalról s a padlóhoz vágta, hogy ezer darabra tört össze.

A kulcsárné ellenkező nézeten volt.

— Jézus Mária! Ne jöjjön olyan nagy indulatba, lelkem báróné, mert árt a drága egészségének és csak kárát valljuk, ha az első haragunkat követjük, tessék elhinni. Itt van mindjárt az ibrik és következik a többi kár.. Mert ha odamegy a báróné a kastélyba és akármilyen patáliát

osinál is, meglehet, megfélemlíti a fispánt, amíg ki nem tesszük a lábunkat, de mihelyt kitesszük, csak megint beáll az a kérdés, hogy honnan vesz pénzt az installációhoz s bizony kiszedi a gyöngyöket, ha egyszer hozzákészült.

— Mit? Hogy kiszedi? Azt szeretném én látni! Nem félek én a magam igazában senki fiától, ha olyan szakálla van is, hogy a térdéig ér. Leülök a vasládára és ha én egyszer megkötöm magamat, el nem mozdulok onnan, ott ülök, ott alszom rajta éjjel-nappal, míg csak el nem takarodik innen a cinkosa, a pesti betörő. Hát mit csinálhatnak velem?

— Hm. Nem ér az semmit. Egyszer csak mégis meg-
unja a báróné, mert az embernek gyomra is van és a láda nem ad enni, mégiscsak nem ülhet rajta örökké és mihelyt otthagyja, mindjárt szabad lesz a vásár. Én a magam részéről legokosabbnak tartanám, ha hagynók a bárót, tegyen, amit akar. Viseljük magunkat úgy, mintha semmit se tudnánk, mert akkor ő is úgy fog viselkedni, mintha semmi se történt volna és fizeti az évjáradékainkat.

— No persze! Hallgassunk, ugye, mint a siket disznók a rozshán? Nem. Soha!

— De nézze a báróné, a hamis gyöngyök nekünk tulajdonképpen csak annyit érnek, mint az igaziak.

— Nekem nem — fortyant fel kevélyen a kapitányné —, mert engem nemcsak a pénz köt a gyöngyökhöz, hanem a osaládi kegyelet. Én magam is Kopereczky vagyok, még pedig kétszer Kopereczky, a férjem után is. Nekem a szívem is fáj. Aztán meg hiszen hallotta, hogy talán nem is fogják helyettesíteni a gyöngyöket semmivel.

— Mindegy, csak soha ne nézzünk bele a ládába. Sőt ez lesz a nyugalom, mert soha többé nem fog minket zaklatni. Még kevésbé fogja beszüntetni az évjáradékot, mert akkor be kellene vallania, hogy feltörette a ládát — ami egyenesen kriminális ügy.

— Úgy ám, de az emberek halandók, hátha elviszi az ördög — ellentété a kapitányné —, és bár csak vinné már, akkor a hagyatéki leltárnál kisül a láda üres volta s magától szűnik meg a mi járadékunk. Nem ért maga ezekhez a dolgokhoz. Képzeld csak el a mi helyzetünket, galambooskám Marcelka, hogy fogja az magát kivenni az Isten előtt, ha mi, akik

eddig mindenképpen átkoztuk Koperczky Izraelt, most egyszerre imádkozni kezdünk az életéért. Nem, nem, én nem kompromittálok magamat.

A kulcsárné kedvetlenül csapta le a kötését kosarába, éppen felelni akart, midőn kopogtatás hallatszott az ajtón és újra belépett Bubenik, nagy vigyorgással, hogy itt felejtette a gyökeret.

— Az a bor megbolondított egy kicsit. De talán rosszkor is jöttem . . .

— Nem éppen, de . . . dehogy — hebegte a kapitányné oly zavartan, hogy csak megerősítette azt, amit tagadott.

— Hiszen tudom én . . . és már megyek is . . . Természetes az, kérem alásan, hogy ilyenkor, veszedelem idején, akiket illet, megbeszéljék a dolgaikat. Bocsánatot kérek, hogy visszaszaladtam és zavarom. Mert tudom én, hogy zavarom. Hiszen van nekem szívem (és itt egészen elérzékenyült Bubenik), és ha tudnék segíteni, a lelkemet is kitenném. És hát, hopp (a feltalálók hirtelen örömeivel petyegette meg ujjait) tudnék is valamit, ha a méltóságos asszonykának négy szemközt mondhatnám meg.

A kapitányné kikísérte Bubenikot a pitvarba, hol az óvatosan körülnézett, mintegy megijedve egy lúgzókádnak a folytonos esöpögésétől, mintha azt hajtaná valaki: »poty, poty« (ami annyit jelent tótul: gyere, gyere). Meggyőződve, hogy nem emberi hang, egész közel hajolt a kapitányné sárga arcához, úgy, hogy az finom orrával kiérezte a szájából kiáradó pálinkaszagot, ami roppant csodálkozásba ejtette, mert Bubenik bort ivott (ha csak azóta nem volt a kocsmában), de mindez csak sokkal később jutott eszébe, mert most kizárólag az foglalkoztatta, amit Bubenik megszűgött.

— Én ismerem otthon a helyzetet s adok egy jó tanácsot a méltóságos asszonynak, de soha senkinek se tessék megmondani a kútforrást.

— Hogy gondol olyat, kedves Bubenik, az Isten szerelméért?

— Tessék odamenni az uramhoz és felajánlani önként egy gyöngynek a kiadását, biztosítom, hogy megelégszik vele és rögtön elküldi a pesti embert.

— Azt gondolja? — dűnnyögte a kapitányné hálás szempislogással.

— Jótállok a fejemmel. Mert a báró gyáva elkövetni a merényletet, csak a kényszer viszi rá. Hisz azért izgatott egész nap, mert fél. A három gyöngy eszerint megmarad s ha a prágai örökséget átveszi, ami kis idő kérdése, annyi pénze lesz, mint a polyva; idők végéig nem szorul rá a megmaradt három gyöngyre. Különben nem szóltam semmit, nem tudok semmit. Csókolom a kezeit, méltóságos asszonyka!

Kopereczky majdnem az egész délutánt a parkban töltötte, hol kőművesek dolgoztak. A Kopereczky-Nosztzy kettős címert, melynek kőköcskőit és ábráit trencsényi mesetek faragták, kellett a kastély homlokzatára fölilleszteni, két ágaskodó oroszlán közé. Gyönyörű lesz az, ha elkészül!

Nagy érdeklődéssel nézegette az előkészületeket, midőn jelentették neki, hogy a kapitányné és a kulcsárné várják a nagyteremben.

Szíve nagyot dobbant. Szepegve, rossz sejtelmek közt ment be, gondolván, hogy Bubenik már megbolygatta a két hölgyet és most itt szörnyű jelenetek lesznek; de menynyire elbámult, midőn nyugodt arcokkal találta magát szemben. A kulcsárné pláne kezét akart csókolni, a kapitányné pedig ekképpen kezdé:

— Kedves Izrael öcsém! Tudjuk, hogy neked most sok költséged lesz új állásodban, melyben reméljük, fényt fogsz deríteni osaládodra. Azt gondoltuk, hogy dicsőült jó anyád szellemében cselekszünk, ha magunk jövünk ide megkérdezni, hogy nem kívánsz-e nyúlni a gyöngyökhöz?

Kopereczky azt hitte, hogy vagy ő bolondult meg vagy a kapitányné, vagy pedig valami bohókás álom úzi vele a játékait.

Kopereczky annyira elérzékenyült e szavakra, hogy odarohant a trabális öreg hölgyhöz, megölelte, magához szorongatta.

— Ah, moja zlata nyanyika! (Oh, aranyos nénikém.) Milyen édes, jó szíved van. És pacsí magának is, Marcelka asszony!

— Jaj, eressz el, Izrael; jaj, minden osontomat összetöröd. Eredj már, ne okoskodj. Lenmagkötés van a gyom-

romon, mind összerontod. Mit nyúlkálsz a testemhez! Bizony Isten, még kellemetlenebb a szereteted, mint a haragod. No, nézd csak. Beszéljünk egyébiránt a gyöngyökről. Ugye, négy van még?

— A legszebb, legnagyobb négy, ma chère tante, az egyik pláne százkarátos, királynak való.

— Hát van-e szükséged vagy nincs? Mert mindjárt elhoztuk a kulcsokat is . . .

— Ej, ugyan mit képzelnek rólam, hogy én két ilyen szeretetreméltó dámának kosarat adjak? Egy Kopereczky sohase lehet annyira udvariatlan.

— Igazán szép tőled — mondá gúnyos mosollyal a kapitányné. — Menjünk, essünk át rajta!

Ezzel szó nélkül megindultak kifelé, mert a kék szoba a kastély végéhez ragasztott dependence-ban volt, melyet még a megboldogult Kopereczky Boldizsár építtetett, olyan erős falakkal, mint egy bástya; mert egy cigányasszony azt vetette ki neki kártyán, hogy bent fog égni a házban; nem volt tehát a dependence-on semmi éghető anyag, még ablakfa se, a világosságot felülről kapta a helyiség. Bent is csupa kőből, márványból, vasból voltak a bútorok. Hanem azért mégis bentégett, abban pusztulván el, hogy a mérték-telen ivás miatt meggyulladt benne a pálinka.

Végig kellett menni az udvaron, hol a pumpás kútnál borzag-lekvárt főztek a béresasszonyok. Bubenyk, aki ott legyeskedett — mert szép volt az egyik, ej, de szép —, éppen a zsarátnokot paráholta el, mikor az ura szólította.

— Bubenyk, a kulcsokat!

— Milyen kulcsokat? — kérde az együgyű, jámbor arccal.

— A kék szobától. Hozd utánunk!

Bubenyk ugrott és osakhamar ott is volt a kulcsokkal. Megcsikordult a zár a nehéz vasajtóban, mely csak igen ritkán volt kinyitva. Kék szobának biz ezt csak azért nevezték, mert a kék ég egyenesen fölülről mosolygott be ide, de a lapos, rovátkos üvegfedelelet idővel úgy ellepte a piszok és mindenféle gízgáz, hogy most alig lehetett látni, a levegő is fülledt volt, mint egy kriptában. A kulcsárné mindjárt elkezdett köhögni odabent. Bubenyk vissza akart vonulni.

— Csak maradj itt, mert föl kell emelnünk a vasláda fedelét, magam nem bírom.

A félhomályban alig lehetett kivenni a kolosszust, a ládát, mely olyan nagy volt, mint egy szúszék, tömör kovásolt vasból, roppant vaskarikákkal a falhoz erősítve.

A kapitányné lekasztott a nyakáról egy kulcsot és a láda mellé térdelt.

— Az Atya, Fiú és Szentlélek nevében — mondá és megfordította a jobb szélén levő zárban a kulcsot.

Ugyanezt cselekedte a nyugalmazott kulcsárné is. A középső zárat maga Kopereczky nyitotta fel nagy csikorogással. Akkor aztán nekirugaszkodtak ketten Bubenyikkal és nagynehezen felemelték a fedelét, melyet a Kopereczky-óímer, sárkányok és griffmadarak ékesítettek.

Bent a ládában, elsárgult írások tetején volt egy bársony tok, a kapitányné nagy óvatosan kinyitotta, kivette belőle a történelmi nevezetességű főkötőt és kegyeletteljesen ajkaival érinté annak aranycsipke fityegőjét, mialatt a kulcsárné még mindig ott térdelt és hangtalanul imádkozott.

— Hány gyöngyöt akarsz? — kérdé csendes, ünnepi hangon, Kopereczkyhez fordulva.

— Elég volna csak egy is — felelte Kopereczky, szintén bizonyos meghatottsággal —, de mivel oly szívesek voltak hozzám, egyiküket sem akarom megsérteni, legyen hát kettő, hogy úgy vésődjék a szívembe, mintha mindenkiük adott volna egyet.

Az asszonyok összenéztek, nem szóltak semmit, mire egy kis etüiből ollót vett ki a kapitányné és lenyírta a két legkisebb fekete gyöngyöt.

— Itt van, légy boldog velök! (Pukkadj meg, gondolta titkon.) Íme, a másik, az utolsó kettőt ezennel visszatekintem. Jusson eszedbe, Kopereczky, a jóslat — szólt aztán ünnepélyesen —, hogy mikor az utolsó gyöngy elfogy, elfogynak a Kopereczkyek is. Ne nyúlj a gyöngyökhöz többé. Fiaid van.

— Ej — felelte Kopereczky félvállról —, hisz ez a kettő is csak egy kicsit vándorolni megy, világot próbálni, de visszatér, mert csak zálogba adom, hogy kiválthassam.

— Beszéd ez csak, Izrael öcsém, bohó beszéd; századok óta egy gyöngy se tért vissza.

Így jutott Kopereczky könnyűszerrel két fekete gyöngy-höz, ami szertelen jókedvre hangolta, kivált mikor az asszonyok már mind eltávoztak.

— Te Bubenjik! — mondá, visszatérvén a kaputól, ameddig a kapitánynét elkísérte. — Azon gondolkozom, hogy el ne csapjalak-e? Félni kezdek az eszedtől, Bubenjik. Hiszen te veszedelmes ember vagy. Mit adtál be ezeknek a sárkányoknak? Mivel nyergelted meg őket? Sohase láttam még én ilyent.

Bubenjik hamiskásan hunyorgatott s nyeglén vonogatta vállait.

— Ej, Istenem, hát van egy kis modorom, ez az egész.

HETEDIK FEJEZET

KÜLÖNFÉLE ELŐKÉSZÜLETEK ÉS INTÉZKEDÉSEK

A báróné vacsorára sem jelent meg.

— A feleségem korán fekszik le — említé a főispán a kávénál. — Még nagyon gyöngé. Sajnálom, hogy nem láthatja. Pedig szép asszony.

A titkár szomorúan mosolygott.

— Talán nem hiszi? — förmedt rá Kopereczky.

— Oh, miért ne?

— És kedves asszony. Az tudna ám magával beszélgetni, ha most itt volna; költészetéről, írókról, színészekről, efféle könnyű bagázsiról, de hát nagyon el van gyengülve. Mit gondol, nem tréfa dolog lehet egy Kopereczkyt megszülni.

Malinka kínpadra volt feszítve e beszélgetés alatt s örült, mikor végre nagy ástítások között szobájába küldte a főispán.

— Én a tyúkokkal fekszem — mondotta —, mert én az állatok tanítványa vagyok, de reggel sokáig szeretek aludni, ez megint családi vonás. Ha reggel már nem találkozánk, abban maradunk, hogy 14-én Barátházára elémbe jön, s az addig szerzett tapasztalatokról és a megállapított legközelebbi teendőkről jelentést tesz. Azalatt én a beszédet tanulom. Van is arra valami szer vagy micsoda. Éppen azon gondolkozom egész nap. Mintha hallottam volna, hogy valaki valamikor kavicsot tett a nyelve alá.

— Az Demosthenes volt, de az azért tette, hogy a dadogástól elszokjék.

— No, mindegy, kigondoltam én egy másik metódust, lefordítottam az egész beszédet tóra a kántorral, azt betanulja Koleszár Mária és éjjel-nappal dűnnyögi a kis Izrael bölcsője fölött, addig-addig, hogy szóról-szóra megragad az eszembe,

mert én meg ott fogok csibukozni a fiú mellett, mikor aztán tudni fogom, visszafordítom az elmében magyarrá, ez már bliktri s úgy elszavalom Bontóváron, mint a folyóvíz, hogy »Tisztelt Köztörvényhatósági bizottság! A mai politikai viszonyok között, a hazánk ege fölött tornyosuló felhőknek közepette . . .« Gondolom, így kezdődik? Hát csak ne féltsen engem, amice. Jó éjszakát.

Rossz éjszakája volt. Az örömből, mellyel új állását fogadta, gyorsan kiábrándult. Csak elméletben volt ez szép, mikor az ő ábrándos lelkéből vette a színeket ehhez a krapecsi úthoz és mind ahhoz, ami a titkársággal jár. Ő azt hitte, egy tiltott paradicsomba lép, pedig egy kálváriára lopta be magát, hol minden arra figyelmezteti, hogy Vilma már a másé. Hogy ez már nem is az, aki volt. Nem a kis eleven bakfis, akivel a távoli parkokban adtak egymásnak találkozt, hanem egy gyermekágyas asszony, egy ismeretlen valami.

Minek volt ezt meglátni, ilyen közléről? Közben úgy rémlett neki, mintha távoli gyermek sírás hangjai vegyülénének a hallgatag éjszakába. Mérhetetlen düh fogta el, szeretné megfojtani azt a porontyot. Tízszer is megfordította a párnáját, hogy el tudjon aludni. Pedig nem a vankos volt meleg, hanem az ő feje volt forró. És micsoda bolondos fej volt az! Jártak-keltek benne a gondolatok tüzesen, nyugtalanul, piszkálták, gyötörték, bősztítették. Lebbenő árnyak hasadoztak ki a falakból s nesztelen léptekkel jöttek feléje, mintha fenyegetnék, hogy mit keres ebben az ősi kastélyban. »Fuss innen — szólott egy hang —, te betörő! Mit akarsz itt? Mi a végcélod?« A rombolás.

Védte és vádolta magát. Hol a levegőben kóválygott dagadó szárnyakkal, hol a posványban hempergett. Föltette magának a kérdést, hogy mit akar, mit vár ettől a lépésétől, aztán megfelelt rá: mit bánom én, mi lesz? Engedtem annak a titkos erőnek, mely idehajtott, mert nem tehettem másképp. Hiszen a régi lovagok is szolgáknak szegődtek a várúrhoz, ki imádottjukat elkaparta s valahogy úgy fordult (a mesékben legalább), hogy a végén övék lett az asszony. Nincsen ebben kárhozatos, amit ő tett. Legfeljebb neki rossz, mert úgyszólván annyi, mint egy fájó seb örökös piszkálása. De kinek mi köze hozzá, hogy őneki jól esik ez a tobzódás a

fájdalomban? Hajnal felé aztán annyira elgyötörte az agyát, hogy megszakadt a fonál . . . amit talán úgy is lehetne mondani, hogy a gyöttrődés folytatása beleömlött egy kényszerezett álomba. De korántsem volt üdítő és nem tartott sokáig. Roppant fejfájással ébredt fel kora reggel s kisietett a friss levegőre.

Ott künn akkor kelt a nap, szelíd pompával a kopasz, rőt Brána-hegy mögül. Bizony megöregedett az is. Nem égő tűzgolyó már, hanem csak tündöklő aranykarika. Különbözőkönnyű már az ő sora ezután. Gyerekség. Csak inkább megszokásból megy, mendegél az ég kék boltozatján. Tudja, hogy semmit sem kell többé érlelnie. A növények halála már csak napok kérdése. Azokról lement a gondja. Pedig milyen nehéz munka volt őket létrehozni! Mindegy, a törvény törvény, menniök kell. Hát csak annyi tüzet hoz magával az útra, amennyi arra elég, hogy föligya a harmatcseppeket az őszirózsákról és a füvekről és csak annyi fényt bocsát ki magából, amennyiben az az egy pár lepe megfűrödhet, amely még megmaradt.

Még osendes volt a ház, mikor Malinka végigjárta az udvart és az elhanyagolt parkot; a kőműveseken kívül; a kis csigán húzogatták fel a címer egyes darabjait, nem mutatkozott élő lélek. Azaz, hogy a kert veteményes részében egy óriási piros virágféle egyszerre emelkedni kezdett. Kinyújtzkodott s lett belőle Koleszár Mária. Hupipiros kendőjével a fején csak addig látszott messziről valami egzotikus virágpéldánynak, míg leguggolva az indák közt, a dinnyéket kopogtatta, szagolgatta, hogy melyiket vigye be a reggelihez.

Végre kiválasztott egyet s dudorászva mendegélvén, a kacskaringós úton szembejött a titkárral.

— Felkelt már a méltóságos úr? — kérdezte ez.

Koleszár Mária felnézett az emeleti ablakokra s miután bizonyos redőnyök még le voltak eresztve, tagadólag rázta a fejét.

— Még alszik, de a méltóságos báróné már felkelt.

— Miről tudja?

— Mert látom az ablakon.

— A bárónét? — kérdé mohón. — Hol?

— Ott ül ni — felelt Koleszár Mária, egy nyitott ablakra

mutatva az emeleten, ahol egy angoramaoska üldögélt, kék pántlikával a nyakában.

— Hisz az macska.

— Az mindegy. Ahol a macska van, ott van a báróné is. Mikor a báróné reggel fölveszi a pongyoláját és átmege a nappali szobájába, vele mege a macska is.

— Tehát az a báróné nappali szobája?

— Igen, az, ahol a csiga jár.

— Még nem láttam a bárónét — jegyezte meg Malinka látszólag közömbösen. — Nem szokott a férjével étkezni?

— Dehogynem, most azonban nem bírja a léposójarást.

— Szép asszony?

— Szép, de nem csoda. Gondolja meg, mindennap kétszer kávé t inni. Hiszen én semmi se vagyok, de ha én is kávé t ittam volna kis leányka koromtól, mi volnék most. Bizony, ha úgy szépen kiöltözne . . .

— Hát nem öltözködik szépen?

— No, tudja, úgy értem, ha a sok selyem retye-rutya, lipitke helyett harmonikás szoknyát kötne fel, amellé slingelt kötényt, rámás csizmát, golycs ingvállat és pillangós főkötőt, ej haj, de gyönyörű volna. Hanem így (fitymálón görbítette el duzzadt piros ajkát) ő is csak úri asszony.

Malinkában fölkeverte ez a beszélgetés a zsarátnokot az éjjel ráülepedett hamu alól, ellenállhatatlan vágy gyúlt ki benne, meglátni Vilmát s nyomban különös ötlete támadt.

Egyenest a kőművesek felé tartott.

— Várjanak csak egy kicsit — kiáltá feljök messziről. — Húzzanak fel engem is az állványra!

A pallér, aki lent rendelkezett, csodálkozva nézett rá.

— Szép kilátás lehet onnan felülről, — mondta Malinka és szivarral kínálta meg a pallért.

A pallér elfogadta a szivart, megnyálazta a külső burkolatát (hogy tovább tartson), rágyújtott és így szó lt vál lat vonva :

— Ha éppen tetszik az úrnak, hát tessék belépni.

Malinka beszállt a vaskosárba, a csiga nyá vogott, csikor gott és a kosár lassanként megindult a magasba, a kötelet húzó munkások valami tót dal ütemeire egyet-egyet rántottak a kötél en s ilyenkor mindig megingott a kosár, jobbra-balra

lóbálódzva azt a benyomást tette Malinkára, mint a tenger hullámain hanyódó hajó, már-már szédülni érezte a fejét, mikor egyszerre a szíve elkezdett sebesen verni, mint egy megbomlott kalapács, mert elérte az emeletet. Még egy rántás odalent és a kosár a nyitott ablakhoz ért, a macska megriadva ugrott le a párkányról a szobába s a Malinka szeme éhesen, mohón siklott végig az előtároló szobán. És milyen balszerencse! . . . a báróné ott volt ugyan, de háttal az ablaknak, éppen átellenben egy tükörbe nézve, fésülte a koromfekete, hosszú haját, mely mint egy komor palást takarta el édes természetét, úgy hogy se az arcot, se az alakját nem láthatta és a könyörtelen kosár húzódott, húzódott és már az ablak fölött lebegett, himbálódzott, mikor sikolyt hallott és tompa zuhanást majdnem egyszerre.

Mi volt ez? — tűnődött Malinka, de csak később tudta meg; mikor leereszkedett, visszafelé, már zárva találta az ablakot (rossz jel — gondolta boldogtalan szívszorongással); egyet fordult még azután a parkban, mígnem rábukkant Bubenarik.

— Tessék jönni reggelizni, mert azután megyünk.

A reggelinél elújságolta Bubenarik, hogy nagy ribilió volt odafönn, a bárónét elájulva találta komornája a szoba padlózatán, az urat is nyomban fellármázták, alig bírták fölélesztzeni ecettel, vízzel, hogy azt mondják, valami látománya volt.

— Szent Isten! De már magához jött?

— Hogyne! Különben nem beszélhette volna el, hogy látománya volt.

— Miféle látománya? — kérdezte Malinka és egész testében reszketett.

— Hogy azt mondja, valami kedves rokona, vagy ismerőse, nem tudom én ki, megjelentette magát, ahogy azt szokták az olyanok, akik valahol a távolban meghalnak s elköltözött lelkük még egyszer felveszi élőkori alakját, hogy ezt kedvesének mintegy tudtára adja. Én nem hiszem, de az asszonyok hisznek az effélékben. És hát végre a báróné is bizony csak asszony.

Malinka kezéből kiesett a kávéskanál; hirtelen eltalálta a valóságot s szíve körül jótékony meleg áradt:

— Menjen fel kérem Bubenjik, hívassa ki a méltóságos urat és mondja meg neki, hogy az a látomány én voltam; fölhúztam magam a báróné ablaka irányában az állványra, a vidéket akartam megnézni a magaslatról; az ablak ki volt nyitva, láttam is a bárónét, a tükör előtt, mely nyilván neki is megmutatta alakomat s amint följebb húztak, hallottam a sikoltást, de nem bírtam elgondolni, mi lehet.

— Hehehe, — nevetett Bubenjik jóízűen és kezeit dörzsölte.

Majd lóhalálában szaladt föl a magyarázattal . . .

Malinka tükön ült s megbánta már, hogy a csigán felhúztatta magát. De ha már elkövette, minek volt most elhírtelenkedve bevallani? Elgondolta a következményeket. A báró, aki eddig alkalmasint nem tett róla említést, most meg fogja mondani az asszonynak: »Hiszen ez csak a titkárom volt, aki felhúztatta magát az állványra«.

Szepegeve képzelte el a kifejlődő jelenetet: A báróné megkérdi: »Hogyan hívják a titkárodat?« »Malinka Kornélnak« — fogja a báró mondani. »Ki ajánlotta?« — »A bátyád, Feri.« — »Megmondta neked, hogy ki az?« — kiált majd föl a báróné fölháborodva. »Nem szólt nekem egy szót se, csak ajánlotta« »Oh, a gyalázatos lélekkufár! Tudd meg tehát, hogy ez az én fiatalkori udvarlóm, egy kicsit flörtöltem vele, mert az utamba esett és verseket írt hozzám, az nekem akkor nagyon tetszett, hiszen olyan kis buta voltam, most pedig az én hitvány bátyám révén férközött hozzánk a szemtelen, azzal a célzattal, hogy feldúlja családi boldogságunkat . . . Kergesd el rögtön a nyomorultat . . .«

Valami ilyenforma jelenet folyhat most fenn. Izgatottan járt fel s alá a szobában, hozzá se nyúlt a reggelihez.

Hosszú, végtelenül hosszú időnek tetszett neki, pedig alig egy negyedóra, midőn belépett Kopereczky.

Halotti sápadtság borította el Malinka arcát, nem mert ránézni.

— No, maga ugyan szép gyerek — támadt rá a főispán derülten. — Nem tudtam, hogy olyan kitűnő kísértet.

Malinka föllélegzett, tudta már, hogy a főveszedelem elmúlt.

— Igen sajnálom — dadogta —, de gondolhattam volna-e ilyesmire?

— Tudja, ilyenkor idegesek és képzelődők az asszonyok. S ön veszedelmesen hasonlít, úgy tetszik, valami rokonához vagy ismerőséhez. Gondolja el már most, hogy mikor ő a legnagyobb egyedülletben tudja magát fent az emeleten, akkor egyszerre csak megjelenik előtte az illetőnek a képe a tükörben. Én nem vagyok babonás, de azért még az én fogam is vacogni kezdene.

— De reménylem, felvilágosította a méltóságos asszonyt.

— Föl most már. De tegnap kellett volna. Se önről nem szóltam neki, se a kőművesekről, az utóbbiakról azért nem, mert meg akartam lepni a címerrel. Nem tudta tehát, hogy idegen ember van a háznál, se hogy a csiga dolgozik odakünn.

— Említette a nevemet is méltóságod?

— Természetesen a nevét is. Sőt még le is írtam nagyjában a kinézését. Kiváncsi, ugye, hogy mit mondtam?

— Sokkal inkább vagyok kíváncsi, hogy a méltóságos báróné mit mondott?

— Hát semmit — felelte Kopereczky. — Mi az ördögöt mondhatott volna?

És ez volt az a semmi, ami sokkal többet ért a valaminél. Malinka megértette ebből, hogy nincsen számúzve, hogy az asszony számot tart rá. Elpirult örömében s boldogan indult el egy félóra múlva Bubenikkal Trencsénbe. A zsidó szerencséjükre otthon volt s szó nélkül megadta a tízezer forint kölcsönt a gyöngyökre, bár kifogásolta őket a szemtelen, hogy nem elég feketék és nem elég nagyok, pedig voltak olyanok, mint egy kisebb fajta szőlőszem a vágújhelyi prépost fekete szőlőtökéin; a »Nagy Szamár«-nál megebédelték, ahol Bubenik kiadta Malinkának a Noszty Pál részére járó összeget, aztán egyik jobbra, másik balra ment, a négyes vigan röpült Bontóvár felé, Bubenik pedig visszakoogott lóháton Krapecre.

Szép őszi napok jártak ebben az időben, a természet fölvette azt az édes-bús fiziognómiáját, amellyel legjobban meg tud varázsolni; a szedresi ispán, Klincsók úr, személyesen járt jelenteni, hogy az »1sten útja« erdőben vadkecskék (muflonok) mutatkoznak, egy egész csapat. Kopereczky búsan ingatta a nagy fejét.

— Hagyjon engem. Ne szóljon hozzám. Én elveszett ember vagyok. Nekem most beszédet kell tanulni.

Amilyen öröm volt neki a főispáni méltóság tudata eleinte, most olyan idegessé tette a terminus közelsége. Mert mégis furcsa az, hogy mikor az ember zsebében hétezer forint készpénz van, akkor az nekiálljon, mint valami diák, beszédet betanulni, ahelyett, hogy bemenne Trencsénbe egy kis parázs ferblire. Ez valami természetellenes.

De hát már benne van, meg kell lenni. Még hozzá szerencsétlenség is érte. Egy a faluban csatangoló veszett kutya megharapta a kost, ami teljesen kihozta sodrából a bárót. Már azon tanácskozott a feleségével, hogy nem volna-e jó elhalasztani az installációt?

— De milyen címen?

— Közbejött családi események miatt.

— Ugyan eredj, még nagyobb bolondnak tartanának.

Volt futkározás a szegény »Jóska« miatt (így hívták a kost). Bubenyik kihozta Trencsénből a megyei fizikust, aki dühbe jött, hogy őt állathoz hívják, persze segíteni nem tudott, de azt mégis meghagyta, hogy a kost agyon kell ütni és elásni, amit meghallottak a prileszi cigányok és eljöttek a báróhoz rimázkodni, adja oda nekik a kost ezer szögért, a bőrét majd visszaadják.

— Nem, a kost nem adom oda — ellenkezett a báró.

— De há úgylis elásatják a méltóságos úr, kezsit-lábát csókolom.

— De nem ásatom el, nem hiszek a doktornak.

— Biztosán megves, kérem álásan. Bibást legyek, há meg nem ves.

— Akkor legalább látok veszett kost is — mondá a báró szomorúan.

— Hát nem lenne sebb, kenyergem, há vesett csigányokat látná a méltóságos úr?

Végre is akképp egyezett meg a cigányokkal, hogy a Jóskát átadja nekik megfigyelés végett, hét nap múlva jelentést tartoznak tenni, van-e valami baja; ugyanazt teszik hét hét múlva, majd végül hét hónap múlva, ha akkor se mutatkozik Jóskán semmi veszedelmes jel, hús forintért visszaveszi, ha ellenben csakugyan megveszne a hetes állomások

valamelyikén, akkor Klincsók uramnál jelentsék Szedresen, aki megnézi a kost, konstatálja a veszettséget s megengedi, hogy Isten hírével megehessék. A báró ezért nem követel semmit, az ezer szöget se, csak arra tart igényt, hogy ha aztán ettől a hústól a rajkók vagy az öreg cigányok közül megveszne valamelyik, azt ő lőhesse le, mert lőtt már medvét, szarvast, vadkecskét, zergét, csak még cigányt nem.

Ezt a fennforgó szomorú körülmények közt ilyen bölösen eligazítván, szinte újból kedvet kapott a főispánsághoz (hisz az is csak ilyenekből áll), és a legközelebbi csütörtökön, bár még egy napig várhatott volna (csakhogy az akkor péntek lenne), érzékenyen elbúcsúzáván Vilmától, kis fiától, megindult Bontóvárra Bubenyykkal, aki új vadászruhát kapott, ezüst tölgyfalevelekkel a galléron. Illetőleg előbb csak Pestre mentek, ahol még sok csip-csup elintéznivaló akadt. Ott kellett átvenni a magyar díszruhát, összevásárolni egyet-mást, beszélni egy-két emberrel a kaszinóban, betekinteni a szabadelvű körbe s bemutatkozni még egy-két miniszternek stb.

Az »Angol királynő«-be érve, az első dolga volt Kopereczkynek a kulcs után tudakozódni.

— Nem küldtek ide semmi kulcsot — jelentette a kapus. — Ami levél vagy csomag jött, mind elküldtem Krapecre, ahogy parancsolni méltóztatott.

— No, az szép komédia ; már most mi az ördögöt csináljak?

— Miféle kulcsról van szó ? — kérdé Bubenyyk.

— Nem tudom én. A belügyminiszter azt mondta, hogy ideküldi és anélkül ne induljak el.

— Legokosabb, ha reggel fölmegy méltóságod hozzá és megkérdezi.

— Egyebet nem tehetek.

Másnap aztán föl is ment Kopereczky a várba, de csak az államtitkárral beszélhetett, hogy még nem kapta meg a kulcsot, amiről a miniszter beszélt. Az államtitkár csengetett, elküldte a titkáriját, ő tudja hova, valamelyik tanácsoshoz, tudakozódni, mi van a kulccsal, azalatt szívélyesen elbeszélgetett Kopereczkyvel (jóízű, kordialis ember volt az államtitkár), érintvén, a megyében milyen zavaros állapotok

vannak, figyelmeztette, hogy nem fog rózsákon aludni, hanem azért ne hagyja el magát.

— Óvatos leszek.

— Az nem jó. Hova gondolsz? A főispán semmi egyéb, mint a miniszter bőrének az a része, amiből szíjat is lehet hasítani. Óvatos csak a belügyminiszter lehet, barátocskám s éppen abból áll az óvatossága, hogy főispánja van. Ha a főispán valami okosat csinál, az a belügyminiszter érdeme, ha a belügyminiszter valami ostobát csinál, az a főispán hibája. Legokosabb hát, ha a főispán semmit se csinál, ha békén csibukozik s hagyja történni a dolgokat. Magyarország kezd a jelentések országa lenni. A főispán minden rendkívüli dolgot jelent. Amelyik főispán legkevesebbet jelent, az a legjobb főispán, amely megyéből a legkevesebb ügydarab érkezik fel, az a legjobban kormányzott megye. Ezeket jegyezd meg magadnak. És a másikat is, amit mondtam . . Voltál-e valamikor szolgabíró?

— Nem voltam.

— No, én voltam, még akkor nem volt eltörülve a viginti quinque solidos s láttam, hogy a delikvens ilyenkor úgy játssza azt ki, hogy a nadrágja fölé még egy másik jó vastag nadrágot húz, nos hát el ne felejtöd, hogy te vagy a belügyminiszternek az a bizonyos vastag felső nadrágja.

Kopereczky szinte szédült e beszélgetés ereje alatt, jó szerencse, hogy visszatért a titkár jelenteni :

— A kulcs már a múlt héten elküldetett a Bontó megyei főispán úrnak az »Angol királynő«-be.

Ejnye, ez már fatális eset. Kopereczky visszakocsizott a szállodájába és követelte a kulcsot a portástól. Az mennyire földre esküdözött, hogy vakuljon meg, ha csak látta is a kulcsot, fölhányt a páholyában minden zezugot, mind hiába, Kopereczky a haját tépte dühében, hogy mit fog most csinálni. Kikereste táskájából a minisztériumtól kapott leveleket, melyeket a portás utána küldött s melyeket otthon csak felületesen olvasott el s íme, megtalálta az egyikben, hogy mellékelve küldik a kulcsot. A levél még most is ott volt azon módon a borítékban, de a kulcs hiányzott. Tünődtek rajta Bubenyikkal, mitől lehet az a kulcs, hogy a miniszter olyan fontosnak tartja? Talán a megyeházától? De hiszen a megye-

háza nincs becsukva. És ha be volna is csukva valami, ami szükséges, hiszen nem lehet az olyan ok, hogy ne merjen amiatt elindulni, mert talán csak van Bontóváron lakatos vagy mi a szösz?

Mindezeknél fogva, miután minden egyebet elvégeztek, másnap korán reggel elhajtattak az indóházba és a félhét órai vonattal megindultak Bontóvár felé.

Barátházáig semmi nevezetes se történt, itt azonban a programhoz híven Malinka beszállásának kellett elkövetkeznie.

Az állomáson sok kabátos utas volt, kik csörtetve rohanták meg a vasutat. Malinkát alig bírta a szem kiválasztani, míg végre előbukkant kis táskájával.

— Ide, ide! — kiáltá eléje kappan-hangján Bubenik.

Megkapván az irányt, csakhamar felugrott a kupéba.

— No, csakhogy már látok valakit — szölt a főispán örvendezve. — Alig ismertem meg ebben a ruhában! Olyan benne, mint egy vérbeli mágnás.

Új fekete Ferenc József-kabátot viselt és szépen vasalt szürke nadrágot.

— Csináltatnom kellett egy öltözetet — mentegetőzött Malinka. — Nagyon szegényesen festettem. Egy titkár végre is tartozik ezzel a főispánjának.

— Okosan tette — hagyta rá a báró. — Deák Ferenc maga is azt mondta egy kopott ruhájú főispánnak, hogy szereti, ha a főispán fényt fejt ki, de az ne a térdekalácsán mutatkozzék.

Mialatt Malinka a táskáját elhelyezte a fonatos polcra, háttal fordult a főispánnak, ki csodálkozva pillantotta meg, hogy a titkár új kabátjának egyik hátulsó gombjára egy ezüst női óra van kiakasztva arany láncon.

— Azonban — tette hozzá rögtön —, a túlságos fényűzéstől mégis jó tartózkodni, mert azt már Esterházy herceg se teszi, amice, amit maga, hogy az óráját kívülről akasztja ki a kabátján. Ámbátor a westminsteri hercegről mesélik a kaszinóban, hogy egy millió font sterlinges bankóját az istállójában tartja berámázva, csakhogy az istállót mégis csukják, míg ellenben a maga óráját bármely szegényember észrevétlenül leakaszthatja. Hiszen ebben kétségkívül van valami

grandezza, de én mégis túlságosnak tartom a fennforgó viszonyok közt.

Bubenyk kedélyesen vigyorgott, míg a szegény Malinka zavartan bámult a főispánra s csak éppen ösztönszerűleg kapott hátra a gombokhoz. Hát csakugyan egy óra volt ott összegubancolódvá, amit akarata ellen akkor ránthattott ki gombjával valakinek a zsebéből a zsúfolt váróteremben, mikor a táskájáért lehajolt s azt a földről felemelte.

Ezen aztán nagyokat nevettek. Malinka behívta a kalauzt, átadta neki az órát, hogy keresse meg a gazdáját valahol a vonaton.

— No, maga szerencsés kópé, Malinka. Üljön le most és mesélje el, hogy és mint állnak a dolgok?

— Hát csak úgy lassan — felelte a titkár a vállát vonogatva. — Sok baj van.

— Mondjon például egyet.

— A záptojások ára például nagyobb tegnap óta a piacon, mint a jó tojásoké.

— Tudja-e, hogy ez igen kellemetlen! — szolt a főispán fejcsóválva.

Malinka csak a fejével bólintott.

— Magam is úgy gondolom.

— És az apósom mit mond ezekhez?

— Ő mindent elkövetett, amit lehet. De azért mégis igen hűvös lesz a fogadtatás.

— A záptojások miatt gondolja?

— Abból is sejthetni, hanem még inkább, hogy a diadal- kaput, amit a város szélén voltaképpen őnagysága, a méltóságod apósa csináltatott a mi pénzünkön, az éjjel összetörték.

— Szép história!

— Az ellenpárt konventikulumot tartott tegnap a Veszelyi Tamás házánál s elhatározta, hogy minden áron meg fogja akadályozni a főispáni ténykedését, ha kell, botrányokkal is.

— És ugyan mi kifogásuk van ellenem?

— Mindent megmondjak?

— Csak rázza ki bátran az egész zsákot.

— Azt mondják, hogy méltóságod értelmi tehetség dolgában nem egészen áll azon a magaslaton, mely egy ilyen megye kormányzásához kívánatos volna.

— Azaz hogy ostoba, tudatlan fráter vagyok ; menjünk tovább.

— Hogy inkább a Jóska kost nevezette volna ki Noszty úr főispánnak, mintsem méltóságodat.

— Ah, szegény Jóska — sóhajtott fel a főispán —, ő már átesett az ilyesmin, őt már egypár nap előtt megharapta egy veszett kutya. Nekem pedig ön egy egész falkát helyez kilátásba.

— Valóban úgy van. A osőcselék föl van izgatva s kivált a bevonulásnak könnyen lehetnek komoly és kellemetlen részletei, ami azonban magát a beiktatást illeti, a közgyűlési teremben, ott már nem igen lehet félni, ha lesz is egy kis lárma, egy csomó gúnyos vagy éppen goromba közbeszólás.

— Az nem tör csontot — jegyezte meg Kopereczky elgondolkozva —, hanem a rántottát nem szeretem.

— A közgyűlési teremben — folytatá Malinka — már jelentékeny számmal lesznek embereink : a Noszty-rokonság, a közömbösek, óvatosak, félnékek, várakozó álláspon-túak, stréberek és azok a parasztbizottsági tagok, akiknek Noszty úrapidíjat fizet, hogy éljenezzenek. A közgyűlésnek legfeljebb a másik fele lesz rakoncátlan. Meglepetések azonban itt sincsenek kizárva, mert ezek az emberek átkozottul leleményesek. A hangulat határozottan ellenünk van, a hangulat pedig nagy hatalom. A legjobb embereinket összetöri. Így jártunk az üdvözlő szónokkal, Vér Tamás főjegyző úrral is, tegnap váratlanul polipot kapott a gégejébe, most operálni kell.

— Még ez is? Ki tartja most a beszédet?

— Noszty úr az alispán urat, Poltáry Györgyöt kérte fel ma reggel, csak úgy vállalta el, hogy királyi tanácsos-ságot ígért neki. Ad vocem beszéd! Tudja a beszédét?

— A beszédet tudom, hanem a rántottát nem szeretem.

— Azt mi is gondoltuk s Noszty úr megbízott engem, hogy négy szemközt valamit előadjak, de csak négy szemközt, mert . . .

Malinka nyugtalanul tekintett a bóbiskoló Bubenyikra.

Kopereczky gondolkozott egy percig : a kupé azokban az időkben készült, mikor a kocsi-folyosó még nem volt kitalálva, Bubenyikot tehát nem lehet kiküldeni.

— Bubenyyik! — kiáltott rá — beszélsz te németül?

Bubenyyik felriadt és a fejével bólintott:

— A katonaságnál megtanultam.

— Marha vagy — förmedt rá ingerülten. — Semmire se használhatlak. Hogy lehet németül tudni!

Eközben azonban eszébe jutott, hogy egy csomó gyapot van a táskájában, amire jódtinktúrát szokott csepegtetni fogfájás ellen. Ezt hát most elő kellett keresni és a saját méltóságos kezeivel dugdosta be a Bubenyyik füleibe, de még ez se volt elég, ráadásul kinyitatta vele az ablakot is, hogy azon nyújtsa ki a nyakát, amennyire csak lehet, nem törődve a figyelmzettő táblácskával, hogy: »Ne tessék kihajolni«.

— Csak te hajolj ki, Bubenyyik, ha valami bajod történik, nagyon szépen foglak eltemettetni.

Most aztán beszélhetett Malinka:

— Hát az a terv, méltóságos uram — suttogetta —, hogy a bevonulást elkerüljük, de olyan ravasz módon, mely mellett semmi gáncs nem érheti személyét. Bontóváron innen van Rekettyés község, ahol Tóth Mihálynál vidám vadásztársaság van.

— Ki az a Tóth Mihály?

— Valami nagyon gazdag ember, én nem ismerem. Közönségesen »Amerikánus«-nak hívják és állítólag gyönyörű lánya van, nagy parti.

— Ahá! Hallottam már erről valamit.

— Hát ennél a Tóth Mihálynál vannak a vadászok s ezek közt kettő, Homlódy János és Noszty Károly, a méltóságod apósának közeli rokonai be vannak avatva a tervbe, de csak éppen ők ketten. Mind a kettő igen derék ember, akik...

— Ne kezdje nekem Ádám és Évától, amice — vágott közbe türelmetlenül.

— A terv az, hogy mikor a vonat az alsó-rekettyési indóházhoz ér, akkor a vadászlakból a bizalmasok véletlenül éppen ott lesznek s Homlódy úr (akit a kaszinóból ismer a báró úr) kiáltani fogja a nevét, mire kitekint az ablakon s udvariaságból leszáll, hogy kezet foghasson s néhány szót váltson velök. Szóból szó lesz (ők is fűzni fogják mesterségesen), a vonat eközben megindul s méltóságod lemarad. Én kétségbeesve fogok kiabálni, de hasztalan, ön káromkodni fog, aztán

megadja magát sorsának, az estét a Tóthék házában tölti, vacsora után koosira ül és megkerülve a várost, a nyugati oldaláról hajtat be a megyeházába, ahol mi megvetett ággyal várni fogjuk. Oly egyszerű az egész, mint a Kolumbusz tojása.

— Hm — szölt Kopereczky hálásan pislogva. — Egy kicsit restellem, hátha gyávának fognak tartani?

— Az lehetetlen. Hisz egésze evidens, hogy vis major volt.

— És maguk aztán mit csinálnak? Maga kapja a rántottákat, mi?

— A mi szerepünk könnyű. Gyimókan beszáll az összehozott küldöttség, ebben benne lesz Noszty képviselő úr is, aki nekünk elhiszi a fatális elmaradás történetét, szidni fogja a vasutakat, fenyegetőzni fog, hogy megintpellálja ezért a minisztert, ráfogja az ellenpártra, hogy aljas csínytet követtek el, megvesztegették a kalauzt, a vonatvezetőt, vizsgálatot fog követelni. Szóval úgy nyélbe üti ő a dolgot, hogy még mi csinálunk tőkét belőle.

Kopereczky kezdte erősen mulattatni a szituációt.

— És az utcákon, meg az indóházban várakozó tömegekkel mi lesz? — kérdezte vigyorogva.

— Azok bizony szépen felsülnek, nem lesz kit inzultálni.

— Ha csak az üres hintómat nem.

— Azt se; mert az ugyan ott vár az indóház előtt, de mihelyt odaérünk, nyomban elküldjük méltóságodért a rektori indóházhoz, ahol lemaradt, de azzal ne tessék törődni, mintha ott se volna, az csak egy finta, egy kis szemfényvesztés, azon a kocsin nem jó volna bejönni. Majd iszen tudja a többit Homlódy úr.

— Körülbelül én is tudom — felelte Kopereczky fölénykélve és egy nagyot ütött a Bubenik hátára. — No, pupák, behúzatod már a tőkfejedet.

MIKOR A TENS VÁRMEGYE BALLÁBBAL LÉP KI

Igaz volt, nagy elégedetlenség forrt a megyében a ki-nevezés ellen. Az urak, akik a kormánnyal éreztek, azért bosszankodtak, mert nem közülök nevezték ki az új főispánt. Emberemlékezet óta nem volt itt idegen főispán. Még a provizóriumban is itthon akadt az ahhoz való impoztor. Csak most kellett megszegyeníteni a megyét. Azt is egy tót báróval. Mintha csak a Caligula lovát küldenék a nyakukra. Sőt még rosszabb. Mert a Caligula lova legalább a Caliguláé volt, de Kopereczky nem is a miniszter lova, hanem csak az öreg Noszty Palié. Kopereczky együgyű mondásai, a tudatlanságáról, eszelősségéről szóló anekdoták, mint valami ínycsiklandozó kaviár keringtek a társaságokban, nevelve az ellentállási étvágyat a négy lovon járók között. A két lovas urak és az iparosok az ellenzékhez tartoztak; ezeknek azért nem kellett Kopereczky, mert a kormány küldte, mert a mameluk Nosztynak a veje és mert Izraelnek hívják, gyanút gerjesztő, hogy valamilyen köze van a zsidó felekezethez. A tisztviselők és a mindenféle szállítók, kik a Gyík-szabályozási panamába bele voltak keverve, azért toporzékoltak ellene, mert nyilvánvalónak látszott, hogy a kormány vele akarja fölpiszkáltatni a nagy szemétboglyát. A protestánsoknak azért nem kellett, mert katolikus, a katolikusoknak azért, mert a klerikális gróf Topsichot ütötte el hitük szerint a főispáni széktől. Szóval ezer és egy oka volt a kedélyek hullámszásának. Úgy, hogy olyannak látszott a vármegye, mint egy háborgó tenger. Nyüzsgött-mozgott, lázadozott minden ember, csak a Nosztyrokonság állt szilárdul, mint egy falanksz, az új főispán mellett. De talán csak felületen tarajosodnak ezek a habok ily nagy háborgással. Egy kis magyar hangulat az egész. A vizek

mélye esetleg nyugodt. Alul a tenger semmit se tud arról, hogy nehéz gályák járnak rajta vagy hogy fürge csónakosok evezőlapátja barázdákat vág a hátán.

A népszerűséget a népszerűtlenségtől nálunk csupán egy finom hártya választja el egymástól. Minden egyes magyar hazafi két emberből áll. Az egyik, aki otthon pipázik az ambituson; ez igen okos úr, érzületére nézve konzervatív, haragszik a zsidóra, de azért nem tud ellenni nélküle, okos, higgadt egyébként, sóhajtozik a régi idők után s csendes filozófiával vagy keleti apátiával nézi az új időket — a másik, aki magára veszi a közgyűlési atilláját és a fórumon kiabál vagy a zöldasztalnál könyököl, ez liberális és szangvinikus, jogállamot és egyenlőséget ordít, mindenképpen heves férfiú, se lát, se hall, rohan az ösztöne vagy a kiadott jelszavak szerint s még a búza sikértartalmát is politikai okokra vezeti vissza. Hát ez a két ember az emberben könnyen összetéveszti magát s a két ellenfél csodálatos gyorsan békül ki; csak egy kis külső incidens kell hozzá s az egyik beadja a derekát a másik előtt, vagy pedig úgy belefárad az egymással való tusa-kodásba, hogy amikor tetre kerülne a dolog, egyik sincs ott.

A közéletben szereplő vezéralakokat is ilyen kettős fel-fogással taksálja a magyar ember. A pecovics Széchen Antalról azt mondja például: »Hej, okos egy ember, de sokat pisszegtem neki«, míg ellenben megesik, hogy mikor egy-egy népszerű emberét megéljenzi, hozzáteszi kritikaképpen: »Nagy svihák biz' ő, de jól szaval«.

Meg kell azonban adni, hogy a Kopereczky elleni agitáció ügyesen volt csinálva: Liszy ügyvéd, az egész mozgalom vezetője, kitett magáért (lesz még abból követ is, ha így folytatja), legfőképpen azzal gyújtotta fel nagyarányúvá a hecetet, hogy tömérdék bizottságot alakított. Az ellenálló-bizottság annyi mellékrajt eresztett ki a tüntető-bizottság, a romboló-bizottság, a macskazene-bizottság, a hírszolgálati-bizottság, a záptojásgyűjtő-bizottság, a kapacitáló-bizottság és más mindenféle nevű és célú albizottságok kiküldésével, hogy az összes kabátos emberek díszes szerepekhez juthattak, részint mint elnökök, alelnökök, igazgató-választmányi tagok, főtitkárok s jegyzők. Nagyon okos dolog volt, mert szerep kell

a magyarnak. A szerep tetszik neki. S nem ő viszi a szerepet, hanem a szerep viszi őt. Sőt, hogy még több legyen a szerep, egy szerepkiosztó-bizottság is alakult, mely az elhelyezkedésről is gondoskodott azon a vonalon, amelyen a főispán bevonul. Minden húsz-harminc lépésnyire, minden utcaszögletre jusson egy krakéler, aki birizgálja, animálja a közönybe könnyen süllyedő tömegeket. E krakélereknek viszont a paszkvil csinálóbizottság osztott ki részint csúfondáros, részint gyűjtő jelszavakat. A csúzli-bizottság (elnöke Krátki Elemér ügyvédbojtár) betanította a város mesterinasait parittyából lőni s evégből mintegy háromszáz parittyát osztott ki, kiknek hivatása a főispán huszáriját és lovait eltrafálni, de a főispánba is szabad belehálázní. Ezeket csoportokban kellett elhelyezni a vonalon.

Ugyancsak illetékes kezekbe osztattak ki a záptojások, s minden a legjobb mederben folyt, hogy országos skandalum legyen a fogadtatás — a többi azután magától jön —, az ellenállási bizottság nemcsak az ellenzék nagy rétegeit állította talpra, hanem a kapacitáló albizottság a Nosztyék nyájából is kihúzott egyes juhocskákat, így például Vér Tamást, aki az utolsó órában lépett vissza az üdvözlő beszéd megtartásától, kár, hogy mindég akad komisz ember, Poltáry alispán vállalkozott szónoknak s ezzel minden ódium a nyakába szakadt. (No megállj, kutyafulú, hiszen lesz még alispánválasztás!)

Nagy sokaság gyűlt be a vidékről is s noha a főispán csak uzsonna táján volt megérkezendő, a nép mindjárt ebéd után előzönlötte a Csipke utcától a megyeházáig terjedő útvonalat. Az ablakokból szép női fejek hajoltak ki. »Lesz itt ma virághullás — jegyezte meg Demeczky József, a megyei ellenzék feje —, de oserepestől.« A »Klenpa és Komp« vaskereskedése előtt a venicei kurtanemesek sorakoztak, a legverekedőbb fajzat a vármegyében, gyűjtő harci dalukat fújva :

Bujdosik a disznó, kilenc malacával,
Utána megy Draskóczy, nagy bunkós botjával.

Nincs az a vörös posztó, amitől a bika annyira megdühödik, mint a venicei nemes ettől a mámorító, régi kortesnótától.

Az utcákat uraló néptömeg közt csak kevesen vonultak ki négy óra felé az indóházba, a főkapitány, Csiz Károly, a szürkéjén lovagolt s itt-ott rákiáltott a hullámzó csoportokra:

— Rendet tartsanak, atyafiak, rendet, mert aki a rendet megbontja, hátraköttetem a sarkát.

Ami annyit jelentett, hogy ő is a Topsich grófok kreatúrája és nem bánja, ha egy kis zenebonát csinálnak.

A Noszty-atyafiság szállingózott kifelé, ki négyesfogaton, ki ahogy bírta. Majd a főispán üres hintaja következett, cifratarsolyos hajdúval a bakon. A négy kövér paripa kevélyen hánytavetette a fejét. (Ki csak ki, de majd hogy lesz a bejövétel?) Azután a polgármestert lehetett látni, amint mélyen behúzta ősz fejét a krispinjébe. (Szégyenli magát a jámbor.)

De fölösleges részletezni a kivonulást, miután már előre tudjuk, hogy a bevonulásból nem lesz semmi. A Szent Erzsébet-templom tornyára kiküldött éjjeli őr jelezni fogja ugyan, mikor a vasút bekanyarodik a bontóvári völgybe, a mozsarak el fognak pukkanni a Dengely-hegyen a megérkezéskor, élénk riadalom, lázas nyüzsgés támad a várakozó tömegekben, mígnem mikor már legjobban meg lesz feszítve az érdeklődés, lehangelő morajjal fog megérkezni és továbbtovább hatolni a hír:

— Az új főispán nem érkezett meg; lemaradt a vasútról.

A osalódott tömegek káromkodnak, bosszankodnak, összevissza kuszálódnak rendetlen gomolyaggá, találgatni fogják, miként történhetett ez, árulás volt-e vagy csak véletlen, a róka volt-e ügyes, hogy kiszabadult a veszedelemből, vagy a vezetők rendezték a dolgot ügyetlenül?

— Az Isten is a nagyurakkal tart — dühösködik Tari Gábor, a politikus varga.

Híre megy, hogy Noszty képviselő meg akarta kardlapozni mérgében a kalauzt és a vonatvezetőt — tehát mégis csak »véletlen eset« volt.

A különböző albizottságok elnökei, alelnökei és titkárai észtvesszve szaladgáltak, hogy a népeket visszatartsák, mert a főispán minden bizonnyal megérkezik, csak azt nem tudni, mikor. Őrszemeket fognak állítani a város végére lóháton, akik híradással legyenek. A titkársa elküldte a hintót

érte Rekettyésre, de meglehet, nem várja be, hanem különvonatot rendel. Okvetlenül itt lesz estére, nem kell szétszéledni. Itt a Kálvária mellett fog bejönni valamelyik utcán, majd ügyelni fognak rá. Másúnnen be nem jöhet a városba, mert röpiülni nem tud, ámbátor a kétfejű sas nemzette.

De a népszeszély is olyan, mint a puskaapor, csak egyszer lehet vele löni. Az atyafiak a vállukat vonogatták. Bánják is ök már. Az ördög áll itt glédában bizonytalanra. A záptojásokat csak nem örzik a zsebükben ítéletnapig. Uccu, bele kell hajítani valakibe s olyan valaki mindég akad a nagy sokadalomban. Ha más nem, hát a városi rendör. Meg is dobálják nagy röhejjel és viháncolással. Az inasgyerekek is hasznát akarják venni a csúzlinak s útközben különféle célpontokat találnak, de legnagyobb élvezet az ablakok csörömpölése. A venicei nemesek torka kiszáradt, be kellett térniök a »Két gránátos«-hoz és ott egymással verekesznek össze. Jó szüretje lesz itt a doktoroknak holnap a látletelekért.

Áldomással járván minden alkotmányos mozzanat, az egész város vigadott az este. A kudarc épp úgy szomjúságot okoz, mint a diadalérzet. Nemcsak a kocsmák és vendéglök teltek meg zsúfolásig beszálló vidékiekkel és mulatozó bennszülöttekkel, a magánházaknál is nagy összejövetelek estek. A közgyűlésre összesereglett urak ugyancsak válogathattak a meghívásokban. Az ellenzékiek számára Liszy fiskálisnál volt nagy estély és a gróf Topsich tisztartójánál bál, hol a vezetök rossz hangulatban hányták-vetették meg a mai különös fordulatot és a holnapi közgyűlés esélyeit. De a fiatalság csak olyan vígan rúgta a port, mintha a főispánt tényleg agyonverték volna a bevonuláskor és most a ravatalon feküdnék égő viaszgyertyák között.

A Kopereczky-párt a Rágányos-kastélyban tartotta a főhadiszállást, ott volt a »boszorkány-konyha« — ahogy a városban nevezték. Nagy sárga ház ez, a lutheránus templommal átellenben, pompás angol kerttel, mely tíz holdra terjed. Bontóvárnak voltaképpen a Rágányosok az ös földesurai, valaha minden az övék volt itt s most is ök a legelőkelőbb emberek. Rágányos Tivadar követségi tanácsos volt a francia követségnél és állítólag sohasem akart megnősülni, minden

vagyona a Noszty-gyerekekre, Vilmára és Ferire volt esendő (mert az anyja Noszty Pál testvére), mikor egyszer, ezelőtt sok évvel, a magyar egylet estélyén Párizsban összefeleselt egy polgárral, különben honfitárssal, egy pár paprikás szót mondtak egymásnak, mire Rágányos kihívatta segédjeivel egy szomszéd szobában, de a polgár nem fogadta el a párbajt, okul hozván fel, hogy a mérkőzés nem volna egyenlő, mert neki fiatal felesége van, akivel most éli a mézesheteket itt Párizsban ; ilyenkor — úgymond — nehéz meghalni, míg ellenben a tanácsos úr, Európa ügyis csendes lévén, semmi különös vagy érdekesebb dolgot nem hagy itt. Mikor ezt a segédek elreferálták, felbosszankodott Rágányos, azt mondta a barátainak : »Legyetek szívesek és várjatok itt egy percig« — s azzal hátralepett a falhoz támasztott székekhez, ahol a kisasszonyok ültek a mamáikkal s kiszemelvén közülök egyet (alkalmasint aki legjobban tetszett neki), bizonyos Viliers grófkisasszonyt, nyomban ott megkérte és megkapta a kezét (megjegyzendő, hogy gyönyörű férfi volt) s most már azt üzenete a segédekkel, hogy a mérkőzés egyenlő lesz, mert neki is menyasszonya van. Így történt meg másnap a párbaj s akkor kapta azt a szép vágást a bal arcán, mely úgy néz ki ott, mint egy piros paszománt.

Kétségkívül Rágányosóknál volt a legelőkelőbb társaság. A Nosztyak, Horthok, Rágányosok, Homlódyak képeztek a megye krémjét, emberemlékezet óta ők uralkodnak a megyében. S a társadalmi életben is az a törvény, az a divat, amit ők kezdeményeznek. Ha egy Horth-kisasszony pelyhes szoknyát venne fel, egy hónap múlva mindenki pelyhes szoknyában járna Bontóváron.

Ezek a családok erősen zárt kört képeznek s idegen ritkán jut be ide. Az asszonyaik majdnem kivétel nélkül szépek és disztिंगváltak, a férfiak pedig rendszerint os. kir. kamarások. Ez alól csak Noszty Pál képezett kivételt, akit kezdettől fogva politikusnak szántak, minélfogva nem folyamodta meg az arany kulcsot, mert a politikában nem használ ; a nép szívéhez nem kulcs, vagy ha kulcs, hát nem nyílik meg vele, csak elzáródik.

Ma különben vegyes társaság mulatott a Rágányos-kastélyban, melynek kapuja hermetice van elzárva más-

kor, olyan hermetice, hogy oda a francia forradalom szele még mostanáig sem fújt be, de a korteskedés kivételes etikettbontó valami, a kék vér háttérbe szorul egy napra és a kék foltok érvényesülnek, melyeket a párttorzszalkodásban az ellenfél oszt. Ma azok hivatalosak, akik legjobban tették ki magukat Nosztyék mellett. Többek közt ott van Poltáry alispán is a nejével. Igenis, a nejével. Mert ez nagy szenzációt fog okozni az egész vármegyében. Hogyan? Hát az egykori kassziros kisasszony, Wild Fanny, ott fog ma táncolni a hajporozott ősanyák, grófnők, udvari dámák és történelmi nevű asszonyok képei alatt? Ahol ők táncoltak egykor. S a kevély, nyolcvanéves aggastyán, Rágányos Imre, talán éppen őt fogja vezetni karonfogva a családi asztalhoz. Őt, aki likőrös üvegek közt trónolt s akit végigudvarolt négy évig minden Kassán megfordult lajdinánt. Ő fogja vezetni, aki egyébkor szinte kipukkad a gögtől; ő, akinek az a mondása maradt meg a negyvenes évek végéről: »Milyen különös ember ez a Kossuth. Mindenhez hozzászól, pedig talán nincs ezer holdja sem.«

Poltáry ügyvédbojtár korában habarodott bele a szóke Hébe bájaiba s nőül vette. Azt mondják, igen csinos volt, de erre nézve nincs ma már semmi bizonyíték, csak a hadnagyok emlékezete. Ámbátor a növése még most is szép és tekintélyes.

Akkoriban azt mondták, hogy Poltáry ezzel tönkretette karrierjét, de vannak, akik azt állítják, hogy éppen ennek a házasságnak köszönheti amivé lett, mert Findzsát (Findzsának gúnyolták a kisvárosi Mefisztók az egykori kávéházi Hébéét) nem fogadván a Bontó megyei jobb társaságok, kénytelen volt otthon ülni a férjemuram is mellette (ki pedig szerette volna a léha társaságokat, a kártyát, meg a bort). Mit tegyen unalmában, képezi magát. Így lett könyveken hízott elme s mint ilyen, tisztí ügyész, majd aranytollú főjegyző és végre alispán. A Findzsa asszony nagyravágyása volt a sarkantyú. Most pedig, ahogy beszélük, két legyet ütött egy csapásra. Tudniillik a királyi tanácsosság az egyik légy, a másik pedig ez a meghívó Rágányosékhöz. S mondhatni, hogy a két légy közül ez az utóbbi a kövérebb. Mert most már megnyílik Poltáryné

előtt minden ajtó. Ezzel a meghívóval el van fogadva dámának.

Hjah, ilyen a politika, hogy az Isten verje meg. A tiszta múltat befencséli (Poltáry ezentúl semmi embernek fog tartatni), a piszkos múltból kiveszi a pecséteket, akár a benzin — Poltáryné ezentúl fehér liliom lesz. S mindez azért, hogy beleugratta urát egy beszédbe, olyan nehéz pillanatban, amikor senki sem vállalkozott rá. Istenem, Istenem, de nagy bolondságokból van ez a világ összerakva!

Egy beszéd nem nagy munka olyan okos embernek, mint Poltáry, de mégis el kell rá készülni, mert sokan fogják bírálgatni. Ellenséges szemek a kis hibákat is nagyoknak látják. Az asszony érezte, hogy most ki kell vágni a rezet s már jóval éjfél előtt elkezdte szólítgatni a kártyaasztalhoz telepedett urát:

— Gyuri lelkem, nem akar maga még hazamenni?

Ezt a »maga« szót a mai napra vette fel a bonton kedvéért, mert ez volt a szokás az előkelő famíliákban.

Gyuri lelkem szívesen felejtette volna magát ott, nem nagyon hajlott a jó szóra, a partnerek se igen akarták még eresztetni.

— Hagyj még egy kicsit, Fánnykám. Egy-két tourt.

— Kegyelem az öreg bűnösnek — esengtek érte a játszótársak.

Az alispánné azonban türelmetlen volt, kisvártatva megint a kártyaszobákba sompolygott.

— Gondolja meg — mondá félhalkan —, hogy még beszédet kell írnia az éjjel.

Ah, a beszéd! Persze, a beszéd. Ez már más. A haza minden előtt. Most már nem ellenezték a partnerek, sőt mikor Nosztyra került az osztás sora, már nem is adott Poltárynak kártyát.

— Te pedig eredj a kötelességed után.

Így aztán még éjfél se volt, mikor a Poltáry-pár elhagyta a kastélyt. Útközben elmenve a megyeháza mellett, kíváncsi volt Poltáry, hogy megérkezett-e már a főispán.

A vártán álló hajdú azt felelte, hogy ő nem tudja, mert csak most nem régen váltották fel.

— Hát a másik őr hol van? Kit váltottál fel?

— Pimpósi Jánost, ott fekszik a várnagy előszobájában.
— Eredj, költsd fel azonnal.
— Ugyan, minek háborgatod szegényt! — bosszankodott az alispánné, ki talán fázott is egy kicsit lenge, kivágott báli ruhájában.

— Ej, az ember végre is tudni akarja, hogy mi történik a témájával. Hátha agyonütötték?

— Amit persze nem bánna, mert lusta vagy beszédet írni.

— Bizony, megvallom neked, jobban szeretnék visszamenni. Éppen most kezdett egy kis jobb kártyám járni.

Kisvártatva előkerült az előbbi várta, nagy álmosan.

— Megjött a méltóságos úr? — kérdezte az alispán.

— Dehogy jött — felelte az a bizonyos Pimpósi János.

— Nem láttad a főispán úr titkárját?

— Dehogy nem. Az itt ácsorgott a kapuban, az új vadásszal, aki ma jött, aztán úgy tíz óra tájban valami parasztszeker állt meg a megyeház előtt, egy szürke köpenyeges zsidó szállt le róla s felment velök az emeletre.

— Milyen volt?

— Magas és vöröses szakállú.

— Nem jött aztán le?

— Nem.

— No hát, akkor az volt a főispán, te oktondi.

Az utcákon még mindig ögyelegtek járókelők, kocsmákból hazatérő csoportok, kik duhaj nótákat énekeltek, összeverődött mesterlegények, kik Liszyt éltették. — Puttonyba Kopereczkyvel! — hallatszott egy-egy borizú kiáltás a mellékutcákból.

Különösen a megyeházán túl még sok nép látszott nyüzsgöni. Ezek hihetőleg a főispáni kocsit érkezését várják.

Az alispánné megreszketett.

— Gyuri, én félek. Meg fognak minket támadni.

— Hát aztán? Nem vagyok-e itt? — felelte Poltáry, aki bátor ember volt.

— De látod, sötét van, a lámpák már kialudtak, valaki megtámadhat orvul, különösen most, mikor haraguszna rád.

— Hát jól van, jöjjön velünk Pimpósi, ha félsz. Vedd a kardodat, Pimpósi és gyere utánunk — parancsolá az alispán.

Megindultak hárman, minthogy sár volt és csak a házak és palánkok mellett kínálkozott egy kis kitaposott gyalogút, egyenkint lépegettek az alispán lakása felé a Fürmender utcába. Elöl az alispán ment, hogy ha valami ellenség szembe jön, őt érje elsőbb, hátul a hajdú, hogy a hátulról jövő ellenséggel ő bánjon el. Findzsa asszony ment a középen, mindenképp biztonságban volt, mint a gyapotba takart alma. Hanem azért váltig biztatta Pimpósit:

— Rántsa ki a kardját, Pimpósi, meztelenül vigye, magasra emelve, hadd villogjon a sötétben. Aztán, ha valaki hozzánk nyúl, csak aprítsa össze, kedves Pimpósi.

Nem történt semmi. Minden baj nélkül tértek be a néptelen Fürmender utcába, csak éppen a Kapanovszkyék deszkapalánkjá mellett, egész közel az alispán lakásához, jött nagy dülöngéssel valami garázda ember, rekedten kiabálva:

— Félre az útból, minden jótét lélek, mert baj lesz.

— Ejnye, akasztófára való! — bosszankodott az alispán.

— Kitérjen az úr, mert én a császár embere vagyok.

S ezzel közel kerülvén az alispánhoz, lökött rajta egyet, úgy hogy a feje odakoppant a deszkákhoz.

Az alispánné sikoltott. Pimpósi odaugrott a kivont karddal, de akkor már össze voltak gabalyodva, egymást átnyalábolva küzdöttek, nagy káromlások között.

— Hol a nyaka, hol a nyaka? — kiabálta Pimpósi, a karddal hadonászva. — Hadd válasszam el a fejétől.

— Hozzá ne nyúlj! — inté le az alispán. — Én magam akarok vele végezni.

— Pedig jó volna, ha hazavinnők a fejét — morogta Pimpósi elégedetlenül —, legalább megismernénk otthon, hogy ki volt.

De a parancs, parancs. A hajdú némán nézte a birkózást. Rettentő dolog az, hogy a vármegye első emberére egy közönséges halandó ráteszi a kezét és az ég nem horpad össze. Az alispán erős ember volt, fölemelte, megforgatta a levegőben, de nem bírta a földhöz vágni, majd az idegen kapta meg az alispán nyakravalóját, fojtogatni kezdte és a térdeivel odaszorította a kerítéshez. Az alispánné a legyező-

jével verte a támadó fejét, miközben egyre jajveszékelt, sírt, meg káromkodott, vegeesen, mint egy bakancsos. Míg végre az alispánnak sikerült egy mesterfogással legyűrni a legényt a sárba. Rátérdelt a mellére és gyűrűs kezével ütötte, míg az hörögni kezdett, mint a haldokló vadállat.

— Eredj már most panaszra a császároddhoz, ha az ő embere vagy — mondta végre kielégített bosszúérzettel. — Hogy hínak?

— Nagy Pálnak.

— Rekruta vagy?

— Igen, rekruta vagyok. Tegnap soroztak be.

— No, most már elég volt — szólt kiengesztelt, szelíd hangon. — Ezer szerencséd, édes fiam, hogy te voltál a gyengébbik. Mert, ha te a császár embere vagy, én meg a vármegye főembere vagyok, és ha te lettél volna az erősebb, elhíheted, hogy a börtönben rothadtál volna meg. Így azonban itt van öt forint, végy rajta pántlikát a szeretődnek.

A privát ügyeiket ilyen sommás úton végezték azelőtt a viceispánok.

Erre aztán egész jókedvvel ért haza az alispán, még dicsekedett is útközben:

— Legalább kiverte az álmot a szememből ez a kis jelenet. Most már igazán jó beszédet csinálok, legfeljebb egy kis feketekávé fogok kérni.

Hanem iszen volt otthon egyéb is, ami kiverte szeméből az álmot, a lakás összes ablakai be voltak törve, a bútorok, tükrök megrongálva a behullott kövektől. A megszeppent cselédek hajmeresztő részleteket beszéltek, melyek a csataképek borzalmasságával hatottak idegeikre. Egy óra kellett hozzá, míg a lakást valahogy rendbehozták, az ablakokata »Pesti Napló« régi számaival beragasztgatták. Tessék mármost ebben a hangulatban beszédet komponálni!

És ha csak ez lett volna, hanem amint az alispánné vetkeződni kezdett, amint kioldá vállfűzőjét s levette fejéről a chignont, egyszerre rémülve veszi észre, hogy a drága gyémántos tűje, mely bele volt szúrva s mely a Poltáry-cimert ábrázolta, a gyémántokból kirakott medvét, csak a szeme volt két kis rubint, nincs a helyén. Izgatottan kereste mindenütt, de híre-hamva sincs.

Sápadtan rohant be ura szobájába, ki már az íróasztalnál ült s tétován merengett a két legkönnyebb sor fölött, melyet leírt :

Méltóságos báró úr,
Szeretve tisztelt főispánunk!
Minekutána . . .

Csodálatos — gondolá —, mióta nem vagyok aranytollú jegyző, azóta nincs meg az a stílusom. Mintha a hivatalal együtt az is megváltozott volna.

— Jézus Mária — rázta föl az ihletre várakozó férfiút a neje hangja —, elvesztettem a gyémánttűmet.

No, ennek fele se tréfa. A gyémánttű ötszáz pengő forintba került, éppen egy királyi tanácsosné fejére való, s most elveszett.

— Lehetetlen! — dadogta Poltáry. — Keresd jobban.

— Kereshetem már — szólt halotthalványan az asszony. — Nincs, nincs, (majd zokogásra fakadt), bizonyosan ott vesztettem el, ahol te verekedtél. Nyilván ott esett ki, mert kétségbeesésemben mindenhez kapkodtam. Te vagy az oka. Oh, jaj nekem. Milyen nehezen jutottam hozzá és most vége van. Megölöm magamat, Poltáry, megölöm magamat.

— És hol volt? Hol viselted?

— Hát nincs szemed, nem láttad, hogy a hajamban volt? Hiszen az egész társaság azt bámulta.

— Meg kellett volna érezned, amikor kiesett.

— Hogyan érezhettem volna, mikor a chignonban volt, az álhajamban.

— Nem értem azt az undok szokást — dörmögte Poltáry —, hogyan viselheti egy úri asszony egy másik asszonynak a haját a fején.

A Findzsa halvány arcát a vér futotta el erre s felrakta a kezét a csípőre.

— Hát te meg, hogy viselheted egy másik borjúnak a bőrét a lábodon?

— No, no, ne tüzelj azért — kérlelte Poltáry. — Hát mit akarsz? Hát mit csináljak?

— Eredj, végy magadhoz lámpásos embert és keressétek meg az úton, különösen a dulakodás helyén.

— Hátha Rágányoséknál esett ki? Ne menjek el oda is, ha az úton nem találom?

— Nem, nem, oda elküldöm a szobaleányt, ott ragadnál. Ösmerlek, milyen madár vagy, a beszédnek pedig meg kell lenni.

— Köszönöm szépen. Éppen kedvező rá a hangulat. Ahelyett, hogy szimiléket, parabolákat keresnék, most a te ékszereidet kell keresnem. Mondhatom, nagy mulatság.

De azért szót fogadott s órák hosszáig kereste az utcán a oselédekkel hasztalanul, míg végre hazajött, leült az íróasztalhoz, de az asztal fölé hajolva, tollrágás közben csakhamar elnyomta a buzgóság és csak akkor ébredt fel, mikor reggel a hajdú jött jelenteni, hogy föl van tálalva a reggeli és hogy azóta az ékszer is megkerült; itthon volt leesve a kis asztalka alatt.

KILENCEDIK FEJEZET

KIFÜRKÉSZHETETLENEK A HATÁS CSODÁLATOS TITKAI ÉS RÚGÓI

Ugyanekkor már népesedett a megyeház környéke. A bizottsági tagok apránként gyülekezni kezdtek. Kocsi kocsit ért a megyeházához vezető utcákon, négylovas fogatok gamásnis, fajdkakastollas kalapú dzsenti-alakokkal, ekhós szekerek ezüstgombos, mándlis, kettős tokájú, piros arcú öreg paraszttal, akik gögösen terpeszkednek el a hátulsó kocsitulésen s nagy ívben köpködnek a fekete fogaik közé szorított szivartól, mert ők is oligarchák a maguk kis falujában. A megyeház előtti tért három lovasrendőr tartja tisztán, hogy a közlekedés lebonyolítható legyen. Lovaik patkója élesen csattog a kövezeten, amint egy-egy iramodással hátrább szorítják a kofasátrak felé a szájtató, kíváncsi tömeget. Köröskörül a boltok be vannak zárva, ami azt jelenti, hogy az óvatos kereskedők nem tartanak lehetetlennek egy kis kravált.

A kíváncsiaknak egyelőre kevés érdekes anyag jut. Noha az igények felette szerények s még a főispán vadászának (a mi Bubenik barátunknak) megjelenése is élénk hullámzást kelt. A vadász reggelit visz egy tálcán az átellenes »Ezüst Rák« kávéházba, amiből konstatálni lehet, hogy a főispán csakugyan megérkezett az éjjel és most reggelit vitet. (No, hogy füljön meg tőle.) Egy-egy érdekes fogat vagy uraság érkezik. Íme, a Topsich gróf négy feketéje, de jó volna az árutat zsebre vágni. Majd egy egyszerű, fehérre festett kasú kocsi áll meg, gyönyörű két lipicaival, javakorú házaspár kázmálódik le a hátsó ülésről; magatartásukról, öltözetükről azt lehetne itélni, hogy valami nótárius s életpárja, de a szép, nyúlánk természetű leány, ki az előülésről ugrott le, finom, csupa csipke ruhájában, orgonavirágos, flórenci kalapjában, grófkisasszonynak is beillik.

A körülálló bámészkodók között méla moraj hömpölyög végig :

— Tóth Mari.

— Ejha! — hangzik egy-egy bámulatkiáltás s csettent a nyelvével sok ínyenc férfi.

— A karzatra hozták mutogatni — nyelvvelnek az asszonyi csoportok.

— De iszen nem kell azt mutogatni, kiásnák azt a kérők, még ha be volna is falazva.

A tömeg tiszteletteljesen nyit utat Tóthnének, aki elől megy leányával a megyeház kapuja felé, míg Tóth Mihály úr még hátramarad a kocsisának adni utasítást, miközben a kofasátrak közül egy virgonc anyóka, aki ismeri Tóth urat (de ki ne ismerné?) vidáman kínálja, inkább csak tréfából, a portékáját.

— Tessék záptojást venni, tekintetes uram. Leszállított ár! Darabja három krajcár!

— Hát a jó tojás hogy, Macskásné asszonyom? — kérdi Tóth Mihály, hátrafordulva az asszony felé.

— Az csak két krajcár.

— Ej, ej — fenyegeti meg féltréfásan Tóth uram —, hogy lehet a jó tojásnál drágább a rossz tojás?

— Hja, az onnan van — feleli nevetve —, mert a jó tojásból csak csirke születik, a záptojásból ellenben kétfejű sas.

— Hát jól van — mondá a nábob —, megveszem a záptojásait, Macskásné. Ugorj le Palkó, szedd össze mind és rakd a saraglyába, a többi kofaasszonyét is szedd össze az utolsó darabig.

— Aztán mit csináljak velök? — kérdezte kíváncsian a kocsis.

Tóth uram a fülébe súgta :

— Eredj velök a »Kék golyó«-hoz az állás alá s aztán paskold oda valamennyit az állásoszlopokhoz.

— Megértettem, kéremalásan.

Egy tizforintost adott át Palkónak, a tojások árát kifizetni, aztán eltűnt a megyeház kapujában, elhelyezte családját a karzaton s ő maga lement a tanácsterembe, ahol már jócskán voltak az egybegyűltek. Némelyek a karzat

szépei fölött tartottak szemlét, ami nem rossz multság, mások szeme a falakon lógó ötvennégy főispán arcképein kalandozott, miközben türelmetlenül várták az ötvenötödiket. Sokan csoportokba verődve élénken vitatkoztak.

— Puszkaporszagot szimatolok a levegőben — jósolta Kiplényi István.

— Lesz valami? — tudakolá a bennfentesektől az ugri-füles Viléczy Ödön.

Palojtay, a vezérférfiú, begombolkozott s csak egy-egy »nono« vagy »hja, hja« jelezte, hogy ő nagyobb és beavattottabb koponya a többinél.

Tóth Mihályt többen körülfogták. Ő már látta az új főispánt. Híre ment, hogy lemaradván a vasútról, a vadászokkal az ő házába tért be tegnap este. S onnan rándult be éjjel a városba. Négyen is kérdezték egyszerre :

— No, miyen ember?

Tóth Mihály vállat vont.

— Nekem tetszik.

— Igaz, hogy hasonlít Don Quijote-hoz?

— Én sohasem láttam Don Quijote-ot — felelte kitérőleg Tóth Mihály.

— Inkább hasonlít Pitthez — jegyzi meg a vármegye elménce, Klementy szerkesztő.

— Hogyhogy?

— Annyiban — magyarázza Klementy —, mert se ő, se Pitt nem tudott magyarul.

— Kopereczky egész hibátlanul beszél magyarul — bizonyította Tóth Mihály.

Eközben egyre új és új bizottsági tagok szállingóztak s velök különböző hírek, majd az utcáról, majd az aulából — a belső termekből.

— A főispán már öltözködik. Nagy udvar van bent körülötte, tömérdék konyakot megittak. Most vitte fel a hajdú a negyedik palackot a kávéházból.

— Ott vannak a tányérnyalók, mint XIV. Lajos körül, mikor öltözködött. Csakhogy Kopereczkynek nem a canterbury érsek nyújtja a nadrágot, hanem Csóva Jancsi.

— Nagy különbség. Hanem ezt a Csóva Jancsit mégis el kellene osapni, utálatos egy fráter — vélték néhányan,

keresve szemeikkel az árvaszéki elnököt, Pehely Miklóst, aki a »végzett földesúr« Csóvát írnok gyanánt foglalkoztatta az árvaszéknél.

— Az pedig kivihetetlen — szólt közbe a minden kulissza-titok tudója, Klementy szerkesztő. — Csóva Jancsinak van a legszilárdabb pozíciója az árvaszéknél, pedig egész nap a körmeit piszkálja. De mindegy, ő megrendíthetetlen. Mindenki összeomolhat, csak ő nem. Neki olyan amulettje van, amellyel föltétlen ura a helyzetnek.

— Vajon?

— Egy receptje van a gyomorgörcsök ellen valami bécsi doktortól s csak ez az egy szer segít az elnöknek, akinél gyakoriak a kólika-rohamok. Ilyenkor aztán Csóva után szalasztja a hajdút, aki megcsináltatja a receptet, de a kezéből ki nem engedi, nehogy leírassa az elnök. Hiszen már régen kitette volna Pehely bácsi a szűrét, mert néha ugyancsak felbőszíti a léhaságaival, de bármennyire csikorgatja is a fogait, a végső határozat az: »Nem tehetem, nem csaphatom el, az átkozott receptje miatt«. S az imposztor Csóva a markába nevet, mert jól tudja, hogy nélkülözhetetlen a közigazgatásnál.

Apró hírecskék szivárogtak be, amelyek többé-kevésbé érdekesek: hogy Poltáryt megtámadta tegnap este egy rek-ruta (bárcsak agyonütötte volna), hogy Poltáryné elvesztette a gyémánttűjét a Rágányos kastélyban és a szájöblítő vizet hogy fölhajtotta a vacsora után. Efféle sületlenségek mulattatták a tekintetes és nemzetes urakat. Míg ellenben politikai esemény színezetével hatott, hogy Tóth Mihály megvette odakünn az összes záptojásokat és elvitette valahová a kocsiján.

Emiatt rögtön megindult a kritika.

— Hát már Tóth Mihály is stréberkedik? Az egyetlen demokratánk! No, szépen vagyunk. Talán nemességet akar?

A házasuló fiúkkal bíró apák védelmezték Tóth Mihályt. Végre is azt teheti a pénzével, amit akar. Még azért nem hazaáruló. A kofákat akarta fölsegíteni. Szóval egy kis szeszély az egész. Ha az embernek sok pénze van, miért ne lehetne sok szeszélye is?

Ezalatt nagy a sürgés-forgás, készülődés a főispán szobáiban. Ott van Noszty Pál és még vagy öt Noszty (a reggeli vonattal Feri is megjött a sógora installációjára), a két Rágányos (a hölgyek a karzaton láthatók), a Horthok, Leviczkyek, Homlódyak. A főispán a belső szobában öltözködik, galopinok jönnek-mennek, hírt hoznak a közgyűlési terem hangulatáról, míg a főispán a legnagyobb feladatnak egyelőre a csizma felhúzását tartja (szaladj le Bubenyik, keress valahol egy kis Federweisst). Tényleg ez az első nehézség a megyei kormányzatnál, a többi is mind elkövetkezik, de a többi már nem oly nagy. Szemet szúr azonban, hogy még az alispán nincs itt, pedig anélkül nincs akasztás. Ő az üdvözlő szónok. Mondják, hogy egész éjszaka a felesége ékszerait kereste és most alszik. Felmerül az aggodalom, hátha nincs is beszédje. Ejh, nem kell Poltáryt félteni! Nincs az a kávédaráló gépezet, melyet ő felül ne múlna, ha egyszer kinyitja frázisainak zsilipjét. Ettől nincs mit tartani, hanem ha netalán elalussza az időt. No, az bizony meglehet, mert aki alszik, az nem gondolkodik, csak álmodik, aki pedig álmodik, az megálmodhatja magának a királyi tanácsosságot mindennemű fáradtság nélkül, sőt akár az aranygyapjat is, ha már benne van. Azért tehát jó lesz utána szalasztani egy hajdút, hogy siessen, mert addig nem vonulhat be kíséretével a főispán a terembe, míg ő ott nincs.

Ide is hírül hozzák, hogy Tóth Mihály megvette az összes záptojásokat, hogy kivonja őket, mint nemtelen fegyvert, a forgalomból.

— Ez a Tóth Mihály derék ember!

— És gyönyörű leánya van — mondja élénken Homlódy.

— Ízes falat — vigyorog Horth Miska —, és micsoda keze van!

Az öreg Noszty odaintette fiát egy ablakmélyedésbe.

— Feri! — szólt halkán. — Ez az, akiről otthon szóltam már neked. Ez még egy olyan deszka, amelyen mindnyájan kiúszhatunk a partra. A leánynak több mint egy milliója lesz. Gyepre fiú!

— Hm, majd megnézem — mondá az exhadnagy. — Tudod mit, hívasd meg Rágányosékhöz egy legközelebbi estélyre.

— Az nem lehet — szólt az öreg Noszty elgondolkozva —, mert Tóth Mihály az a bizonyos párizsi úr, akivel Rágá-nyosnak illo tempore párbaja volt. Hiszen tudod a históriát. A grófnót fájdalmasan emlékeztetné, hogy az ura pillanatnyi szükségben vette el.

— Úgy? És honnan csöppent ide a megyébe?

— Megvette harmadéve a rekettyési birtokot, ötezer hold primae classis. Azonfelül gyárai vannak, de bogarai is, mert az üzemet valami szeszélyből egyszerre csak beszüntette és van végre nagy osomó állampapírja. Egy hétig nyírják a kuponokat — a helyi rege szerint.

— Ebben az egy alakban szeretem a szabómesterséget. De hát miként szerezte ezt a nagy vagyont?

— Hja, ennek érdekes története van, de most nem érek rá elbeszélni. S különben sem gondolnám, hogy valami nagyon finnyás volnál a pénzek eredetére, noha ebben az esetben akkor is nyugodt lehetnél.

— Oh, édes papa — szólt mórrikáló szemforgatással. — Köszönöm a jó véleményedet felőlem. A történetet akkor is elég ideje lesz meghallgatni engedelmes fiacskádnak, ha majd hozzá lát az alapozási munkálatokhoz. Kivel mutatassam be magamat?

— Kérd meg Homlódy bátyádat!

E pillanatban sürgönyt hoztak a főispánnak. Noszty beszólt hozzá a küszöbről; még most se volt felöltözve.

— Sürgönyt kaptál.

— Bontsd fel kérlek és ird alá helyettem.

Noszty felbontotta, a belügyminisztertől jött és számjegyekkel volt érthetetlené téve.

Megint kinyitotta a belső ajtót.

— Nem tudom elolvasni. Hol van kérlek a kulcs?

— Miféle kulcs? — kérdé Kopereczky bosszúsan.

— Amit a belügyminisztertől kaptál.

— Elveszett.

— Hát most már mit csináljak?

— Hivass lakatost! — mordult rá türelmetlenül, mert sehogy sem sikerült máslit kötni a nyakkendőjén.

Azok, akik hallották, elmosolyodtak, Noszty pedig ajkaiba harapott. No, ez már mégis súlyos tudatlanság. Azzal

beljebb ment, betette maga után az ajtót és összeszidta Kopereczkyt.

— Ha már olyan nagy számár vagy Izrael, legalább ne beszélj hangosan. Lakatossal akarod a távirat titkos jegyeit kihámozni? Szégyenlem magamat miattad.

— Minek hoztál ide, te hóhér? — védekezett Kopereczky.

— Mit tudtam én, mit tudsz?

— Hát nem mondtam mindig, hogy az állatok tanítványa vagyok? És az úgy is van, mert bizony Isten egy oroszlán bátorsága kell hozzá, hogy nekimentem ennek a főispánságnak.

— No, csak vedd hát fel a mentét és menjünk. A táviratot hagyjuk délutánra.

Kopereczky felkötötte a kardot, fölvette a mentét. Kezébe fogta a kócsagos kalpagot, megnézte magát a tükörben s elbámult, hogy az milyen daliás vitézt mutat vissza.

Azzal benyitott híveihez.

— Készen vagyok, uraim.

Éppen akkor jött be Pimpósi hajdú is jelenteni, hogy a tekintetes alispán úr már megérkezett vitézi öltözetben és bement egyenesen a tanácssterembe, ahonnan valóságos tengermorajlás hallatszik ki.

— Akkor hát menjünk Isten nevében — mondá a főispán s bátor léptekkel megindult egy sor szobán keresztül; a legutolsónak az ajtaja a közgyűlési terembe nyílt.

Malinka hozzá sompolyodott útközben.

— Csak semmit se féljen méltóságod, gondolja el, hogy csupa káposztafejeknek beszél, bátorítsa az a tudat, hogy én a háta mögött leszek és sügni fogok, ha netán valahol megakadna.

Mikor a főispán belépett a terembe, az utána tóduló kíséret éljenzésben tört ki, mire hatalmas fütyök hangzottak fel és szűnni nem akaró lárma támadt.

— Ne te ne, sárgarigók! — rivallt a fütyülökre megvető gúnnyal Homlody István.

Farkasszemét néztek egymással, mint két összeütközni készülő csapat, bár az egyik része csak maroknyi. Le vele! Meghalt! — Ne szemtelenkedjenek! — Minek jött ide? — Kopereczky sicc ki! — s több efféle kivehető hangok vagy

bődületek emelkedtek ki az artikulátlan zsvajból, mely az érthetlenségbe vezetett el, mint a kígyósziszegés. Senki se értette, mit beszél a másik, pedig mind a három- vagy négy-száz száj működésben volt.

A főispán e szörnyű lármában lépegetett fel az emelvényre, leoldá bíborba vont kardját s végigfektette a pulpituson; az ő szája is mozgott, de hogy mit mondott, nem lehetett kivenni. Talán az esküt hadarja el — találgatták némelyek. Ha a tengeren orkán dül, akkor mozog úgy tarajos hullámaival, mint most az a tömérdek fej, mely egyetlen fürge, vonagló és rángatózó testté látszik összefolyni.

Az »abzug« még akkor nem volt kitalálva, ahelyett egymást becsmérlő kiáltások röpködtek innen oda és onnan vissza és e szógalacsinok némelyike ugyancsak mérgezett nyállal volt gyúrva.

A megtestesült káosz képét nyújtotta a terem, olyasvalamit, mintha elképzeljük, hogy a babiloni torony építésénél összevesztek volna a munkások. No, itt ma nem kell semmilyen beszéd — gondolta Poltáry —, itt nem lehet gyűlést tartani. És talán nem is lehetett volna, ha valamiért föl nem fortyan a Herkules-termetű Leviczky János, volt dzsidásezredes, ki is rácsapott tenyerével az egyik zöld posztóval borított asztalra, de úgy, hogy az nagy recsegéssel nyomban kettéhasadt s haragos, bömbölő hangja minden zsvajt túlharsogott.

— Csend legyen hé! Én mondom. Akinek valami baja van, annak velem van baja. Álljon elő!

Amire olyan csönd támadt, minő a temetőkön szokott lenni, mert a vitéz ezredes, akit közönségesen »betrvált tigris«-nek neveztek a megyében, arról volt nevezetes, hogy már hét embert ölt meg, mindnyáját őfelsége a saját királyunk alattvalóiból — párbajban. (Hogy mennyit ölt meg az ellenségből a sadovai csatában, arról nincs hír.) Szinte különös volt — mintha valami nagy kutya egy harapással elnyelte volna az egész lármát és csak egy kis csont-szilánk maradt volna belőle; a hirtelen támadt csendből kiütődött egy hangosra változott öndörmögés — egyébiránt a Liszy ügyvéd hangja.

— Ohó, ohó!

Az ezredes rettentő szemöldjei megmozdultak s szúrós jupiteri szemei sötétén, vészjóslón meredtek a vézna, szikár demagóg vezérre.

— Tetszik valami? — mennydörgé zordonan, míg nagy, kifent bajusza félrefordult, mintha az egyik szárnyát aláhajlitaná, hogy rászúrja az ellentmondót, mint egy kis bogarat szokás a gombostűre.

— Semmi, csak köhögtem — felelte önkénytelen szepegéssel az ellenzéki vezér, fejét a vállapockái közé húzva.

— Úgy? Akkor szopogasson barátocskám egy kis medvecukrot.

Kitört a nevetés. Minden arc nekiderült. Ez a kicsinylő megjegyzés megölte a népapistolt, az arcokra csalt mosoly olyan hatással volt az alkotmányos haragra, mint a napfény a márciusi óra nézve. Ha a magyar ember elneveti magát, mosolyán, ezen az égi szárnyon elröppen minden epéje.

E pillanatban csattant fel a Poltáry György híres, ezüstcsengésű hangja :

Méltóságos báró úr !

Szeretve tisztelt főispánunk !

A zajcsináló ellenzék azt a látványt nyújtotta, amit a pulyka, mikor a fejét levágják, még mindig megy, szalad a teste egy-két másodpercig. Dacára a Liszy elnémitásának, mégis zúgás fogadta a népszerűtlenné vált szónokot, a nap bűnbakját, de ez hamar elcsendesedett s az alispán háborítatlanul folytathatta üdvözlő beszédét :

»A mai politikai viszonyok mellett, a hazánk ege fölött tornyosuló felhőknek közepette, midőn ő cs. kir. apostoli felsége méltóságod nemes személyét bízta meg e vármegye vezetésével, megnyugtató érzés száll szíveinkre, mert érezzük a jóakaratot, mely lényéből kisugárzik és ismerjük mély bölcsességét (Egy reszelős hang: Ne hazudj, Gyrurka !), mellyel mindenha meg fogja találni a Szküllák és Kharübdiszek között kivezető utat, mert a honszeretet, a méltányosság és az igazság az a hármas csillag, mely méltóságodat irányítja.«.

— Halljuk ! Halljuk ! — potyogott innen-onnan a kíváncsiságnak némi kis morzsája.

— Istenem, hogy bírta ilyen szépen kigondolni — csóválta a keményvágású fejét egy kurtanemes s a mellette álló ismeretlen ifjúhoz, Malinkához intézte koronkénti észrevételeit: »Van esze, mi? Csak ne használná rosszra, mi?«

Malinka nem felelt, nem is hallotta, forgott vele a terem, rettentő zúgás keletkezett a mindenségben, a szónok szavai mint éles szögek hulltak, süvítettek s élükkel a halántékába vágódtak, arcát halotti sápadtság borítá el, míg homlokáról hideg verejtéket sajtolt ki a rémület. Eleinte álomnak hitte, de minden pillanatban rettenetesebb valósággá nőtt, hogy az alispán az ő, vagyis a Kopereczky beszédét mennydörgi érces hangon.

Azaz a maga beszédje volt az, jogos elmeszüleménye, csakhogy olyan puskapor, amellyel már lőtt egyszer, 1868-ban a báró Aráncsy beiktatásánál; akkor mint főjegyző üdvözölte vele Aráncsyt. Régen volt az, a kutya se emlékezett már arra, de ő maga el tudta szóról szóra fújni most is; a főispán, kit megtisztelt vele, a vizsnyói kriptában pihen s az akkor éljenző bizottsági tagok is nagyobbreszt ugyancsak csendesek immár valahol a temetőekben.

Ezeket mind mérlegelte Poltáry, midőn beszéd nélkül ébredt fel reggel. Quid tunc? Restellte az esetet, de mit tegyen? Ex tempore mondhatna valami zöldséget, de akkor hova lenne a szónoki nimbusza? Ejh, gondolta magában, vágjunk neki! Elmondom régi beszédemet, vagy nem veszik észre és az nagyon jó, vagy észreveszik és akkor azzal lehet elütni, hogy értéktelen krispinre jó a viseltes zsinór is.

Így ugrott bele s meg nem zavartatva a hűvös hangulat által, folytatá fennhőjázó testtartásával és diadalmas gesztusaival.

»Különleges a mi helyzetünk, méltóságos főispán úr. Nem rózsákkal párnázott pihenőszékhez méltóztatott ideérkezni, hanem mozgalmas csatatérre, nagy munkához. Ádáz küzdelmet folytatunk itt mi maroknyi magyarság, körülvéve nemzetiségekkel. Az önvérünkön kivívott jogokat önként testvériesen osztjuk meg a nemzetiségi lakosokkal, de vajon testvérek vagyunk-e azért? Oh nem. Úgy állunk szemben velük, mint a szarvasok a vadászokkal. Önként elhullatott agancsainkra azt mondják, hogy azok értéktelenek, nekik trófeák kellene, agancsok, de a homlokcsontunkkal együtt.

(Nyugtalan mozgás.) Nekik csak így volna kedves. Vagyis a jogaink, de a bőrünkkel együtt.

A jelenlevő nemzetiségek, bár a passzivitás miatt kevesen jöttek be, zajos »nem áll, nem úgy van« kiáltásokkal zavarták meg itt a szónokot s Malinka fokozódó kétségbeeséssel megállapíthatta, hogy szóról szóra az ő beszédjük perog le a Poltáry tömött, szürkés bajusza alól. Istenem, Istenem, mi lesz ebből? Szeretett volna a föld alá süllyedni. Vagy még jobb volna kirohanni és futni, futni az indóházig, aztán elmenekülni innen örökre. . . Hisz azt a szégyent, azt a gyaláztat, ami majd most következik, elviselni lehetetlen. De hasztalan, úgy be volt szorítva a főispán háta mögött képződött gyűrűben, hogy a kimenetelhez legalább is a Kinizsi ökleivel kellett volna rendelkeznie. Ott maradt tehát, megadta magát sorsának s tompa elfásultsággal várta, hogy lesz, ami lesz, többé már nem is figyelt a beszédre, pedig most következtek a megye kívánalmi, a nemzetiségek erős kezű megfélemezése, a pandúrság szaporítása a garázdálkodó rablók ellen, egy gimnázium Bontóvárra, ahol megmagyarosodnak az idegenajkú sarjak, a rakoncátlan Gyík szabályozásának befejezése és így tovább. — Hiszen tudta már ő ezeket könyv nélkül s megüvegesedett szemei bambán, mereven tapadtak a féloldalt álló Kopereczkyre, ki minden felindulás nélkül, nyugalommal hallgatta a szónokot. Malinka kínos, szorongó érzéseit a bámulat váltotta fel. Micsoda idegeilehetnek ennek az embernek ! Talán acélból vannak, hogy oly nyugodt tud maradni egy ilyen katasztrófánál, mert még elképzelni is szörnyűség és hajmeresztő valakinek lelki vívódását hasonló helyzetben. Vagy talán éppen azért olyan nyugodt, mert annyira ideges, hogy nem is hallja, nem is érti a Poltáry beszédét, egyszerű hangzavar az előtte, mint ahogy az ütközetben a katona nem érzi a saját vére hullását. Pedig most igazán az ő vére hull a Poltáry mondataiban, de úgy kell lenni, hogy nem hallja, nem tud felőle. Oh, jaj, Demosthenes óta nem történt ilyen eset. Csak az Isten hajítana most le hozzá egy mennykövet is, amelyik vagy az összes megyei bizottságot agyonüsse, vagy csak Kopereczky bárót, mert az is megoldás lenne, vagy csak őt, Malinkát magát, mert aztán nem törődne a többivel.

Hanem bizony nem történt semmi csoda, csak Noszty Feri keserítette el még jobban holmi sületlen kérdésekkel, valahogy melléje tolatván a tömeg által.

— Milyen lesz a sógor beszéde?

Ha egy darab húst tüzes harapófógóval szakítanak ki belőle, az se lehetett volna kínosabb, mint erre felelni.

— Az isten tudja! — szólt szemeit égneek fordítva.

— Te csináltad?

— Félig-meddig — hörögte halkan.

— Lásd, azt úgy kellett volna össze-eszkábálni, hogy előlegesen bekérítke az alispánnak ezt a szónoklatát, úgy hogy a sógor beszéde mintegy válaszokat tartalmazott volna az itt felhozottakra s ezzel rajta lett volna a rögtönzés zománca. Meg kell adni, hogy gyönyörűen beszél ez a Poltáry, vagy hogy hívják.

— Hm, csakugyan — hebegett Malinka és kintől vonaglott lelke.

— Apropos — fecsegett Feri tovább —, mi van a nővéremmel?

Most lehetett még csak nagy konfúzióban a Malinka arca, hogy elvörösödjék-e vagy elsápadjon.

— Boldogok voltatok, mi? — vigyorgott Feri rejtélyesen.

— Nem is beszéltem vele.

— És én ezt ugye elhiggyem? Ősmerlek kis maszk!

— Bizony Isten.

— Beszélhetsz nekem, amennyit akarsz. Hiszen Vilma is írt és összeszid, hogy frivol lélek vagyok, hogy mit gondolkok én felőle? Hát azt gondolom, de nem írtam meg neki, hogy mindenké elözt hálátlan. De most jut eszembe...

Hirtelen a karzatra pillantott, honnan átható rózsas- és rezedaillat verte át magát a füledt levegőn az érzékenyebb orrokhoz. Sok üde arc mosolygott le onnan a különböző virágos és struccotollas kalapok alól.

— Te már egy hete vagy itt, Kornél, nem tudnád véletlenül megmondani, melyik a hölgyek közül Tóth kisasszony?

Malinka csak a fejét rázta, hogy nem tudja, nem is nézett arrafelé, sőt ösztönszerűleg behunyta a szemeit, mert íme elérkezett a rettenet ruhájába öltözött pillanat s jobb

akkor sötétben lenni: Poltáry befejezte beszédét, szórványos éljenzés hangzott fel (a Noszty-klikk éljenei), egyébként hideg maradt a hallgatóság, bár a suba alatt bevallották, hogy *hamari* beszédnek (mert csak tegnap vállalta a szónoki tisztet) nem volt éppen utolsó.

De az efölötti megjegyzések és véleménynyilvánítások csak legfeljebb két másodpercig tarthattak, míg a főispán hátrataszította a panyókáját, megköszöri a torkát és megszólalt.

— Tekintetes köztörvényhatósági bizottság!

— Ejnye, beh különös pohánkakása ízü hang — mosolyodott el Klementy szerkesztő úr, ki a középső zöldasztalnál egy ív papírosra szorgalmasan jegyzett.

Kopereczky hangján tényleg rajta volt a felvidéki zamat, de nem nélkülözötte a hajlékonyságot és a csengést. Első szavainál megszűnt a beszélgetés és az a bizonyos zümmögés, mely a figyelmet lassan-lassan megőrli, mély csendesség támadt, de mint Horth mondotta később, volt valami fenyegető jellegű, valami bizonytalan e csöndben; nem a tisztelet szülte, hanem a kíváncsiság. Nem az okos embert várták, nem is az új főispánt, hanem a féleszünek hirdetett tót urat.

— Halljuk, halljuk!

— A mai politikai viszonyok mellett — kezdte folyékonyan, minden elfogultság nélkül — a hazánk ege fölött tornyosuló felhőknek közepette, midőn ő császári királyi apostoli felsége az én személyemet bízta meg e nemes vármegye vezetésével. . .

— Bizony tehetett volna okosabbat is — vágott közbe az oszlopok mögül egy pufók alak.

Némi derűtség kelt a közbeszólás nyomában. Nyugtalan fészkelődés, hullámvás támadt, mint a vetés fölött, ha egy széláram megmozdítja, némelyek megbotránkoztak: »Minek a királyt bántani?« Mások helyeselték: »Ej, nem árt őfelségének, ha csuklik egy kicsit«. Szóval megindult a mindent elposványosító trécselés. Kopereczky egy kis szünetet tartott, de a figyelem nem akart helyreállani, ő volt hát kénytelen fölemelni hangját a továbbiakhoz:

— Megnyugtató érzés száll szívemre, mert érzem a jóakaratot, mely az itt egybegyűltek lényéből kisugárzik

és ismerem a mély bölcsességet, mellyel a megye vezető férfiai mindenha megtalálják a Szkillák és Kharübdiszek közt is a kivezető utat, mert a honszeretet, a méltányosság és az igazság, e három csillag irányítja őket.

— Nini — ugrik fel Klementy szerkesztő úr meglepetve, mintha valami váratlan ismerőssel találkoznék. — Hiszen ez az alispán beszéde! Gubó legyen, ha ez nem az alispánt paródiázza! Pszt! Csend legyen. Halljuk! Halljuk, urak! Ohó, hisz ez rettenetes módon érdekes!

Mint a futó tűz terjedt fülből-fülbe, hogy a főispán, Poltáryt gyúnyolja, megtanulván az ő beszédét egy hallásra zseniális módon, szóról szóra visszamondja. No, minket ugyan holonddá tettek. Hiszen ez egy nagy talentum. Halljuk csak, halljuk!

Egyszeribe olyan csendesség lett, hogy az öreg Melfeller mérnöknek híres Pateck-féle zsebóráját hallani lehetett, milyen szépen ketyeg a mellényzsebében. Koperecky erre lejjebb eresztette a hangját és így folytatá:

— Különleges az önök helyzete, tisztelt köztörvényhatósági bizottság! Nem rózsákkal párnázott pihenő székhez érkeztem én ide, hanem mozgalmas csatátérre, nagy munkához. Körülvéve a nemzetiségektől, ádáz küzdelmet folytatnak itt önök, maroknyi magyarság. Az önvérükön kivívott jogokat önként, testvériesen osztják meg a nemzetiségi lakosokkal, de vajon testvérek-e azért? Oh, nem. Úgy állnak szemben egymással, mint a szarvasok a vadászokkal. . .

E hasonlatra mindenki ráismert s látta, hogy csakugyan a Poltáry beszédét ismétli. (»Bevette és most kihányja« — ahogy Viléczy Ödön mondta.) Nosza, kitört erre a tetszészaj minden vonalon. Hohó! Micsoda kapitális ember! Egy lángész. Csodálatos emlékező tehetség. Ki is volt az, aki egyszer az egész naptárt könyv nélkül megtanulta? Valami peregrinus. No, ez még azon is túlsz.

Minden szem Poltáry felé fordult; kékült, zöldült, a szakállát harapdálta. Nem tudta elképzelni, mi akar ez lenni. Zöldesfényű bikaszemei kidagadtak a csodálkozástól. Eleinte dühösen döfködte rezes kardjával a padlót, míg azt hitte, hogy a főispán valamely szellemi incselkedést folytat vele,

lassan-lassan azonban rájött a valóságra, hogy a régi beiktató ülések jegyzőkönyveit ő küldte meg neki, s azokból éppen ezt a beszédet tanulta be. Fatális egy véletlen! Most már minden napfényre kerül. Dicsőség, hírnév, szónoki nimbusz Isten veled!

Ellenben a bizottsági uraknak elég volt a gyűlölt alispán kínos feszengését látni, hogy egy pillanat alatt kiengesztelődjenek a főispán személyével, sőt, hogy megszeressék.

— Önként elhullatott agancsainkra azt mondják, hogy azok értéktelenek — szónokolt odább a főispán, egészen kipirulva —, nekik trófeák kellene, agancsok, de a homlokcsontunkkal együtt. Nekik csak egy volna kedves. Vagyis a jogaink, de a bőrünkkel együtt.

Tomboló éljen-orkán zúgott fel minden oldalon, még a nemzetiségiek is tapsoltak, mert ők azt hitték, hogy ez most már csak mint szatíra értelmezendő. — Ragadós lévén a tetszés, a hölgyek a karzatról a zsebkendőiket lobogtatták, Findza asszony azonban, aki az első sorban ült, hangosan panaszkodott:

— Micsoda disznó nép ez; mikor az uram mondta ezeket, a fülük dobját se hajtották, most pedig a lelküket ordítják ki.

A tömegek kiszámíthatatlanok, mert szeszélyesek. A Malinka balul kiütött plágiuma megfordította a hangulatot és a különös körülmények között (a sors csodálatos kártyakeverő) keletkezett rokonszenv fölkapta szárnyaira Kopecezkyt és nem ejtette el többé. Egy elképzelt jótulajdonság (ezúttal a rendkívüli emlékezőtehetség látszata) többet ér néha, mint száz meglevő erény. Az éljenzés, tetszészaj most már annyira hozzászegődött a beszédhez, mint a gazdátlan kutya, hogy bittal se lehetett volna elverni. Hovátovább nagyobb volt a lelkesedés, ami természetes, mert mindig nagyobb lett a rekord is, amit a főispán elért, még mindig szóról szóra adván vissza a Poltáry frázisait, szimiléit és idézeteit, csak midőn madame Staëlt idézte, hangzott közbe zavarón a Horth úr sablonos kérdése, mely mintegy önkénytelenül csúszott ki a száján:

— Milyen volt a keze?

Minden új éljen mint valami bűvös ecsetvonás élenkített és változtatott némileg a Malinka fancsali ábrázatán, elany-

nyira, hogy a vége felé kigömbölyödött, ragyogott, már szinte hinni kezdte, hogy hallucinált a Poltáry beszéde alatt, pajkos dzsinek bohókás játékot űztek vele; az öreg Noszty nem minden fennhéjázás nélkül súgta oda Rágányosnak: »Nézd csak, nézd, micsoda fránya fickó ez az Izrael«. Sőt még Poltáry György is, pedig ez az egész lelkesedés, jól észlelte, nem egyéb volt, mint egy kis antipoltarizmus, csakhamar megnyugodott, gondolván magában: A főispán most nagy dicsőséget aratott azzal a véletlenséggel, hogy éppen az én egykori beszédemet magolta be, s én azt nem gyanítva, közvetlen előtte elmondtam, mind azt hiszik ezek a maflák, hogy rögtönzött paródiát hallanak s bámulják őt, ünneplik, mert ezzel egyúttal engem vélnek inzultálni. Hát bizony elég kellemetlen, hanem segíteni nem lehet rajta. Mert ha én most leleplezném, hogy a főispán nem engem paródiszál, hanem szegény feje nem tanult be más beszédet s akarva, nem akarva ezt kell elfújnia, akkor ugyan a főispán agyon volna ütve, de magamat is bemártanám, hogy kétszer mondok el egy beszédet. Legjobb tehát, ha elhallgatok s igyekszem kihúzni ebből a vak esetlegből a lehető legnagyobb polgári hasznot. A főispán nagyon jól tudja, hogy más beszédet nem tud, ennél fogva kutatni fogja, miként kerüls össze a két beszéd, s a megőrzendő titok ezerszerte jobban kapcsolja majd hozzám, mint bármely más szolgálat, amit tehetnék. Nagyobb szerencse ennél nem is érhetett volna. A főispán még a helyemet is megfújja, ahová leülök, szóval a kezemben lesz, az én madaram ő már. Csak ujjongjatok, éljenezzetek, ostobák, én a markomba nevetek azalatt.

Így formálódott ki apránként általános megelégedéssé minden széthúzó érzés. Némelyek fitymálták vagy kevésbé vették a főispánnak e mnemotechnikai erőműveletét, hogy mi van abban visszakiabálni valamit, »hiszen a tükör is azt teszi, azért mégse bámulják meg, mint masinát«, de a szájasabbak és műveltebbek letorkolták ezeket.

— Eh — mondotta Petrovay Tamás nagytekintélyű aggastyán, aki a pozsonyi diétákon képviselte hajdan a megyét —, mit ért a paraszt az uborkasalátához?

Ez a gúnyos megjegyzés megtette hatását. Senki se merte többé kétségbe vonni a főispán lángelméjét s midőn

beszédét bevégezte, valóságos gloriola látszott lebegni a feje körül. Hozzá rohantak, ősi szokás szerint vállaikra emelték s úgy hordozták körül a teremben. Majd kivitték a balkonra is, hogy az odakünn összegyűlt köznépnek megmutassák.

Mámorban úszott minden. Az arcok ki voltak pirulva a lelkesedéstől. A tegnapi tüntetés rendezői voltak a leghangosabbak az ovációkban. Mihelyt a főispán visszakerült a nép tenyeréről a biztosabb talajra, az anyaföldre, hízelgésekkel vették körül, még maga Liszy ügyvéd is odakiáltott:

— Meghajtom zászlómat méltóságod lángesze előtt.

S ezzel meghajtotta a derekát. Úgy látszik, azt nevezte ő zászlónak.

Ezalatt Noszty Feri is ráakadt Homlódyra, aki megmutatta neki, melyik a karzati hölgyek közül Tóth Mari.

— Ott balról az az orgonavirágos kalapú, szép kis pofa, nem igaz?

Feri föltette monokliját és megnézte műértő szemmel.

— Formás jószág, de mintha szeplős volna.

— A termete veri a liliumot.

— Úgy látszik, bátyám is a részletek embere, mint Horth Pista.

— Nem egészen, csak éppen mondom, hogy a termete az, meg a ritmikus járása, amiért én dicsérem. Látnád csak jární.

— Kár, hogy a szemei aprók egy kicsit.

— Látnád csak őket rád szegezve, mikor nevetnek. Szép tiszta szemek, mint a kristálypatak vize, a lélek fenekére nézhetsz be rajtok keresztül.

— De már nem fiatal, ahogy nézem.

— Olyan huszonegyéves forma, de még ártatlan, mint a ma született bárány és olyan egészséges, mint a makk.

— Elég baj az — sopánkodott Feri.

— Hogyhogy?

— Az egészséges fa nehezebben gyúl meg, bátyámuram, a szüette könnyebben ég.

— Tüze válogatja, öcsém. Nem bízol magadban?

— Mutasson be neki, bátyámuram.

— Szívesen. Menjünk hát fel hozzájuk.

— Az anyja az, aki mellette ül? — kérdezte Feri útközben.

— Igen, az anyja.

— Nagyon közönséges kinézésű. Miféle leány?

— Fogalmam sincs felőle, azt az egyet bizonyosan tudom, hogy nincs a Habsburgokkal rokonságban. Amellett azonban jóra való asszony lehet, mert Tóth uram nagyon megbecsüli. De siessünk fiú, mert mindjárt vége az ülésnek.

Nem könnyű volt pedig kikecmeregni a nagy tömegeből az oszlopos folyosóra, ahonnan meredek, ódon garádicsok vezettek a karzatra. Útközben négyen-ötten is elfogták Homlódyt valamely ügyben. Mert a régi megyegyűlések részben börze jellegével is bírtak; itt találkoztak a megye urai különböző vidékekről koronkint s vettek, eladtak, csereberéltek. Homlódny híres lovakat nevelt, tőle válogattak fogatokat a házasulandó uracsok, a községek ugyancsak nála tudakozódtak, van-e eladó csődőre, viszont ő maga itt szerzte be, ami neki kellett, teheneket Kajtáry Kelemtől, merinói juhokat Balázs Gáspártól, gyümölcsfaoltványokat a szenvedélyes pomológus Kapor Andrásról.

Feri tehát útközben is csak rövidebb, sűrűn félbeszakított időközökre élvezhette a Homlódny információit.

— Mondja csak, János bátyám, miért nem ment eddig férjhez? Azt az egyet nem értem.

— Nem tudom.

— Dehogynem tudja. Olyan vén sas, mint maga, mindent tud.

Erre aztán elmosolyodott Homlódny.

— No hát tudom. Azért nem ment férjhez, mert Mari azokhoz a lányokhoz tartozik, akik magukat rútaknak hiszik.

— Vannak is a világon ilyen leányok! — hitetlenkedett Feri.

— Talán nincsenek, de ez az egy ilyen. Nem természeti törvény ez, nem állítom, bizonyára nincs ez bent az asszonyi állatban, mint a teremtő által beoltott jellemvonás, hanem egy betegség kifolyása, amelybe többnyire a gazdag partik esnek. Ez a betegség abból áll, mindenkire gyanakszik, aki hozzája közelít, hogy a pénzére vetette ki hálóját, minélfogva hűvös, visszahúzó és bizalmatlan. A gyanakvás folyton

nagyobbra harapódik, míg rögeszmévé válik s elnyomja benne a természeti törvényt, a hiúságot. A végén már szinte megcsontosodott meggyőződése, hogy őt önmagáért senki sem szereti s derűre-borúra osztogatja a kosarakat. Ez Tóth Mari belülről tekintve. Mert tudd meg, bruder, hogy az a millió forintocska, ami a leányra néz, furcsa kis lidéro. Nemcsak azokat zavarja meg, kik meg akarják kaparintani, hanem azt is, akinek a mátkaládájában van.

Éppen a karzat ajtajánál állottak, Feri visszarántotta Homlódyt.

— Azt hiszem, ne menjünk fel — mondá váratlanul.

— Hogyan? Nem akard, hogy bemutassalak?

— Azt látom, hogy a feladat sokkal kényesebb, hogyan elhamarkodva lehetne megoldani. Gondolkozóba ejt, amit az imént mondott János bátyám, hogy a millió, gonosz lidérc, megzavarja a fejeket. Ez bizony igaz lehet és hogy én ebbe a hibába ne essem, egyelőre csak annyit mondok, amennyit a lusta miniszterek szoktak, hogy előbb még tanulmányozni fogom a kérdést. Ismerni akarom teljesen a terepviszonyokat és haditervet próbálok csinálni.

— Amint akard — hagyta rá Homlódy vállat vonva —, akkor hát menjünk vissza a politikához. Mit szólsz a sógorhoz?

— Nem mindennapi ember.

E pillanatban széttárták a huszárok a tanácsterem szárnyas ajtait s kifelé tódultak a bizottsági tagok. Éljen a főispán! kiáltásokkal. Tehát vége a beiktató gyűlésnek.

— Puff neki! — kiált fel Homlódy. — Okosan tetted, hogy nem mentél a karzatra.

De akihez a szavait intézte, nem volt mellette. Megfordult, hogy hova lett; hát az bizony visszament a karzat kijáratához, ott leste a letipegő hölgyeket, kik fölfogván a lépcsőknél szoknyáikat, csinos, formás lábokban és bokákban élvezetes szemlét nyújthatnak a kujonnak.

Homlódy a gyűléstermen át a főispán belső szobáiba igyekezett, ahová most bevonult meggyarapodott udvarával, alázatos hízelgőivel, hozzáragadt mamelukjaival. Hanem iszen nem csoda. A meggyújtott lámpánál már mindjárt a gyufa sercenésénél ott vannak az éber muslincák. Csóva

Jancsi, aki most diadalmasan vitte a főispán után az ott felejtett zergebőrkesztyűjét, rájuk is terítette egy-két megjegyzéssel a vizes lepedőt :

— Persze, most már gyülekeznek a jó legyecskék a mézre, de mikor még azt hitték egy óra előtt, hogy mérgezett víz, másutt röpködtek.

Az öreg Noszty megszólította Homlódyt.

— Nem láttad Ferit?

— Tóth Marit lesi — súgta a fülébe Homlódy.

— Szeretem — szólt sugárzó megelegedéssel —, hogy ím végre már hozzálát a fiú valamihez.

Kopereczky ott bent a gratulációkat fogadja. Boldog, aki kezet szoríthat vele s bőkot mondhat hozzá. Nagy dolog volt, remek dolog volt, ilyet még nem pipáltak Bontó megyében.

Maga az öreg Noszty is el van ragadtatva.

— Most már te vagy a helyzet ura, mert a bontói ember olyan, mint a legszilajabb csikó, rúg, kapál, harap, ficáncol, de ha a hátára tudsz pattanni, megtorpan és engedelmesen poroszkál alattad.

— De hol vetted azt a pompás ötletet — lelkendezett Rágányos — visszamondani a Poltáry beszédét? Mert ez tett úrrá.

— Hol vettem? — mentegetőzött a maga szokott bohémijával Kopereczky. — Könnyű volt elővenni, mikor csak ez az egy beszédem volt. Ezt is a Malinka csinálta — ahogy szokás. Titkár esze tapossa simára a főispán útját, hiszen tudjátok.

Jóízűn kacagtak a körülállók. Természetesen nem hitték el. Már hogy is csinálhatta volna Malinka, mikor az csak abban a pillanatban születhetett. A főispán megjegyzése egy kis maró célzás akar lenni az elődre, aki tényleg titkárjával csináltatta a beszédeit. De milyen finom alakba önti gúnyolódását ! . . . Micsoda nagyeszű ember ez !

Míg a főispán úgyszólván cerclet tartott, mint egy kis király és zsebrerakta a dicsérő szóvirágokat, nyers őszinteséggel megjegyezvén : »Bizony, higgyék el, sohase hittem volna, hogy ilyen könnyű mesterség a főispánság«, azalatt Noszty Pált a megfejtetlen kormányürgöny bosszantotta s

Malinkával együtt felturkálták a főispán bőröndjeiben az összes hivatalos iratokat, míg végre előkerült a kulcs. Vitte is nagy lobogtatva Kopereczkynek.

— Itt a kulcs, megvan a kulcs!

— Ez az? — nézegette meg kíváncsian Kopereczky. — Micsoda ostobaság, uraim, ez a mi hivatalos nyelvezetünk. Hát hogy lehet ezt józan ésszel kulcsnak nevezni? Hiszen a horgonyt is vasmacskának nevezi a nép és okosan, mert megfogja a tárgyakat, mint a macska az egeret, csak hogy itt nem lehet félreértés, mert a voltaképpeni macska nincs vasból, hanem mit szólnának hozzá a taljánok, ha egyszerűen macskának neveznék a horgonyt vagy horgonynak a macskát? Viszont nem volna semmi kifogásom, ha levélkulcsnak keresztelné el a miniszter a számfejtő ákombákomjait, de így igazán hülyeség.

Mindnyájan helyeslőleg bólintgattak.

— Biz Isten igaz. Óméltósága jól megmondja. Íme egy főispán, aki nem fél a kormánytól. Ennek azután van gerince fölfelé is, nemcsak lefelé.

Mily csodálatos a siker! Egy óra előtt még őrajta nevettek gúnyosan, hogy nem tudja, mi a kulcs, egy óra előtt még ő volt ezért a számár, most már színbölcsesség, kijelentésszerű alapigazság minden, amit mond és az adott esetben most már a miniszter a számár.

Hát az jobban is megbírja, mert erősebb is és messzebb is van innen.

Az órák künn a tornyokon a tizenkettőt kezdték verni, mire megkondultak a harangok a négy különböző felekezetű templomokban.

— Hát itt van ni — kiáltott fel vidáman Kopereczky —, milyen jó lenne most ebédhez ülni. De hallom, nem lett belőle semmi, nem akartatok a vendégeim lenni. Vagyis tegnap még úgy festett a dolog, hogy az ebéd nem látszott megtarthatónak, tehát kihagyták a programból, én most hát Rágányoséknál ebédelek a rokonsággal. Ahhoz azonban még át kell öltöznöm németnek. Ti csak maradjatok itt és igyátok a papramorgókat, mindjárt végezek.

Kitört a méltatlankodás, hogy micsoda szemtelenség volt azoktól, akik ezt cselekedték.

— Nem aprehandálok én azt — felelte Kopereczky —, ti is jobban esztek otthon, én is jobban eszem a rokonnál s ezzel vége. A pezsgő pedig megmaradt, majd megisszuk, ha az asszonyt hazahozom, egy pár hét múlva.

Hát ez is tetszett mindenkinek, hogy ha majd az asszonyt »haza« hozza. Milyen kordialis és egyszerű.

Ezzel eltűnt a harmadik belső szobájába és átadta magát a Bubenarik kezeibe, aki már várt rá a keményre vasalt elejű inggel, meg a frakköltözettel, mert a családbeli hölgyek, úgy volt mondva, kivágott ruhában jelennek meg, ami nélkülözhetlenné teszi a frakkot. A hiánynak ellenlábasa a másik hiány. Csak az a különbség, hogy az egyik nemnél a hiány a derekat takaró öltönydarabon legfelül van, a másik nemnél legalul. Igazán bolond ötlet azzal fejezni ki pompát, hogy valamit elvágnak egy szabályszerű, megszokott ruhadarab-ból.

— No, bracsok slatki (no, édes testvérke), nyúzd le hamar rólam ezt a bőrt. Látod, öreg varangy, milyen jó vagy te most nekem, legalább tótul beszélhetek veled. Nem adom száz forintért, hogy a nyelvem »mezítláb« járhat egy kicsit. Kell az ilyen üdítő változatosság, hidd el. A láb is akkor érzi magát jól, mikor a szorítás csizma helyett papucsba jut. Hát ott voltál-e a közgyűlési teremben?

— Ott voltam a karzaton.

— Mit szólsz az esethez?

— Bizony nem hittem volna, méltóságos uram.

— Hát ugye értünk egy kicsit a csizióhoz? (Büszkén düllesztette ki mellét s ravaszul mosolygott.) Te Bubenarik! A mi tótjainkat nehéz lett volna így lefőzni. Mi a néze-ted?

— Az, hogy nyújtsa ide most a másik lábát is, és az, hogy sok ember egybevérével sokkal ostobább, mint csupán egyetlen ember, ha nagyon ostoba is.

— Hm. Ebben aligha nincs valami igazad. Hallottad végig a beszédemet?

— Hallottam már én azt otthon is, mikor a méltóságos úr tanulta.

— Bent vannak már a kis arany gombok az ingben?

— Betettem őket.

— Hej, te Bubenjik, ha az a két vén sárkány ideadta volna véletlenül a két megmaradt gyöngyöt is, ez lenne ám most nagy effektus a melledzőben.

— Az ám.

— Pedig talán ide is adták volna erre az egy alkalomra, ha kértük volna.

— Nem hiszem, de minek is adták volna ide?

— A tekintélyt emelni.

Bubenjik egykedvűen intett a kezével.

— Abban is csak olyan főispán volna a méltóságos úr, mint az aranygombokkal, mert azt gondolom én parasztésszel, nem a gombok teszik a főispánt, hanem az, hogy maga gombolja-e azokat vagy mások?

— Mit akarsz ezzel mondani, Bubenjik? Velem akarsz kikötni?

— Nem akarok én semmi egyebet, csak a mellényt akarom feladni, de egy kicsit mintha megsoványodtunk volna; várjon, majd meghúzom a csattal hátul.

— Úgy? Mit is mondtál előbb? Igen, hogy már otthon is hallottad a beszédemet.

— Hiszen nem volt az a méltóságos báró úr beszéde otthon — vigyorgott Bubenjik.

— Hogyhogy? — pattant fel a báró szigorúan. — Micsoda hülye megjegyzés ez, Bubenjik?

— Ejnye. Hiszen váltig szidta Malinka urat, mikor tanulgatta, hogy minek csinálta olyan hosszúra.

— Oh, te jerikói ökör, te. Hát nem az enyém ez a frakk, habár szidom érte esetleg a szabót, hogy hosszúra csinálta?

— A frakk? No, a frakk. Az igaz, a frakk. (Ez az argumentum csakugyan megzavarta egy kicsit Bubenjiket.)

— Látod, hogy nem értesz a dologhoz, csak a világba beszélsz. De ugye szépen volt elmondva, mert erre már felelhetsz, az ilyet te is megérted és ez a fő.

— Kétségkívül szépen volt elmondva, tetszett mindenkinek, az asszonyok dicsérték a karzaton, hanem valami nem megy a fejembe.

— Mi az ördög lehet az, vén alamuszi?

— Az, hogy miképpen fiadzhatta ez a beszéd a saját apját?

— Mijét, te bolond?

— Hát a saját apját, vagyis azt a másik beszédet, melyet a viceispán úr mondott el előbb s mely úgy hasonlított ehhez, mint az egyik tojás a másikhoz.

Kopereczky a fehér nyakkendőjét kötözgette figyelmesen a tükör előtt.

— Hiszen voltál te vándorszínész is valamikor, Bubenyik, no ne pirulj el, hiába titkoltad, régen tudom, csak nem akartalak megszegyeníteni, de most bizalmasan beszélünk. Mondom, voltál te színész is, minélfogva könnyen kitalálhatod a dolog okát. Vékony volt a garde-robe, mi? Csak egy bársony-köntöstök volt, mi? S Moór Károly is abban pipeskedett és Bánk bán is. Nincs abban semmi. A közönségnek bizonytalán így is tetszett.

— Igen — jegyezte meg Bubenyik —, de Moór Károly és Bánk bán sohasem jelentek meg egyszerre a lámpák előtt, mert akkor nem tudom, hogy lettek volna. S mindezekhez még neveli a csodálatosságot a sorrend, mert ha méltóságod mondja el előbb a beszédet, akkor még lehetséges volna a megoldás elgondolása, de így igazán megfoghatatlan, miképp tudta az alispán úr elmondani?

— Mit? Ki nem találtad volna? Olyan stomfax vagy? Hát a Malinka adta oda neki. Hiszen világos.

— És ezt a méltóságos báró úr helyesli?

— Hogy helyeslem-e? El vagyok ragadtatva. Hisz ennek köszönhetjük a sikert. Micsoda taktikai húzás. Fenomenális ötlet. Napóleonhoz illő, nem Malinkához. Hanem én azért mégis jobb szeretem, hogy Malinkának jutott eszébe és nem Napóleonnak. Ha most király lennék, aranygyapjút adnék a fickónak.

— Majd nyírunk neki a Jóskáról, ha hazakerül a cigányoktól.

— Vigyázz magadra, mert ha azt a fiatalembert én-elöttem bántod, biz' Isten, menten hallani fogod a krapeci harangok zúgását.

Amely ígéret a családi szótár képletes kifejezései szerint két csattanós pofonra szólt, de nem mindég következett be,

míg ellenben néha bekövetkezett minden ígélet nélkül is. Nincsen a természetben egyformaság.

Most bizony inkább csókolozni szeretett volna Kopereczky. Hiszen minden úgy ment, ahogy azt a magyar agy elképzei: »akinek az Isten hivatalt ad, ad az ahhoz ész is. Íme már megvolt a nagy ész is, dacára, hogy a mai nap eseményei még nem voltak kimerítve.

Visszament vendégei közé — nem fogytak, szaporodtak Noszty Ferivel, ki a »Kék golyó« kapujáig kísérte messziről Tóth Marit (csakugyan elbűvölő a termete), ott elvesztve őt falánk szemei elől, gomolygó tervekkel jött vissza a társasághoz, ahol apja könnyörtelenül befogta a számjeles sürgöny kifejtéséhez: »Ide, ide, számok ellensége!« Mire Kopereczky visszatért, most már olyan alakban, mint egy kivénült báli alak, piros szegfűvel gomblyukában (de iszen tudja Bubenyk a dörgést), mindjárt észrevette a rajta függő szemeken, hogy azóta valami fontos történt és már mindenki tudja, csak még ő nem. Csodálkozást, irigységet, hódolatot, a pillanathoz kölcsönvett mosolyokat vett észre a jelenlevőkön, részint idegeneken, részint rokonokon, ámbátor még a rokonok is inkább idegenek voltak. Csak a két Noszty, az apa és fiú arcában volt valami rejtelmes, valami mélyebben fekvő, melyet az úri közöny nem jól takart.

— Apa — szólta Feri —, közölje talán Izraellel a sürgöny tartalmát, hátha sürgönyözni akarna annak következtében valahova.

— Milyen sürgönyt? — kérdé élénken Kopereczky.

— A belügyminiszterét, amit kifejtettünk — szólta az öreg egy jó Mikulás jámbor hangján. — Az ebédhez szántam, de nem bánom, ha most tudod is meg.

S ezzel keresgélni kezdett a zsebében, mintha csak aranyos dióért nyúlt volna be.

Kopereczky mohón kapta ki kezéből, föltette csíptetőjét és olvasni kezdte. Mindenki tudta már, mi van benne. Eldicsekedték a Nosztyak. Negyvenezer forint évi jövedelem csöppent le a mennyekből. Minden szem reá nézett, hogyan fog viselkedni. Negyvenezer forint nem csekélység. Az már pénz. Kurjantthat az ember, tánora is perdülhet, megölelgetheti az egész tisztelgő frekvenciát. Negyvenezer forint évenként!

— Az ördögbe is, ezen akár meg lehet venni apródonként az egész tótországot. Denique, akinek az Isten észt adott, ad ahhoz dominiumot is.

S ím olvasta Kopereczky a következőket : hogy a külügyminiszter útján arról értesül a belügyminiszter, miszerint jelenleg Nápolyban időző Kopereczky Izsák Izrael báró lovaglás közben leesett a lóról, olyan szerencsétlenül, hogy rögtön meghalt. Minthogy úgy tudom — fejezi be a belügyminiszter barátságos fordulattal —, hogy az illető főúr, bár ellened utóbb a prágai örökség ügyében állítólag pört indított, közeli rokonod volt, megelőzve a hivatalos utat, magánúton is sietve értesítlek. A beiktatás lefolyásáról értesítést várok.

Bármennyire rátapadt is minden szem, mindent inkább láthattak arcán, szemeiben, mint az örömmel valamely felcsillanását. Hja, mégis csak van a kék vérben valami. Ez a rongyos tót bárócska nem ujjong a negyvenezer forintnyi jövedelemnek. Szinte hihetetlen. Sőt, nézd, nézd, homloka hogyan borul el s valami ónszínű réteg vonódik szemeire, arcvonalai elnyúlnak s érezhető, hogy róluk a jókedv és megelégedés érzése elröppent.

Nosztzy Pála hasát simogatta kezeivel. Annyira tetszik neki a veje magaviselete. S gondolatai ilyen irányban kergetőztek :

— De iszen a mi Izraelünk derék spéci, jövője van. Tudja az arcát fékezni s hozzá idomítani a helyzetekhez. Olyan államférfi lesz ebből, mint a patyolat. Ki hitte volna azt? Hm, nagy rejtetterők laknak ebben a kutya szláv fajban!

Kopereczky még egyszer elolvasta lassan a sürgönyt, miközben tudva vagy nem tudva, idegesen morzsolta és tépte szét a piros szegfűt görcsösen összecsucodó markában, aztán egészen lehangolva zsebre gyúrta a távirat szövegét és így szólt Malinkához, ki a falon levő megyei térképet tanulmányozta :

— Malinka ! Most én ebédelni megyek, tegyen fel egy sürgönyt a belügyminiszter úrnak, hogy a beiktató közgyűlés a szokott módon és rendben folyt le, semmi cikornya és punctum.

Ezzel aztán megindult lefelé a léposótkön a kíséretével, ahol rendre megnyilatkoztak a különböző csoportokban a vélemények, persze halkán, in camera charitatis.

— Ez aztán nobilis ember. Az az érzés, hogy egy rokont veszített, mennyire felülkerekedett benne ama nyárspolgári kapzsiság fölött, hogy negyvenezer forint jövedelemhez jutott. Ilyen esetben más ember nem hogy el nem szomorodik, de el se bírja titkolni az örömét. Bizony Isten olyan puha szíve lehet, hogy kenyérre lehetne kenni.

Noszty Pálnak, aki hallotta ezt a véleményt, nem egészen kvadrált, hogy vejről puhaságot híreszteljenek ; tartásák inkább keménynek, féljék inkább, mint szeressék, mert a félelem a tekintély szoptató dajkája, a szeretet csak pesztonka mellette.

— Nem hiszem — vágott közbe —, magunk közt legyen mondva, hogy Izrael a rokonát sajnálja és hogy annak a halála szomorította el, mert hiszen ellenségek voltak és most is pörben álltak ; ahogy én ismerem a vőmet és a kevély lelkét, az bántotta őt a sürgönyolvasáskor, hogy Kopereczky létre a lóról esett le a megboldogult, mert ezt szégyennek érzi a Kopereczky néven.

Éz a jellemvonás még magasztosabbnak látszott a bontói karok és rendek előtt, csóválták is a fejeiket : »Teringette faszekere«.

Pedig hát nem volt igaz se az, se ez, Kopereczky a valóságban azért vágott olyan savanyú képeket, mert elgondolta, hogy ennek az eseménynek az ötletéből mekkora eret vágnak majd rajta az após, meg a kis sógor. . . Hiszen már a levélolvasás alatt is úgy feszengett ott előtte Feri úr, mintha ő lenne az a szilaj csikó, akinek a hátáról szegény Kopereczky Izsák Izrael leestt.

TIZEDIK FEJEZET

AHOVÁ MAGA NEM MEHET AZ ÖRDÖG, ASSZONNYAL HELYETTESÍTI MAGÁT

Ebéd után a pipatoriumba vonultak az urak, csak Feri maradt az asszonyokkal és a szép kezek tisztelője, Horth.

Az öreg Noszty jól érezte, hogy semmi se becsesebb, mint ha az ember a maga terveinek a pántlikáját azokba a szépen kéklő füstkarikákba húzza, melyek az ebédutáni első szippantásokból származnak. Félrehívta tehát Kopereczkyt és Homlódyt egy messzebb eső pamlagra s előhozakodott azzal a tervvel, hogy már most Feriért kellene valamit csinálni.

— Te már úr vagy, Izrael, de ez a fiú sehogy sincs. Mert úgy vegyétek a rokonság, az összfamilia erejét, mint egy századokkal dacoló épületet, melynek vannak falai, bástyái, tornyai, de vannak repedései és gyenge helyei, ahonnan az eső becsorog a fedél alá. Ezt az épületet folyton erősíteni kell, ahol gyengének mutatkozik, betömni, megszilárdítani, vaspánttal ellátni. Ez idő szerint Feri egy igen törékeny gerenda, vele kell valamit csinálni.

— Neveztesd ki — jegyzé meg Kopereczky, kidülledt szemekkel, nekivörösödve, mert sehogyse akarta kiereszteni szájából a csibuk szopókáját, most lévén az illatos purzicsán a meggyulladás első stádiumában.

— Kineveztessem? És ugyan minek?

— Hát én megkínáltam magam mellett a titkári állással, mielőtt még Malinkát ő küldte volna hozzám.

— Ostobaság! — szisszent fel Noszty Pál és fölemelte fejét magasra, kevély daccal. — Ha egy szolgabírósról volna szó, semmit se szólnék. . . De titkárság! Mit gondolsz te? Egy Noszty titkár legyen nálad? Tudod-e azt, hogy Nosz vezér Tass vezérnek a fia volt és a pusztaszeri vércsurgatásnál úgy is csöppenhetett volna, hogy most Feri nevezett volna ki téged főispánná s nem te őt titkárrá? Vagyis hogy

én. Azaz, hogy — esett ki hirtelen a textusból — ne haragíts, mennydörgős adta és lásd be, hogy mielőtt Ferit valami állásba tennők, előbb a föltételeket kell hozzá megszerezni.

— Milyen föltételeket?

Noszty az előbbi fölgerjedés után ismét visszaesett anekdotázó kedvébe.

— Megmutatja erre az utat, barátocskám, a mi fölséges uralkodóházunk : »Bella gerant alii et tu felix Austria nube!» (Hadat viseljenek mások, te boldog Ausztria, házasodjál.) Egyszóval, Ferinek meg kell házasodnia.

Kopereczky nagy szemeket meresztett Homlódyra, hogy az mit szól ehhez.

— Ki is van már szemelve a leány — veté oda könyvedén Homlódy.

— Én úgy tudom, hogy a közönséges életben az a logikai sorrend — vélte a főispán —, először keres az ember állást, azután asszonyt, az állás szerint.

— No persze. Eltaláltad — szakítá meg Noszty gúnyosan. — Az csak nálatok, kis tót uraknál van meg, hogy előbb valami kenyérbe, többnyire állami kenyérbe ültök és ha az megvan, asszonyt hoztok rá, gyermekeitek lesznek, akik ismét állami jászolhoz jutnak s ez így meg folyton-folyvást, míg csak a címerpajzst lefelé nem fordítják ; nálunk, magyar uraknál megfordul a dolog, nekünk az asszony hozza a pénzt és a hivatal elviszi ; nálatok a hivatal a bevétel, az asszony a kiadás.

— S még te gúnyolódol efölött! — fakadt ki Kopereczky keserűen.

— Nono, nem rosszból mondom, bocsáss meg, édes fiam — s gyöngéden elérzékenyülve megölelte. — Hiszen igaz bizony, szegény Vilmám még becsületes kelengyét sem kapott, elég szomorú.

— Én sem szemrehányásképp mondom, édesapám.

— No, hát akkor ne csipkelődjünk egymással, hanem értsük meg egymást. Ferinek a felesége kell, hogy vagyont hozzon. Ninos abban semmi szégyenletes. A kard és a karika-gyűrű hozták a dominiumokat azelőtt. A kard már a kutyáé. Az ember legfeljebb penzionált generális lehet vele hatvanéves korában. A kardot, mint vagyonszerzőt, kicsavarták

kezünkől az idők, de a karikagyűrű még megmaradt. Feri, nem azért mondom, hogy a fiam, olyan csinos gyerek, pingálni se lehet különbet, s most idevetődik, éppen mintha az Isten számára dobta volna le, Tóth kisasszony.

— Ah! Ahol az este voltunk?

— Igen. Mit szólsz hozzá?

— Nekem tetszik — felelte a főispán —, kétségtől kedves kis bolha, de . . .

— De?

— De Feri olyan borotva, akit már többször végighúztak holmi fokhagymagerezdeken.

— És aztán? Mit akarsz ezzel mondani?

— Azt, hogy az ilyen borotva csilloghat, villoghat, még éles lehet a lányoknál, hanem a szülőket igen nehéz már vele megborotválni. A Velkovic Rozália esetét bizonyosan hamar megtudják s alkalmasint akad több is.

— Igen szigorú vagy szegény Ferivel szemben.

— Nem, én csak az igazságokat teregetem ki a te terveid színes pillangói elé.

— Okvetlenül meg kell próbálni s a ti segítségtek a fődolog. Feri kért fel az ebédnél, hogy szóljak veletek erről.

— Én már ajánkoztam délelőtt, be akartam mutatni — felelte Homlody. — Én kivihetőnek tartom, ha a lánykát meg bírja nyerni. De az külön.

— Én pedig megvallom — jegyzé meg Kopereczky félig tréfásan, félig komolyan —, irigylem tőle azt a lánykát és . . .

— És még mit?

— És azt se titkolom el, hogy rokonszenvezem az öreg Tóth Mihállyal.

— Ő szépen is viselte magát irántunk — jegyzé meg Homlody.

— De hisz ez csak ok, hogy őt rokonságunkhoz csatoljuk — érvelt Noszty.

— Hát igen, ha a dolog magától megy. De ha például tőlem kérne tanácsot az öreg, én nem ajánlanám neki, hogy Ferinek adja leányát . . . Feri nagyon léha fráter.

Noszty neheztelő arcot vágott erre, letette a csibukját, felkelt és így szólt :

— Köszönöm neked, édes fiam, bizony megint okosabb lettem valamivel.

S ezzel a terembei másik csoport felé indult.

Kopereczkyben megmozdult a szív. Ejnye, ez már mégis cudarság tőlem, ez a szegény öreg ember kiszorít engem főispánnak, eget-földet megmozdít, hogy dűlőre vigye ügyemet s mikor most hozzám fordul egy semmiséggel, hát én ahelyett, hogy biztatnám, kegyetlen kézzel tépegetem az atyai érzéseit.

— Nono, ne menjen apa! Ugyan apa! Legyen hát esze. Szereti a fickót? Hiszen én is szeretem. Jöjjön no vissza és mondja meg, mit tehetek ebben az ügyben és megteszem, de ne haragudjék meg minden dibdáb szóért. Minek tanácskozik akkor, ha azt akarja, hogy mindenre fejet bólintsak? Ne csevegj hát velem, öreg, hanem parancsolj!

Erre aztán mosolyogva fordult vissza Noszty s most már mint egy diadalmas diktátor bánt el a megpuhított embe-
reivel.

— Tőled csak annyit kívánok, Izrael, hogy egy kis aprópénzzel segítsd a sógorodat. Ilyen kényes kalandhoz nem foghat üres kézzel. Egy csinos fogat, inas, egy és más, olyan életszükség a leányfej-bolondításához, mint a madárfogáshoz a lépesvessző. Nota bene jegyezz fel mindent, Feri vissza fogja fizetni becsületesen. Ha pedig ő nem tenné, itt vagyok én. A pénzed olyan biztos helyen van fiam, mintha a szűz Mária kötényében lenne.

Kopereczky némán és sötéten bólintott a fejével, mintha elismerné, hogy az csakugyan biztos hely.

— Isten neki. Megígérem — tette hozzá vontatottan.
— Ami telik.

— Adja Prága, ne félj. Tőled pedig azt várom, sógor — szólt Homlódéhoz fordulva —, hogy mint mentor állsz mögötte. A famíliából csak te ismered Tóthékat, sokat segíthetsz a fiúnak, kivált a külső szcenériákban. Ha teszem azt, valamit meg akar mondatni a szülőknek vagy a leánynak, ha megakad a kerék és emelni kell rajta s több efféle, ej, hiszen tudod a becsületes gügyü mesterségét.

De már Homlódý tiltakozott ez ellen. Ő nem ért az ilyenhez.

— Hagyjatok nekem békét. Ökör vagyok én ahhoz. Ahova én belegázolok, ott nem nő több fű. Én csak az egyenes, kitaposott utakat ismerem. Azokhoz értek. Bemutatom a fiút, megdicsérem, ha valaki megsérti, kiállok érte, kérőnek is vállalkozom, ha úgy megy a dolog, hogy szembe rózsám, nézegessük meg egymást, keverjük a szép szót, a csintalan mosolygást, járjuk el a mártogatóst, meg a kopogóst, adjuk a haragot az epedés fátyolán keresztül s találjuk fel a színleges közönyt a kacérság tálcáján. Mind szép ez a sok incselkedés, a mindenféle cselvetés egymás közt, a falakon belül és a végén kijön belőle valami bizonyos, vagy egy főkötő, vagy egy kosár. No hát ezt értem. De mikor ma azt mondja nekem a Feri öcsém, hogy a világot se mutassam még be, mert ehhez előbb tervet kell kigondolnia, mielőtt ismerné a leányt, még a falakon kívül, ez már nem az én eszemhez való. Hisz tudod, hogy megbuktam a tisztvi vizsgán. Azért kérek, hagyjatok engemet ki és adjuk át az egész dolgot a feleségemnek, mert az meg az ilyen dolgokat szereti, mesterségesen felállított csapdákkal, iszalagokkal, kacsakaringós útvesztőkkel. Hagyjuk Málira. Amihez az hozzányúl, abból férj és feleség lesz. Arra még az angol bank is ad kölcsönt.

— Az bizony igaz lehet — örvendezett Noszty —, hagyjuk Málikára.

— Eredj, beszélj vele magad, nagy örömet okozol neki, becsületekre mondom és nekem is, mert legalább abbahagyja azt a kútgémcsikorgatást.

Ugyanis a zongora hangjai hatoltak be a szomszéd szalonból s Homlódý felismerte a maga »kedvencét«, egy részletet a »Lohengrin«-ből.

Noszty a gyors cselekvés embere volt, legott átment a szalonba és megkérte a sógorasszonyt, hogy ha majd bevégzi, adjon egy negyedórai audienciát — fontos ügyben.

Mire az menten összecsapta a kottákat s otthagya a zongorát.

— Rendelkezésre állok, sógor.

Homlódýné született Labikán Amália ugyanis nővére volt a Noszty Pál megboldogult nejének, Feri anyjának, Labikán Milevának. Fúrge, negyven és ötven közti asszony, erősen mongol vonásokkal, ferdén vágott apró fekete szemei

szinte sütöttek girbe-gurba kis arca közepén, mint két tüzes parázs. (Milyenek lehettek ezek húszéves korukban!) Egyébiránt inkább rút, mintsem csinos; lapos tatár orra van, lapos melle, mint a deszka s amellett roppant keskeny homloka, inkább csak egy vékony csík, mely a homlokot jelzi. Az egész világ csodálkozik, hol tartja azt a sok ész. Mert nagyeszűnek tartják a »kutyafejű hercegnőt« a megyében. Előkelőségben pedig felülmúl mindeneket, bár csak egyszerű nemes családból való. De úgy mondják, hogy idetelepedett öt tatár községnek, Felső-, Alsó-Tatárdinak, Mahornyának, Drenknek, Voglányinak az ő ősei voltak a XIII. században a vezérei, aminek a Labikán (Labi-kán) néven kívül bizonyítéka egy a család birtokában maradt gyűrű, melynek pecsétje két egymásba gabalyodott sárkányt ábrázol. Olyan ez az öt tatár eredetű község népe előtt, mint akár Magyarországon a szent korona vagy Angliában a »nagy pecsét« — hogy a király személye úgyszólván jobban benne van, mintsem ahogy benne van az ő saját bőrében. Úgy, hogy ez a pecsét, mely idők jártával férfi kézről a Homlódyné ékszerkaszettjébe jutott (az utolsó Labikánt, Nosztyné és Homlódyné fivéréét, évek előtt tépte szét a medve egy vadászaton), még most is szuverénhez méltó klenódium és ha a képviselőválasztáskor rányomja egy parancsra az utolsó lányivadék a kán-családból, hogy például Noszty Pálra kell szavazni, az öt falu tatárság ott van, mint egy ember, akár étlenszomján a Noszty-zászlók alatt — mert úgy rendeli a kánok pecsétje.

Máskülönben minden rútsága mellett csupa sikk volt a kutyafejű hercegnő, csupa kellem, csupa ruganyosság, minden szavánál minden arcizma mozgott s mosolyánál szinte megvilágosodott, mint a napfénnel elöntött tájak. Még az apró fülei is beszélni látszottak.

Végig hallgatván Pál urat, kicsiny fekete szemei ugráltak az élvezettől.

— A vadászt ismerem, de a vadat nem — mondá szaporán, aztán szótnevézván a teremben, odaintette Ferit, aki valami albumokban lapozgatott. — Végeztünk. Jó helyre fordult. A dolog meglesz. Most hagyjon beszélni a fiúval. Gyere, gyere te pernahajder. Hát csakugyan igaz, amit apád beszélt?

— Attól függ, mit beszélt.
— Hogy szeretnél megházasodni.
— Atyám tehát közbejárt Máli néninél?
— Atyád ismeri az illetékességi helyeket.
— Megnevezte az illetőt?
— Természetesen. Csak a legnagyobb bizalom vezet célhoz. És a legnagyobb óvatosság. Mert jegyezd meg magadnak, hogy úgynevezett tapasztalatlan lányok nincsenek, csak ameddig nem szerelmesek. A róka is tud valamit, de a szerelmes leány többet tud.

— Hiszen az a baj, hogy nem szerelmes. Még nem is ismer.

— Ez csak előny, mert így még semmi sincs elrontva. Úgy hallom, te is csak ma láttad először. Tetszik?

Feri úr vállat vont.

— Hát úgy, úgy.

— És mi lesz a jutalmam, ha révbe segítlek? — kérdezte inceselkedően.

— Egy mázsa bonbon.

— Top. A mi madarunk lesz ő, ne félj — ha csak nincs már másnak a lépén. Mert egyelőre semmit sem tudok. Magát a kisasszonyt sem ismerem. Mindössze csak egy-két év óta laknak itt s nem a mi fajtánkbeliek. Hallottam egyet-mást Tóthék felől, de nem érdekelt az anyag. Hát várj egy kicsit, egy-két napot, míg a titkos detektívjeim meghozzák a kockákat, amelyekből kirakom az utadat. Mert tudd meg, hogy vannak olyan koboldjaim, akik kulcslyukon, ablakhasadékon mindenüvé szétszállnak, ahova én küldöm és meghoznak mindent, amit én akarok. No, ne bámulj úgy rám, nem vagyok én varázsló boszorkány, hanem ismerem az életet s ez az egész. Tudod mit, gyere el vasárnap hozzánk Voglányba, megcsináljuk az alaptervet, de ügyelj magadra, hogy addig ne találkozz valahogy a leánnyal. Ebédre gyere.

— Csókolom a kezecskéit . . .

Voglány mintegy három-négy kilométernyire fekszik Bontóvártól, egy szelíd gesztenyeerdő aljában. Labikán birtok, melyet Labikán László halála után felerészben Noszty Pál örökölt, felerészben Homlódýé. Homlódý megvette a Noszty-részt, kiparcellázta a földek és rétek kétharmadát a parasztok

közt, amivel meglehetősen talpra állította magát s azonfelül megmaradt neki tisztán egy pár száz hold és a csinos kis váracs, bástyákkal, tornyokkal, egész középkorias pompájában. Még felvonóhidja is volt s a kapufölötti bástyáról két muskétás ágyú bámult le kevélyen a tágas fennsíkra, melyet az ezüst Gyík szelt ketté. Az innenső részen a tatár falvak lapultak meg, a kéklő domb alatt, Mezernye nevű városkával, melynek bádógtornyai messze csillogtak napfényes időben. Mezernyét tatár fővárosnak nevezték maguk közt a tatár községek, melyeknek tatár lakói IV. Béla visszatérése után meghódoltak a királynak és itt maradtak. Tényleg, Mezernye egészen a tatárokból élt, a boltokban a nekik való különleges kelméket árulták, a csizmadiák, szabók az ő ízlésük szerint varrták portékáikat, a szűrszabók nem tulipánokat hímeztek a szüreikre, hanem pelikán madarakat. Szóval a tatár divat és kedvtelések szerint igazodott a tatár empórium, Mezernye, hol még a házaknak is olyan különös formájuk volt, mint a kalmuk vagy cserkesz kunyhóknak. Túl a Gyíkon kék fátyolszövet úszkált a levegőben. Ott már a vasút megy s elbújik a hegyek közé. Az a veres torony balra a szétszórt házakkal köröskörül Alsó-Rékettyés, a Tóth Mihály úr birtoka, mögötte az erdőség tele van szarvassal, vaddisznóval, a megyebeli vadászok erről az erdőről álmodoztak.

Mindezeket a kocsis mellett ülő hajdú magyarázta el, midőn a következő vasárnap a főispán négy lova röpité Noszty Ferit Voglány felé az országúton, mely hála Mac Ádámnak és a hajdani viceispánok szeretőinek, kik mind ezen a vidéken laktak, olyan sima volt és olyan kemény, mint egy biliárd-asztal. A főispán krapeci kocsisa nem tudta az utat, Feri úr se, mert gyermekkora óta a fővárosban nevelkedett, azért hozták magukkal az öreg hajdút, ki egyet-mást megmagyarázott, ha kérdezték.

Különben szükségavú volt és különös szempontokból fogta fel az anyatermészetet. Egyszer-másszor élénken kiáltott fel :

— De jó volna itt szalonnát sütni.

Rendesen valami liget vagy lombos vadkörtefa volt ilyen helyen. Aztán még szebb helyek következtek, előbukkant a kis Kapornok, egy kis giliszta folyócska, mely a Gyíkba

siet; hímes pázsit terült el a Kapornok partján, füzesek, osalitok, az öreg nekilelkesegett, majdnem fölszisszent:

— Ejnye, ezt az Isten is szalonnasütésre teremtette.

Úgy látszik, előtte az egész világ összes viszonylataiban csak úgy jelentkezett, mint a szalonnasütésre alkalmas vagy nem alkalmas hely.

Homlódyné szívélyesen fogadta unokaöccsét, ki hódolat-teljesen nyújtott át neki egy kökörcsint, az ősz utolsó virágát, melyet az úton szakítottatott a hajdúval, egy pompás, szalonna-sütésre alkalmas fenyves alján.

— Ne mondja, hogy üres kézzel jöttem.

— Jó tettért jót várj — mosolygott Homlódyné. — Kész a terv. Hanem előbb ebédeljünk meg.

Nem volt más vendég a háznál, csak négyen ültek az asztalnál és a két Homlódý-fiú, mind a kettő tízéves, mert ikrek, mind a kettő vásott kölyök, akik minduntalan össze-verekekedtek az asztalnál. Odakünn is örökké azt tették a parasztgyerekekkel. Szülőik nem tartottak mellettük nevelőt, hanem egy állandó sebészt, Skultényi urat, aki az asztal végén ült köztük és állandóan kezelte őket. Rendszerint húsz-huszonkét tapasz és kötés volt egyik-egyik úrfin. Igazi tatár vér — szokta mondani Homlódyné —, nézze meg a fejüket, olyanok, mint a mopszoké vagy a Bismarcké, valóságos kutyafejek. Micsoda katonák lesznek ezekből, ha ugyan meg nem ölik magukat nagykorúságuk elérkezéttével afölötti versengésben, hogy melyikük az öregebb, melyiket illeti a kánok pecsétje. A szülőknék sok gondot szerzett az erre való gondolat, míg végre rendesen abban nyugodtak meg: »Ejh, hát legrosszabb esetben kockát vetnek rá.«

Ebéd után Homlódý visszavonult szundikálni, Laci, Gyuri kimentek a sebésszel a falubeli kutyákat inzultálni parittyáikból, Máli néni pedig karját nyújtotta Ferinek és bevonultak a dohányzóba, ahol Máli néni maga is rágyújtott egy csibukra.

— No, hát utána jártam a dolognak, Fintyi-Fantyi, hanem nyomkodd meg csak egy kicsit a taplómat. És most már figyelj ide, megcsinálom neked a diagnózist, azután megadom a receptet.

— Csupa fül vagyok, kedves Máli néni.

— Minden oldalról tájékoztattam magamat és körülbelül mindent tudok, amire az ostromhoz az első sakkhúzásoknál szükségünk van. Tóth Mihály maga egy becsületes, egyenes, egészséges észjárású plebejus, rettenetes hideg józan-ságával egy olyan bástya, hogy ezen a réven nincs mit keresnünk. Erős fal, amin könnyen betörök az ember feje. Hanem az asszony egy pozsonyi kékfestő leánya, valami Kohlbrunn Krisztina, hiú, rangvágyó, kapaszkodni szerető asszony. Amellett nagy liba s majomszeretettel csügg az egyetlen leányán. Van benne a parvenü gögijéből is egy csipetnyi. Egészen a mi terveinkhez való asszony. A szilárd bástya mellett egy papendekli fal. Ezt ott és akkor lehet behorpasztani, ahol és amikor jól esik az embernek. De nem is kell behorpasztani. Magától nyílik, mindentéle kulcsra. No, most menjünk át »óra«. Te Feri! Te elpirultál! . . .

— Nem, nem. Csak a cigarettám füstjét nyeltem el.

— Nono. Hát ami a leányt illeti, az egy kellemetes teremtés, szerény és természetes. Nagy műveltséget kapott, de mégse kékharisnya. A ruháit Párizsból, Worthtól hozatják a szülei, mégse játssza az úgynevezett paraszt-comtesse-t. Hanem úgy látszik, szentimentális egy kicsit. Sok német regényt szítt föl magába. Mindenáron azt akarja, hogy őt magáért rajongják körül az udvarlók. Hiszen nem mondom, hogy ez lehetetlenség volna, mert elég csinos kis fruska. Én még ugyan nem láttam, de szavahihető emberek mondják. Hát jól van, adjon valamit magára, de ne kívánjon lehetetlenséget az emberektől. A nagy vagyon fogalma ez egyszer kétségtelenül elválaszthatatlan a személyétől, azon nem lehet segíteni. Ha az embernek például szép szeme és egyszersmind szép homloka van, nem követelheti imádójától: »te csak a homlokomért szeress«, mert az talán maga sincs tisztában, miért szereti. A szép arc nagy segítség az alaknak, mint ahogy a szép alak is segítségére rohan az arcnak és mindkettőnek nagy segítése a Worth-ruha, vagyis ami ezzel összefügg, a pénz-láda. Ezek a kölcsönös egymásra való hatások kitanulmányozhatatlanok. Az, aki el van bűvölve, maga sem tudja, honnan szedte fel a benyomásokat, melyekből valóságos diocsugarakat fon imádottja feje körül. Egy heroegnői korona a szeplőket is megszépíti, de egy hajkorona

is. A szegénység eltűnik, mint a kámfor, két égő szem tekintében. Szóval csodák vannak itt. De mit magyarázom én azt neked, aki már úgyis mindenféle zsírral meg vagy kenve.

— Higgye meg, sokat tanulok, Máli néni.

— Nos hát Tóth Marinak van egy habókja, amiről már az uram is beszélt neked. Minden udvarlójára gyanakszik, hogy a pénzéért dongja körül. Innen a sok kosár osztogatása. Mondják, hogy már több kérőnek adta ki az utat. Kétségtelen, hogy erre nem hiányzik az ok, mert ahány »végzett«
gavallér van a körülfekvő megyékben, az mind szerencsét próbál Tóthéknál. A gazdag leánynak híre van mindenfelé. Jönnek a nyalka uracsok, mint a darazsak a mézre. Tudod, az »utolsó mozdulat«. Mikor az emberek a mozduló földet akarják megállítani. Még Sáros megyéből is próbálkoznak. Mindig tele van a porta. Sajtáryné komaasszonyom beszéli, hogy ott reggeltől estig sütnék-főznek, habot vernek, mákot törnek, az egyik kocsit be, a másik ki. Tóthné asszonyom odavan a nagy boldogságtól, az úr egy kicsikét sokallja és néha bosszankodik, de a kisasszony maga teljesen megcsömörlött a bókoló lovagoktól s olyan hideg irántok, mint a jégcsap. Sőt most már, ami nem csoda, beteges mániája, hogy csakis a hozományára vadásznak. Ez volna tehát az ügy állása magánál a leánynál.

— Biz' az nem valami biztató — mondá Feri úr savanyú hangulatba esve.

— Azért csak ne ereszd le az orrod, mert a dolog nehéz lesz ugyan, de éppen azért szép eset s engem főleg ez izgat. Mert lásd, a galambot például könnyű megfogni, egy-két búzaszemmet vet neki az ember és leszáll rá. Meglőni azonban nehéz, mert sajátságos a röpülése. Nos, az urak mégse fogdossák, hanem lövik. A nehezebb az élvezetesebb.

— Hiszen van benne valami.

— Bizony jó szerencséd, hogy múltkor a gyűlés alkalmával nem mutattad be magadat. Már vége volna. A te közeledésed még gyanúsabb, mint a többi gavalléroké.

— Miért, kedves tantika?

— Mert — de ne haragudj meg — a te becses egyéniséged valóságos messzekiabáló transzparens: »Gazdag parti

kerestetik«. Lampionokkal van kivilágítva rajtad. Mindezeknél fogva nagy körültekintéssel, hajszálnyi finomságú stratégiával kell megostromolni a kisasszonyt.

— Azt magam is belátom, de . . .

— Azt kell vele elhitetni, hogy önzetlenül beleszerettél, egy kis romantika vegyítendő . . . mint ahogy élesztő kell a kenyérbe.

— Hiszen persze, de . . .

— Ne szólj, kérlek, közbe, mert kizavarsz a textusból. Hallgass és figyelj, hogy mit kell tenned. Mindenekelőtt meg kell tudnod, milyen lapokat járatnak Tóthék.

— Az a legkönnyebb, meg lehet kérdezni az alsó-reketytési postán.

— A világért se. Semmi nyomot nem szabad hagyni, mely később, mikor a kombinálás ideje következik be, halomra dönthetne mindent. A legnagyobb óvatossággal és rafinériával kell megtudni a lapokat, pedig az ugyancsak csekélység. Mikor a lapokat tudod, akkor egy olyan semleges helyen kell valahol meglátnod a kisasszonyt, ahol se téged nem ismernek, se őt, s valami olyan jellemzőt kell rajta megfigyelned, ami mintegy fogantyú legyen a további eljáráshoz.

— Nem értem.

— Majd mindjárt kidomborodik. Mondjuk, hogy a vasúton találkoznál vele s ő egy piros kötésű magyar regényt olvasna s történetesen kék pettyes ruhát viselne. Te mint ismeretlen, néhány epedő, félénk pillantást vetnél rá, ez hozzá tartozik a taktikához, Budapestre érve egy hirdetést tennél be a lapokba, amelyek hozzájuk járnak, de egy pár olyanba is, amely nem jár hozzájuk.

— Egy hirdetést? — csodálkozott az exhadnagy. — Csak tán nem?

S ezzel mintegy lehúzatva a levegőből, ahol csodálatos szárnyakat vélt kapni, ösztönszerűleg nyúlt a zsebéhez, kihúzta kis kézi tükrét s megnézegette magát benne, mintha mondaná: »Eh, lárifári! Itt az én erőm«.

— Úgy van, hirdetést, úgynevezett apróhirdetést — folytatá Homlódyné —, aminőkkel tele vannak most a lapok utolsó oldalai. Amornak pocsolyái. Ebben a hirdetésben, már ti. ha így történék a találkozás, körülbelül ennek

hellené lennie : »Egy szőke fiatal hölgy, ki ekkor és ekkor ezen és ezen a vonalon utazott, kék pettyes szövetruhát viselt, vöröskötésű regényt olvasott, olyannyira kitörülhetetlen benyomást tett kedves egyéniségével és szépségével az ott ügyelgő fiatalemberre, hogy legyen bár férjes asszony vagy hajadon, boldoggá tenné őt, ha bővebbi ismeretség ápolása céljából (kizárva minden rossz gondolatot) „Megsebzett szív” jelige alatt poste restante Budapestre levelet írna s abban saját lakhelyét s jeligéjét közölve, a választást is megengedné.« Egyszóval valami ilyesfélét foglalna magában a hirdetés.

— Ugyan, ugyan, mit gondol kedves néni! — vágott közbe Feri úr megrökönyödve. — Hisz ez szerelmes diákoknak és patikárius-legényeknek való stikli. Engedje meg, de ilyenek után már csak a marólúgívás következhetik.

Homlódyné fölénnyel nevetett, megkapván a Ferifejét, jól megrázta, miközben kinyomkodott a homlokán egy ott talált vimerlit (bőratkát).

— No hallod, nem hittem volna, hogy te olyan mamlasz vagy. Van is neked fogalmad a pszichológiáról? Úgy látom, az asszonyoknak csak a külső bőrét ismered, de hogy mi lakik alatta, arról fogalmad sincs. Szégyeneld magad, fiacskám. Hiszen éppen az a nagyszerű ebben a hirdetési metódusban, hogy olyan diákos, olyan primitív. Ilyenhez csak nem nyúlhat egy úgynevezett rangbeli dzsentri, egy a neve, címere oszillogásával dolgozó stréber, aki a milliomos Tóth Máriát akarja megkaparítani. A Tóth Máriákra nem így vadásznak. Ez csak a pipereárus vagy a varró lányoknak jó. De éppen azért rendíti meg Tóth Marit, mert Tóth Mari így fog okoskodni, olvasván a hirdetést: Ez nem a ficsúr skalp-vadászok közül való, ők másféle tomahawkokkal dolgoznak. Ez nem ismert engem, nem tudta, ki vagyok, mim van, csak meglátott és megtetszettem neki. Íme, végre valaki, aki szemet vetett rám, aki magamért kívánt meg. Valami tapasztalatlan jogászfíú vagy talán egy utazó ügynök, boltoslegény, de mindegy, a tény az, hogy megtetszettem neki. Bizseregni fog a kislány vére, majd meglátod s osendes, holdvilágos estéken pislákoló csillagok fénye mellett, mikor megszabadul a körülötte lebzselő fecsegőktől, sokszor jut

majd eszébe, hogy van valahol valaki, aki órá gondol. Vajon hol jár, kicsoda, mit csinál most? Az ábrándozás egy kis ablakot nyit neki a nagy végtelenségben, ahonnan rálát . . .

— Aztán mi hasznom lesz nekem ebből, ha szabad megkérdezmem?

— Egyelőre alkalmasint semmi. Mert azt magam sem hiszem, hogy a poste restante-levelezésbe beleugorjon. Ámbátor ninosen kizárva. Mert egészen fehér liliomok csak a kertekben nőnek, a szoknyában járó liliomokról sohase tudhatni bizonyosat. De legyen így vagy úgy, egy bizonyos, hogy e különös leány szívében nyomot hagy ez az esemény, lesz ezentúl egy ismeretlen valakije, akit homályos sejtelmekből mindenféle kellemes tulajdonokkal ruház fel és valahányszor este a cipőjét leveti, a gyertyáját eloltja, egy elröppenő sóhaj indul hozzá, míg egyszer aztán, miután az elvetett mag eléggé kicsírázott a szívben, megnőtt és már azon a ponton van, hogy a kalászeit is hányhatja, megjelenik a színen ő maga, az illető szeladon.

Noszty Feri élénken vetette fel a lehorgasztott fejét.

— Hogyhogy? — kérdé mohón.

Homlódyné diadalmas mosolygással ringatta magát a hintaszékben.

— Most értünk már a harmadik felvonáshoz. A báránybőrbe bújt oroszlán leveti végre a báránybőrt. A patikárius segéd szentimentális szerepéből visszavedlik Noszty Ferenc úr azzá, ami volt. Azaz, hogy még mindig következik egy szerep, mégpedig most jön a legnehezebb, egy pillanatig diplomatává kell lennie, hogy ravaszágának eredményeit leszedhesse. És most vigyázz már! . . .

— Csak folytassa, folytassa, kedves tante.

— Aha! Ugye kezd érdekelni?

— Akár csak a Seherezáde meséi a kalifát.

— Mit? Te gúnyolódol? Hajolj csak ide, kutyaházi, hadd adjak közbe egy pofont. Így ni. Hát igazán nem érted, hogy mi mindent csinálhatsz kellő ügyességgel ebből a meseterségesen előállított romantikából?

— Sőt nem is sejtem.

— No hát mondjuk, hogy ezek a lappaliák, melyek a tervemben foglaltatnak, már mind megtörténtek, egy darabig

hagyjuk forrni, érni, például a farsangig. Farsangkor aztán eljössz Voglányba hozzám egy bálba vagy Bontóvárra a sógorodhoz, mert akkoráig Vilma is beköltözködik s bizonyosan ad egy-két főispáni bált vagy estélyt. A bálban ott lesz véletlenül Tóth Mari is, akinek be fognak mutatni. Te akkor egy kicsit zavarba jössz, hebegsz valamit, amivel elárulod vagy legalább érthetlenné teszed magadat. Kimagyarázás válik szükségessé. Vagy mit tudom én, mit csinálsz? Mert az ilyenben a pillanatnyi szituáció a legjobb tanácsadó. Esetleg úgy vezeted a beszélgetés fonalait, mintha nem annak a személynek tartanád semmit nem gyanító Maridat, akibe a laphirdetések szerint beleszerettél, mintha csak csodálatosképp hasonlítana hozzá. Vallatni kezded, messziről indulva, hogy nem utazott-e az ősszel ezen vagy azon a vidéken, nincs-e egy vörös kötésű regénye, egy kék pettyes ruhája stb. Mikor bevallja, hogy van, akkor már elárultad magad, elpirulsz és elhallgatsz, mint egy tetten kapott diák. Ő meglehet, nem pirul el, nem árulja el magát, mert a mi fajtánk jobban tud tettetni, de azért biztos lehetsz, hogy már tisztában van mindennel, hogy már tudja, ki vagy.

— Bravó, tantika! — kiáltott fel az exhadnagy lelkesülten, csillogó szemekkel. — Hiszen maga lángész. Hiszen ez remek dolog!

— Látod. Mondtam én neked. A terv úgyszólván csalhatatlan, ha valami bolond véletlen ki nem lyukasztja s akkor összehuppan, mint a hólyag. De azzal, amit mondtam, ki is van már merítve a taktikai része. A többinek magától kell történnie. Noszty Ferenc udvarolni fog ezentúl a maga módja szerint, mint a többiek. És habár szegényebb is azoknál és talán falánkabb a hozományra, mind hiába, csacsoghatja az egész világ, figyelmeztetheti minden jó embere, hogy ilyen vagy amolyan lump, és csak a pénzét akarja, nem fogja nekik elhinni, mert lesz egy döntő szavú pártfogója ott belül, az ő gyanakodó, bizalmatlan kis szívében, aki védelmezzé: »Nem igaz, nem igaz, tudom én, hogy nem igaz, tudom én, hogy szeret, egyedül magamért«.

— Főlségesen van kigondolva!

— Ez a házasság anyyi, mintha már meg lenne, mert ha nem felelnek is meg egyéni tulajdonságaid annak a min-

tának, amit képzeletében kifest, az nem fogja nagyon zavarni. Az elképzelt tulajdonságok csak ködös képek, melyeket ki lehet cserélni, a ráma ellenben az ő saját hiúsága, melyet te kielégítettél, a rámat tehát megtartja, el nem dobja, de a képeket lassankint kicserélgeti, a képzelte tulajdonságaidat a valódi tulajdonságaiddal s ez olyan csodálatosan megy végbe, hogy észre sem veszi, csak mikor egy órában meg-hökkenve látja, hogy már te vagy az ideál és nem az elképzelt hős. Akkor leszel te derék gyerek, Fintyi-Fantyi, mert még a hibáid is megszépülnek, mind, mind erények lesznek.

— Bocsánatot kérek, Máli néni, de egyet nem értek — vágott közbe Feri —, hogyan mondhatja Tóth kisasszonyt hiúnak, mikor éppen abból indultunk ki, hogy mennyire szerény, magát rútnak tartja s azt hiszi, pusztán hozományára pályáznak udvarlói?

— Mert nem vagy lélek-analizáló, kis számaram. Hiszen éppen az a nagy hiúság, hogy tükrének se hisz, udvarlójának se hisz, hanem még valami erősebb tanúbizonyosságra vágyik. Benneteket, férfiakat könnyű megtéveszteni, ha asszony-féléről van szó. Pedig megtanulhatnátok, például egy lakásnál ha zsinórt láttok, mely akár a plafondon szalad végig, vagy alul a falakhoz tapadva húzódik el, így elhajlik, úgy elhajlik, néhol a falba visz, teljesen mindegy, ha kék, ha zöld, ha vörös, az azért mind a csöngetyűből indul ki és a csöngettyűhöz vezet vissza. Mondjuk, hogy Tóth kisasszony egy napon megszeret téged, bizonyosan nevezhetjük azt irántad való gyöngéd érzésnek, de ennek a szála az adott esetben az ő személyi hiúságába vannak bekapcsolva, onnan indulnak ki és oda vezetnek vissza. De ez neked túl magas, azért hát ne sokat okoskodj, hanem amit én most itt tölcserrel a fejedbe öntöttem, vidd keresztül okosan és meglásd, lagzi lesz belőle a végén. Az értekezlet be van fejezve, uram.

Feri felkelt, hálásan kezét sókolt Máli néninek.

— Köszönöm alásan a jó tanácsot, elfogadom minden pontjában és teljesítem, mint egy katona, akit háborúba vezényelnek. De természetesen itt nem elég a saját igyekezetem a Gondviselés segítségére nélkül. Mindenekelőtt alkalomra volna szükség, hogy valami messze lévő semleges helyen láthassam meg a kisasszonyt. Bontóvár vagy a kör-

nyék nem alkalmas színhely. Hisz itt mindenki meg tudná nekem mondani, ki a »bájos ismeretlen«, aki rám oly mély benyomást tett. Minek kellene itt a laphirdetésekhöz fordulni? Nem, nem, ez túlságosan együgyű »griff« lenne. Ilyenkor ősszel pedig bizonyosan nem utaznak Tóthék sehova.

— Hátha. Úgy tudom, nagy szőlőjük van túl a Dunán, a Somlyó-hegyen. Ilyen időtájban odajárnak szüretre s minthogy berendezett házikójuk van a szőlőben, néha ott maradnak másfél hétig is.

— Ez egy eszme.

— Elmégysz?

— Eszeveszetten.

A kutyafejű hercegnő megfenyegette az ujjával.

— De el ne hirtelenkedj semmit. Ez a plánum most már annyira a szívemhez nőtt, mint a nagy íróknak a chef d'oeuvre-jök. El ne rontsd, azt mondom, mert különben velem gyűlik meg a bajod.

— Hát mi lesz, ha elrontom?

— Megharaplak! — szólt a »tatár hercegnő« tréfásan, kivicsorítva a fogait.

Mind megvoltak és olyan szép sárgák voltak a dohányzástól, mint a borostyánkő.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

AZ OLVASÓ VISSZAVITETIK A RÉGI IDŐBE, MIKOR MÉG A MÉZ IS ÉDESEBB VOLT

Harmincöt évvel történetünk kezdete előtt élt Pesten egy Nagy István nevű tajtpipametsző. Akkor ez volt az első mesterség. Az egész ország pipázott, reggeltől estig. Dohány volt quantum satis ; az úrnak termett, a többi lopta. A tekintetes nemesség mintegy életcéljának tartotta minél több tajtékpipát és szipkát minél szebben kiszívni, úgy, hogy azok úgynevezett bajuszt ne kapjanak. Akinek az sikerült, az rendszeren bizonyos önérzettel tekintett múltjára, mint aki nem hiába élt e sárgolyóbison. Egy-egy szépen, egyenletesen kiszítt szipkáról úgy beszéltek országszerte, mint a Kohinorról szokás, hogy itt és itt Radvánszky bárónak Radványban vagy Recsky Andrásnak Szabolcsban egy olyan mahagóni színűre kiszítt pipája van, hogy nincs azon annyi makula se, mint a szent Rozália palástján, hogy olyan erős lett, kétszer ment át rajta egy szénásszekérkereke s még csak egy karcolást se ejtett rajta. A pipafaragás művészet volt akkor. Sőt egyéb művészet ebben az országban nem is volt. Nagy uram egy-egy sikerült pipájáról legalább annyit beszéltek az emberek, ha nem többet, mint mostanában egy színdarabról, milyen a makkja, milyen a nyaka, a kupakja. Ha valami újabb formájú bevégezett művet tett ki a kirakatba (az Úri utcában), egész népcsődület támadt előtte. S az összegyűlt bámészkodók szívesen elújságoltak némi intim részleteket a nevezetes pipakészítő-műhely belső életéből. Hogy ti. valami Tóth Mihály nevű legénye van Nagy uramnak, az csinálja a legszébb példányokat. Csodálatos keze van hozzá.

És igaz is volt. Ez a mi mostani alsó-rekettyési Tóth Mihályunk a Nagy István műhelyében dolgozott, harminc pengő forintokért havonkint, ami akkor szép pénz volt, mert kilencven huszas lakott benne ; egy huszasból pedig meg

lehetett élni naponként, úgy, hogy még a koldusnak is adhattott volna az ember egy rézgarast, ha lett volna koldus.

Hanem iszen talált annak helyet Tóth Miska. Bolondja volt a könyveknek, s ami jó megjelent a könyvpiacra, azt menten megszerezte. Ahelyett, hogy elment volna devernálni a »Két Kék Bakokhoz« vagy a »Két Pisztoly«-ba, vitte a könyvszákmányát a Fröhjahrsfeld utcai tiszta kis szobájába s beszitta, mint a szomjas növény a harmatot. Bolond volna bort inni, mikor nektárt szürsölhet a pénzéért. Igaz, nem sok könyv termett, attól nem megy az ember tönkre, s ami termett volna is, az író agyától még nagyon messze esett a könyvesbolt. Petőfi Sándor például nem bírta kinyomatni az összegyűjtött verseit, nem volt rá pénz. A főurak, akiké volt az ország, nem törődtek az ilyesmivel. Kártyáztak, ittakettek és bőfögtek. Egy szabómester, Tóth Gáspár uram, ki a nadrágjaikat varrta, gondolta el magában, hogy az ő kötelessége illő köntösben megjelentetni a legbecsesebbet, ami akkoriban a magyar földön termett, és leszúrt néhány száz forintot a költemények kinyomatására. Örök szegény az akkori nagy urakra, kik pedig lapáttal szórták a pénzt, mindenütt, ahol nem kellett. Az egyszerű, szürke bekecsek és dókák alatt meleg szívek dobogtak. Kasznárok, prókátorok, mesteremberek nevei vannak megörökítve az akkori könyvek végső lapjain, ahol szokás volt ösztönzésül kinyomatni az előfizetők lajstromát. Azok a jámbor, becsületes, szegény emberek tartották meg az országot, akiké nem volt.

A nemzeti lélek bujdosott, vándorolt. Hol itt tanyázott, hol ott, mint egy peregrinus. Néha sehol se volt. Talán el is veszett már! Majd ismét fölbukkant. Ej, hát megvan még? S milyen furcsa helyeken gyűlt ki, ahol senki sem kereste volna. A osászár katonáinál, a testőröknél Bécsben. Aztán vándorolt, egyre vándorolt és nem talált állandó helyet egy osztálynál sem, ahová szállt. Abban az időben, amelyről írunk, a középosztály legalján húzódott meg. No, fog az még följebb is menni! De bíz az lejjebbre vette az útját. Volt az iparosnál, láttuk a parasztnál azóta. Hiszen nincs kizárva, lehetett valamikor a nagyuraknál is, csakhogy azt még nem láttuk — vagy hogy még csak ezután jut oda, de már szeretnénk látni.

Tóth Miskának a könyveken kívül egyébiránt volt még egy mágnes : a Nemzeti Játékszín. Dehogy is maradt volna el valamelyik előadásról, kivált ha történeti darabot adtak. Míg egy szomorú napon ennek is vége szakadt — egy jó barátja kedvéért. Velkovics Gyurinak hívták a barátját, ugyanabból a városból való volt, ahonnan ő : Nagyszécsényből. A szüleik szomszédok voltak és komák. A Velkovics uram szűcsműhelye egy házban volt a Tóth Máté pékboltjával. Úgyszólván egy családot képeztek, s épp annyira szerették egymást az öregek, mint a fiaik, kikből mind a ketten diplomás embereket akartak faragni.

Tóth uram prókátornak szánta Miskáját, de az anyja ellene szólt :

— Soha. Nem adom a fiamat olyan mesterségre, ahol annyit kell hazudni.

Tóthné papot akart belőle, de ezt meg az apja kifogásolta :

— Eredj, te golyó, hiszen a papnak még többet kell hazudni. Ami annyival rosszabb a prókátorénál, mert ezt nem illik el nem hinni.

Egymásiránti gyöngédségből mindenik elejtette időközben a maga kedvenc tervét, s mikor arra került sor, hogy a két egyforma korú fiúcskát Losoncra viszik a nagy iskolába, abban állapodtak meg kölcsönösen, hogy Velkovics koma döntse el, mi legyen a gyerekből.

A koma nem vonta meg a jó tanácsot :

— A mi fiúnk doktor lesz, hát legyen a Miska is doktor.

Ezt pedig azzal indokolta, hogy ők (Velkovicsék) már nagyon öregek, nem pörlekednek senkivel, fiskálisra nincs szükségük, ahelyett sokat betegeskednek, tehát doktorra van szükségük. De egy doktor mégiscsak egy doktor, míg ellenben, ha a Miska is doktor volna, és valaki megbetegednék a két család közül, még konzíliumot is lehetne tartani. Már pedig milyen szép és úriás dolog, mikor híre terjed a városkában, hogy Velkovics uram vagy Tóth uram fölött konzíliumot tartottak ma a doktorok.

De biz ezzel se fegyverezte le a péket :

— Miosoda? — kiáltá és a félszemével a feleségére bandzsított, — hisz! a doktornak kell a legtöbbet hazudni.

És ez még a papénál is rosszabb, mert sohase lehet rájönni.

Ebben az anyóka is osztozván, végre sok hánytorgatás, keresgélés után kikotorászták a mérnöki pályát, az egyedülit, amiben nem lehet hazudni.

Ősszel aztán a jövendőbeli inzsellér és doktor egy becsületes német származású pipametszőhöz, Stromm Adalberthez kerültek kosztba Losoncon. Stromm mesternek magának is volt egy tanuló fia, ifjabb Adalbert, akivel a fiúk összepajtáskodtak. Őszinte, szinte megható barátság fejlődött ki köztük.

Kedves, könnyed, gondtalan évek következtek egész a retorikáig; gomboztak, labdáztak, pigéztek és egy kicsit tanultak is; eminens azonban csak Miska volt közülök, kiről a professzor urak azt tartották, hogy nagy koponya és sokra viszi az életben, ha valahogy útközben el nem veri a ragya. Éles esze volt, dacos nyaka, józan ítélete.

És csakugyan ő tört le legelőbb. Egy kis kolera szaladt végig az országon, s apja, anyja meghalt váratlanul, nem hagyván maguk után egyebet, csak jó emléket az ismerősöknél. Abból azonban nem lehet kosztot fizetni Stromm apónál; ezzel tisztában volt Miska, s a temetésről visszamenve Losoncra, azzal az elhatározással állított be a műhelybe, hol az öreg Stromm dolgozgatott, hogy az új helyzet szerint helyezkedik el a világban.

— Stromm úr — mondta, noha eddigelé bácsinak szokta nevezni —, szüleim meghaltak, és nem maradt utánok semmi vagyon.

— Hallottam, édes fiam — sajnálkozott a derék mester.

— Ebből aztán az következik, Stromm úr, hogy nem bírom tovább fizetni az ellátást.

— Ej, ne törődj te ilyenekkel! Ahol két paniperda jólakik, ott a harmadik nebuló se pusztul éhen.

— Nem kell nekem kegyelemkenyér, Stromm úr —
— vágott közbe a fiú keményen —, köszönöm alássan a jó szívét, de nem kell.

— Ejnye, forgós adta! — csodálkozott a jó ember, és a szemöldei felszaladtak a homlokára — hát mi a mennydörgős fityfene kell?

— Eddig én fizettem önnek, most már azt akarom, hogy ön fizessen nekem.

— Hogyhogy, barátja az erénynek? (Stromm úr nagy előszeregettel tanulta el az ilyen diák kiszólásokat.)

— Hát úgy értem a dolgot, hogy én évekig nézegettem itt a műhelyben, miképpen faragják önök a pipákat és metszik, otthon aztán a vakációban én is próbáltam a faragást és azt hiszem, hogy hasznomat veheti.

— Ugyan ne izélj, te bolond!

De a fiú addig erősködött, addig követelt, engedjen hát neki a szerszámaival itt a műhelyben egy pipát csinálni, s olyan határozott, imponáló volt a föllépése, hogy az öreg Stromm nem volt képes megtagadni a kívánságát.

— Jó no, bánja a szösz, ronts hát el egy darab tajtékot, ha már annyira rátérdepeltél a lelkemre.

Nevetett, hagyta, oda se nézett többé, méltóságán alul tartotta volna felülni, úgy vette, mint egy gyerekes szeszélyt s kiment inkább a kertbe a palántáit öntözni. Miska pedig egész délután dolgozott szorgalmasan, s mikor a mester este akaratlanul odapillantott s meglátta egy makrapipának a kibontakozó nemes idomait, a finom vonalakat, a karcsú nyakat és a ráfaragott vizsla félig elkészült figyelő fejét, ijedten csapta össze a kezét és megrázta a diákot.

— Vesd le a csizmádat, hé, hadd nézzem meg hamar, nincs-e lúdlábad, nem vagy-e maga az ördög? Mutasd csak ide azt a pipát!

Megnézegette, megforgatta, csóválta hozzá a fejét, dörzsölte a szemét, nem álmodik-e, elimádkozott hamarjában egy hiszekegyet, keresztet vetett magára, aztán így szólt:

— No hát, fiam, te nagy talentum vagy. Vétek lett volna neked a könyvek közt megpenészedni. Itt maradsz a műhelyben, s úgy lesz, ahogy te mondtad, most már én fizetek neked, de egyszersmind megmutogatok még egyet-mást.

Miska tehát fölvette a zöld kötényt, kimaradt az iskolából és ott dolgoztatott az öreg Stromm oldalán két-három évig. Mindjárt az első pipáját a híres Bornemissza csendbiztos vette meg a kirakatból, ami nem csekély dicsőség volt. Mert

a nagy csendbiztos, kinek halála után még sok évtized múlva is *bornemisszáknak* nevezték abban az egész országrészben a pandúrokat, egyszersmind nagy pipaértő hírében állt, s elég volt egy mestert kiemelni a homályból maga az a tény, hogy az ő szájában látták az alkotását.

Miska hovatovább olyan pipákat készített, hogy addig szállt-szállt a hírük, míg a Nagy István uram fülébe is eljutott, s elcsalta a legényt magához Pestre.

Nemsokára odakerültek a pajtások. Az ifjú Strommot, akit időközben katonaiskolába adtak volt, oda nevezték ki hadnagynak, Velkovic Gyuri pedig orvosnövendék lett s ismét együtt lakott Tóth Miskával, a Fröhjahrsfeld utcai szobáoskában. Csodálatos, hogy sem a nyalka huszárhadnagy, sem az Alma Mater »gólyája« nem resteltek a mesterlegénnyel barátkozni, ebben az időpontban lévén az ifjúság a legzöldebb; sőt bizonyos fokig tekintély volt Miska, aki imponált nekik és akire hallgattak. Megszokták fölényét még az iskolai padokban.

Megy az idő, forog a világ, kopik az ember. Egy nap, mikor Gyuri másodéves medikus volt, letette a kanalat meg a varrótűt örökre Velkovic Dávid uram is (Velkoviczné már korábban elhalt), s minthogy egy kis leányka is maradt (Fruzina), Gyuri taníttatására nem jutott pénz.

Gyuri végszorultságában egy Bécsben lakó rokonához, anyja testvéréhez, dr. Protokhoz fordult, egy szép, érzelmes levéllel, anyagi támogatásért, mert a szülői házban gyakran hallott meséket a vagyonos orvosról, kinek tele van a szobája megrendelőkkal és aki hallani se akar nővéréről, a szegény szűcsnéről, gőgje vagy talán fősvénysége miatt. Dr. Protok nem is válaszolt a levélre, ami roppant kétségbeejtette Gyurit, de Tóth Miska megvigasztalta:

— Ne félj, kenyeres. Ha minden gát szakad, itt vagyok én. Megosztom veled a keresményemet. Mindenképpen el kell végezned az egyetemet.

S azontúl búcsút mondott az irodalmi műveknek, a szellemi szórakozásnak. Ő fizette a kosztot és a tandíjat Gyuriért, ő látta el apró kiadásait panasz nélkül, felhánytorgatás nélkül, gyöngéden, mintha csak a legtermészetesebb kötelességét teljesítené.

Így tartott egész két évig ez az apai szerep, nem kis erőfeszítéssel. Noha titkolta, sokszor nélkülözött, csakhogy a »student« ne szenvedjen hiányt semmiben. Mégis a student únta meg a helyzetet hamarabb.

Egy este, mikor fáradtan hazajött, nem találta otthon Gyurit, se a ládáját, csak egy levelét az asztalon.

»Kedves Miskám ! Egy bolond mágnás paralysis progressivába esett, ami csinos kis szerenose rám nézve. Az egyetemen egy orvosnövendéket kerestek hozzátartozói, aki állandóan mellette legyen, mint ápoló s kísérgesse Meránba, Monakóba és nem tudom én milyen fürdőbe. A sallárium meglehetősen, teljes ellátás a legfinomabb vendéglőkben vele együtt s havonként jelentékeny összeg készpénz. Annyira meguntam már az okos embereket az egyetemen, hogy ennek a bolond embernek a társasága különös ingerrel bír rám nézve. Varietas delectat. Én hát elfogadom ezt a majdnem kanonoki stallumot, mert nagyon bántott az is, hogy a te nyakadon élősködöm. Nem szóltam neked erről semmit, mert nem volt erőm téled élőszóval elszakadni. Nem is szakadok én el soha, csak egy kicsit elmegyek s némi pénzt szedek össze, amellyel aztán elvégzem az utolsó évet. Köszönöm neked az irántam való jókat, ígérem továbbá, hogy sokszor foglak értesíteni hollétemről, helyzetemről, és mihelyt lehet, visszatérek hozzád« stb.

Miska megsemmisült, mintha valami nagy csapás zúzta volna össze. Egész éjjel idegesen járt föl s alá, kezeit tördelve : »Miért tette azt, mért tette?« Szinte nevetséges volt a bánatával, úgy érezte, hogy ezentúl már nincsen életcélja.

Gyuri szavának állt, szorgalmasan irogatott grófjáról (valami Plechnitz örgrófról) és életfolyásáról, hol innen, hol onnan, Európa különböző klimatikus helyeiről, sóhajtozván leveleiben, hogy már szeretne egy kis töltöttkáposztát enni (ez a fényes hotelek kosztja ellen irányult) vagy hogy már nagyon vágyik egy kis békakuruttyolást hallani... Ezt részint a hangversenyek iránti csömör fokozta, mert a beteg gróffal minden hangversenyre el kellett mennie, a zene csilapítólag hatván idegeire, de mutatkozott ebben honvágy is, mert a József-városrészben még akkor sok volt a békákkal benépesített pocsolya, s esténként ugyancsak hangos volt az a vidék, ahol Miska lakott.

Úgy vagy egy évig még csak volt némi humor a leveleiben. Néha valami pajkos kalandról is megemlékezett. Vidor életkedv bugyborékkolt némely megjegyzéséből. Hovatovább azonban rövidebbek és kedvetlenebbek lettek a levelei. Lát-szott, hogy unja már a dolgot. Egyszer ki is fakadt: »Úgy látszik — írja —, kettőnk közül én vagyok a nagyobb bolond, mert ő bolond ésszel bolond és nem tudja, hogy bolond, míg én józan ésszel láncoltam magamat egy bolondhoz és jól tudom, hogy az örültség.«

Majd egészen kimaradtak a levelei, hetek, hónapok el-múltak, egy sort sem írt. Miskát elfogta a nyugtalanság. Hol van? Mi történhetett vele? Nem tudta, hova írjon neki, hiszen örökké vándorolnak, futnak, a tavaszt keresik.

Már éppen arra gondolt, hogy a gróf Plechnitz-családhoz fordul útbáigazításért, mikor levelet kapott Gyuritól, melyben Bécsből értesíti, hogy elcsapta magától grófját és a jövő héten a keddi hajóval Pestre érkezik állandó ottmaradásra. »Állítsad régi ágyamat szobádba«, írja a »post scriptum«-ban.

Megörült Tóth Miska és sietett a kaszárnyába Stromm hadnagyot fölkeresni, vele is tudatni a nagy eseményt: »Képzeld csak, képzeld csak, megérkezik kedden a fiú«.

Lázás türelmetlenséggel várták a keddet, kedden pedig a hajót. Ugyancsak szidták, hogy lassan cammog. Már este volt, mikor kikötött, s Velkovics Gyuri ott állott velök szemtől szembe. Bezzeg volt öröm, összetorlódott a sok nyá-jas szó. De megemberesedtél! No, csak hogy itt vagy! Úgy vártunk, mint egy püspököt. Hohó fiú, hiszen te tokát is eresztettél. De milyen csinosan van öltözve!... Nosza, karonfogták és nagy diadallal vitték az »Arany sas«-ba, mert csak meg kell inni a viszontlátás áldomását. A borjúbőrös ládát meg a köpenyeget hadd vigye haza a hordár.

Valami kis nyegleség mutatkozott Gyurin. Nemcsak hideg volt egy kicsit a barátai iránt, de ahogy sem akart ráismerni a városra. Miféle statua ez itt? Hát a Nagy Kristóf, hiszen tudod. Ejh, az ördög emlékezne minden rongy farag-ványra! Hát az a templom-féle ott micsoda? Hm. Az a bel-városi plébánia-templom. Különös, fumigáló hangon beszélt, rosszul leplezett fölénnyel. Barátai titkon összenéztek: ej, ej, mi lett ebből a jó fiúból; az arcán is volt valami arrogáns,

ellenszenves vonás. Ugyancsak mindent kifogásolt az »Arany Sas«-ban is, olyan lehetetlen nevű ételeket követelt, hogy a másik asztalnál ülő Józsa Gyuri odaszólt a pincérhez, mintegy célzásul a tökéletlen fiatalember kívánságaira :

— Hozzon nekem egy oápát, Károly, de egészben és rántva, öntött salátával.

Restellték Tóth Mihályék az esetet, de csak mégis megbocsátottak lelkükben Gyurinak. Hja, ilyen a világlátott ember ! Valóságos nagyzási hóbort volt tőlük, hogy ilyen nagyuraknak való vendéglőbe hozták a fogadtatás nagyobb pompája miatt, s íme, ahelyett, hogy el volna ragadtatva, mindent fitymál, az asztalkendőtől kezdve az utolsó mártásig, mint egy elkényeztetett spanyol grand.

A borocskától mégis átmelegedett lassankint s elmesélte utazásainak tarka-barka élményeit, egész addig, míg a gróf baja Ischlben mintegy hat héttel ezelőtt dühöngő örültségbe csapott át, úgyhogy nekirohant Gyurinak, meg akarta fojtani, akkor aztán fölszedte sátorfáját és egyszerűen elszökött tőle, meg se állván Bécsig, ahol egy hónapig tartózkodott.

— Mit csináltál ott annyi ideig? — kérde Adalbert.

— Egy kis dolgom akadt — felelte rejtélyesen.

— Aha ! Valami szoknya — mosolygott Tóth Miska.

— Hé garçon, pincér — parancsolá Gyuri. — Nincsenek francia boraik ?

— De igenis, vannak.

— Ide egy kis rajnait, ugye, fiúk ?

— Úgy látszik, nagyon megpehelyesedtél a gróf mellett — vélte a hadnagy.

— Hagyjatok békét — vigyorgott Velkovics, az asztalra csapva a tenyerével —, Bécsben már a gyűrűmet adtam el, hogy a hajóköltiséget fizethessem.

— Ez már nagy hiba ! — szólt a hadnagy elszontyolodva. — Mit fogsz hát csinálni ? Mi a szándékod ?

Gyuri közömbösen vont vállat.

— Mit tudom én ? Miska majd kigondol valamit.

A hadnagy léhának találta a választ és nem állhatta megjegyzés nélkül :

— Meg kell gondolnod pajtás, hogy Miska keze munkájával, keservesen szerzi a pénzt.

— Ej — vágott közbe Miska, megrestellve, hogy ilyen kényes irányban indul a szó, sietett elejét venni. — Amíg nekem van, van neki is. Ez a regula nálam. Csak az a baj persze, hogy nem sok van. De mindegy, nem halt még meg a pénzek anyja !

Koccintottak, ittak rá, de a hadnagy csak tovább nyomogatta a fölvelt témát :

— Reményilem, teljes erővel nekidőlsz a félbenhagyott stúdióknak.

— Majd még gondolkozom erről. Egyelőre pihenek egy kicsit.

— Persze, nagyon elfáradtál — gúnyolódott Stromm hadnagy.

E naptól fogva újra a régi élet kezdődött, Miska gondoskodott szobatársa minden szükségletéről, az ő nagy türelmével és gyöngéd előzékenységgel. Csakhogy ez most már terheesebb feladat volt, mint annakelőtte. Gyuri azelőtt szerény volt, most követelő lett (Stromm hadnagy szerint : szemtelen). Nem akart többé eljárni a kis vendéglőkbe : »nem veszi be — úgymond — gyomrom a közönséges kosztot«. Minden nap előállott egy-egy bohókás kívánsággal, most új kalapot kívánt, majd valami különös penicilus tetszett meg neki a kirakatban.

Stromm hadnagy, aki eleinte sokszor volt velük, kijelentette, hogy ő már ezeket nem nézheti tovább.

— Gyuri szívtelen fickó. Teljesen jóllaktam vele.

Miska védelmébe vette.

— Igazságtalan vagy iránta. Egy kicsit elrontotta ugyan a könnyű élet, a gróffal való utazgatás, de majd meglátod, apródonként rátalál a régi jó lelkére, hogy im, megszabadult a bolondtól.

— Hiszen ha megszabadult volna, de még nagyobb bolondra talált benned.

A hadnagy kimaradt, kettecskén éldegéltek ezután néhány napig, mialatt gyorsan laposodott a Miska erszénye. Egy nap arra biztatta fel Gyuri mecénását, kérjen másnap délutánra szabadságot gazdájától, mert ő akarja igénybe venni az idejét, de majd csak holnap mondja meg, mire.

Miska ebben se szegte kedvét, másnap azzal jött a Lici-niushoz, ahol ebédelni szoktak, hogy egész délutánja szabad.

— Nagyon helyes, eszerint ez az én délutánom lesz.

— Mit akarsz velem?

— Attól függ — mondá Gyuri fürkésző tekintettel —, mennyi pénzed van?

— Bizony nem sok. Ha most az ebédet kifizetem, marad még két forintom.

— Összesen? — kiáltá Gyuri szinte szemrehányón, csaknem megbotránkozva.

— Sajnos, de úgy állok — dadogta Miska elpirulva, de amikor látta, hogy a Gyüri homloka elborul, fojtott hangon tette hozzá: — Mire kellene?

— Szerettem volna egyszer mulatni. Tudod együtt, ket-tecskén. Valami ellenállhatatlan vágy ösztökél már napok óta, hogy egy kis »kirohanást« csináljunk.

— Ezért kérettél velem szabadságot?

— Megvallom, ezért.

— No és mit neveznél te kirohanásnak?

— Hogy először is egy fiákert fogadnánk⁷⁷ és kihajtat-nánk úri módon a Zugligetbe, például a »Szép juhásznő«-hoz.

— Hisz azt még talán meg lehetne tenni két forinttal, de miből vacsorálunk ezután? Nem, nem, ilyen örültséget mégse tehetünk.

— Hát nem tudnál valahol pénzt szerezni? — kérdezé Gyuri lágy, rábeszélő hangon. — Gondolkozz rajta, kis öregem.

— Most? Igazán nem tudnék; de holnap előleget kérek Nagy uramtól.

— Nincsenek valami ékszereid?

— Sem aranyom nékem, sem ezüstöm — idézett Miska egy Szécsényben ismeretes követválasztási zsoltárból.

— Hát az az óra mit vétett a zsebedben?

A mesterlegény kemény, szigorú pillantást vetett barát-jára, de biz az kiállta minden szemöldökzregés nélkül. Nem látszott egy csöpp fogalmának sem lenni arról, hogy ő most komiszkodik. Egy nagy gyerek, gondolta Miska, szeszélyes, de ártatlan.

— Aztán mit akarnál hékás azzal az órával?

— Tedd zálogba.

— Az nem lehet — pattant fel idegesen. — Atyám vette ajándékba, mikor Losoncra vitt, hiszen emlékszel, az egyetlen emlék tőle. Nem sokat ér, klepszidra, de én nem válhatok meg tőle.

— Ejh, hiszen mindennap megváltsz tőle, mikor este az asztalra kiteszed s nélküle alszol.

— De legalább beleketyeg az álmaimba.

— Hiszen kiválthatnád holnap.

— Nem, nem, ne kívánd tőlem !

— Tedd meg, Mihálykám, ha szeretsz.

Addig-addig cirógatta, kéregette, hogy nem bírt neki ellenállni, bevitték az órát egy zálogházba és egy kocsit fogadtak, mely a Zugligetbe röpitette őket. A »Szép juhásznénál Gyurit csodálatos szomjúság fogta el.

— Mihálykám, fiacskám, tudod-e, mit indítványozok. Csináljunk magunknak egy jó órát. Igyunk meg egy palack francia pezsgőt.

— Félek, a vesztedet érzed, fiú — intette Tóth Miska. — Mi lesz veled, ha ilyen szokásaid vannak? Sírni volna kedvem, nem pezsgőzni.

— Tedd meg csak ez egyszer. Sohasem kívánom többet.

— Becsületre mondod?

— Arra. Csak a bizonyítékot akarom, hogy jó szívvel vagy irántam.

— Hogyan kételkedhetnél ebben?

— Akkor hát hozasd meg a pezsgőt.

— Hiszen szívesen hozatom, nem a pénzt sajnálom, csak a saját gyengeségemet szégyenlem, hogy olyanban engedek, amivel nem teszek veled jót és ami mindenképpen helytelen.

Denique, meghozatták a pezsgőt, nagyot durrant a dugó, Gyuri hurrát kiáltott hozzá, aztán összeütötték a habzó kelyheket, s iddogálás közben, amint a rózsaszínű köd ereszkedett lassan az agyukra, a fölséges panoráma helyett, amit Pest nyújthatott, Szécsény ugrott ki, a kis sárga házikó, ahol éltek, a hímes rétek, mezők, ahol imitt-amott egy-egy madárfészket tudtak, szállt, szállt képzeletük, fölturkálta a sok apró csinyt és minden egyebet. Milyen szép volt még akkor ez a világ !

Aztán ennek is vége volt, megitták az utolsó kortyot is.
— Minden órádnak leszakítsd virágát — elméskedett Gyuri —, de sajnos, nekünk minden óránk az a te órád volt s annak a virágát már leszakítottuk, menjünk hát haza.

Vidáman, virágos kedvvel hajtottak vissza a városba, gangosan hátradőlve a puha kocsikulcsán, mint a becsipett úrfiak és »arszlánok« szoktak.

A Váci utcában egy helyütt, éppen a híres Klemitzer ékszerész ragyogó boltja előtt, megdőfte Gyuri botjával a kocsist.

— Hó, álljunk meg ! Szállj le, hú pajtásom, kamarásom. Még egy bolondságom van hátra. Hadd rázom ki azt is, s aztán lássunk a komoly élethez. Gyere csak be utánam !

Gyuri eközben a Klemitzer-bolt felé lépekedett s megfogta a kilincset.

— Gyuri, ne okoskodj, hová mégysz oda ?

— Gyere csak utánam !

— Nem vagyok bolond. Mi dolgod van neked ott ?

— No, csak gyere be, majd meglátod.

— Valami éretlen ostobaságot fogsz elkövetni.

— Szavamat adom rá, hogy semmi éretlenséget nem szándékozom elkövetni, gyere no, kérlek. Nem szabad engem elhagynod.

Utána ment, a pezsgő az ő bátorságát is megnövelte, de azért a háttérben maradt s nem minden szepegés nélkül várta, hogy mit akar Gyuri.

— Van-e valami szép, értékes aranyórája, Klemitzer úr ?

Klemitzer kis vöröshajú emberke, meghajtotta magát és néhány csinos aranyórát mutatott.

— Nincs valami különösebb darab, kövekkel kirakva ?

— Van egy — mondá Klemitzer —, melyet Nádasdy grófnak készítettem, de közben meghalt, és az örökösei nem akarták átvenni.

— Mutassa !

Gyönyörű órát vett ki egy bársonytokból, melyet rubintok és gyémántok díszítettek.

— Megjárja — mondá Gyuri. — Hogy az ?

— Ugyan ne bolondozz, Gyurka, gyere ki — szólta közbe hátulról a jó barát, akit nyúlzemeivel szeretett volna Klemitzer úr ledöfni.

— Hatszáz forint — felelte Klemitzer.

— Megtartom — mondá Gyurka. — Most már csak egy aranyláncot keressen hozzá !

Tóth Miska jónak látta erre egész az ajtóig hátrálni.

— Gyurka, Gyurka ! — intette onnan még egyszer.

A láncot azalatt kikereste Klemitzer, az éppen száz forint volt.

— Tehát hétszáz forint összesen — veté oda Gyurka könnyedén s ezzel megfogván az órát láncostól, Miska felé nyújtotta :

— Gyere hát közelebb, kedves öregem, fogat fogért, órát óráért, fogadd el tőlem, kérlek, ajándékba.

Miska bizony a világot se ment volna közelebb, hogy az órát fogja, ahelyett inkább görcsösen fogta a kilincset, mert érezte, hogy most mindjárt jön a »stikli« csatatanója.

Jött is, de nem ahogy ő képzelte, mert Gyurka kihúzott az oldalzsebéből egy vastag papír paksamétát, amelyet szétterítvén, kivillant egy nagy osomag ezres bankó, ezekből elnyalazott egyet, megfircskázta, aztán letette Klemitzer elé.

— Tessék belőle visszaadni !

De mire szétnézett volna a boltban, akkorra már Tóth Miska rémült arccal ugrott ki s futott, futott lihegve, remegő szívvel, végig az utcákon, mint egy kergetett vad, és meg sem állt, csak otthon, a Fröhjahrsfeld utcai kis szobában, melyet magára zárt belülről s végig dobván magát a kanavász dívánon, keserves sírásra fakadt : »Jaj nekem, százszor jaj, kígyót neveltem a tejemen«.

Még le sem csillapodott a lelki háborgása, mikor Gyurka is megérkezett ; hallani lehetett belülről, amint megáll ott künn a robogó bérkocsi, majd kip-kop, ismerős ütemű léptek közelednek a kis szobához, megzörren a kilincs, de nem enged az ajtó.

— Miska, eressz be !

Semmi hang belülről.

— Ne tettesd magad, tudom, hogy bent vagy, látom, belülről van a kulcs a zárba téve, ne csinálj rossz tréfákat.

Mire hatalmasan kezdte az ajtót rázni, hogy az reogett, ropogott a pántoknál.

— No, hát bent vagyok, ha éppen tudni akarod — hangzott ki most tompán, szinte rekedten a Miska szava —, de szándékosan nem bocsátlak be, mert én becsületos ember vagyok.

— Hát mondtam én, hogy nem vagy becsületos? — kedélyeskedett Gyuri.

— Ládádat, köpenyegedet kivettem az ajtó elé, eredj isten hírével, amerre a két szemed lát.

— Micsoda? Csak talán nem akarsz elkergetni magadtól, mint egy megveszett kutyát?

— De igenis, mint egy elveszett embert. Megsiratlak, de nem akarlak látni ezentúl, nem kívánok veled egy levegőt szívni többé. Ha bűnbe estél, én nem dobom rád az első követ, nem küldöm utánad a rendőrt, de közösségben sem akarok lenni veled. Menj, menj innen! Az isten szent nevére kérlek. A mi útjaink elváltak örökre.

A künn levő fiatalember felkacagott erre vidoran, édesdeden, az ártatlanság, gondatlanság ezüstös tiszta hangján. Miskának úgy tetszett ez, mintha egy csengettyű szólana, melyen nincs repedés, sőt karcolás se.

— Ej, ugyan ne okoskodj, legyen eszed, eressz be hamar! — sürgeté Velkovios még mindig nevetve.

— Nem, nem.

— Mindent megmagyarázok, kedves öregem, csak eressz be.

— Köszönöm, de nem vagyok hiszékeny. Annyi pénzt, amennyit én nálad láttam, nem lehet tisztességes úton szerezni. Ezt az egyet tudom. A többire nem vagyok kíváncsi. Az Aladin csodalámpájának szellemei behatolhatnak mindenüvé, de az én fejembe nem. Távozz kérlek, ha már a gonosz útra tévelyedtél. Elégedj meg azzal, hogy már eddigi itt tartózkodásod is beszennyezett, magam előtt ugyan nem, de a mások szemében mindenesetre.

— Hiszen értelek — felelt Gyuri —, tudom méltányolni eljárásodat, rossz tréfát csináltam, hát most iszom a levét, punktum, de ha egyszer mondom, hogy olyan ártatlan vagyok, mint a ma született bárány.

— Nem hiszem.

— De legalább hallgass meg.

— Nem hallgatlak meg.
 — A gyilkost se ítélik el kihallgatás nélkül.
 — Én téged elítéllek — kiáltá Miska ünnepélyesen. —
 Távozz közelemből, sátán !
 — Ha már nem bocsátasz be — esengett Gyuri —, leg-
 alább azt az utolsó kérésemet teljesítsd, hogy nyisd ki az
 ablakot, hadd adjak be neked egy írást.
 — Minek nekem a te írásod?
 — Elolvasod, aztán ha nem tetszik, visszaadod . . .
 — Undorodom az érintésétől.
 — És ha akkor mégis elküldesz, hát elmegyek szó nélkül,
 örökre, ellenben pedig . . .
 — Mit akarsz az ellenben-nel?
 — Ellenben leülök a küszöbödre s isten engem úgy segít-
 jen, nem megyek el onnan élve, míg ki nem jössz és végig
 nem hallgatsz.
 — Jó. Végezzünk. Eredj ki az utcai ablakhoz, én eddig
 kinyitom, tedd be az írásodat, mert én nem akarlak látni,
 elolvasom, visszateszem, s onnan aztán elveheted.

Így is lett. Gyuri kiment az utcára s kikeresvén a zse-
 bében lévő íráscsomagból egy ívet, felágaskodott egy kicsit
 s becsúszatta a zöldre festett zsálu bordái közt. Tóth Miska
 meghallotta a papírsustorgást, de ő feléje se ment hamarosan,
 csak később nyúlt utána, hogy figyelmesen átbetűzze a néme-
 tül írt okmányt.

Sápadt arca megszínesedett apránként, szíve hangosan
 dobogott az örömtől, aztán egyszerre lecsapta az asztalra
 a papirozt és kiszaladt kabát, mellény nélkül, hajadonfővel,
 ahogy otthon volt, az utcára, Gyurihoz, a nyakába ugrott,
 átnyalábolta, megropogtatta a derekát, összecsókolta két
 oldalról, aztán így a karjai közt vitte be a szobába, mint a
 kis gyereket szokás, hiába tiltakozott az ellene :

— Jaj, meg ne fojts ! Huh, minden csontomat össze-
 töröd. Eressz el, kérlek. Én csak fiákerezni akartam, de arra
 nem gondoltam, hogy ilyen alkalmatosságon vonuljak be.

De Miska csak vitte, mint egy pelyhet s közbe nem győzte
 a bocsánatkérő szavakat keresgetni :

— Ne haragudj — rebegte elérzékenyülten —, hogy
 megsértettelek.

— Meg biz a maoskát. Adok is én a te sértéseidre valamit.
— Hát már most ülj le és beszéld el a dolgokat.
— Most már egy kukkot se mondok addig, míg a pipámat meg nem töltöd.

— Én pedig meg nem töltöm, azt elhiheted, ha örökre megnémulsz se. Mert a szegény pajtásnak megtettem eddig, de a nábobot én ki nem szolgálom.

— Jól van no, megtömöm magam, bár olyankor sohase szelel olyan jól.

Rágyújtottak s letelepedvén egymással szemben a pipa-modellekkel megrakott asztalnál, Velkovics Gyuri a következőkben beszélte el szerencséjét:

— Június első napjaiban szöktem meg Ischlből a gróftól s egyenest Bécsbe mentem, hogy onnan Pestre hajókézzam. Volt pedig összesen húsz forintom, beszálltam a »Vidám Pelikán«-hoz azzal a tervvel, hogy az éjszakát Bécsben töltöm és reggel megyek tovább. Estefelé az utcákon ögyelegve, unalmamban egy cirkuszba váltottam jegyet, hol valami miss Lenora Walton produkálta magát, ingerlő arasznyi szoknyácskában. Hogy szép volt-e? Gondolom. És hogy tudott lovagolni! Olyat még nem látott kend, bácsi. Egész Bécs bomlott érte, mert egész Bécs ott volt vagy legalább nagyon sokan és mindenestre többen eggyel, mint amennyi az én tervembe beleillett. Azt a valakit sokallom ugyanis, aki ellopta a zsebemből a tárcámat, úgy, hogy a cirkusból kijövet néhány rézkrajoárral a zsebemben találtam magamat egy ismeretlen nagyvárosban. Elhűlt bennem a vér. Mit csináljak most? Neked akartam írni, de mi lesz velem addig, míg téled segílyt kaphatok? Máris éhes voltam, de hogy vasosoráljak, a pénzem nem volt elég. Kétségbeesve töltöttem el az éjt a »Pelikán«-ban, mindenféle terveket szöve éhenszomjan, a holnapi napra nézve, végre is nem volt más választásom, mint fölkeresni nagybátyámat, dr. Protokot, aki ugyan rideg aglegény és fősvény, szívtelen ember, hiszen eleget hallhattad a nevét otthon, Szécsényben, mikor a szüleim szidták, de ilyen esetben talán mégsem hagy az utcán elpusztulni. Lázadozott bár bennem a büszkeség és a gyermekéveimben fölszitt gyűlölet érzése fejembe kergette a vért, de mégis erre határoztam magamat. Végre is könnyű volt válasz-

tani a kigázolási módok közül, mikor csak ez az egy kínálkozott. Ej, mi bajom eshetik, ha megkísérlem? Legfeljebb kidobhat a szolgálival és akkor se leszek már rosszabb helyzetben, mint most. Igen ám, de hol találjam én meg dr. Protokot, ebben a rettenetes városban? Reggelre kelve, az utcákon kérdezgettem hordároktól és egyéb járókelőktől, persze senki sem tudta, kicsoda dr. Protok, pedig hogy beszélte a mamám, milyen híres doktor, hogy egész Bécs róla beszél. Végre egy öregúr azt tanácsolta, nézzem meg valamely kávéházban az orvosok lakjegyzékében, ott meg fogom találni. S tényleg kikerestem. Dr. Protok Vince, lakik Kemetter-gasse Nr. 23. Félelem és remény közt hányattatva siettem a jelzett házhoz, egy kétemeletes komor, ódon és barátságatlan épülethez. Minden kopott, rozszant, földszint néhány bolt s egy korosma a balszögletben, a »Százéves hollóhoz«, a kapualja sötét, a léposók hepehupások, mégis igaza volt a szegény mamának, hogy sokan járhatnak Protokhoz, ugyancsak kitaposták lépőköveit a páciensek. A csengettyű-zsinór után indulva, mindenekelőtt a házmesteri lakáshoz indultam tájékozódni, hogy hol lakik az öreg. A zsinór egy kis piszkos cellához vezetett az udvar mélyén, hol egy asztalkánál pápaszemes öreg aszszony ült és nagy figyelmesen kártyákat rakott ki. »No mi az?« — förmedt fel bosszúsan, fel se nézve, amint beléptem. »Hol lakik dr. Protok?« — kértem. Fölemelte bal kezét, amelyben nem volt kártya és némán a mennyezet felé mutatott száraz, csontos ujjával, hogy ott lakik. »Vagyis az első emeleten?« — kértem ismét, bővebb magyarázatot várva, mire kedvetlenül rázta meg a fejét és már lefelé mutatott a kezeivel, hogy ott lakik dr. Protok. »Hogyan? A pincében? — mondom én hitetlenül. — Maga tréfál velem, anyóka. Fent is, lent is nem lakhatik a doktor úr.« Erre a megjegyzésemre elvörösödött az anyóka, látszott összehúzóó arcizmain, hogy köhögési roham környékezi, hirtelen kieresztett a szájából egy diót, melyet a kártyakirakás alatt különös babonából a nyelve alatt tartott (ahogy később megtudtam), s miután előbb kiköhögte magát, ekképpen szólott, vasvilla szemeit rám szegezve: »Hohó, uracskám. Amit mondtam, mondtam. Heller anyó sohase beszél zöldeket. Dr. Protok lakhatik fent is, lent is, aszerint, ahogy én mutattam, amint vagy az égbe

ment, vagy a pokolba, mert Protok dr. meghalt.« »Oh istenem, és mikor halt meg?« »Bizony már egy félesztendeje.« »Ez aztán borzasztó!« — mondám önkénytelenül, helyzetemre gondolva. »Mit borzasztó? — fortyant fel az anyóka. — Magoknak betegeknek mindegy. Az egyik doktor olyan, mint a másik doktor. Egyik se tud semmit. De mit szóljak én? Engem itt hagyott könnyelműen, anélkül, hogy gondoskodott volna rólam, a ház idegen kézbe kerül, s akkor Heller anyónak fel is út, le is út, a végrendeletben meg se említett, komisz kutya volt, ez az igazság.« »Úgy? A ház tehát az övé volt? — kérdém — és ki örökölte utána?« »Ejh, valami vagabundus, akit a hatóság azóta sem bír megtalálni — felelte Heller anyó —, valami Velkovics György nevű lump diák.«

— Képzelem, mennyire megörültél — szolt közbe Tóth Miska, aki elfojtott lélekzettel hallgatta eddig a történetet.

— Gondolhatod. Ez a szó szárnyakat adott, legott rohantam egy ügyvédhez, kivel megkerestük a hatóságnál a végrendeletet, melyet az imént nyújtottam be neked az ablakon, s ki, miután személyazonosságomról is meggyőződött, ellátott bőven előleggel s egy hónap alatt lebonyolította az egész örökséget. A házat eladtam kétszázezer forintért.

— De hát, hogy volt lelked mindezeket eltitkolni előttem? Velkovics Gyuri hamiskásan mosolygott.

— Mert próbára akartalak tenni, hogy olyan igazi önfeláldozó barát vagy-e, amilyennek képzeltelek? Azért voltam olyan szemtelen és követelő irányodban.

— No, és hogy vált be a próba?

— Túlhaladta várakozásomat.

— Hát már most mihez kezdesz azzal a sok pénzzel?

— Mindenekelőtt gondoskodom a saját kényelmemről, és ez egyelőre abból áll, hogy szeretném, ha megint te töltögetnéd a pipámat, mint azelőtt, minthogy pedig te azt mondd, hogy a gazdag embert nem szolgálod, hát azért is, meg amazért is, hogy ami a tied volt, azt mindig megosztottad velem, most én is megosztom veled, amim van.

Ezzel benyúlt a zsebébe, kihúzta az egész szemképráztató pénzesomagot s az egyik köteget odahelyezte Miska elé.

— Száz darab ezres, ez a fele, ez a tied.

Miska incselkedő tréfának vette a dolgot s közömbös arccal tolta vissza a bankjegycsomagot.

— No, csak tedd el és ne hozz kísértetbe, mert még el találom venni.

— Hiszen komolyan a tied.

Miska a barátja szemébe nézett s kiolvasván annak igaz szándékát, felette elérzékenyült.

— Köszönöm pajtás, szép tőled, de nem fogadhatom el, nem nekem hagyta azt a te nagybátyád. Az órát, amelyet felajánlottál a boltban, elfogadom emlékül, de hogy a vagyond felétől megfosszalak, ahhoz nekem nincs lelkem. Az ilyen ajánlatokkal csak megsértesz.

— Már megint okoskodol? — bosszankodott Velkovics. — Elrontod az embernek minden örömét a savanyú életnézeteiddel. Hát illik az tőled? Tedd el hamar azt a pénzt, ha mondom, mert még bajba kerülsz. Benyit a házmester, meglátja, rendőrért szalad, s bevisznek. Te azt fogod mondani, hogy az én pénzem és csak rád akartam disputálni, én eltagadom, de különben sem akadsz olyan együgyű bíróra, aki elhiszi neked. Azért hát tedd el... no, szépen kérek...

Összetette kezeit s meglágyította a hangját, mint mikor valami makrancos gyereket kell rávenni valamire.

— Nincs rá eset — mondá Tóth Miska eltökélten. — Az ilyen regényekbe való nagylelkűségi rohamoknak rendszert csak az eleje kellemetes.

— Nem értesz engem, ez az egész. Ne hidd, hogy csak bolondjába szórom ki a pénzemet, mint egy őrült, s ezért aztán vonakodol azt fölszedni. Úgy tekintsz engem, mint egy furfangosan számító üzletembert. (Hiába vigyorogsz, mert az így van.) Az okos tőkepenzes sohase teszi mindenét egy lapra, gyakran látni, hogy a fele vagyonát földvásárlásba fekteti, a másik felén papirosokat vesz, én a fele tőkémét átadom neked, úgy fogván fel a dolgot, mintha két részből állnék, ha az egyik felerészemen rosszul megy a tőkeszaporítás, a másik részen jól mehet. Az ember nem juthat olyan könnyen tönkre. Ne hidd, azért adom oda az örökségem felét, mert elszédített a sok pénz és nem tudok vele mit csinálni. Oh, én egy cseppet se sokallom, sőt azért adom oda felét, mert keveslem. A szerzés ördöge egyszerre szegődött hozzám

a szerencsémrel s most szüntelen szurkál a sarkantyújával. Úgy bizony, kedves Miskám, nem a pénzemet osztom én meg veled, hanem voltaképpen az eszemet és a szerencsémrel egészítem ki a tieddel. Mert úgy értem a jövőt, hogy a százszázezer forint tőkével mindenikünk valamely komoly munkához lát önállóan, tetszése, vezérlőcsillaga szerint, és a száz-ezer forint esetleg új száz-ezer forintokat fog szülni. Lehet, hogy mind a ketten boldogulunk, akkor a száz-ezer forintomat visszafizeted s ezzel vége — lehet, hogy tönkremegyek s ebben az esetben hozzád fordulok : »most már te segíts ki engem« ; megeshetik, a te puskaporod fogy el előbb s akkor egy szép napon bekopogtatsz hozzám és te hozod el az üres tarisznyát megtöltés végett.

— Hiszen mind szép ez így elméletben, de a harmadik eshetőséggel nem számoltál.

— S melyik az?

— Ha mind a két tarisznya üres talál majd lenni.

Velkovics vidáman vont vállat.

— Eb gondol ilyenre. És hát végre is ott leszünk, ahol voltunk. Megmaradnak a szép emlékeink.

— Neked talán megmaradnak, de az én lelkemen még azonfelül megmarad egy mázsás kő is, hogy én kísérleteztem el a fele vagyonodat. S ez a kő nagyon nyomna engem. Láthatod tehát, miért nem mehetek be ajánlatodba, mely rám ilyen hátránnyal végződhetnék, egyenlőtlen helyzetet teremtve.

— Lárifári. Micsoda nevetséges okoskodás ! Vagy veszed a pénzt egy-kettőre, vagy itt a szemed láttára elégetem, oly igazán, amint Velkovics Györgynek hívnak. Add idebb csak kérlek azt a kénygyertyát !

(Kénygyertyának a gyufát hívták akkoriban, mely éppen abban az évben volt új találmány.)

Oly határozott mozdulattal nyúlt a kénygyertya után György, hogy amilyen szenvedélyes természetű szeles és hirtelen akarató volt, a fenyegetés beváltásától komolyan tartani lehetett. Az okos, higgadt Miska nem találta ezek után célszerűnek az ellenkezést. Sőt amint tovább gondolkozott, szerencsésnek kellett ítélnie a Gyuri szándékát, éppen Gyuri érdekében.

Elvitázhatatlanul volt Gyuriban némi uralkodási hajlam, aztán egy kicsit keleti, ábrándozó természet. Nád, aki a szél ingása szerint hajlik. Azonfelül szép fiú, kacér asszonyok kezébe kerülhet. Isten tudja, mennyit fog rontani jellemén az örökség is. Hátha gyorsan nyakára hág? Ebben az esetben milyen jó lesz, ha megmarad az a rész, amit Tóth Miskánál hagyott?

Ekképpen szötte gondolatait Miska. Hiszen ő átveheti, de nem fogja tekinteni magáénak, úgy veszi, mintha valami letét volna vagy ha hozzányúl is, csak biztos szaporítás céljából teszi. De ezt nem szükség most kijelenteni. Csak higgye Gyuri, hogy véglegesen neki adta. Hiszen éppen ez a forma a szerencsés. Így könnyebben lesz önmérséklő a költekezésben, gondolván, hogy a nála maradt fele rész voltaképpen az egész vagyona.

Sőt hovatovább hömpölygette elméjében, mindjobban kialakult és módosult a dolog. Milyen bolond voltam — gondolta —, nem akartam elfogadni Gyuri ajánlatát, pedig ha Gyurinak nem jut eszébe, magamnak kellett volna kiravaszkodni, hogy ketten gazdálkodjunk önállóan a pénzzel, ami később kifejlesztheti a versengést, hogy ki bír többet produkálni, s ilyen valami rugó okvetlenül szükséges a Gyuri könnyed alapjellemeinek megedzéséhez. Miska tehát elvetette első gondolatát, hogy letétnek vegye a kapott összeget, ellenkezőleg, hozzányúl, jövedelmező üzletbe fekteti, tekintvén azt kölcsönnek, melyet valamikor busás kamatokkal kell visszatéríteni.

Átvette a pénzt és most már elkezdődött a tervezgetés. A szerencséből se jó a nagy adag. Se aludni, se enni nem tudtak a sok színes tervtől, a sok álmodozástól, sehogy sem bírták elhatározni, mihez kezdjenek. Egyelőre abban állapotok meg, hogy egy kis világot próbálnak, megnézik előbb az európai nagyvárosokat, hogy az odavaló emberek mit csinálnak.

Az első állomás Bécs volt, hol a »Stadt Frankfurt«-ba szálltak. Velkovics már teljesen otthon volt Bécsben s nagy kedvteléssel vezetgette tanulékony és ámuló barátját az őt osászárvárosban.

A »Stadt Frankfurt«-ban egy pozsonyi öregúrral ismerkedtek meg, bizonyos Kohlbrunn Frigyessele, aki egy híres

orvostanárral kezelte lábbaját s evégből hosszasan tartózkodott Bécsben. Az öregúr unta magát esténként az étteremben egyedül s engedelmet kért, hogy átülhessen beszélgetni a fiatal honfitársakhoz és áthozhassa söröcskéjét. Nyájas, kedves modorú úr volt, de nem minden ravaszág nélkül való. Apránként megismerkedtek s némi bizalmas viszonyba jutottak, különösen Miskával rokonszenvezett, aki gyakran maradt otthon vendéglői szobájában, olvasgatván napközben is, míg Gyuri apró kalandok után futkározott a városban. Ilyenkor szobáikban is felkeresték egymást egy kis csevegésre, az öregúr elbeszélte, hogy ő kékfestő Pozsonyban és az üzlete meglehetősen megy, csinos vagyona van, úgyhogy minden gyereke ötvenezer forintot fog kapni; ilyenkor kiüllesztette a mellét és bizonyos önteltséggel szippantott burnótjából. Ilyen beszélgetések alatt Miska is kigombolkozott s bevallotta, hogy valami üzlethez szeretne kezdeni, csak azt nem tudja, mihez, éppen abban fő a feje.

— Hogyan? Üzlethez? — csodálkozott az öregúr. — Hát nem tanuló úrfiak az uramöcsémék?

— A barátom orvostanhallgató, de én csak mesterlegény vagyok, vagyis voltam.

— Ah! — szolt az öregúr meglepetve, gőgös tekintettel mérve végig a szelíd Tóth Miskát — és milyen mesterséget tanult?

— Pipametsző voltam.

— Pfuj! — kiáltá megvetőleg. — Hisz az nem is mesterség. Mióta a szivornyát (a szivart hívták így némelyek) feltalálták, a pipák halála már csak rövid idők kérdése.

Azóta szembetűnően hidegebb lett s bizonyos fennhéjázó modorban érintkezett az ifjakkal, de Tóth Miska a maga szerénységével és egyszerű jóságával észre sem vette s egy nap bizalmasan tanácsot kért Kohlbrunn úrtól, mint tapasztalt üzletembertől, hogy pénzét, mellyel majdan valamit kezdeni akar, hol és milyen formában helyezhetné el teljes biztonságban olyan helyre, melyhez távoli városokból is könnyű és egyszerű volna a hozzáférés, mert idegessé teszi a zsebében hordania.

Kohlbrunn úr egy régi bankházat ajánlott a Kärntner strassen, de arra a kérésre, hogy Kohlbrunn úr talán oly

jó lenne és őt, a járatlant odakísérné, kereken kijelentette:

— Ej, barátom, maga túlságos sokat akar. Csak menjen el egyedül, senki sem fogja önt meglopni. Azok ott becsületes emberek. Aztán én a fájós lábammal csak kocsin mehetnék s ez az ön tőkésckéjének bizonyára nem volna előnyére. Mennyi pénzt akar ön letenni? — vetette oda mellékesen.

— Mintegy kilencvenkilencezer forintot.

— Hogy? Mit mondott? Kilenc ezeret?

— Kilencvenkilenc ezeret.

— Kézpénzt?

— Igen.

— Nem mesél ön?

— Itt van az oldalzsebemben.

— Teringette! Hiszen ez rengeteg pénz? Megyek, édes fiam, hogyne mennék! Ennyi pénz megérdemli a gondot és a körültekintést.

Elkísérte Miskát, de kapott is a lábába olyan nyilalást utána, hogy a híres orvostanár állítólag ráparancsolt, egy percig se maradjon ezentúl gondos ápoló nélkül, amit Kohlbrunn úr olyan jól megfogadott, hogy stafétát küldött Pozsonyba s mindjárt két ápolónőt is hozatott, a két hajadon leányát, Zsuzsannát és Krisztinát.

Mi természetesebb, minthogy most már a leányok is megismerkedtek fiatal embereinkkel. Egy kicsit libák voltak, de elég csinosak. Tizenkilenc-húszéves korban minden leány szép és kívánatos. Krisztinának nagy kék szemei voltak és pompás sárga haja. A szemeit gyakran rajtafelejtette Miskán, mikor a vendéglői asztalnál szemben ültek; egyszer reggel Tóth Miska elhaladván szobájuk mellett, amint éppen a szobaleány belépett, megpillantotta a nyíló ajtón át Krisztinát fésülködőben, a sárga agyagszínű haja a sarkáig ért s ezt nem bírta többé elfelejteni. Ugyancsak lehettek valamely vonzó tulajdonságok Zsuzsa kisasszonyban is, mert Velkovic Gyuri egy nap kijelentette, hogy Bécs a legunalmasabb város a világon s éppen nincs benne semmi megnézni való. Mi mindent gyűjtöttek össze például a Wittelsbachok Münchenben, de ezek a Habsburgok úgy látszik, hiába éltek a világon. Nincs ezeknek semmijök — csak a népeik szeretete. Ezen

aztán mindnyájan mosolyogtak. De mindegy, indokolásnak ez is elég volt, hogy Gyuri otthon maradhasson délutánonkint, legyeskedni a Kohlbrunn-leányokkal. Kortársak beszéltek egyébiránt, hogy Zsuzsának fiatal korában olyan termete volt, mint egy szarvasé s olyan piros kis szája, hogy szinte tüzet látszott lehelni.

Kellett a dologban valaminek lenni, mert hiszen a fiúk se voltak éppen vakok és akár mint szidták is Bécsset, mégse bírták elhagyni, noha Párizs volt kitűzve a következő tartózkodási helynek. Kétszer-háromszor is elhalasztották útjukat, különböző ürügyek alatt. Szembetűnő módon folyt a flört, az öreg Kohlbrunn nagy szabadságot engedett a fruskáknak, néha szabad volt nekik a Práterbe is kirándulni a két fiatalemberrel. Így tartott ez hetekig és bár már a szálloda személyzete is mindent kitalált, mégsem akart semmi nevezetesebb lépés történni, mintha csak csigák volnának Ámor szekerébe befogva, maga Kohlbrunn úr már azon gondolkozott, hogy hazaküldi a két leányzót és másik kettőt hozat fel (még három volt odahaza), mikor végre megnyilatkozott Velkovic Gyuri egy unalmas, esős délután, amint éppen az étterembeli asztalnál ültek, egy elköltött ebéd után a feketekávénál, megkérte Zsuzsika kezét.

A kékfestő nyájasan bólingatott szürke fejével, de melőtt válaszolt volna, egy gonosz tréfát engedett meg magának. Villámhirtelen lekuporodván az asztal alá, mintha valamije leesett volna, észrevette, hogy az abrosz alatt a Krisztinka keze a Miskáéban pihen, minélfogva ekképpen felelt Velkovicnak

— Örömmel fogadom s szerencsémnek tartom az uramöcsém tisztes szándékát, de egy kis kitógásom van a személy ellen.

Velkovic Gyuriban elhült a vér.

— Nem az uramöcsém személye, de a Zsuzsikáé ellen. — Egy fogadásom van — folytatá a kedélyes kékfestő —, hogy Krisztina előtt egyetlen leányomat sem adom férjhez. Azért, ha úgy tetszik, várja meg, míg Krisztina férjhez megy, vagy pedig vegye feleségül Krisztinát.

Erre aztán csupa láng lett Tóth Miska is, Krisztina is, s az előbbi fojtott, rekedt hangon hörögte :

— Ohó. Krisztinát nem engedem.

— Mindjárt gondoltam — nevetett a furfangos kék-festő —, mert már napok óta látom, hogy kettőtöknek csak két látható keze van az asztalnál.

Így lett egyszerre két eljegyzés és azután két menyegző, melyet illő vidámsággal ültek meg Pozsonyban néhány nap múlva.

Kohlbrunn úr szavatartó ember volt, legott kifizette vejeinek a hozományt, s Miska szinte osodálkozva gombolta azt be, hogy íme, a Gyuri százezer forintja milyen könnyen szült neki ötvenezret — mert hiszen Krisztinát hozomány nélkül is el lehetne venni.

A párizsi utat nem ejtették azért el, csakhogy most már nászút lett belőle.

Másfél mézes hónapot töltöttek együtt Párizsban, tervezgetve a két férj, hogy mihez fogjanak, s mulatozva a két asszonyka. Velkovics olyastélét emlegetett, hogy hazaérve mindenekelőtt hozzálát a nemesség megszerzéséhez, ami könnyen kivihető, csak egypár befolyásos ágenst kell jól megkenni Bécsben. Hogy azt mondja, sokat beszélt ezekről és a megszerzés módjáról az apósa és Zsuzsanna is szeretné.

— Szóval én nemességet keresek — hajtotta egyre Gyuri. — Magyarországon szükséges. És te mit szándékozol?

— Én meg olyan országot keresek, ahol a nemesség nem szükséges — felelte Miska, Amerikára gondolva, ahova gyermekora óta vágyott, utazási könyvek által fölpiszkált fantáziával.

Noha három hónapra volt határozva a párizsi tartózkodás, a második hónapban a kis Velkovicsné már elfogta a honvágy, s váltig nyafogott: Menjünk már haza! Micsoda unalmas város ez, ahol még németül sem tudnak! Nem, nem, én már nem maradok itt tovább.

Velkovics tehát érzékenyen elbúcsúzott Miskától, Velkovicsné pedig Krisztinától, és hazamentek Pozsonyba, ahol Velkovics csakugyan megszerezte a nemességet, lobodi előnévvel, a perszonális Szerencsy István révén, kinél a Kohlbrunn nővére, Ludmilla, szakácsné volt, egy kis jószágot vásárolt közben Trencsénben, de minthogy nem értett a gazdálkodáshoz, csakhamar ellovazta a maga százezer forintját, amikor aztán közbelépett Kohlbrunn papa s rákényszeríté,

hogy a felesége megmaradt hozományával valami üzlethez fogjon. Kézzel-lábbal tiltakozott ez ellen az újdonsült nemes, így nem illik, úgy nem illik a címert megfertőzni, de kényszerhelyzetbe jutott, s minthogy semmihez sem értett a világon, csak a prémekkel való bánáshoz, amit apjánál, a szécsényi szűcsnél látott, egy prémáru üzletet nyitott Pozsonyban, mely azonban nem nagyon virágzott, a gazdag diétai követek többnyire Bécsben vásárolván szeretőiknek a muffokat és a cobolyprémes felöltőket, de mindenesetre legillőbb foglalkozás volt Velkovicshoz, mert a tigrisek, medvék, kékrókák és más nemesebb állatok bőre egyáltalában nem vethetett árnyékot a kutyabőrre.

Tóth Miskákék még Párizsban maradtak egy darabig, aztán pedig átvitorláztak az Újvilágba, miután előbb Londonnak is szenteltek egy pár hetet.

— Azokban az országokban álljunk meg — szokta mondani Miska —, ahol már királyt nyakaztak. Ahol még nem nyakaztak, ott nem érdemes megállni.

Vége hát abba az országba jutott, ahol még sohasem volt király. Ez az igazi. Itt már nemcsak megállni érdemes, de letelepedni is.

Eleinte csak mint utasember nézett szét, s tanulmányozta a new yorki életet. Az ember minden új országban macskakölyök egy ideig, csak hetednapra nyílnak ki a szemei. De ez a hetednap eltarthat hét esztendeig vagy holtig is. Nagy dolog látni tudni.

Egy-két havi ott-tartózkodás után elhatározta, hogy hasznát veszi művészetének, tajtékpipákat fog metszeni, s evégből műhelyt rendezett be, s mikor már több pipát készített, egy kis boltot nyitott, remekeit a kirakatba helyezve el, gondolta, tódulni fognak hozzá az emberek s csengő dollárokkal fizetik ügyességét, de számítása egy csöppet se vált be. Extra Hungariam non est pipa, si est pipa, non est ita. A jenkik és a matrózok, Amerika legerősebb dohányosai, a fa- és cseréppipákhoz voltak szokva, s éppen úgy nem bírtak érzékkel a pipák stílje, formái és ornamentikája iránt, mint ahogy senki sem törődik vele, hogy a kocsikenőcs milyen alakú dobozban legyen, mahagóni fából készítettessék-e, esetleg faragványokkal, vagy pusztán négy vékony deszkából üssék-e

össze? A pipánál az a fő, hogy jól szeleljen, s anyaga a dohány-
nedveknek minél jobban ellenálljon. A kiszívás nemes mester-
sége ismeretlen az amerikai férfi ambíciók közt. Az, hogy
valami tárgy, amely fehér, sárgának, sőt feketének változzék
át, teljesen impraktikus törekvés, és csak abban az esetben
érdemli meg a figyelmet, ha az illető tárgy lopott, és a szín-
változás által felismerhetlenné lesz.

Szóval az üzlet nem mutatkozott jövedelmezőnek, Miska
hát csakhamar abbahagyta s egyebet próbált. Csodálkozott
ugyanis, hogy az amerikai pékek csupán kenyeret, kalácsot
és zsemlyét sütnek, az úgynevezett »szarvast« (alias sóskiflit),
melyet édesatyja sóval és keménymaggal behintve a tetejét,
oly pompásan tudott készíteni, nem ismerik. Összejárta mind
a pékboltokat, tudakozódott a nevezetes sütemény után,
melyre négyszeresen jobban ízlik a sör és a bor, s miután több-
nyire hírért se hallották a bennszülött pékmesterek és ebéd-
előtti sörfogyasztók, merész elhatározással, óriási reklámot
csapva a lapokban és az utcai plakátokon, egy hatalmas sütő-
dét állított fel s a város különböző pontjain egyszerre három
üzletet nyitott, ahol az általa készített sóskifliket és pere-
ceket árulják.

Nagy szerencséje volt, éppen jó időben, teljes szélcsend-
ben, a new yorki uborkaidény alatt lett piacra dobva az
élelmicikk. Egész New York megmozdult erre a hírre. A korcs-
márosok, serfőzők majd megőrültek örömben, s egy varázs-
ütésre teltek meg városszerte a süteményes kosarak, melyeket
a vendégek elé raktak a mr. Tóth csodálatos félholdjaival.
Micsoda főséges találmány! A fogyasztás megélénkül. Min-
denki az új találmányról beszélt. Az ördögbe is, ez nem tréfa!
Megérdemli mr. Tóth, hogy az emberiség legnagyobb jóltevői
közt említettessék. Némelyek egyenesen Kolumbus mellé helyez-
ték, kivált a korhelyek. Kolumbus több földet adott a világ-
nak, mr. Tóth több szomjat. A kíváncsiság nőttön nőtt. A sós-
pereo és a köménymagos szarvas még a szalonokba is utat
talált, s mr. Tóth erszényébe csodálatos szaporasággal dőlt
a pénz.

Üzleteit egyre bővítvén, kiflikirály lett belőle, s már a
harmadik esztendőben megküldte Velkovicsnak Pozsonyba
a százezer forintot, írván: »A kamat majd következik«.

Újabb három év múlva, miután Velkovics a forradalomban tönkrement, újabb százezer forintot küldött neki azzal a biztatással: »Kamatok kamatja következik«.

Velkovics e második küldeménnyel visszavásárolta egyszer már elúszott trencsényi birtokát, valamint csinos házat szerzett Trencsénben, ahol apránként népszerű lett, úgyhogy polgármesternek is megválasztották az egykori orvosnövendéket és szűcsöt, mivelhogy Trencsén város lakossága csupa iparosokból és lateinerekből állt, amazoknak jól esett, hogy szűcs volt, ezeknek, hogy egykor az orvosi egyetemen járt, s mert valamennyien telivér polgárok voltak, nem adták egy vak lóért, hogy a polgármesterük nemes ember.

Mindezekről azonban csak levelekből értesült a new yorki pék, ki valóságos nábob lett a óta, és csak mintegy húsz év múlva került haza a halálos beteg Kohlbrunn apó kívánságára, ki még utoljára látni kívánta Krisztina leányát és ismeretlen unokáját, Tóth Marit.

Mire megérkeztek, akkorra már az öreg kékfestő csendesen pihent a szép pozsonyi temetőben, csak a frissen hányt rögöket láthatták. Tóth Mihály legott vissza akart fordulni, mert úgymond, az üzlet (mely óriási arányokat öltött azóta) nem nélkülözheti hosszan a főnököt. Velkovics (akivel most rendbehozta a kamatok kamatait is) nem engedte elmenni, várja be, ha már itt van, a végrendelet felbontását. A végrendeletből aztán kisült, hogy az öregúr, ki ingatlanait igazságosan felosztotta gyermekei közt, Tóthéknak egy értékes szőlőt hagyott a Somlyó-hegyen.

Tóth Miska megint el akart menni, de Velkovicsék megint nem engedték.

— Ha már itt vagy, sógor, nézd meg legalább a szőlődet.

Tóthék tehát és Velkovicsék, ahol szinte növekedett egy fruska, a virgona Rozália, kirándultak egy napon a somlyói szőlőbe. Minthogy éppen ős volt, bár még jóval a szüret előtt, teljes pompájában mosolygott a csinos ingatlan új gazdájára.

Négy vagy öt magyar hold lehetett a szőlő, a Pápa felé eső oldalon, kényelmes villával a közepén. Pénzben kifejezve nem nagy örökség, ha Tóth Mihályról van szó: mi egy úrnak egy hagyma? És mégis valami csodálatos érzéstől kezdett dagadozni, mikor végigjárta reggelenként a barázdákat, s a

venyigék buja leveleiről olyan ismerősen, üdén nézegettek ra a csillogó harmatcsöppek, mintha láthatatlan testű tündérek szemei volnának. A hamvas, aranyló szőlőfürtök ránevettek. A reggeliző rigók neki füttyültek. A fölászott föld lélegzeni, pihegni látszott s olyan aromákkal tölté meg a levegőt, mely mámorossá tette. Ah, micsoda szaga van ennek a földnek ! Egyszer csak azt találta mondani Tóth Miska, aki eddig mindig sürgette a hamari visszautazást :

— Ejh, ha már egyszer itt vagyunk, itt is maradunk a szüretre. Megkóstolom mustban a boromat és legalább mulatunk egyet.

A venyigék pedig azt felelték erre Tóth Mihálynak: mi se virágoztunk, csak gyümölcsöt hoztunk, te is csak dolgoztál, sohase mulattál: jól teszed, ha mulatsz.

Mélyen elgondolkozott a kifli- király. Csakugyan furcsa az, hogy a venyigének van a legjelentékesebb virága minden gyümölcsöt hozó és a legértékesebb gyümölcse minden virágzó növény között.

De a szüret még csak néhány nap múlva lehetne, addig elég ideje maradt Tóth Mihálynak, hogy a szőlője minden zegzugát bejárja s úgyszólván minden tőkéjét megismerje, ez dinka, ez hönigli, az góhér, muskotály, kadarka. Különös. Lassan-lassan ezek mind élőlényekké válnak és az ember tudja, hogy az egyik hönigli beteg, hogy amott a szögletben egy dinkának az életnedveit elvonja egy vadóc, azt ki kell onnan vágni.

A gazda jár, jár a barázdákon, méregeti a szőlőhatárokat, elmegy a gránicra, összehasonlítja a szomszédéval, ide egy lugast tervez, amott az aljat ki kellene ültetni őszibarackkal. A ház elé remek volna néhány vadgesztenye . . . a domb tetejére egy filagória. Mindez akaratlanul megy végbe az emberben s egyszer csak egészen a szívéhez nőtnek mutatkozik. Azon veszi észre magát, hogy szerelmes a szőlőjébe s hogy a huszonhárom kiflis-bolt New Yorkban, ahol ezernyi dollár forog meg naponként, egészen másodrendű kérdés. Tóth Mihály egyszer csak elkezdett kedvetlen és komor lenni, váltig sópánkodva Velkovics előtt :

— Ej-ej sógor, mi lesz ebből a szőlőből gazdátlanul? De vétek ennek tönkremenni ! Kire bízam, kire ?

— Add el — javasolta Velkovics.

Azokkal a méltatlankodó szemekkel nézett rá, melyeket már látott egyszer a »Licinius«-nál, mikor azt indítványozta, hogy tegye zálogba az óráját.

És hát mit toldjuk-foldjuk, az lett a vége, hogy szüret után, mikor megjött az elutazás napja, Tóth Mihály így szólt a feleségéhez :

— Krisztina lelkem, sokat gondolkoztam azon, amit most mondok neked, hogy milyen formában közöljem. De forma ide, forma oda, vedd egyszerűen tudomásul, szívem, hogy én többé nem tudok Amerikában élni. Nem tudom, mi történt velem, nem is akarok most azzal foglalkozni, de én nem vagyok többé a »kifli-király« !

— Tehát mi a szándékom, édes Tóth? — kérde Krisztina.

— Az a szándékom, Krisztina, hogy én most visszamegyek New Yorkba, ti pedig maradjatok itt Pozsonyban. Feloszlatom az üzletet, rendbehozom a dolgokat és rövid idő múlva visszatérek, hogy sohase menjek el innen többé.

Krisztina a nyakába borult erre a szóra, de Velkovics is meg volt illetődve s örömkönny csillant meg szemében, mikor meghallotta a határozatot.

— Ember vagy, Miska — kiáltott fel és vadul rázta a barátja kezét —, meglásd, hogy ha itt nem dől is úgy a pénz a markodba, mint ott, százszor nagyobb boldogság az élet . . .

— Hát igen — folytatá Tóth Mihály elgondolkozva —, magam is így gondolom, így remélem, Gyuri s azonfelül — tette hozzá kis idő múlva — legalább magam kezelhetem a szőlőmet is.

Velkovics mosolygott ; elgondolta, milyen furcsa Isten teremtese a magyar ember, kit egy örökölt szőlő a világ végéről is képes hazahúzni. No, az igaz, hogy a Somlyó-hegyen van.

Így került haza az »Amerikánus« s itt, amint láttuk, megvette a Bontó megyebeli alsó-rekettyési birtokot.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

BIZONYOS VADÁSZ KÜLÖNÖS TAPASZTALATOKAT TESZ

Ha Tokaj a bortermő hegyek királya, Somlyó se kutya, nagy oligarcha Somlyó is. Aranyszínű nedve Grand Vin s behűtve a világ bármelyik peccenyeborával fölveszi a versenyt. Hanem az a baja a kereskedelemben, hogy nem egyforma, egyszer gyengébb, egyszer erősebb, egyszer aromásabb, néha csak savanykás, máskor savanyú. Sok függ attól, mikor szüretelik. Eltalálják-e az időt, amikor már érett, és amikor még nem túlérlett.

Az idő előtti szüretelés rendszeren megrontja a bor minőségét, az idő utáni a mennyiségét, mert a darazsak és seregélyek is osztoznak a szőlőtulajdonosokkal. Azért tehát mindenféle furfangos módokat kieszelnek, hogy a szüret idejét eltalálják s ezáltal a darazsak és seregélyek ingyenélő hadának gátat vessenek a szőlő megdézsmálásában. A szőlőérés idején innen-onnan szedve, néhány fürtöt tesznek két téglá közé, a téglára aztán rááll egy jól megtermett pápai cívis (mert többnyire a pápai cívisek tulajdonai a híres szőlők) s ha szétfreccsenvén a nedv, hirtelen lehuppan alatta a felső téglá, akkor megtartható a szüret, de ha csak lassan, alig észrevétlenül nyomódik az alsóhoz, akkor még várnia kell.

A Kohlbrunn-féle szőlőben, vagyis most már a Tóth Mihály úréban, egészen más az eljárás. A praktikus amerikai-nus mindenütt behoz egy kis újítást. Tóth Mihály uram ugyanis tanulmányozta a róka-k természetét s rájött, hogy a róka a savanyú szőlőt megugatja. Ha tehát a szőlőkben tartózkodó róka nem ugat többé, ez annyit jelent, hogy immár a szőlő nem éretlen és meg van vele elégedve. Mindezeknél fogva minden teremtet lények közül a róka a legilletékesebb faktor arra, hogy a szüret idejét meghatározza. A gyakorlati

élet azt követelvén, hogy a gazda mindenütt a szakismeretet honorálja, Tóth úr meghagyja a vincellérnek, Bugri Mártonnak, kinek csinos kunyhója volt a szőlő alján, hogy mikor a róka abbahagyja ősszel az ugatást, annak rendje és módja szerint azonnal üzenjen Rekettyésre.

A csósz nem egészen osztotta ezt a tervet.

— Hiszen mind szép ez, ténsuram, a róka csakugyan ugatja a savanyú, éretlen szőlőt és ha hallok, hát tudom, hogy legalább a polyhosokon és a hársfalevelű fajokon még alszik a bor, de ha nem hallok a róka ugatását, ez nem jelenti okvetlenül a szőlő megérését, hanem jelentheti azt is, hogy nincs a szőlőhegyen róka.

Ez aztán olyan igazság volt, hogy az amerikanus se térhetett ki előle, pedig ugyancsak makacs volt abban, amit fejébe vett.

— Hát tudja mit, tartson kend egy házirókát a szőlőben és amikor kell, ővele állapíttassa meg a szüret idejét.

Bugri apó szerzett is egy kis rókát, akiből valóságos értelmes háziállatot nevelt, mely nem szokott el tőle, egész nap vígan barangolt a szőlőben, csak enni járt haza és éjszakára vonult be a kunyhó melletti kis házába.

Abban az esztendőben, amikor a Bontó megyei új főispán installációja volt, dacára a Bugri apó ama mondásának, hogy sem a nagy hideget, sem a nagy meleget nem eszi meg előlünk a német, mégis elsikkadt valahol a nagy meleg, hűvös és esős nyár volt, a szőlőtőkék nagy termést hoztak, de a szem apró maradt és későn ért meg, a kis róka pedig rekedtre ugatta magát a Tóth Mihály szőlőjében. Egyszer aztán októberben mégis megérkezett az üzenet Rekettyésre, hogy »nem ugat már a róka Somlyón«.

Nosza fölkerekedett erre az egész família, Tóth uram, Tóthné asszonyom, Mari kisasszony meg a komornája, Kovács Klári, továbbá a szakácsné, az amerikai miss, aki a háztartást vitte, mióta a Mari kisasszony nevelése befejeződött, számos ládákkal és élelmiszerekkel megrakodva megérkezének a somlyó-hegyi villába. Ezek voltak Tóth Mihálynak a legboldogabb napjai. Ide aztán rendszerint összehívta a rokonokat, eljöttek Velkovicsek Trencsénből, Stromm ezredes, aki jelenleg szinte Trencsénben feküdt, azonfelül a pozsonyi sógorasszo-

nyok és férjeik, úgyhogy néha három nagy üstben kellett a birkapörköltet főzni.

Noha már azok a víg szüretetek rég elmúltak, melyekről a Kisfaludy versei emlékeznek s melyekhez az ő regénye is szövődik a szép Szegedy Rózával, a világ kevésbé szomjas már és sokkal boldogtalanabb, mint akkor, mikor még Bada-
csonyban, Somlyón azok a nagy »cécók« estek s aztán egy kis bogár is beleavatkozott a Noé apánk plántájába, mindamellett még zajos a Somlyó szüretkor, világítanak esténként a pásztor-tűzek, mint apró csillagok, a kis fehér borházak ablakaiból gyertyafény csillog, néha elpukkan egy-egy pisztoly valahol, majd kurjantás hangzik a néma csendben s innen-onnan messziről elmosódott zenehangokat hoz a venyigék és barack-fák közt elsuhanó szellő.

Noha lassan mozdul a kálvinista ember, az a ténykörül-mény, hogy néhány éven át a Kohlbrunn-féle szőlőn termett a legjobb és a legkeresettebb bor, arra a meggyőződésre vitte a szőlőtulajdonosokat, hogy mégis Tóth uram találja el leg-inkább a szüretelési időt, aminek a házirókája az oka, nem csoda tehát, hogy a róka, melynek »Hanzi« a neve, valóságos intézménnyé nőtte ki magát; az óriási viták, melyek annak-előtte lezajlottak a szőlőtulajdonosok kisasszony napi és az-után tanácskozásain a szüretelés terminusának meghatá-
rására nézve, a hatalmas beszédek a darazsak, seregélyek és a csatangoló kutyák pusztításairól, mind a lomtárba került ócskaságok, mert a Tóthék rókája, a Hanzi dönti már most el a terminust, ami Pápa városában dobszóval hirdettetik ki s futótűzként terjed el.

— A Hanzi nem ugat többé.

Erre a varázsszóra nagy kongás-bongás támad az egész városban, üres hordók guríttatnak ki a félszerekből, amelye-
ket megforráznak. Társzerekerek húzódnak végig a Somlyó felé vezető úton, újonnan vasalt kádakkal megrakva. Oláh cigá-
nyok jelennek meg az utcákon üstökkel és mindenféle bográ-
csokkal, bognárok lázas tevékenységgel rakják össze a szétesett
dongákat, kovácsok forrasztják a szétpattant abroncsokat. A »Griff« vendéglő és a többi kisebb megszálló helyek vendég-
szobái megtelnek idegen pofájú alakokkal, ezek a szállingózó
borkereskedők, kik a mustot veszik meg a hegyen, hogy mikor

aztán megérik, palackokba szűrve, az egész világba elterjesz-
szék a nemes folyadékot, mely mint a parázs tűz végig az
emberi ereken, melegíti a vért s kergeti a gondot.

Leginkább csak az urak mulatsága ez. Szőleje csak a
jobbmódú polgároknak van. De az idén a vagyontalan osztály
is megmozdult. Az iparos ifjúság megvette a lábán a Findura
Máté szűrszabómester egyholdas szőlőjének a reménybeli ter-
mését és kivetette köztük annak árát (valami két forint esik
egy fejre) és most szüretet fog tartani nagy parádéval, vidám
tánccal egybekötve, melyre a város minden tisztességes haja-
don leányzója, aki valamelyképpen az iparososztályhoz húz
és tartozik, illő tisztelettel hivatalos. Hideg ételek, sütemények
a hölgyek által hozottnak. A bográcsos húst nemzetes Tajtiné
és Komoráné asszonyok fogják főzni. A zenét Rupí Jóska
bandája szolgáltatja. Szóval gyönyörű dolog lesz.

Ahogy a Hanzi róka elhallgatott, legott kivonultak a ren-
dezők s vékony nemzetiszín pántlikákkal kezdték díszíteni
a szőlőtökéket, mintha bizony lehetne őket szebbekké tenni,
mint amilyenek, színes papírból csinált láncgirlandok és lám-
pák csüggtek alá a diófákról. A borház előtti gyepet kisintel-
ték sima táncterületnek. Csak mármost valahogy bolondjáb-
ban eső ne szakadjon erre a sok csecsebecsére. Bent a városban
is megindult a lázas nyüzsgés-mozgás. A leányok ingvállakat,
szoknyákat varrtak, a majsztárnék tepertős pogácsákat, fok-
hagymás borjúcombokat és kövér ludakat sütöttek nagy tep-
síkben, lévén valamennyi igen jó borkorcsolya. Ekként indul
meg egy egész nehezen mozduló város egyetlen róka után,
ha az jól és helyesen tölti be a maga hivatását.

De még messzebbre is elértek a Hanzi elhallgatásának
következményei. A »Griff«-be az esteli vonattal egy csinos
fiatal vadász érkezett, szürke zöldhajtókás zekében, zöld mel-
lénnyben, szürke kamásnis lábszárakkal, a fején fajdkakas-
tollas kalap volt, a vállán puska és sárga bőrtarisznya. Lehe-
tett nagy úr, de lehetett egyszerű urasági vadász, aki talán
a kastélyba akar elszereződni. Az ördög ismeri ki magát ebben
a szélhámos világban.

A fiatalember szobát kért, megvacsorált, vacsora közben
beszélgetést kezdett a korcsmárossal.

— Messze van innen a Somlyó?

— Közel van.
— Mikor kezdődnek a szüretek?
— Néhol már holnap, de általában csak holnapután.
— Kaphatok reggel kocsit, mely odavisz?
— Kocsit mindig lehet kapni.
— Van ott valami vendéglő?
— Nincs. De nem is szükséges, hogy legyen. Mindenütt főznek ott holnap, hát bizonyosan ott is, ahova uraságod megyen.
— Nem gondolnám — mondá a vadász mosolyogva —, mert én ott senkit sem ismerek és senkinek se vagyok vendége. Csupán bizonyos szőlő iránt érdeklődöm.

A vendéglős barátságosan pislantott rá, aztán végigsimítá tenyerével fején a gyér haját, megcsörgette zsebében az aprópénzét és így szólt:

— Az ilyen csinos fiatalember, uram, mint ön, nem vesz ott éhen holnap, ez az én véleményem, de még szomjan se, ez szinte az én véleményem, és ha önnek az volna a véleménye holnap, hogy fölkeresne engem az iparosok szüretén, a Findura-féle szőlőben, hát azt mondanám, hogy Isten hozta és a többi.

— Köszönöm szépen, kedves vendéglős úr, bizony nem lehetetlen, hogy odahajt a szükség. Ön eszerint künn a hegyen lesz?

A korcsmáros nyeglén vonogatta vállát.

— Mi tagadás benne, ott leszek, kiviszem a leányaimat, az iparos ifjak vidám, nagy ünnepélyt rendeznek. Kivették bérbe a Findura szőlőjét. Tetszik talán ismerni Findurát?

— Nem ismerem.

— Hát kivették és szüretet tartanak. Olyan az (és most a vadász felé kacsintott), mint mikor a bolhák köhögni próbálnak. Mi a mennykőbe köhög a bolha, mikor nincs tüdeje? De hát azért ők mégis szüretet tartanak és az én leányaimat is meghívták. Tetszett már látni a leányaimat?

— Bizony még nem láttam.

Szétrézett és egy testes nőszemélyre mutatott, aki neki-vörösödve a konyhai tűztől, egy messze illatozó fokhagymás rostélyossal futott végig az éttermen egy sarokasztalhoz, ahol a szokásos törzsvendégek ültek, a szerkesztő, a polgármester, egy-két fiskális és a postafőnök.

— Ez a kisebbik, a Tinka — folytatá —, a másik, aki most nyilván a konyhában van, még ennél is csinosabb.

Ami bizony nem is mutatkozott fölöslegesnek, mert Tinka szeplős volt, mint egy pulykatojás és idomtalan nagy-csontú, mint egy tehén.

— Nem tehetem meg, hogy el ne menjünk, mert az egyik fiam székálló legény és benne van a rendezőségben. Ámbátor egy vendéglős mégiscsak több, mint egy iparos s ha az ember maga nem becsüli meg a saját rangját, hogyan becsüljék meg mások? De én túlteszem magamat, mert úgy gondolom, hogy a vendéglős olyan, mint a sántával való ferbliben a tizes . . . tetszik ismerni a sántával való ferblit?

— Mindenestre.

— Természetesen — darált tovább a csacska vendéglős —, hiszen látom, magyar anya szülte. Nos, a sántával való ferbliben a tizes a felsők közt felső, az alsók közt alsó, vagyis a vendéglős az iparosok közt iparos, az urak közt úr . . . ez az én véleményem.

— Ismeri ön a hegyet? — kérdezte a vadász.

— Mint a tulajdon tenyeremet. Szolgálhatok talán valamivel?

— Ismeri Tóth Mihályt?

— Tóth Mihályt nem ismerem, de a szőlőjét tudom, hol van. A régi Kohlbrunn-féle szőlő. Sokat szaladgáltam benne.

— Nem tudja, itt van-e már Tóth úr?

— Itt kell neki lenni, ez az én véleményem, mert ma nálam járt a vincellérje és egy csomó öreg hordót vett, ki is fizette. Holnap reggel elszállítom. Ön talán ismerőse Tóth úrnak? Azt mondják, nagyon gazdag és derék ember.

— Nem vagyok ismerőse, hanem arról a vidékről való vagyok, azért érdekel.

— Nemde, uraságl vadász?

— Igen, urasági vadász vagyok.

— Mindjárt az volt a véleményem. És miféle uraság?

— A báró Kopereczkyé.

— Sohase hallottam ezt a nevet — dörmögte a korcsmáros. — Hm, már a mágnások is sokan vannak. Az ördög gondolná, hogy annyi sokan vannak, elszaporodtak, mint az egerek, hanem azért többnyire jól élnek, ez az én véleményem.

— Brozik! — kiáltá most egy harsány hang a törzsasztal mellől, mire a testes vendéglős, felismervén a polgármester úr hangját, megfordult a saját tengelye körül, mint egy pörgettyű, s elhagyván fiatal vendégét, rohant a nevét kiáltó hang felé.

A fiatalember pedig fizetett ezek után és felment a szobájába. Reggel korán felkelt és szemügyre vette az udvart. Egy katonatiszttel találkozott a garádicson, aki rábámult és felkiáltott:

— Kriszti Gott, Noszty, te vagy az, vagy a lelked?

A vadász összeresztette a száját.

— Pszt — figyelmeztette halkán. — Ne kiabálj, kamerád. Inkognitóban vagyok, Fitos Jánosnak vagyok a vendégkönyvbe beírva.

A tiszt nevetve csapott a vállára:

— Ej, lurkó, lurkó! Még mindig a régi rossz csont. No, hát nem találkoztunk. Szervusz, kamerád.

S ezzel fölment a lépcsőn, Noszty pedig lejött s érdeklődni kezdett az elszállítandó hordók iránt.

Az volt a terve, hogy miután a hordókat a Tóthék szőlőjébe viszik, felkuporodik jó maga is a szekérre s így jut el odáig, anélkül, hogy útközben fütől-fától kérdezősködni kelljen a szőlő után s esetleg áruló nyomokat hagy hátra.

Az udvaron csakugyan ott állt már egy társzekér, hordókkal megrakva. Bizonyosan ez az! A rúd végibe járom volt illesztve, ennél fogva ökrök lesznek befogva. Hm, annál jobb. Hisz akkor fel se kell ülnie a szekérre, elég lesz, ha a nyomában ballag, puskával a vállán, s ahova majd befordul a szekér, az lesz a Tóth Mihály szőlője. Semmi se lehet megfelelőbb ennél!

Mindenekelőtt megreggelizett bent az étteremben (a korcsmáros, mondták a pincérek, már hajnalban kiment a leányaival), némi hideg sültet szerzett a tarisznyába. Az élelmezési ügy minden hadiműveletnek egyik legfontosabb része.

Vidáman fütyürészve indult meg aztán a szekér után, mely előtt négy sovány ökör szedegette kedvetlenül a lábait. Míg a sima út tartott a völgyben, a rétek és a suhogó kukoricások között, addig szinte úgy látszott, mintha magától menne a szekér s az ökröcskék csak azért lépegetnének, ne-

hogy hátbalölkje őket a jármű, hanem a hegyen aztán kisült, ki viszi a terhet, az ökrök testén kidudorodó megfeszült inakból.

A Somlyó csaknem egy tökéletes, szabályos kúp, mintha egy óriás a kalapjából borította volna ki a földjét, a mintegy ezer holdnyi kúpot, mely voltaképpen három kútból áll. (Alakja a pápai tiarára emlékeztet.)

Tűzhányó volt valamikor; a legfelsőbb kúp tetején tisztán kivehető a kráter üstalakú öble és szerteszét hever a sok lávakő még most is, később aztán, úgy látszik, meggondolta magát, vagyis észretért a Somlyó, hogy mennyivel okosabb lesz másképpen adni ki a tüzet, mint forró kőzetekben, formadat esse rei és most már a legalsó kúpon díszlő venyigék gyümölcsén át jön ki a tüze. A pokolnak is vannak szerencsés ötletei.

Ment, mendegélt a vadász a kacsaringós úton mindig följebb-följebb, mindenütt a szekér nyomában, nézegetve a második, középső hegykúpon a szép bazaltsziklát, vagy a dús természettel rakott szőlőkön legeltetve szeméit. Egyik-másikról, különösen, ahol csinos volt a borház vagy villa, azt kívánva, hogy bárcsak az lenne a Tóthké (már szinte úgy vette, hogy akkor az ő tulajdona lesz), midőn az egyik bazaltszikláról egy sólyompár röpi fel ideg-izgató szárny-suhogással.

Hirtelen felemelte puskáját, rálőtt, de a két madár sér tetlenül szállt tova.

— Jó szerencse, vadász úr, hogy nem talált — szólalt meg a béres, ki érdeklődve állt meg a lövés hallatára —, nagy baj lett volna, ha meglövi a szent madarat.

— Miért? — tudakolta a vadász.

— Mert ezek eszik meg a seregélyeket és a mindenféle szőlőpusztító madarakat és talán agyon is vernék az olyan embert itt a népek, aki egy sólymot elpusztítana.

— És sok van?

— Lehet vagy húsz pár a sziklák között. Az egész Dunán túl nincs egyebütt. Ezek is úgy maradtak itt, azt mesélgette az édesapám, aki csász volt a somlyói hegyen, hogy a régi nagy urak, akik itten a várban laktak, ezeknek a madaraknak az úkapáival vadásztak volna, vagyis hogy a kisasszonyaik,

de az még talán akkor volt, mikor még a puskát nem találta ki a német. Elég az hozzá, hogy a nagy urak elpusztultak, de valahogy itt maradt egy pár sólyommadaruk s azóta élnek a sziklák között maradékaikban és a tulajdon szakállukra vadásznak. Ni, most is a vár felé tartanak.

Csakugyan nyugatra röptek, ahol az Enyingi Török Bálint egykori vára meredezik . . . Ott kóvályognak, keringőznek, mintha várnák, hol nyílik meg az ablak s kinyújtja fehér kezét a várúrnő, hogy oda szálljanak.

A vadász kissé hátramaradt s a szekér nemsokára befordult a kecskerágóval szegezett hepehupás útról egy gondozott szőlőbe, a sárgára meszelt présház elé, hol néhány ölnyi terület gyepnek volt meghagyva. Itt kezdtek lehányini a hordókat. Valami kabátos alak megjelent és beszélgetett egy kis ideig a lerakodó emberekkel. Távolabb a magaslaton állt a villa, csinos, földszintes épület verandával, vörösre festett zsindelyfedéllel, két kéménnyel; az egyik javában füstölt.

Noszty alkalmas leshely után nézett. Olyan pontot keresett, ahonnan szemügyben tarthatja a házat és tájékát. Hiszen egyéb se kell, csak hogy Tóth Marit meglássa, habár csak egy percre, míg valami jellemzőt, szembetűnőt jegyezhet meg róla, amelyből aztán ő magára ismerjen a Homlódyné receptje szerint.

A Tóthék szőlőjét egy keskeny út választotta el a Hipélyi-féle szőlőtől, a dülőút somlyóvásárhelyi kanyarulatánál öreg kápolna állt egy dombon, birsalmafáktól környezve. A kápolnában Orbán szobra. Könnyű lebernyegben, meztelen mellel van ábrázolva, egyik kezével homlokát törülgetve (nyilvánvaló célzás, hogy meleg tavaszi napot kívánnak tőle, őt izzadó homlokkal képzelvén). Amit ő maga is érez, mert merev és gögös a magatartása, mintha mondaná: »Én vagyok az a szent, akitől a kálvinisták is félnek«.

Ezt a helyet választotta Noszty, ez volt a legalkalmasabb pont, itt gyanútlanul heveredhetik le a gyepre, legfeljebb fáradt vadásznak gondolják, vagy valami hitbuzgó ifjoncnak, akit a fagyos szent vonz ide, senkinek se lesz feltűnő. Pajkos lepkek iregnek-forognak, kergetőznek a napfényben, mézes szőlőtől részeg darazsak döngnek s sárgarigók füttyülnek a

fákon, de senki se gyaníthat rosszat, csak a bírsalmák lombjai susogják »Jázon van itt, az aranygyapjút ellopni«.

Feri egész kényelmesen látta innét a vörös ház életét. Csakhamar meggyőződött, hogy Tóthék már itt vannak. Egy-egy női alak jelent meg a verandán, majd ismét eltűnt. Később aztán ebédhez terítettek a nagy kórisfa alatt. Három hölgy ült az asztalnál és egy férfi, de természetesen nem lehetett tisztán kivenni egyiket sem. Ennek tehát nem volt semmi gyakorlati haszna. Közélről kell látnia Máriát, anélkül, hogy magát feltűnővé tegye. Hogy miképp fog ez megtörténni, el sem bírta gondolni egyelőre, de hát iszen arra való a gondviselés. Az ügy most már a szőnyegen van. Valami csak lesz. Valaki csak közbeavatkozik. Vagy az Isten vagy az ördög.

Az Isten jó a jókhoz, segíti a híveit, akik valamit akarnak, segíti, de többnyire csak egy kicsinyt : a fele fáradtságot nekik engedve át, segíti állandóan az ördög jó cimborá, ő is segíti az emberét, igaz, hogy csak egy darabig, de ameddig segíti, nagyon segíti.

Úgy látszik, ez az ügydarab neki lett beosztva.

Mert alighogy megérkezett Feri és falatozni kezdett a tarisznyája tartalmából, hasmánt feküdvé a gyepen, egy óriás pipacsvirágot látott úszni a Tóth-féle szőlő barackfái között . . . ami természetesen nem lehetett pipacsvirág, hanem piros napernyő. Felkönyökölt s kitűnt, hogy két fiatal nő lépeget a barázdán az út felé. Szíve nagyot dobbant. Felismerte Tóth Marit. Felugrott s a kápolna mögé húzódott, félfejjel kihajolva nézte őket.

Igen, Tóth Mari volt. De micsoda finom, törékeny természet, milyen ritmikus mozdulatok. Igaza van Homlódynak, ennek a lépése valóságos muzsika. S aztán az a szépen ívezett homloka ! Hát még a fitos orra s azok a mindenféle görbületek a kis pikáns arcocskáján ! Feri el bájolta, szinte felszisszent a szépsége láttán. Tényleg egyik érdekes példánya volt Tóth Mari azoknak a teljesen szabálytalan szépségeknek, kik nem mindenkinek tetszettek, de ha egyszer tetszenek, nem lehet belőlük könnyen kijózanodni, mert a szabályos szépségek többé-kevésbé másolatok egymásról s könnyű az egyik helyett másikat találni, egy kis különbségen túlteszi magát a szem, de a szabálytalan szépségek unikumok,

jaj annak örökre, akibe mélyen belevésődik egy ilyen arc...

Tóth Mari barnafalú foulard-selyemruhát viselt, finom vonalú fehér patkókkal mintázva s széles szalmakalapot, margaréta-virágokkal, mely hátratasztva, úgyszólván a hátára lapult, látni hagyva gyönyörű tömött haját, mely koszorúba volt fonva a feje körül. Ezt jól az eszébe véste Feri.

Ez az, amire szüksége van. Könnyű selyemruha, fehér patkókkal, szalmakalap margaréta-virágokkal. No, meg a dogg, aki előtte ment, kiöltött nyelvvel, nagy lihegve. A dogg is megemlítendő a hirdetésben. Ejnye, de jó volna, ha a néven szólítaná — akkor a dogg neve is bent lehetne a lapokban, minden félreértés elkerülésére.

Csak kívánnia kellett. Hiszen azért volt közel az ördög.

— Bligi! — szólt most Tóth Mari kedves, csengő hangon s megütötte napernyőjével a kutyát. — Eredj vissza, Bligi. Ahova mi most megyünk, ott nincsen rád szükségünk. Hallod-e Bligi?

Tehát Bliginek hívják a kutyát. Feri kivette a ceruzáját s felírta a nevét. De a Bligi csak nem akart tágitani az úrnője mellől, dacára, hogy a másik nő is mindenféle mozdulatokkal biztatta a visszamenetelre.

A másik nő, talán jó lesz azt is érinteni a leírásban (ha ugyan Máli néni szükségesnek találja), szinte fiatal leány volt, épp oly vézna, filigrán, mint Tóth Mari, de jóval kisebb termetű s egyébként is ég-föld különbség a két teremtés közt. Széles pogácsa-arca volt, mint a bagolyé, hegyes orral, öltözetét egy cseresznyeszín szoknya képezte csipkés köténnyel s ugyancsak csipkés ingváll rózsaszín szalagokkal díszítve, kalapot nem viselt, hanem egy sárga rózsza volt beszúrva szurokfekete hajfonata közé.

Nyilvánvaló, hogy ez a Mari kisasszony szobalánya.

Egyre közeledtek a kápolna felé. Talán éppen oda tartanak? Feri szepegett. No iszen, csak az kellene, hogy észrevegyék leselkedését. Legott összeomlana minden. Pedig most már benne volt a vadászheületben. A vadászban, aki eleinte csak azért indul a vad nyomain, mert pecsenyére van szüksége, mert éhes, de amikor meglátja a vadat, egyszerre lázba esik s megmámorosodik a szenvedélytől.

A leányok meg-megálltak útközben, mintha tanácskoznának. A mozdulatukról azt lehetett kivenni, hogy a szobaleány erősen ellenkezik valamiben, mert a kisasszony a lábával látszott toppantani s egész alakja parancsolást fejezett ki, mire a szobaleány balra fordult és egy keresztbe futó barázdán leszaladt a szőlő aljára, a vincellér gunyhójába, melynek ajtaján eltűnt.

A kisasszony ezalatt a középső barázdán várakozott, hátracsúszott kalapját lecsatolta és kezében lóbázta, mialatt a napsugarak hatalmukba vették élénk kis arcát és glóriával öntötték körül.

A szobaleány kijött a kunyhóból s titokzatosan intett a kezével, mintha mondaná: »Jöhet«.

Tóth Mari óvatosan nézett körül előbb s azzal ő is félretért az útból és a kunyhó felé libegett. Nemsokára eltűntek mind a ketten, magokra zárva az ajtót.

Mindez különös és rejtélyes volt. Miért mentek oda? Mit csinálnak ott? Hátha várnak valakit? A dolog veszélyesen hasonlít valami légyotthoz. Hátha itt Pápán, vagy a szőlőkben lappang valami titkos udvarló, s azért potyog az a sok kosár Rekettyésen?

Még nem is volt szerelmes s máris féltékeny. »Hát nem vagyok én bolond?« — morogta, fölfedezvén magában e nevetséges érzelmet. De nem tehetett ellene, noha egyelőre minden dolgát elvégezte és már mehetett volna, mégis ott maradt a kápolna mögött, valamiféle lelki kényszer nyomása alatt, bevárni a történendőket. Egy cigarettát sodort, miközben a pók nézésébe merült, mely a maga hálóját a Szent Orbán lámpása mellé fonta, hogy mikor meggyújtják, az oda-verődő muszlincákat és bogarakat kénye-kedve szerint elfogdoshassa. A XIX. század pókja sokkal értelmesebb állat, mint aminő például egy őskori pók lehetett. A modern technika vívmányai nem hagyják hidegen. Ha az emberek kifundálnak valamit a magok érdekében, azt ő is igyekszik kiaknázni s íme kombinál és olyan helyre építi rablóvárát, amelyhez közel van az élesztár.

Valami lusta nagy bogarat úgy sikerült befonna, hogy az most kínosan vergődik a hálóban. Ezt nézi érdeklődve Noszty. A pók fel s alá szaladgál a selyemnél is finomabb síneken, nagy sürgés-forgásban van, mint a halász, aki cápát

fogott. A Góliát-rovar egy-egy kétségbeesett mozdulatot tesz osápjával a kibonyolódásra s ilyenkor szakadnak a fonalak, de a leselkedő pók egy iramodással hirtelen ott terem s csodálatos takásművészetével szinte észrevétlenül, egy szempillantás alatt igazít valamit s újra be van bagyulálva a hálózatba.

Feri ráfújja a cigarettafüstöt a kis semmiházi pókra s azzal mulatja magát, hogy az most már a gömörgő füstöt is a saját hálójának nézi s minduntalan bele akar szaladni a semmibe. Egy öreg kecskebak, aki a kápolna körüli gyepen legelész, bámész szemeket látszik vetni a pókkal incselkedő vadászra s elégedetlenül rázza fejét, azért-e, mert egy vad méh mászott a filébe s ott döng, vagy mert az a gondolat motoszkál a fejében (hiszen a kecskében van filozófiai hajlam), hogy a kis semmiházi, a pók, meg a nagy semmiházi, a vadász, voltaképpen egy mesterségben dolgoznak most.

S mint ahogy a póknak egyik szeme mindig rajta van a zsákmányán, Feri úrfié sem téveszti a kunyhó ajtaját. Jól látja, hogy íme kilép a szobaleány és az úrnője járását, mozdulatait mimelve (ejnye akasztófára való fruska), könnyedén, mint egy zerge, átugorja a garádot és megindul az úton lefelé, szilfid, ringó lépésekkel.

Majd kilép a kunyhóból Mari kisasszony is, egy darabig azzal vesződik, hogy a doggot betuszkolja, rázárja az ajtót, megindul a szobaleánya után s alkalmasint látván, hogy az őt utánozza, hasonlóképpen ő is annak félszeg mozdulatait, esetlen fejtartását veszi fel oly híven, hogy egy vérbeli színésznő se jobban. Feri urat kacagásra ingerli ez a kis tréfa. Mennyi ügyesség, mennyi pajkos humor van ebben a leányban! Sóvárgó tekintete szinte elnyelte. Milyen nagyon illik neki a tettettett ügyetlenség! Szeretett volna utána kiáltani; »Bravó, Mari kisasszony!«

De vajon hova mennek? — töprengett magában s messziről követte őket, nagy megnyugvással, hogy a vincellér-kunyhó mégsem volt találkahely.

Így mendégáltak dévánkodva a szobaleány a kisasszony, a kisasszony pedig a szobaleány testtartása szerint mórlikálva magát, ami felette mulatságos látvány volt Nosztynak. A Klempa szőlőjénél egy pocsolya képződött a tegnapi eső-

zéstől, ennek a vizénél megálltak és amint a tükörben szokás, sokáig nézegették magukat, telhetetlen kacérsággal. A szobaleány körül is táncolta a pocsolyát, mint egy gonosz villi, mindenféle illegetéssel és hátraszegzett fejjel, hogy lásson magából valamit a víz fenekén.

Aztán megint felkerekedtek, megint mentek egy darabon s ő is utánok, míg végre a Martay-féle pléhfedeles borháznál egy gyalogútra csaptak át, mely kecskerágóbokrok között, rézsút vezetett valamerre.

Ez volt a válópont. Feri úr ideérve, búcsút vett lelkében »jövendőbelijétől«, ki már jó messze haladt társnőjével. Még egy végső pillantást vetett utánuk, mielőtt nekiiramodnék a városnak. Alakjukat félig eltakarták a bokrok, csak a vállaik látszottak és a fejek, a margarétás kalap, meg a sárga rózsza a szobaleány hajában. Hanem nini . . .

Feri úr különös felfedezést tett. — Annyira élénk volt a megdöbbenése, hogy hangosan kiáltott fel :

— Hopp ! Álljunk meg csak !

A szobaleány most majdnem egy fejjel volt nagyobb, mint a kisasszony, holott pedig azelőtt a kisasszony volt nagyobb, mint a szobaleány. Hopp, álljunk meg csak, hogy lehet ez?

Egész biztosan emlékezett rá, hogy így volt, mikor a házból kijönni látta őket, pedig mikor ezt a megfigyelést tette, akkor egész közel voltak hozzá. Úgy van, úgy, egymás mellett állottak a saját szőlőjükben, a középbarázdán, tanácskozva, s Mari nagyobb volt, holott a kalapja a hátára csúszott, most a fején pipeskedik s mégis kisebb a szobaleánynál. Megfoghatatlan dolog !

Ejh, bolondság ! Hiszen egyszerű oka lehet. Mari esetleg valami mélyedésben megy, a szobaleány meg magaslaton.

Csak hogy Ferinek úgy tetszett, hogy míg a sima dűlőn mentek is, magasabb volt a szobaleány. Persze, most már nem lehetett megállapítani, de majdnem esküt merne rá tenni. Bosszankodott, hogy elébb nem vette észre, de ez nem csoda, mert akkor egész alakjuk s egymást mimelő taglejtéseik vették igénybe figyelmét, míg most a gyalogúton, ahol a bokrok miatt jóformán csak a fejeik láthatók, fel kellett tűnnie a különbségnek.

De vajon valóban utánozták-e egymást? — Noszty fejében váltig erősbedő gyanú támadt. Hol volt az eszem eddig? Mért hittem inkább azt, hogy két nagy utánzó tehetség került az utamba, mint az egyszerűbbet, a mindennapit és közelfekvőt, hogy azért osontak be a vincellér kunyhójába, mert toalettet cseréltek?

Hovatovább mind érdekesebb perspektíva nyílt meg előtte. Hát így vagyunk? A napnál világosabb, ruhát cseréltek a kunyhóban. S mi következik ebből? Az, hogy a kisasszony kalandra megy, mégpedig a szobaleány képiben. Szent Isten, milyenek ezek a mai leányok!

De hát mit ér az ilyen sopánkodás? Az embernek végre is meg kell házasodnia, kivált ha az ostáblán csak ez az egy mozdulata van. Ha a mai leányok romlottak, hát romlottak, az ember nem választhatja se a múlt, se a jövő generációbelieket, még kevésbé veheti el élettársul a kegyes életű püspököket, csak mégis a mai leányok közül kell kihúzni egyet. Lehetőleg olyat, akinek a talpához minél több föld van hozzáragadva.

Csak egy másodpercig kedvetleníté el a fölfedezés. Jobban átgondolva a helyzetet, még örült neki. Iszen hát miről van szó? Egy titoknak jött nyomára, aminek esetleg hasznát veheti. Határozottan voltak vigasztaló oldalai a helyzetnek. A kisasszony a szobaleány álarca alatt folytat szerelmeteskedést bizonyosan valamialantas emberrel, tehát nem veszedelmes vetélytárssal. Nos, ez a kis árnyék föl sem ér majd a leendő dámához, mint ahogy a királynak se számítanak azok a csínyjei, melyeket holmi Mátyás diákok és kóbor lovagok neve alatt inkognitó elkövet. Hanem már most az a fő, ha már ilyen világító szálát csúsztatott kezébe a sors vagy az ördög, hogy egész végére járjon.

Ezzel letért ő is a gyalogútra. »Lássunk világosabban« — mormogta s megbízgatván egy kicsit lábait, csakhamar utolérte a leányokat, vagyis csak a nyomukban maradt egy puskalövésnyire.

És csakugyan némi világosság nyílt, amint a kanyargó gyalogút végre kilátást nyitott a szőlőhegy túlsó oldalára. Lent a hegy tövénél nagy népsokaság hullámmzott egy szőlőben, a fákon nemzetiszín zászlók lengtek, a cikcakkos mezei

utakon a város felől egyre sereglettek a tarkábbnál-tarkább alakok. Mint valami máktábla, úgy virítottak a különféle színű női parazolok. Egy-egy hús szeláram, mely a fák leveleit megmozgatta néha, valami olyasféle elmosódó hangot hozott, mely erősebb korában cigányhegedűből születhetett.

Egy taplósipkás, mándlis polgár kicsi borháza előtt két nyársra tűzött foglyot sütött, élénken lobogó tűznél, melyet egy inasgyerek élesztgetett rőzsével, száraz venyigével. Amint később kitudódott, Répási János volt, a híres virágos szavú pápai »mérnök« — vagyis szabó, aki azért nevezte magát mérnöknek, mert jómódú lévén, se nem szabott, se nem varrt, az a legények dolga, ő csak mértéket vett a megrendelő alanyokról. Máskülönbben sem törődött valami nagyon sokat, hogy valamely fogalom megjelölésére a helyes szót használja, sőt éppen arról volt nevezetes, hogy szabadon mert gázolni a magyar nyelv virágos kertjében, mint egy beszabadult bivaly.

Feri úr köszönt neki s tiszteletteljesen szólítá meg:

— Ugyan kérem szeretettel bácsi, miféle sokadalom az ott?

A taplósipkás ember körülnézett s noha csak egy helyen mutatkozott sokadalom a láthatáron, mégis megkérdé alaposan:

— Melyiket érti elméje rejtett kuckóiban?

— Ott ni! Ahova az a két leány tart.

Répási uram megpiszkálta előbb a tüzet.

— Hja, ott ma a vidámság szellentűit prüszögtetik.

— Bált tartanak — kottyant közbe az inasgyerek.

Mire hirtelen nagy csattanás következett, amit Répási uram tenyere idézett elő a szabóinas pufók képén.

— Hogy mersz beleszólni, te láb, mikor a fej beszél? De nem is láb, te kisujj! (Majd ismét nyájasan fordult Noszty felé.) Irtani kell az ifjúság fattyúhajtásainak ösztönzetét, uram, mert a fejünkre nőnének a kedélyzetei. Ámbátor igazat mondott ő, mivelhogy valóban a tánc tajtékzó serlegeibe merülnek az iparoskeblű ifjúság mindkét nembeli ágazatai.

— Igen, hallottam erről valamit, hogy szólót béreltek volna ki a fiatal iparosok és szüretet tartanak. Szabad vajon oda elmenni idegennek is?

Répási uram meggondolkozott egy darabig, majd a következő rejtélyes választ adta:

— Ha hogy kézizzadtságbeli piszok terebesedik a körme alatt.

Látván, hogy nem érti meg a vadász, kedélyesen hozzátette :

— Én se cselekedvén egyébképpen, mivelhogy vágyaim zománcái engem is odahajtanak, feleségem és leányom ottlétének ténybeli árnyalatai miatt, elmeneteli akaratom csupán e két fogolynak lévén foglya ; ők ugyanis nékiek elviendők. Ha a vadász úr türelmének szivárványai medrükből ki nem csapnak, míg e megdicsőült szárnyasok elvesztik jellembeli nyersségüket, én magam, Répási János, vezérem a vigasság ama völgyébe, mert ámbátor magam is szőlőtulajdonos vagyok, itt la, jussom vagyon vendéget vinni és én szeretem a fiatalságot . . . mert utóvégre a fiatalság sokat ér, már azért is, mert a fiatalságon sokkal jobban áll a ruha.

Feri köszönettel fogadta el a meghívást s késznek ajánkozott, hogy megvárja a foglyok elkészülését ; leült ő is a tűzhöz. A ruhamérnök végigmérte tekintetével és így szólt, inkább önmagához :

— Hm. A fehérnépek nem apprehendálnak meg.

Mialatt a foglyok vidáman sercegték és szemmeláthatólag zsugorodtak, addig a ruhamérnök szája egyre járt s fejtegetései folyamán az az előbbi homályos mondása a köröm alatti piszokról, nyert valamennyit értelmezés tekintetében. Elmondta ugyanis, hogy a szőlőtelepnek mai szürete tanulságos példa a boldogulásra, mely az egyesülésben keresendő. Hogy azt mondja, minden ember körme alatt van egy kis feketeség, külön-külön piszoknak neveztetik, de ha az egész emberiség összerakná, ami a körme alatt van, például a Karszt-hegységre — hát egy pár hold fekete termőföld lenne belőle.

Megpirulván a szalonnával kellőképpen megcsöpögtetett foglyok, miután egy régi újságpapírba csavartattak, Répási uram felhúzta ünneplő dókáját, mely a borház ajtajának kilincsen lógott s taplósipkáját felcserélte fekete új kalapjával.

— A készenléti indulás párázataiba jutottunk — mondá —, de talán ne menjünk gyalog.

Odaszólt az inasnak :

— Vezesd ki a pónit, ördögfattyá !

Mire az inas bement a pincébe, mely a borházból nyílt be a föld alá és kisvártatva egy liliputi, körülbelül fertályakós hordócskát hajtott maga előtt. Ez volt a »póni«.

— Immár hőmpölygesd lépteink előtt az úr nevében, ámen — rendelé a bolondos szabó. Szótfogadott az inas s kellő ügyességgel gurigázta előttük a kis hordót a lejtős gyalogúton, hadd legyen fullajtár, hirdetve az egybegyűlt sokadalomnak, hogy kiváló személyiség érkezik, hozván magával ivó vendéget, de italt is.

TIZENHARMADIK FEJEZET

MELYBEN LEIRATIK, MILYEN FINOMAN MULAT A KISVÁROSI POLGÁRSÁG, HA ÚGY ESIK A SORA

Feri előtt most már tisztán mutatkozott a tényállás. Mindent kitalált. Nagy segítségére volt a kép, melyet Máli néni festett meg Tóth Mari jelleméről. Mégse bolondság a pszichológia. Biztos kulcs némely zárhoz.

Íme, hogy világosodik meg a láthatár! Az mondatott, a leányt a kishitőség emészti, hogy a vagyonaért kapkodnak utána, senkinek se hisz, a tükrének se. Hiába mondja anyja: »hiszen gyönyörű vagy, kis virágszálam«. Ejh, ugyan melyik anya nem tartja szépnek a rút magzatját? Hiába állítja ugyanezt a környezete: ámitás, vigasztalás, gyöngédség, hízelgés. A tükör is ezt mondja. A tükör nem hazug. De hazug a szem, mely a tükörbe tekint. Hiszen talán a varangyos béka is szépnek látná magát?

E gondolatok közt vergődik lelke, itt a szüreti magányban is, ahol érdekes esemény készülődik. Ez a szüreti mulatság a Findura szótlójében. Bizonyosan hallott róla beszélni, nevezetesen itt a hegyen. Ott lesznek a környék összes szobaleányai és a mesteremberleányok, szóval közönséges társaság. Az ördög súg neki egy gondolatot. Az ördög jó cimborája a tépelődőknek. Az ördög hozzáoson és körülbelül ilyeneket mondhat: Tudod mit, te Mari, ez volna ám jó alkalom, hogy a marcangoló kételyeidet eloszlasd, könnyen eldőlhette most a dolog. Mutatok én neked egy föllebbezési fórumot, amelyik ítélni fog a te szemed, az anyád szeme, a környezeted bókjai, a tükröd incselkedései és a te skrupulusaid fölött. Könnyű és kézzelfekvő dolog, valóságos Kolumbusz tojása, amellettt úri tréfa és egy csöppet sem veszedelmes, mert téged ott senki sem ismer. Vedd fel a szobaleányod gúnyáját és eredj arra a mesterbálra, állj be a táncosnők sorába, ott éppen

csak annyid van, amennyit a természet adott, ott csak azt ítélnék meg, azért aztán meglátod, mit érsz, petrezselymet árulsz-e vagy lépesmézet? Mérsd meg végre, mit nyomnál a mázsán pénz nélkül . . .

Biz ez így volt egészen s Tóth Mari e percben valóban ott állt meghúzódva a táncosnők nagy csapatjában, remegve, lázban, hányattatva a visszatetszés szorongó érzései és a helyzet újdonságának ingere között, míg a szobaleánya, Klára hátramaradva úgy tett, mintha arra sétálván, pillanatnyira megállt volna az istenadta nép ártatlan mulatozásait nézni. Az igazat megvallva, jobb szeretett volna most a saját ruhájában lenni a kisasszony helyén, de hát a drágalátos angyal kedvéért meghozta az áldozatot. Csak már vinnék is a táncba szegénykét! De még eddig nem akadt senki. Istenem, de nagy marhák az emberek.

Kevély testtartással riszálta magát, csipkés napernyőjét kacéran feszíté a nap felé. Némi kárpótlás a táncért. Mert hiába, szép dolog, ha az ember előkelőnek érzi magát. Hátha még a lornyettet is elhozták volna! Szinte úgy rémlett neki már így is, mintha más vér pezsegne ereiben. Élvezte a mesterasszonyok reá tapadó irigy tekintetét. Szerencse, hogy ő nem látott be a koponyájokba, mert bizony oda az a megfigyelés nyomódott be, hogy íme egy szakácsné, akinek az úrnője nyilván nincsen otthon, minélfogva beleszabadult a garde-robe-jába.

— Uccu ni, uccu ni! Ki jön itt, ki jön itt? Répási bácsi jön itt. Vivát, vivát!

Vidám kurjongatások fogadják mindenfelől. A kis hordót gurítja elől Pali inas, utána lépked egy szenátor komolyságával ő maga, az oldalánál pedig egy puskás ember.

Némelyek a hordót veszik pártfogásba, hogy csapra üssék, mások az öreghez sietnek. Köztük Katka is, a Répási szikraszemű szép leánya, akinek átadja a sült foglyokat. Sokan a délceg fiatal vadászt méregetik kíváncsian, míg egyszer csak annak is akad ismerőse.

— Hopp, hopp! Itt vagyok! — kiált feléje Brozik, a vendéglős; hozzá rohan és viszi egyenesen a leányaihoz. — Karolinka, Tinka, hol vagytok? Táncost hoztam, az ebugatta. No, az derék, hogy mégis eljött.

Répásiné asszonyom (a legnagyobb nyelvű asszony Pápán) megorrolja Brozik uramnak ezt az eljárását s odaszól az urának :

— Miféle szerzetet csípett fel kigyelmed megint?

Mire felelte Répási János kenetteljesen :

— Asszony, azt én teneked meg nem mondhatom.

— És ugyan miért? — pattant fel a kardos asszonyság haragosan.

— Mert nem tudom.

— Hát mért nem kérdezte meg tőle, mikor idehozta?

— Mert tudd meg, oktalan teremtés, hogy Répási János nem lévén a szószaporítás embere, nem elegyedik a haszon-talan részletek szemelgető morzsolgatásaiba.

Ezzel aztán leült Répási egy hosszú asztalhoz, mely tele volt rakva félig üres palackokkal, poharakkal, kancsókkal, valamint üres tálakkal, melyeken állati csontok fehérlettek, szóval a déli lakoma romjait mutatta az asztal, melynél mindössze néhány öreg mester kvaterkázott, Répásiné asszonyom ellenben nem pihent meg ezzel, sőt csak most ereszté meg nyelvét kedvére, az öreg asszonyok felé fordulva :

— Nem bánom én, akárki legyen, ha mindjárt valamelyik álruhába öltözött Esterházy is, de ami szemtelenség, az mégis szemtelenség. Hogy jut ahhoz Brozik uram, hogy viszi a maga leányaihoz, mint valami megtalált pecsérkegombát? Ha már az urammal jön ide, no ugye, azt hozta volna magával az illedelem, hogy nekem vagy az én Katámnak mutassák be, de nem, ide karikázik a csámpás lábaival és viszi a gyönyörű kisasszonyainak : »Karolinka, Tinka, egy táncost hoztam nektek«. Hogy ki nem ég a szeme ! Hiszen nem azért mondom, mintha egy és más, az én Katámnak kellene. Minden ujjára három van. Nem hogy táncos, valóságos kérő. De nem adom ki a házból, hadd élje még egy kocsinyt világát, úgyis csak addig a mienk, míg velünk van. Ember legyen, aki kiemeli a fészekből, azt mondom. Válogathatok, ráérek. Egyetlen leány, mindene van. Szép ember jön, engem ugyan el nem kápráztat, hiszen Kata is szép, nemes ember jön, no, hát Kata is nemes, Répási de eadem, ügyes ember jön, ügyes a leányom is, gazdag ember jelentkezik, ejh, hiszen elég vagyona van a Katának, nem szükség magát eladnia, okos ember kéri,

Kata is okos, hanem igen is, ha valami becsületes, erényes fickó akad, hát nem bánom, vigye Isten hírével . . .

Ezalatt Noszty felakasztotta puskáját egy diófára s egy pár szót váltott a Brozik-leányokkal, kik édeskésen vigyorgtak a szemeibe.

— Táncoltak-e sokat?

— Csurom víz az ingem — selypíté Karolinka.

— De szeretném látni — tréfálkozott Noszty.

— No, nézze meg az ember, mindjárt illetlenségen kezd.

— Láttam önt az este — panaszkodott a másik leány —, de maga rám sem nézett.

— Nagyon el voltam álmosodva.

— Meg van a puszka töltve? — kérdezte a vendéglős, a fegyver finom damaszt csövét vizsgálgatva.

— Az egyik csöve.

— Jó volna kilőni — vélte Brozik úr —, az ilyesmi élénkíti a mulatságot, ez az én véleményem.

— Hát lője ki!

Brozik leakasztotta és sokáig nézegetvén azt, célzott vele erre felé, arra felé, ijesztgette a közellevőket, azután megkérdezte a vadásztól:

— Mit kell meghúzni, hogy elsüljön?

Noszty megmutatta neki, mire elsült a fegyver s nagy sikoltozás, ijedelem támadt, kivált az idősebb asszonyok közt, kik szintén több asztalt ültek körül. Csakhogy itt nem bor volt a cylinderüvegekben, hanem kávé, melyet otthonról hoztak s viz gyanánt hörpengettek. A kannák citromos vízzel voltak megtöltve, azokból merítettek a gavallérok a táncosnőiknek s apró bögrékben szaladoztak vele. A multság folyt, de már lankadtan. Majd estefelé élénkül fel újra. Most délután lusták az emberek. Nagyobb része emészt a fák alatt, némelyek el is aludtak a gyepen és mélyen hortyognak, ami fursán olvad bele a muzsikaszóba, mintha a brügónak lenne még egy mellékhangja. Alig tíz-husz pár ropja még folytonosan a csárdást. Egyik-másik legény kidől, de viszont sorba állnak a pihentek s hop-hop, húzzad Rupí, hajrá Rupí, ha elszakad az a húr, megfizeti ez az úr . . . Délelőtt még sok mindenféle inger volt. Egy-egy szerelmes párocska, ha megunta a táncot, szüretelni ment s a venyigék között bujkálva,

míg a szőlőszemeket csipegették egyenkint a lelógó fürtökről, sok egyéb édességhez is alkalom nyílt. De most már le van tarolva a szőlő, nincs azon még egres se ; Kóta Béni, a hetyke székálló-legény, ki a táncosnője, Macskás Terka kívánságára, hogy egy kis szőlőt ehetnék, felkutatta tőkéről-tökére az egész kibérelt területet, utoljára se talált egyebet, csak egy sündisznot a barázdán, amit csintalan jókedvvel odahajított a táncoló párok közé. Bezzeg lett riadalom, sikoltozás, rémület. A jámbor sündiszno véletlenül éppen a kackiás Szüts Mihályné finom habvállára pottyant és megszurkálta. (Úgy kell neki, minek hagyja nyitva a testét.) Összeesett, elájult, úgy kellett fellocsolni. Volt nagy gabalyodás, vidámság, nevetés, a kedélyes tréfából kisarjadzó.

Aranyat ér az effajta fűszer ilyenkor, midőn már a fáradtság jelentkezik, kivált a férfinépnél. Keresztbe áll a legények szeme, mert sokat ittak, csúnyák, mint az ördögök, hajuk belóg a homlokukba, a bajuszuk lekonyul. Egyébkor sem csinosak, kevés bennök a daliás elem, szépek csak az úrfiak és a parasztleányok, kiket a legédesebb, legegészségesebb anya szoptat, a föld ; a gyalu, fűrés, bicskia, olló, varrótú mostoha szüle, ki keservesen táplál, kajlákra hajlítja lábaikat, görhére a hátukat s valami elkényszeredett, kelletlen árnyalatot lop be az arcvonásaikba. Hanem a leányféle, az szépen megterem a műhelyek környékén is, mint ahogy a muskátli virít a cserépbén vagy a kocsikenőcsös skatulyában is, de az akác nem. A leányok itt is takarosak, tessék csak körülnézni, egyik szebb, mint a másik és ők nincsenek is még kifáradva, csak a frizuráik és a toalettjeik mentek tönkre. A szoknya kiszakadt ráncaiból, a fodrok megtépve, cafatokban lógnak le, de hisz éppen ez a szép, mert ez jelzi a kapós leányt — a fehér ingváll piszkos a sok izdadt tenyértől, némelyik leányon ki is van égetve, mert a gavallér, ki nem fér a bőrébe s égő szivarral táncolja a mártogatóst, táncosnője vállára hajlítván a fejét, hogy a női nyak illatától megmámosodjék, akaratlanul, de sokszor selymaságból is odanyomja a szivar tüzes végét ; fölszisszen a leány a fájdalomra s beáll a gyors beavatkozás szükségére, az oltás — ami nem kis gyönyörűség a tenyérnek, mert hát biz az becsúszik ilyenkor tilos helyekre is, ráfogván, hogy a tűz odább harapózott — szóval

alaposan kell eloltani. El is alszik aztán a terjedő tűzszikra az ingvállon, vagy a kacabájon, csak kormosszélű lyuk marad utána, de kigyúl ahelyett az arcokon és a szemekben.

Hát bizony nem uralkodik valami nagy gyöngédség vagy finom modor. De hát kinek mi köze hozzá, mikor a leányok meg vannak vele elégedve és így is boldogok? Anyáik, nagyanyáik mind így mentek férjhez — nem lehet hát az rossz szokás. A táncos legény nem megy a leányok csoportjához, mint az uraknál, hogy meghajtsa magát a kiszemelt előtt, hanem csak a félszemével kaosint vagy a meggörbített ujjával int öt-hat lépésről. Ha aztán a jelre több leány rezdül meg és habozás támad, fennhájázó móddal jelöli meg az igazit . . .

— Te gyere ide, te kis kanosál . . .

Vagy ahol előkelőbb a levegő (aminő például itt, a Findura szőlőjében), ott per »maga« vagy »kegyed« megy ilyenkor a megjelölés. »Maga kis dundi« (ami iparos nyelven kövérért jelent) vagy »maga, maga nagy szöszke«.

Régóta állt már a »piacon« Tóth Mari is, mert piac az a szó szoros értelmében, ahol csak a »portéka« van kirakva. Az eladók. Ezek fölött tartanak szemlét a legények s sokszor fumigative int egyik-másik a kezével, hogy egy se tetszik neki. A menyecskének semmi helye a piacon. Aki menyecskével akar táncolni, azt valahol másünnen kell előkeríteni s ez, mint a birka az úszatóba, csak nagy húzódozva engedi magát elcipeltetni a tánc helyére, még ha úgy kopogna is a szeme egy-két forduló után. Úgy kívánja azt az illedelem, hát így osinálják.

Mari szerényen vonult meg valahol a harmadik sorban, meg se látszott kis finom arca a sok mindenféle gurgulyafej közt. Egy-egy leányt kihúztak az integetések vagy a kacsintások mellőle is jobbról-balról, de neki nem akadt szerencséje. Ami nem osoda, mert igaz ugyan, hogy a szép arc nagy segítség az ilyenben, meg a szép termet (ámbár azt nem látni a harmadik sorban), de vannak hathatósabb emeltyűk is, ilyen a nexus a mesterfamíliák és az ismeretség a legények közt; ahol leány van a háznál, ott rendszeren vannak legényalkalmazottak a műhelyben, akiknek úgyszólván kötelességük megforgatni a gazda leányait.

Mari kisasszony különben már megbánta merész kíváncsiságát, szeretne túl lenni a kalandon, megunta a dangubalást,* talán restellte is a szobaleánya előtt, édes örömet ott hagyta volna a »kirakatbeli« helyet, de az nem volt könnyű, mert a háta mögötti sorok úgyszólván elzárták útját. Éppen mikor a visszavonulás módozatán töprengett a hamupipóke, egyszerre csak a sor előtt terem a vadász s félreérthetetlenül feléje int kezével.

Tóth Mari észre sem veszi; a balszomszédnéja, egy tömzsi vén leány löki oldalba :

— Magát hívja az az úr, nem látja?

Egész teste megremeg, minden vér aróába szökken s elhomályosul előtte a természet, míg valami jóleső melegség fut erein. Hát mégis?

Az előző sorok megnyílnak előtte (mert rend van elől) s mintegy öntudatlanul tántorog ki az ifjúhoz, akire még csak most vet egy bátortalan tekintetet. Úgy rémlik neki, mintha ismerné valahonnan, mintha már látta volna valamikor a vadászt, aki gyöngöden fogja meg a kezét (pedig nagy bolondság, mert még elárulja, hogy nem mesterlegény). De Mari nem vesz ilyet észre, nem lát, nem tud már semmit, átveszi fölötte az uralmat a zeneütem; meglendíti piciny lábát s azok szárnyakká válnak azon nyomban; száll, száll, ismeretlen világokon át. Pedig ez még csak a lassú, a lépegetés költészete. Kellemmel teljes, előkelő mozgás, de már ki-kicsillan belőle a szilajság gyulladozó szikrája. Táncos a párját elereszti persze csak azért, hogy aztán elfogja, negédesen illegeti, hajlongatja magát előtte, Mari egy kicsit járatlan a csárdás zamatos fortélyaiban (hiszen Amerikában nem tanulhatta ki), nem tud elosonni kacérkodó inoselkedéssel s elvegyülni idegen párok közé s mikor már-már megfogná legyeskedő kedvében a táncosa, kisiklani karmai közül a pillangó illanásával, csalafinta kanyarodással, pedig csak úgy szép a *fogdosó*, ha nehézséggel jár. Ezúttal ugyan nem virtus; ott fogja el, úgy fogja el, ahogy akarja, mint a pihegő madárkát. A Rupi rárántja a frisset. No, most kell megnézni. Most jön a kopogós. Ejh, de tudja. Majd átkapja a Mari derekát két kézzel, föl-föl-

* Dangubalásnak nevezik, mikor a hajó sokáig vár a kikötőben.

emelgeti, le-leeresztgeti filigrán táncosnéját, mintha piskótát mártogatna édes tejben. Harmatozik immár a homloka s lóbálózik hajában a sárga rózsza... jaj, már le is esett.

Lehajlik érte Noszty hirtelen, de csak azt a kezét fejtí le a leány derekáról, amelyikkel fölveszi.

A leány is leveszi a vadász válláról az övét s a rózsza után nyúl.

— Nekem adhatná — mondja a vadász.

— Minek az magának? — feleli az vissza. (Most hallják először egymás hangját.)

— Hát csak. Eltenném magamnak.

— Úgy sincs már meg a szára — ellenkezik a leány csendesen.

— Hiszen éppen azért, mert nem veheti már hasznát.

— No, ugyan maga meg nagy hasznát veszi — évődik Tóth Mari.

— Ideadja?

Mari vállat vont, mire Noszty Feri az inge hasadékaán át a keblébe csúsztatta a rózsát, de előbb megcsókolta.

Kigyúlt erre a leány, mint a láng, röstelkezni látszott, úgy érezte, hogy egy kicsit tovább ment egy ismeretlen, alantás állású ifjúval, de ez csak egy pillanatig tartott, hiszen nem is ő van itt voltaképpen, hanem a szobaleánya, Kovács Klári és ami a rózsát illeti...

— Hiszen nem az enyém — fejezte be a gondolatát hangosan.

— Hogy nem a magáé? — csodálkozott Feri ravaszul —, hiszen erről a fejről esett le, vagy talán ez a fej se a magáé?

Mari az ajkaiba harapott és nagy zavarba jött, hogy most majdnem elárulta magát a fennhangon való gondolkozással, lesütötte a fejét és mosolyogva mondá:

— A fej ugyan az enyém, de úgy érzem, mintha nem az enyém lenne, mert egy kissé elszédült a táncban.

Feri erre rögtön abbahagyta a táncot és az álldogáló táncosnék sorához vezette.

— Pihenjen meg egy kicsit, de még talán jobb volna, ha leülne valahol, talán ott az asztalnál, ha helyet szorítának. Nincs ott valami ismerőse?

— Nincs, nincs — felelte kedvetlenül, mert egy csöppet sem volt még elfáradva és csak zavarában, kifogásnak rántotta elő a fejszédülést; szeretett volna még táncolni.

— Hogyan, senkit se ismer? Tehát nem pápai a kisasszony?

— Sem pápai nem vagyok — mondá halkán —, sem kisasszony.

Noszty ijedten látszott fölszisszeni:

— Oh Istenem! Hát már férjnél van?

— Nem úgy értem — felelte szégyenlősen, miközben a kendőjével legyezte magát.

— Hanem?

— Úgy, hogy én csak szegény szobaleány vagyok, egyszerű oseléd.

Ez a fölfedezés láthatólag elkedvetleníté Nosztyt; hozzátartozott ez a szerepéhez, melybe apránként kezdett belemenni. Úgy tett, mintha egyszerre nagyon elhidegült volna, elbocsátotta a Mari kezét.

— Nem gondoltam volna — mormogta csendesen.

A leány kíváncsisága föl volt már ezzel piszkálva.

— Hát mit gondolt?

— Tudom is én? Mit gondol a seregély, ha valahol egy szép szőlőfürtöt lát? Csak nem hiszi talán, hogy ez akkor azt mérlegeli, a gróf tőkéjén nőtt-e az vagy egy közönséges zselléren?

— Hanem megeszi, ugye? — felelte rá Mari hirtelen.

— No, köszönöm. Maga engem meg akart enni.

— Miért ne? Hiszen megenni való.

— Ugyan menjen! Talán mézeskalácsos, hogy olyan pazarul bánik a mézes szavakkal?

Noszty kitért a felelet elől, vagy nem hallotta a megjegyzést, mert megfordult és körütekintett a tarkabarka mulatozók csoportjain.

— Sehol se látok valami üres ülőhelyet — mentegette magát bosszúsan —, s nekem sincs itten ismerősöm.

— Alkalmasint maga se idevalósi.

— Én csak átutazó vagyok, de megálljon, látok valamit

Noszty észrevette a pónit, a Répási uram hordóját, ott állt kipányvázva a gyepen, az ördög se törődött már vele — hát bizonyosan üres.

Otthagya tehát Marit és fölkereste a szabót, hogy engedje át a pónit egy a fáradtságtól kimerült leánynak ülőhelyül.

— Hm — dünnyögte Répási —, a hordó is kimerült, a leány is kimerült, hát összeillenek.

— Elvihetem?

Répási uram felhajtott egy pohár bort s nagy lendülettel felelte :

— Egy kősziklát láték idejövet, mely kettérepedt, hogy helyet engedjen egy vadrózsának, mely nem tudott a kő alól kinőni ; Répási János se bugyborékolhat kegyetlenebbül, midőn egy rózsabimbó számára az elhelyezés mivoltja helyzetik tárgyalás alapjául, és mikor Répási Jánosnak meg sem kell repednie emiatt.

Feri hát odagurította a hordót a leányok csoportjához és megkínálta Marit a leüléssel.

— Tessék, édes lelkem, üljön le. — Ez a lelkem megszólítás is most már stílszerű volt a vallomás óta. (De 'iszen érti magát a gyerek.)

Az ülőke elhozatala olyan nagyszerűen gavalléros tettek tűnt itt fel, mint mikor herceg Montrose bíborköponyegét teríté le a sárba, hogy egy hölgy száraz lábbal léphessen ki a kocsiból a csónakjához. Az általános figyelem Noszty és Mari felé fordult. A bámulat megaranyozta Nosztyt. Ejnye, de csinos fiú ! De ugyan hova tette a szemét? Az irigység nyilazni kezdte Marit. Ki lehet? Honnan jött? Ki ismeri?

— Furcsa puska — ereszté ki fullánkját Répásiné. — Úgy áll rajta a ruha, mintha vasvillával hányta volna rá valamelyik béresünk.

(Ezzel azt is jelezte az ifjúság előtt, hogy béreseik vannak odahaza és pedig többen.)

— Úgy mórrikálja magát, mint valami úri kisasszony — vélte Komádi Józsefné asszonyom, a csinos fűszeresné, a bencésekkel átellenben.

— Pedig csak szobacicus — világosította fel Erzsi, a hajadon húga —, mert éppen mellettük táncoltam, mikor azt mondta a vadásznak, hogy ő csak cseléd.

— Ejnye, a szemtelen ! — pattant fel Csömör Andrásné, kinek már meglehetősen félre állt a kontya, mert tisztelője a boritalnak. — Hogy mer ide tolakodni, rangbeli perszónák közé? Nem hordóra kellene ültetni az illet, hanem kalodába.

Nono, nem cseléd az — csillapította Kevély Istvánné a megbotránkozókat. — Nem látják kegyelmetek, hogy milyen harmatos fehér keze van ; nekem is ilyen volt, mikor még kisasszony voltam (a kántor leánya volt S.-Vásárhelyről), aztán milyen gyémántos arany karperec osillámlik a kézsuklóján.

— Persze. Tudjuk — gúnyolódott Somrói Veronika, a vénleány, aki ugyancsak ki volt festve és jól tudta, hogy mit ér a látszat. — Bizonyosan a kegyelmed ura csinálta.

(Kevély István uram ugyanis rézműves volt.)

Úgy Noszty, mint Mari, semmit sem sejtettek e feneke-
désekről. Noszty leültetvén a kisasszonyt, elvegyült a tömegek közé. Érezte, hogy a Voglányban kifőzött terv jobban sikerült, mint remélte és most már fejlődésképes, de nem szabad rohamosabban érlelni. Egy kis időt hagyott Marinak, míg lelke fölszívja a beadott mérgeket.

Már szinte megijedt, hogy többet adott be belőlük, mint kellene. Csak egy kávéskanállal egyszerre — így diktálja az okosság. — Azért hagyta ott egyedül.

Marinak úgy tetszett az elmúlt negyedóra, mint egy szép, kedves álom, melyből még kár volt fölbredni. Okolta magát, amiért elriasztotta a táncosát, azzal a vallomásával, hogy szobaleány. »Mindegy — sugdosta a hiúsága —, tetszettél neki, az bizonyos, nyilván beléd szeretne, ha volna rá alkalom, s ha nem lennél cseléd, hanem valami mesterleány.«

Hisz az is vagyok — felelgette önmagának —, pékmester leánya vagyok, csakhogy a kifli-királyé, királykisasszony . . .

Bolondság, bolondság — fűzte odább a gondolatait, miközben visszaigazgatta azokat az engedetlen hajszálakat, melyek kirázódtak tánc közben a fonathól és az égő arca körül repkedtek, amint magára hajtotta a szelet csipkekendőjével. — Kétségtelenül hibáztam és ha a mamáék megtudják, nagy patália lesz belőle . . . Jaj, Istenem, csak meg ne tudnák! És ha már elkövettem a hóbortot, legalább mulattam volna, de elrontottam a mulatságomat a vallomással. Ez volt tőlem

a második ostobaság. Azt értem el vele, hogy most itt hagyott a gavallérom faképnél. Ejh, mindegy. Hiszen a voltaképpeni cél mégis el van érve. Egy legénynek megakadt rajtam a szeme, hát mégis szép vagyok valakinek . . .

S egy kedves, szelíd mosoly osont el ajkain.

Aztán nem is az utolsó legény szeme akadt meg rajta, hanem a legcsinosabbé valamennyi között. Két dióbarna szem, finom, vékony bajusz fölött. Megint elkezdte fejét törni, hogy honnan olyan ismerős neki a fiatalember. S e végből ismét fölkereste a tekintete. Oh, osakis evégből. Hopp, megvan, észébe villant. A Vörösmarty »Szép Ilonkák«-jának illusztrációiban szakasztott ilyen a vadász, akiből aztán Mátyás király hámlik ki.

Noha kitalálta, mégis önkéntelenül is figyelemmel kísérte a vadászt. Röstelkedve érte magát ezen a hóbertos érdeklődésen, fülig pirult, de (s ez a gyanús) azon nyomban megtalálta a mentséget, amivel a belső kisbíró száját bedugta. Ejh, ugyan mi van abban? Hiszenki érdekeli az idegen tömegből, ha éppen az az egy ember nem, akinek megtetszett? E sokaságból kétségtávol leginkább ő áll hozzá legközelebb . . . azaz csak állt. Ámbár ki tudja? Hiszen miért ne jöhetne még vissza?

Tehát már várta. Várta anélkül, hogy tudná, hogy várja. Feri hidegen, közömbösen ügyelgett, majd itt, majd ott tűnt fel, beszélt egy kicsit Brozikkal, majd Répásival, ezzel az utóbbival koccintott is, miközben odajött a Répási-leány, a szikraszemű, megösmarkedett vele s egy darabig beszélgettek, nevetgéltek. De micsoda kedvetlenítő nyugtalanság lepte meg Tóth Marit ezalatt, szeretett volna már hazamenni, de nem volt ereje fölkelni a hordócskáról.

Próbálta elterelni gondolatait a vadászról, de nem egészen sikerült, majdnem akaratlanul is rátévedt a tekintete s kísérte mindenüvé, látta, amint elválik a Répási-leánytól (no, hála Istennek), megkönnyebbszik, érezte; most egyenesen a leányok sora elé állt a vadász szemlét tartani, hogy táncosnét válasszon közülök, sokáig nézett ide, oda, bizonytalanul, habozva, aztán mintha nem talált volna senkit, eleresztette a jobb kezét, mellyel inteni szokás és elment a sor előtt, kezét hátra téve. Így ment el Mari mellett is, lassan, gondolatokba

mélyedve, anélkül, hogy észrevette volna, csak mikor már áthaladt, fordult meg, s mintha csak történetesen esnék, hátra szólt :

— No, kipihente már magát?

A Mari szíve elkezdett hevesebben dobogni, de ezt magának se merté bevallani.

— Körülbelül — felelte.

— Nem táncolnánk még egy kicsit? — kérdé nevetve.

— Nem bánom — mondá a leány fojtott hangon és felemelkedett ülőhelyéről.

A hordóra rögtön leült Süvegjártó Ágnes. Noszty elkezdett táncolni, de alig perdített egyet-kettőt Tóth Marin, mikor a selyma Guba Pali fölhajította duhaj kedvvel a Kolotnoki Jóska selyempántlikás kalapját a diófára s az ott maradt lógva fent a gallyak között. Kolotnoki fölmászott a kalapjáért s ha már egyszer ott volt a magasban, az a gavalléros gondolata támadt, hogy miután a banda éppen a fa árnyékában állva muzsikált, leereszt a Rupi hegedűjébe egy ezüst forintost. A forintos azonban a primás orrára esett, úgy, hogy abból legott megeredt a vér. Látván a saját vérét folyni a kabátján (ámbr a cigány szereti a pirosat), ezúttal rémülten ejté el hegedűjét, valóságos halálordítást hallatva, mely csak fokozódott azáltal, hogy a szerencsétlen hegedű éppen egy köre esett és megrepedt, amely körülmény folytán stradiváriusszá lépett elő. Nagy galamuta támadt ebből; Rupi jajveszékelésbe tört ki a drága hegedűje miatt, a banda többi tagjai, látván vezérük katasztrófáját, keresztbe tették vonóikat, a brácsás vízért szaladt, lemosni a Rupi arcát.

— No, mi az? — riadtak fel a táncosok. — Hát miért nem muzsikáltok, hékás?

Rupi még mindig kiabált, átkozódott cigány nyelven, mire a többiek is nekibátorodának :

— Nem urák ezsek — mondá a flótás és kezdte a flótáját a szarvasbőrtokjába osúztatni.

— Reselt figét ezseknek, nem muzsikát — vélte a oim-balmos —, szúrják le előbb a hegedű árát!

Nosza odaugráltak a rendezők a sztrájkolókhöz, észreteríteni igyekezvén az elkeseredett Rupit, hogy így, amúgy, hiszen Kolotnoki jót akart, pénzt hagyított le, ki tehet arról,

hogy rossz helyre esett, hiszen a pénznek ninosen esze (pedig dehogyan nincs). Rupi váltig osökönyös maradt, míg végre tömérdek huzavona, fenyegetés, gorombáskodás, könyörgés után sikerült őt megnyugtanni tíz forintnyi kárpótlás ünnepélyes ígéretével, ami nem is volt túlzott összeg, ha meggondoljuk, hogy az utolsó stradiváriuszok egyikének összetörését volt hivatva fedezni.

Míg az alkudozások tartottak, a sokáig húzódó szünet bő alkalmat nyújtott a csevegésre, azokról a bizonyos csacsiságokról, melyek semmiképp se alkalmasak a följegyzésre.

— Még nem is kérdeztem, hogy hívják? — kérde Noszty.

— Találja ki!

— Juliskának?

— Nem.

— Hát hogy?

— Klárának.

— Klára szép név, de hát a vezetékeve?

— Minek azt tudni? — vélte Tóth Mari. — Ne legyen olyan kíváncsi.

— Arra gondoltam, hogy ha talán egyszer kedvem jönne levelet írni.

— Nekem? — szólt a leány ijedten. — Oh, hiszen az lehetetlen.

— És ugyan miért volna lehetetlen? A posta elviszi akárhova.

Mari habozott egy percig a felelettel, miközben fülige pirult.

— Az asszonyom sohase engedne meg ilyen levelezést.

— Különös asszonyság lehet — jegyezte meg Noszty vidáman —, csak nem valami apáca fejedelemasszony?

— Nem, nem, de mégis . . .

— Egyszerűen ne mutassa neki a levelet.

Mari nem felelt, de Noszty örömét találta őt ebben a kérdésben megkínózni, sarokba szorítani.

— No, ne okoskodjék hát, Klárka, mondja meg a címét kérem — rimánkodó, lágy hangon ismételte —, mondja meg, ne keserítsen meg, hiszen olyan szomorú még gondolatnak is, hogy sohase lássam többet — de persze maga nem bánja .

— Hát mit tehessek? — rebegte bizonytalanul, nagy zavarral.

— Mondja meg a címét és a többit bízva rám — suttogta a vadász mámorosan.

Tóth Mari megrázta a szép fejét tagadólag s álmatag tekintetét lesütötte.

— Nem mondhatom meg, éppen azért, hogy ne írhas-son . . . nem akarom.

— De hiszen nem mutatná meg az asszonyának.

— Meg kellene mutatnom — felelte akadozva —, mert tudja meg az igazat, mert, de ne nevéssen ki kérem, nem tudok olvasni.

— Oh, szegény kicsikém ! Szegény kicsikém !

Jó szerencse, e pillanatban megszólalt a zene, mozgásba jöttek megint a lábak és megpihenhettek a nyelvek. Mari szabadabban lélegzett, Noszty azonban a boldogtalan szerelme- adta, dacosan szegte le fejét s elfordította táncosnéjától. És mintha keserű érzései annyira kicsordultak volna, hogy a lábába is jutott, vad szilajsággal járta a táncot. Ahol ni, Brozik uram is beugrott s éppen Répásiné asszonyommal (mintha elefánt táncolna a tehénnel), mindkettőjükről csorgott a verejték, a Brozik nagy tokája ide-oda rengett, míg a Répásiné pufók arca szinte már a kékbe játszott a fölhevü- léstől.

— Talán már elég is lesz — lihegte. — Öregek vagyunk már, szomszéd.

— Többet ér egy negyedórai napfény télen, mint egy egész napfényes hét nyáron. Ez az én véleményem, szomszéd- asszony lelkem.

Széles jókedvben, ott rezegtette magát és méltó terhét közvetlen Noszty mellett, miközben barátságosan ütött rá a vállára :

— Sose halunk meg, vadász uram.

Noszty dühösen fordult meg, hogy megfenyítse, aki vele komázni mer, de meglátván Brozikot s eszébe jutván, hogy hol van, egy mély sóhajjal felelte :

— Bárcsak már meghaltunk volna!

— Hát mi a baj, haj, haj, hopp?

— Nem akar a rózsám szeretni — nyögte ki keserű

panaszát a vadász, mire úgy látszik, megesett a táncosnéja szíve, önkéntelenül hozzásimult, szinte hozzátapadt.

Delejes áram futott erein keresztül s szenvedélyesen magához szorította — pedig ez már nem is tartozott a szerephez.

— Nem tud olvasni? — suttogta lázasan. — Hát a szemekből se tud?

— Nem próbáltam — lihegte a leány ábrándosan. — Jaj, agyonszorít!

Legott elbocsátotta a derekát, aztán már csak előtte cifrázta, szép, formás mozdulatokkal, daliásan, mind a két kezét a csípőjére téve. Addig-addig iregtek-forogtak, míg egyszer csak odaértek a cigány elé.

Feri egy bankót csúsztatott titokban a primás tenyerébe s paranosoló mozdulattal kiálta rá :

— Ácsi more ! Ez jön most.

S dalolni kezdte, táncosnéjára szegezve izzó tekintetét (nem volt ebben semmi mesterkéltség többé) :

Nézz rózsám a szemembe,
Mit olvasol belőle?

Mari eleinte pusztán szónak vette s inkább lesütötte a szemét, semhogy bele mert volna velök nézni a vadászéba, fáklya a fáklyától gyúlik, jaj, de hogy nézne oda, hanem a legény nem engedte, s addig ismételte a dal első sorát, mindig csak azt húzta a cigány is, hogy feltűnő jelenetté kezdett fajnálni — akkor már mégis csak célszerűbb, ha belenéz.

Rávetette búzavirágszín szemét, csak egy villantásra találkozott a négy szem, csak annyi ideig, amennyiig a nyíl egy falevelet áthatít (de talán az is sok volt), aztán lehunyta, mintha megperzselődtek volna, rájuk húzódott pihentetőül a selyemrojtos szemhéj.

Mit olvasol belőle?
Ugye azt mondja,
Ugye azt mondja . . .

Dalolta Noszty tovább, miközben megfogta a Mari kezét :
— No, hát mondja már, hogy mit mond, mit olvasott ki?

— Azt, hogy maga bolondot űz belőlem — felelte a leány tündöklő mosollyal, amely elárulta, hogy maga se hiszi, amit mondott.

A párkák keze azonban sohasem pihen egészen, váltig új szálak fonódnak le a guzsalyaikról. Kolotnoki Józsi nagyon zokon vette a flótás mondását, hogy ők nem urak s hangulatot kezdett csinálni a rendezők közt amellet, hogy ezt meg kell torolni, a flótás szemtelenkedett velök, ezt nem viheti el szárazon, meg kell a flótást verni, hogy lepedőben vigyék haza, ezt kívánja az iparos ifjúság becsülete. Ebbe bele is nyugodtak a többi rendezők, mert a becsület egyugyanazon koszttal táplálkozik, eltérő vélemények csak arra nézve voltak, hogy most lasnakolják-e el a flótást, vagy csak a szüreti mulatság legvégén? Sőt volt egy harmadik indítvány is, a fiatal Broziké, melyben szintén bennfoglaltatott az elagyabugyálás, de úgy mond, előbb be kellene bizonyítani, hogy urak vagyunk, ez pedig akként volna keresztülvihető célszerűen és olcsón, ha valahogy egy négyest lehetne összehozni, mert a négyes okvetlenül imponálna a bandának s nagyra nevelné a mulatság tekintélyét a külvilágban is, ha híre menne a városban, hogy négyest is táncoltak a szüreten.

Úgy ám, négyest, de ki tud négyest táncolni? Nagy dolog az! Arra sincsen módja a szegény mesterlegénynek, hogy a fejét megrakná műveltséggel, nem hogy különböző ismeretek jussanak még a lábaiba is. Hiszen gyönyörű volna egy négyes, nagy eset volna, szó sincs róla. Findura bácsi holtig kevélyen emlegethetné, hogy valamikor négyest táncoltak ebben a szőlőben, de azért mégse tanácsos buga fővel neki ugrani, mert hátha valami világraszóló felsülésbe vagy nevetségbe lyukad ki a dolog, hanem egy kis elsőleges tapogatózás nem árthat, hogy ki tud, ki nem tud s hány pár állana ki a döntő percben?

A fiatal Brozik bízott meg ezzel, mire sorba vette a fiatalságot s így jutott el Nosztyhoz is, megszólítván őt illő módon:

— Szokott kegyed négyest táncolni?

— Csak nem akar engem táncosnénak? — kérdé nevetve.

— Szeretnék egy négyest rendezni, ha elég vállalkozó akad.

Noszty a táncosnéjához fordult.

— Akarna velem egy négyest táncolni?

— Miért ne? — felelte Mari odaadón.

Úgy látszik, több helyütt is szerencsével járt a kis beesett szemű Brozik, mire hirtelen nagy nyüzsgés-mozgás támadt, mint a futótűz terjedt el a hír, hogy négyes készül, ami csodálatosan följazotta az idegeket és emelte az önérzeteket. Mindenki nagyobbnak, előkelőbbnek érezte magát egy fokkal, kivéven azok a leányok, akik nem tudtak négyest táncolni s marcangoló lelkiismeretfurdalással mélyedtek el múltjukban előforduló olyan mozzanatokba, melyek lehetővé tették volna a finom tánc elsajátítását.

A rendezők lázasan futkároztak ide-oda a nagy esemény küszöbén. Ezer és egy kérdés merült most fel (nem olyan könnyű ez, ahogy látszik). Megtanácskozandó, miképp történjék a megszólítás: Urak, hölgyek vagy pedig: Férfiak és nők? Természetesen urak, hölgyek. De az egyes figurák egymásutánjával és elnevezésével sem volt egészen tisztában Brozik úr, hiába tanulta a mészároszást Bécsben. Ezeket bizony magával Rupival kellett megbeszélni, evégből fölfüggesztették a táncot s újólág kisöpörték és kiegyengették a tánchelyet.

Noszty ezalatt elbocsátván táncosnéját, hogy a négyeshez majd visszatér, fölkereste idősb Brozik uramat, hogy valami ennivalót kerítsen tőle, mert a gyomor is megköveteli a magáét — kivált olyan sovány ebéd és annyi testmozgás után. Hanem iszen egyéb se kellett, csak jeleznie, hogy éhes.

Ha eddig senki se törte magát őt észrevenni, vele megismerkedni, míg semmire se volt szüksége, most bezzeg tízen is rohantak az élelemmel rakott kosaraikhoz, fölséges hideg pecsenyék: malacok, ludak, foglyok, nyulak, torták, fánkok és nyalánkságok kerültek ki a sustorgó zsíros papírosok közül.

— Ide, ide, öcsém uram. Ebből tessék, kedves öcsém! Ne vesse meg a mienket. Tiszteljen meg minket is.

Ha nem álltak is egészen jó lábon a finom előkelő tónussal, de a magyar vendégszeretet a maga teljességében duzzadózott. Tartaléknak eldugott pókhálós palackok kerestettek elő ugyancsak a kosarakból vagy a krispinek és köpenyeg zsebeiből, zöldesbe játszó aranyzín nedveikkel, melyek a városi

pincékből öreg korukban származtak vissza a hegyre, melytől eredtek. Egymásra licitáltak a jó emberek. Ebből egyék, ez a jó! Mi az a poharában? Ugyan öntse ki azt a lórét! Eh, ne hallgasson azokra, kóstolja meg az úr az enyimet!

Így kínálgatták fölvéltva, azt se tudta már, mit egyék, mit igyék, a sok szívességtől, a veszprémi püspök se dúskál annyi jóban, le is telepedett az asztalhoz nagy kényelmesen, de még jól se lakott, már a cigány a négyes akkordjait kezdte jelezni, a párok immár sorakoztak kétfelől és a rendezők hársányan kiáltoztak.

— Urak, hölgyek! Kezdődik a négyes! Ide, ide a sorba! Ej no, gyűljenek már, kutya mérges teremtetete.

Noszty is felugrott, sietett megkeresni a táncosnját. Körülnézett a leányok hullámozó során, de sehol sem látta Tóth Marit, hanem ahelyett megpillantotta Bligit, a doggot, amint ott somfordált a leánypiac túlsó szélén. Aha, a Bligi kiszabadult és idejött. No, ahol a Bligi van, ott kell lenni közel az úrnőjének is.

Abba az irányba indult egyenest és most már meg is pillantotta Tóth Marit, felismerte az aranyszínű hajkoronáról, ámbár háttal állt, egy csenevész barackfa levelei által részben elfedve, egy másik leánnyal beszélgetett, aki széles karimájú, lilapántlikás szalmakalapot viselt, mely csak az állát engedte láttatni messziről. Úgy látszik, élénken folyt közöttük a beszéd. Vajon kivel barátkozott meg?

Most egyszerre fölvetette fejét az idegen nő s Noszty lábai megdermedtek, arcát halaványság lepte el. Az, akivel Tóth Mari beszélgetett, Velkovics Rozália volt, az ő egykori menyasszonya Trencsénből.

Velkovics Rozália! Álom-e vagy valóság? Talán csak hallucináció, kísértet, mely a saját lelkiismeretéből kél ki? Hiszen mit keresne itt Velkovics Rozália? És hogyan eredhetne beszélgetésbe éppen Tóth Marival? Annyi véletlen nem fér egy kosárba! . . . És mégis ő az, testestől-lelkestől, minden mozdulata rávall, ő szokta hol leszegni, hol fölhajítani fejét, mint a kényes paripa, a kezét is úgy lóbázza, nem minden kellem nélkül, sőt a lenőse is ott van a balszeme alatt. Jaj, csak valahogy meg ne látta volna, mert akkor minden elveszett.

Égy másodpero alatt kellett átgondolnia és mérlegelni mindent. Szent Isten, milyen szerencse és szerencsétlenség egyszerre !

Világos volt, hogy futnia kell innen, nehogy meglássa, ha meg nem látta eddig. De mit szól ehhez Mari, ki tán már várja e pillanatban táncosát? A táncos nem lesz elő, az már bizonyos. Nagy szégyen, hogy megszökött, de legalább mégsem romlik el minden, mert egyetmást meg lehet később magyarázni, de ha kívül, hogy ki ő, hitvány partivadászattá durvul a mai bájos kaland.

Pedig ez a játék már nem megy babba, nemcsak a Mari hozományáról van már szó (hiszen még elég pénzes leány akad az országban), hanem az ő szívéről is, mely nyugtalanul dobog és hánykolódik.

Önkénytelenül megfordult s mindenekelőtt belevetette magát a hullámozó embertömegbe, hogy észrevétlenül a puskájáig jusson s minél előbb elhagyja ezt a veszedelmes helyet, de amint az asztalokhoz lopta magát, hol a puskája és tarisznyája volt felakasztva, a Répási uram háta mögötti szilvafán, felette kookáztatott vállalatnak látszott a tárgyak leakasztása, mert a körülülők alkalmasint észreveszik, Brozik és Répási tartóztatni fogják, a rendezők, akik most hajkurásszák össze héjaszemekkel a négyes-táncolókat, előreláthatólag közbelépnek, hogy ne menjen ; ebből jelenet keletkezik vagy legalább szóbeszéd és ráterelheti a Rozália figyelmét . . . Jó lesz vigyázni ! Inkább a puska vesszen, mint a remény.

Noszty tehát arra határozta magát, hogy ott hagyja vadász-készségét s mögéje kerülvén nagy ügyesen a ponyvák-ból készített szüreti sátornak, észrevétlenül leereszkedett a hegy legalján elhúzódó árokba, melyet a hegyről leszakadó vizek vájtak ki ott századok óta. Az árokban egy oszlop víz se volt s minthogy kétrét meghajolva mendegélt benne egy darabig, teljesen láthatatlanná lett.

Csak messze, túl a láttávonon lépett ki onnan, hogy a völgy pázsitján kanyargó gyalogúton a város felé tartson. Előlről a pápai templom kettős tornya integetett feléje komoran, hátulról a négyes egyre bágyadozó zenéje csiklandozta. Éppen a chaine anglaise figuránál tartottak most. Milyen jó volna ott lenni, a Mari puha kezét fogva, édes vallomásokat,

apró szikrákat csalni ki belőle. Ki tudja, mi minden történhetnék még?

A nádason innen, a toosogóknál, vadludak csapatja rebbent fel, a kukoricásokból nyulak ugráltak ki szemtelen vakmerőséggel. Mert ilyen az élet. Mikor puskája van az embernek, kerüli a vad, mikor meg nincs puskája, ott ténfereg a lába alatt.

Igaz, nem valami nagyon érdekelte most a vad, jobban izgatta az a rejtély: hogy toppant ide Velkovics Rozália? A pokol lökte-e ki magából vagy az ég küldte, hogy egyetlen húzással elrontsa mindazt, amit az ördög épített?

De hátha mégsem volt Velkovics Rozália? — Hátha csak hasonlított hozzá és most őt csak egy képzeletbeli fantom, egy üres árnyék kergeti a paradiosomból?

JEGYZETEK

A JEGYZETEK ELHELYEZÉSE A 20. ÉS 21. KÖTETBEN

A 20. kötetben található a kiadások, fordítások, átdolgozások felsorolása, a regény keletkezéstörténete, továbbá a kötet szövegéhez tartozó szövegváltozat-jegyzék és tárgyi magyarázat. A 21. kötet jegyzetei között első helyen áll a kötet szövegéhez tartozó szövegváltozatok és tárgyi magyarázatok jegyzéke, továbbá a regényt és átdolgozásait fogadó irodalom.

R Ö V I D Í T É S E K

MK = Mikszáth Kálmán

MK_m = Mikszáth Kálmán Munkái. (Borítéklapon: Mikszáth Kálmán Összegyűjtött Munkái.) 1—33. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1889—1908.

Jk = Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán Munkái, 1—32. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1910.

Hi = Hátrahagyott Iratok. (A Jk. folytatása.) 1—19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes.

MK_mR-Fr = Mikszáth Kálmán Művei. 1—50. köt. Bp. Révai—Franklin kiad. Évszámjelzés nélkül [1929—1931].

Krk = a jelen kritikai kiadás

[Szögletes zárójelek között] a sajtó alá rendező kiegészítései.

A NOSZTY FIÚ ESETE TÓTH MARIVAL

Kiadások, fordítások, átdolgozások

Kézirata nem ismeretes. A mű címlaptervezetét a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratára őrzi

I. a) *Vasárnapi Újság.* (Felelős szerkesztő: Hoitsy Pál. Főmunkatárs: MK.) 1906. október 21—1907. december 29. (53. évf. 42—52. sz. 54. évf. 1—52. sz.) Műfaji megjelölése: *Elbeszélés.* Fejezetszámok nélkül, igen kismérvű fejezet-tagolással. Hatvanhárom folytatásban (a folytatások nincsenek sorszámozva!) az alábbi részletezés szerint:

1. október 21. (42. sz. 674—676 l.) »*Mire jó a léc a rókának*« c. az 1908-ban megjelent kötetkiadásból és a következő kötetkiadásokból kimaradt fejezettől »Az etika mindig etika marad, édes barátom.« kezd. szakaszig.
2. október 28. (43. sz. 691—695 l.) az eml. szakasztól »Báró Kopereczkynek, a Noszty vejének...« kezd. szakaszig. Ez a részlet a kötetkiadásokból kimaradt. — A közlemény clején »Báró Kopereczky Izrael Izsák« fejezetcím.
3. november 4. (44. sz. 711—716 l.) az eml. szakasztól »A főispánság szép és vonzó méltóság...« kezd. szakaszig. Ez a részlet az 1908-as és a köv. kötetkiadásokból kimaradt.
4. november 11. (45. sz. 726—730 l.) az eml. szakasztól »Ezért nem volt még tiszta munka...« kezd. szakaszig. Ez a részlet az 1908-as és a köv. kiadásokban, a jelen kiad. lapszámozása szerint: 8:1.
5. november 18. (46. sz. 742—746 l.) az eml. szakasztól a »Mondani sem kell talán...« kezd. szakaszig. Ez a részlet az 1908-as és a következő kötetkiadásokban 13:5.
6. november 25. (47. sz. 759—762 l.) az eml. szakasztól a »Tíz óra is elmúlt és még...« kezd. szakaszig. Ez a részlet az 1908-as és következő kötetkiadásokban 27:22.
7. december 2. (48. sz. 774—778 l.) az eml. szakasztól a »Rossz hangulatban tért...« kezd. szakaszig.
8. december 9. (49. sz. 795—798 l.) az eml. szakasztól a »Nyomasztó hangulat támadt beléptével...« kezd. szakaszig.

9. december 16. (50. sz. 810—812 l.) az eml. szakasztól a »Tetszett az okoskodás Kopereczkynek...« kezd. szakaszig. A jelen kiadás 44 : 1 sora előtt : »III. Egy beszéd hatása« c. fejezet cím olvasható a folyóiratban.
10. december 23. (51. sz. 826—827 l.) az eml. szakasztól »A beiktatásig ugyanis még tíz nap volt...« kezd. szakaszig.
11. december 30. (52. sz. 842—844 l.) az eml. szakasztól az »— Úgy értettem, hogyha...« kezd. szakaszig.
12. 1907. január 6. (1. sz. 3—6 l.) az eml. szakasztól »A bárónak hirtelen komolyra hosszabbodott meg...« kezd. szakaszig.
13. január 13. (2. sz. 22—23 l.) az eml. szakasztól az »Egy szerű volt a Bubenik...« kezd. szakaszig.
14. január 20. (3. sz. 42—43 l.) az eml. szakasztól a »De ezt a feltörekvő ellenséges indulatot...« kezd. szakaszig.
15. január 27. (4. sz. 62—66 l.) az eml. szakasztól a »Kopereczky annyira elérzékenyült...« kezd. szakaszig.
16. február 5. (5. sz. 83—87 l.) az eml. szakasztól a »Bontóvár tulajdonképpen nincs messze...« kezd. szakaszig. Ez a részlet az 1908-as és a köv. kiadásokból kimaradt.
17. február 10. (6. sz. 102—103 l.) az eml. szakasztól az »Így volt, nagy elégedetlenség forrt a vármegyében...« kezd. szakaszig.
18. február 17. (7. sz. 122—124 l.) az eml. szakasztól a »Ma különben vegyes társaság...« kezd. szakaszig.
19. február 24. (8. sz. 142—144 l.) az eml. szakasztól az »Ugyanekkor már népesedett a megyeház...« kezd. szakaszig.
20. március 3. (9. sz. 162—165 l.) az eml. szakasztól a »Mikor a főispán belépett a terembe...« kezd. szakaszig.
21. március 10. (10. sz. 182—185 l.) az eml. szakasztól »A tömegek kiszámíthatatlanok...« kezd. szakaszig.
22. március 17. (11. sz. 206—210 l.) az eml. szakasztól »Az órák künn a tornyokon...« kezd. szakaszig.
23. március 24. (12. sz. 226—227 l.) az eml. szakasztól az »Ebéd után a pipatóriumban...« kezd. szakaszig. A közlemény végén »Vége az első résznek« megjegyzés olvasható.
24. március 31. (13. sz. 247—250 l.) az eml. szakasztól a »Máskülönben minden rütsága mellett...« kezd. szakaszig. A közlemény élén »Második rész. I. A lépveesszök« fejezet cím áll.
25. április 7. (14. sz. 270—271 l.) az eml. szakasztól »Azért csak ne ereszd le az orrodát...« kezd. szakaszig.
26. április 14. (15. sz. 291—294 l.) az eml. szakasztól a »Hanem iszen talált annak helyet...« kezd. szakaszig. A közlemény vége felé — a jelen kiadás 170 : 1 sora előtt — a következő fejezet cím olvasható : »Oresztes és Piládesz«.
27. április 21. (16. sz. 310—311 l.) az eml. szakasztól a »Majd egészen kimaradtak a levelei...« kezd. szakaszig.

28. április 28. (17. sz. 330—334 l.) az eml. szakasztól a »Még le sem csillapodott a lelki háborgása...« kezd. szakaszig.
29. május 5. (18. sz. 351—353 l.) az eml. szakasztól a »Miska inceselkedő tréfának vette a dolgot...« kezd. szakaszig.
30. május 12. (19. sz. 371—374 l.) az eml. szakasztól a »Másfél mézes hónapot töltöttek...« kezd. szakaszig.
31. május 19. (20. sz. 390—392 l.) az eml. szakasztól a »Ha Tokaj a bortermő hegyek királya...« kezd. szakaszig.
32. május 26. (21. sz. 416—419 l.) az eml. szakasztól »Az volt a terve, hogy miután a hordókat...« kezd. szakaszig. A közlemény élén: »*II. Az ördög jó cimborá*« fejezetcím áll.
33. június 2. (22. sz. 434—436 l.) az eml. szakasztól az »Egyre közeledett a kápolna felé...« kezd. szakaszig.
34. június 9. (23. sz. 455—458 l.) az eml. szakasztól a »Mégpirulván a szalonnával kellőképpen...« kezd. szakaszig.
35. június 16. (24. sz. 475—479 l.) az eml. szakasztól a »Mari kisasszony különben már megbánta...« kezd. szakaszig.
36. június 23. (25. sz. 495—498 l.) az eml. szakasztól »A hordóra rögtön leült Süvegyártó Ágnes.« kezd. szakaszig.
37. június 30. (26. sz. 514—518 l.) az eml. szakasztól a »Velkovic Rozália! Álom-e vagy valóság?« kezd. szakaszig.
38. július 7. (27. sz. 534—535 l.) az eml. szakasztól a »Saját-ságos jelenet volt.« kezd. szakaszig. A közlemény első felében — a jelen kiadás 21. köt. 5 : 1 sora előtt — a következő fejezetcím olvasható: »*II. Mariska megváltozott.*«
39. július 14. (28. sz. 555—558 l.) az eml. szakasztól a »Mari halálosan sápadt arcába...« kezd. szakaszig.
40. július 21. (29. sz. 575—576 l.) az eml. szakasztól a »Minden egyéb tekintetben nyugodalmas...« kezd. szakaszig.
41. július 28. (30. sz. 595—596 l.) az eml. szakasztól »Addig-addig csevegtek a két alakról...« kezd. szakaszig.
42. augusztus 4. (31. sz. 615—618 l.) az eml. szakasztól »A nagy vagyon semmit se változtatott Kopereczky...« kezd. szakaszig. A közlemény derekán — a jelen kiadás 35 : 1 sora előtt — a következő fejezetcím olvasható: »*Kérd áll a házhoz*«
43. augusztus 11. (32. sz. 635—638 l.) az eml. szakasztól a »De bármily hatalmasnak látszott is...« kezd. szakaszig.
44. augusztus 18. (33. sz. 654—658 l.) az eml. szakasztól a »Wolf úr, ki tüntetőleg...« kezd. szakaszig.
45. augusztus 25. (34. sz. 674—676 l.) az eml. szakasztól »A meglepetés pillanatnyira megfagyasztotta...« kezd. szakaszig.
46. szeptember 1. (35. sz. 694—696 l.) az eml. szakasztól a »Szól pedig a hasznos útmutató...« kezd. szakaszig.
47. szeptember 8. (36. sz. 715—718 l.) az eml. szakasztól a »Vacsora után Fruzina mama...« kezd. szakaszig.
48. szeptember 15. (37. sz. 734—735 l.) az eml. szakasztól a »De még ki sem mondta egészen...« kezd. szakaszig.

49. szeptember 22. (38. sz. 754—757 l.) az eml. szakasztól »A Feri nem osatlakozott az ifjúsághoz...« kezd. szakaszig.
50. szeptember 29. (39. sz. 774—778 l.) az eml. szakasztól a »— Seholse mama...« kezd. szakaszig.
51. október 6. (40. sz. 794—797 l.) az eml. szakasztól »A Feri környékén egy kis feleselés támadt.« kezd. szakaszig.
52. október 13. (41. sz. 814—817 l.) az eml. szakasztól a »Leültek két ablak közé.« kezd. szakaszig.
53. október 20. (42. sz. 834—837 l.) az eml. szakasztól a »— Jól van végeztünk...« kezd. szakaszig.
54. október 27. (43. sz. 855—857 l.) az eml. szakasztól a »Volta-képpen csak azért alapította...« kezd. szakaszig. A közlemény derekán — a jelen kiadás 113:1 sora előtt a »III. A kereszibetett szalmaszál« fejezetcím olvasható.
55. november 3. (44. sz. 874—876 l.) az eml. szakasztól az »— Isten hozta, Isten hozta...« kezd. szakaszig.
56. november 10. (45. sz. 895—898 l.) az eml. szakasztól »A Tóthék ártatlan polgári életét...« kezd. szakaszig.
57. november 17. (46. sz. 914—916 l.) az eml. szakasztól az »— Egészségi okból...« kezd. mondatig.
58. november 24. (47. sz. 939—940 l.) az eml. mondatról »Az öreg Noszty amellelt érvelt...« kezd. szakaszig.
59. december 1. (48. sz. 958—962 l.) az eml. szakasztól az »Egyedül dolgozott irodájában a főispán...« kezd. szakaszig.
60. december 8. (49. sz. 982—986 l.) az eml. szakasztól »A választatás itt is a népszertű...« kezd. szakaszig. A közlemény élén — a jelen kiadás 418:1 sora előtt — a következő fejezetcím áll: »Tóth Mihály jölszippant valamit«
61. december 15. (50. sz. 1003—1006 l.) az eml. szakasztól a »— Jaj nekem! mindjárt meghalok...« kezd. szakaszig.
62. december 22. (51. sz. 1026—1032 l.) az eml. szakasztól a »Zách Klárának ama bizonyos esete óta...« kezd. szakaszig. A közlemény elején — a jelen kiadás 180:1 sora előtt »A botrány« fejezetcím olvasható; a közlemény végén »Vége következik« jelzés található.
63. december 29. (52. sz. 1050—1058 l.) az eml. szakasztól a regény végéig. A jelen kiadás 195:1 sora előtt »Disputa«; a 210:1 sora előtt »A regény véget ér« fejezetcím olvasható. — Az 1908-as kötetkiadásban megjelent »Utóhang« itt még nem látott napvilágot.

I. b) *Képes Folyóirat* (A Vasárnapi Újság füzetekben). (Szerk.: Hoitsy Pál) 1907. 9. sz.—1908. 10. sz. Műfaji megjelölés: *Elbeszélés*. Fejezetszámok nélkül, igen kismérvű fejezet-tagolással (ebben a tekintetben a tagolás azonos a Vasárnapi Újság-belivel). Huszonhat folytatásban (a folytatások nincsenek sorszámozva!) az alábbi részletezés szerint.

1. 9. sz. 521—530 l. »Mire jó a lé a rókának« c. az 1908-as és a következő kötet-kiadásokból kimaradt fejezettől az »Ami Velkovicz Rozáliát illeti...« kezd. szakaszig.
2. 10. sz. 585—594 l. az eml. szakasztól a »De az ezredes kemény arcvonásai...« kezd. szakaszig.
3. 11. sz. 649—659 l. az eml. szakasztól a »Gyönyörű ősi idő volt...« kezd. szakaszig.
4. 12. sz. 713—723 l. az eml. szakasztól a »Míg Malinka úr ekképpen mulatozék...« kezd. szakaszig.
5. 42. kötet 13. sz. 1—10 l. az eml. szakasztól »A terv az, hogy mikor a vonat...« kezd. szakaszig.
6. 14. sz. 65—74 l. az eml. szakasztól »A megtestesült káosz képét nyújtotta...« kezd. szakaszig.
7. 15. sz. 129—138 l. az eml. szakasztól az »Ebéd után a pipatóriumba vonultak...« kezd. szakaszig.
8. 16. sz. 193—203 l. az eml. szakasztól a »De a fiú addig erősködött...« kezd. szakaszig.
9. 17. sz. 267—267 l. az eml. szakasztól a »Másfél mézes hónapot töltöttek együtt Párizsban...« kezd. szakaszig.
10. 18. sz. 321—330 l. az eml. szakasztól a »De vajon valóban utánozták-e egymást?« kezd. szakaszig.
11. 19. sz. 385—392 l. az eml. szakasztól »A hordóra rögtön leült Süvegjártó Ágnes...« kezd. szakaszig.
12. 20. sz. 449—457 l. az eml. szakasztól »A négyes azonban nehezen szülemlett...« kezd. szakaszig.
13. 21. sz. 513—520 l. az eml. szakasztól az »Addig-addig csevegtek a két alakról...« kezd. szakaszig.
14. 22. sz. 569—587 l. az eml. szakasztól a »Wolf úr, ki tünnetőleg búzavirágot szokott viselni...« kezd. szakaszig.
15. sz. 641—647 l. az eml. szakasztól a »Szólt pedig a hasznos útmutató...« kezd. szakaszig.
16. 24. sz. 705—711 l. az eml. szakasztól a »De még ki se mondta egészen...« kezd. szakaszig.
17. 43. kötet. 1908. 1. sz. 1—8 l. az eml. szakasztól a »Mind- ezt szeretetreméltó bonhomiával mondta...« kezd. szakaszig. Az 1. lapon, a regény szövegének további közlése előtt MK az új előfizetők számára az 1907-es évfolyamban megjelent regényrészletet az alábbiakban foglalta össze:

Novis lectoribus salutem!

Igenis üdvözet foglaltatik e fejezetben az új olvasóknak s bizonyos reperálása egy előre nem látott sajnálatos körülménynek, hogy ti. vagy az olvasók léptek be későn a Vasárnapi Újság folyóiratának előfizetői közé vagy pedig én kezdtem bele korán ebbe a regénybe.

Minthogy e számmal kezdődő (előfizetési) évet nem toldhatom meg hosszabbra visszafelé (annyi ereje még a római pápának sincs), s minthogy azt se kívánhatom, hogy az újonnan belépő olvasók kitalálják a regény közepéből annak az elejét, mert hisz ezen az alapon azt is kívánhatnám, hogy az eddigi olvasók találják ki a végét

(s ez volna rám nézve a legkönnyebb, mert akkor folytatni sem kellene tovább), de minthogy ezt nem kívánhatom, teszem azt, ami egyedül lehetséges, hogy megrövidítem, vagyis kivonatolom az elbeszélés eddig megjelent tartalmát.

Nem lesz ebből semmi kényelmetlensége az új olvasónak. Csak valami olyan történik, mintha valaki egy kiránduló társaságot, mely andalogva halad, ki-kitérve az útból egy szép csalit kedvéért, vagy egy virág letépésének okából, hogy gyorsan utolérhessen, kocsira ül s ez sebesen oda röpti a többiekhez.

Úgy áll tehát a dolog röviden, hogy élt valamikor a hetvenes évek elején Trencsén városában egy báró Kopereczky nevű eredeti gondolkozású, mondhatnám hóbortos főúr, akire egy irdatlan nagy örökség vár. A fiatal főurat, aki semmit se tanult, semmit se tud, e mesés örökség reményében takarékpénztári elnökek teszik meg az ottani részvényesek. Ugyanekkor egy ezred huszárság fekszik Trencsénben, a tisztek közt a legdelibb, legszebb hadnagy Noszty Ferenc, egy befolyásos kormánypárti országgyűlési képviselőnek a fia. Minthogy a képviselő nem adhat neki nagy apanázst (maga is tönkrement egzisztencia lévén), a hadnagy torkig úszik adósságokban s éppen azon iparkodik, hogy a jó módú Velkovicz György polgármesternek Rozália nevű szép lányát meghódítsa, akibe fülig szerelmes is.

De ez nem könnyű dolog, mert vetélytársa is van a gazdag Kozsehuba polgár személyében. E verseny képezi az elbeszélés első részét. Velkovicsek fürdőre mennek, Noszty hadnagy kölcsönt hajszol, hogy utának mehessen, de sehol sem kap, végzsorultságában vetélytársához fordul, aki pénzt is szokott kölcsönözni.

A ravasz Kozsehuba, aki sejtí, hogy a hadnagy nem fog tudni fizetni s érzi, hogy Róza kisasszonynál előnyben van, ad is neki ezer forintot, de csak olyan föltétel alatt, ha a váltó alá ő maga firkantja oda az ezredese, Strong [sic!] Adalbert nevét, egy bekövetkezhető erkölcsi megsemmisülés által vélvén tőle legkönnyebben szabadulni.

Elég jól kombinált, a fiatal hadnagy csapja a szelet a lány körül, de mire a váltó lejár, még nem érett az ügy az esküvőre, és noha minden szalmaszálát megmozdít: pénzt nem bír kapni sem az uzsorásoktól, sem a már kimerült rokonoktól. Kétségbeesésében apjának írja meg helyzetét, közölve vele, hogy öngyilkos lesz.

Noszty Pál képviselő erre leányával, Vilmával Trencsénbe utazik s odaérvén a lejárat előtti napon, megérti a dolgot, hogy holnap délig ezer forintra volna szükség. Persze neki sincs s most már abban fő a feje, honnan szerezzen ily rövid idő alatt. Szerencsére itt van báró Kopereczky ismerőse, aki véletlenül a fogadóba vetődik, ahol a képviselő szállva van s vacsora közben udvarolni kezd a csinos Vilmának. Az öreg Noszty elhatározza, hogy reggel tőle kér kölcsönt s evégből fel is keresi a takarékpénztári épületben.

Kopereczky szabódik, neki magának valóban nincs is pénze, a takarékpénztárból pedig nem adhat, csak két jó aláírásra s akkor is meg kell előbb az igazgatóságnak szavaznia. A helyzet tehát feszült és kétségbeejtő. Noszty Pál már éppen távozni készül nagy leverten

midőn Kopereczkynek eszébe jut a szabályzat egy pontja, hogy kézi zálogra ő maga is utalványozhat bizonyos összegeket.

— Adj zálogot — mondja.

— Nincs nálam semmi értékes tárgy — felel Noszty.

— Hát az a kis medalion ott az óraláncodon a Vilma kisasszony arcképével?

— Testvérek közt se ér meg többet húsz forintnál nekem kétezerre volna szükségem.

— Ne törődj vele, csak add ide és meglesz a pénz.

— De hátha nem váltom ki?

— Akkor a lányod az enyém — nevetett hozzá Kopereczky s kiutalványozta a pénzt.

Mire azonban az öregúr Kozsehubához ér a fiával, hogy a hamis váltót magukhoz vegyék, akkorra már elmúlt a kikötött idő, a déli harangszó s Kozsehuba már ott van a váltóval a szigorú Strong [sic!] ezredesnél s bemutatja az aláírást

Strong [sic!] megnézi és így szól:

— Az aláírás valóban az enyéin, fizetek uram — és az asztalfiókba nyúl, hogy a pénzt átadja.

— De ezredes úr — tiltakozik Kozsehuba —, az lehetetlen, hogy ez az aláírás az öné legyen, ön téved.

Strong [sic!] azonban letorkolja:

— Miféle sületlen beszéd ez! Én csak ismerem a magam aláírását.

Így menti meg hadnagya becsületét vagy legalább a becsülete külszínét, de a büntetés se marad el, mert Noszty hadnagynak most már kvietálnia kell. Elhagyja az ezredet, Trencsént és a félig-meddig már elnyert leányt, hogy ezentúl az apja nyakán élődjék, mint jóféle járdataposó Budapesten.

Az öreg dolga se fordul jobbra, s mikor a kétezer forintos adósság lejár a trencsényi takarékbán, ő se tud fizetni s a kedélyes Kopereczky a terminus után egyszer csak azzal toppan be a szállására, hogy miután nem fizetett, hát eljött a leányért, mert a kis zszuzu voltaképpen csak jelkép. A voltaképpeni zálog maga Vilma kisasszony.

Vilmának se lévén komolyan kifogása, a tréfából könnyen valóság lesz, Kopereczky elviszi Vilmát s hazaviszi a krapecsi kastélyba. Noszty nem ad vele hozományt, hanem kineveztetni nagy befolyásával Kopereczkyt Bontó vármegyébe főispánnak. Bontó vármegyében nagy idegességgel fogadják az analfabéta tót urat, kinek hebehurgya, cinikus mondásairól és tetteiről nem győz eleget beszélni a hír. Sok tudatlansága és éretlensége mellett azonban bizonyos egészséges paraszt-furfang van a báróban, mellyel rendszeren kivágja magát.

S míg Bontó megyében nagyban forrnak a kedélyek és készülődnek, hogy lehetetlenné tegyék, addig ő is készül a maga módja szerint a beiktatásra. Titkárt fogad, bizonyos Malinka nevűt, aki a közgyűlési beköszöntő beszédét írja meg számára. A titkár se valami nagy közgazgatási lumen s végszorultságában egyszerűen lemásolja parafrázisokban a vármegye régi jegyzőkönyveiből, melyeket beküld Pol-

táry alispán, annak egy beszédjét, melyet főjegyző korában egy régi főispánnak tartott s mely már feledésbe merülhetett a bontóvári urak előtt. Az akkori közgyűlés közönsége jobbadán elhalt azóta.

Kopereczky bemagolja ezt a beszédet nagy nehezen s így indul megyéje felé, hol valóságos zendülés várja. Részint öreá gyűlölködnek, részint a megyén uralkodó Noszty atyafiságra, mely egy elszigetelt puffeszkedő csoportot képez. A közvélemény szorító ereje alatt kiüti fejét a bojkott s rendre lemondanak a különben is sovány fogadtatás programjának betöltéséről a fogadó bizottságok és szónokok, maga a főjegyző is megtagadja az utolsó percben az üdvözlő szónoklat megtartását a beiktató közgyűlésen. Ily kényes körülmények között a kétségbeesett Noszty-csoport Poltáry alispánt nyeri meg a tizenkettedik órában, hogy tartson beszédet. Ezzel aztán az alispán ellen fordul a közgyűlés.

Az alispán nem ér rá beszédre készülni, hanem engedve egy ördögi sugallatnak, szintén úgy vélekedve mint Malinka, hogy régi beszédére, melyet mint fiatal főjegyző tartott egy főispánnak, immár senki sem fog emlékezni, a főispán üdvözlésére elmondja ugyanazt a beszédet, amelyet Kopereczky magolt be parafrázisos programbeszédnek. [*MK lapalji jegyzete*: Temes megyében tényleg megtörtént — Tihanyi Ferenc főispánsága alatt. Lásd Degré Alajos emlékiratai. M. K.]

A Bontó megyei bizottsági tagok (mondanom sem kell) nem ösmernek rá s nem is igen hat most, mert szép ugyan, de népszerűtlen ember mondja. A főispán, aki lámpalázban van, nyilván szinte nem ismer rá a saját beszédjére, de jóhiszeműen visszamondja úgy, ahogy betanulta. A bizottsági tagok, akik pisszegni szándékoznak, egyszerre összenéznek. Nini, hisz ez az alispánt gúnyolja ki! Hohó, hiszen ez derék dolog! Hallgatják, hallgatják és hovatovább mind jobban ámulnak. Teringette, pompás egy persziflázs! Halljuk csak, halljuk, halljuk! Elmondja ez szórulszóra. Hallatlan egy talentum! *Egyszeri hallásra* mondja el. Micsoda memória és milyen kolosszális lélekjelenlét! Az alispán kéklült, zöldült, csodálkozásában és felsülésében, a közgyűlés pedig tapsolt, ujjongott, tombolt s a parti meg volt nyerve, a főispán mint nagy és népszerű alak került ki az oly veszedelmesnek induló installációból.

A szerencse is, mint a csóka, minden fényest egy rakásra hord. Ugyancsak ezen a napon üti meg a prágai örökséget is a főispán. De az intrikus Nosztyinak még nem elég, hogy a lányát ilyen jól helyezte el, azon mesterkedik, hogy Feri fiából is gyúrjon valamit. Egy csinos leányka, Tóth Mari van a közgyűlési terem karzatán, leánya egy Amerikában meggazdagodott magyar származású péknek, aki roppant vagyonával egy nagy birtokot vett, a Bontó megyei Alsó-Rekettyésen. E kívánatos kis portéka felé irányítja fia figyelmét, aki meglátván a lányt, nagy kedvet mutat a szükséges lépések megtételéhez. A ravasz Noszty-papa megnyeri a tervnek Kopereczkyt, ki most széles jókedvében mindent megígér, valamint sógornőjét, Homlódyt. S könnyű tánoba vinni Katót, illetőleg Máli nénit, a házasság csinálás lévén a legnagyobb szenvedélye s minél nehezebb,

lehetetlenebb, annál élénkebben izgatja a siker. Az égből kötött házasságok unalmasak előtte. Neki az olyan a gyönyörűség, amit ő eszel ki finom pókháló szálakon, mesterségesen összevezetett párokkal.

Máli néni tehát egész lélekkel nekifeküdt a terep tanulmányozásának s kioktatta a tanulókegy növendékét (ám bár a macska körülbelül maga is tudja már, miképpen kell az egeret megfogni), mely módon közelítse meg a dúsgazdag Tóth Marit, kit egy csomó parti-vadász már úgyis eléggé ostromol udvarlásával, de siker nélkül: a leány elutasítólag, gúnyosan és hidegen bánik velük, ami felette aggasztja Tóthékat, kik boldog révben, még életükben főként alatt szeretnék látni.

Máli néni a leánynak azt a meggyökerezett hitét választotta fogantúnak, hogy őt a pénzért szeretik. Rútnak képzelte magát s mindenkiben gyanakodott, aki közelített hozzá. Ez a betegség gyakori a túlságosan gazdag, érzékeny és becsvágyó természeteknél. Azt a tervet főzte ki tehát, hogy Feri ne mutassa be magát Tóth Marinál, hanem igyekezzék olyan helyen és szituációban ismerkedni meg vele, ahol, amennyire csak lehet, ki van zárva a hozomány ingerének látszata. Nagy körültekintéssel kovácsol egy ilyen tervet az asszony, melybe asszonyi ésszel illeszt be olyan naiv részleteket, melyek alkalmasak Tóth Marit félrevezetni. A tyúk túl kell hogy járjon a csirke ezén.

A tervnek ez a része (szerencséje van Noszty Ferinek) még szinte jobban sikerül mint gondolták. De mielőtt idáig jutna az olvasó; a szerző még előbb visszazalad egy pár évtizeddel és elmondja apróra, ki voltaképpen Tóth Mihály és miképpen lett gazdag ember. Egy szegény szécsényi péknek a fia, aki valamikor még a forradalom előtt gyerekeskedett a szomszédjukban lakó Velkovics szűcs fiával, Gyurival. Hűséges barátok voltak, együtt jártak iskolába is Losoncon, hol Stromm pipametszőnél voltak kosztban, akinek szintén volt egy hasonló ívású fia, Adalbert.

A három fiúcska együtt lakott, együtt tanult — de csak egy darabig, mert a Tóth Miska szülei hirtelen elhaltak, semmi vagyont nem hagyva hátra, melyből a fiú iskoláztatását fedezni lehetne. Beáll tehát inasnak a pipametszőnél s anyyira tőkéltesíti magát ebben az akkor népszerű iparágban, hogy csakhamar a híres pesti pipametszőhöz, Nagyhoz kerül aránylag jelentékeny fizetéssel.

Néhány év múlva Pestre kerül a másik két pajtás is, Velkovics orvosnövendék, Stromm pedig, aki katonaiskolába járt, mint hadnagy. A tisztos, jószívű, nemes jellemű Tóth Mihály valóságos mentoruk, kivált a Velkovicsé, kit később saját keresményéből tart. Velkovics, úgy látszik restelli a barátja nyakán való élkösdést s egy eszelős beteg főúr gondviselőjének szegődik el, hátat fordítva pályájának, azt kísérő fürdőről fürdőre. Váratlanul sok pénzhez jut s ezt testvériesen megosztja a pipametsző legénnyel. Utazni mennek degesz tárcával s már az első állomáson, Bécsben megismerkednek egy pozsonyi jómódú kékfestővel, Kohlbrunn úrral.

Az élelmes kékfestő megszimatulván az ifjak pénzét és szép jövőjét, ártatlan ürügy alatt felhozat a lányaiból kettőt a vendéglőbe,

ahol az ifjakkal együtt szállva van. A bohó fiatalok egymásra utalva; beleszerettek egymásba, elveszik a két leányt s mint sógorok a nejeikkel utaznak tovább világot látni. Párizsból a Velkovic-pár visszatér s Velkovics Pozsonyban, majd később Trencsénben telepszik le, ahol egész polgármesterségig viszi, Tóth Mihály ellenben átmege az Óceánon s miután mint tajtékpipa-metsző nem boldogul, atyja mesterségéhez nyúl s mint pék rövidesen roppant vagyont szerez, mint kiflikirályt emlegetik New Yorkban.

Hosszú idők múltán találkoznak megint a sógorok, de már akkor mindegyiknek van egy leánya (Velkovicséknak Rozália, Tóthéknak Mari). Az öreg Kohlbrunn halálos ágyához kél útra Amerikából a Tóth-família, de már nem találja életben. Vissza akarnak menni, de még bevárják a végrendelet kihirdetését, amely szerint az örökségből Tóthéknak egy szép szőlő jut a Somlyóhegyen. Velkovics sógor rácsábtítja, hogy maradjon egy-két napig, úgyis szép őszi idő jár, nézze meg az öröklött szőlőjét. Tóth uram kirándul Pozsonyból Somlyóra, ahol csinos ház áll a szőlőföld közepén. Annyira megtetszik neki ez a kis paradicsom, hogy elhatározza bevárni a szüretet. Szüretig pedig aztán úgy beleszeret a szőlőjébe, az aranylőfürtökbe, a magyar szívhez szóló szőlőbirtokosi hangulatba és ebbe belevegyül a honvágy is, hogy váltig azon töpreng, kire hagyja ő már most ezt a szőlőt?

— Add el — tanácsolja a sógora.

— Soha — mondja megbotránkozva. — Hogy gondolsz olyat?

— Bízd rá valakire.

— De hátha elhanyagolja, tönkreteszi?

No bizony! Mit bánt az egy milliomost?

Persze mit bánt? De mikor az a milliomos mégis csak magyar és egy hold szőlőt örökölt? Pláne a Somlyóhegyen. Ezt már még se lehet Csáky szalmájának hagyni.

Egy szó, mint száz, a kicsinyke szőlő szeretetéből, ebből a kis magból nő meg az a nagy elhatározás, hogy eladja a New York-i házaát, felozlatja ottani üzleteit és hazaköltözik örökre.

Hazajött. Megvette az alsó-rekettyési birtokot, abban gazdálkodik s ősszel mindig átjár a Dunántúlra szüretelni. Olyankor az őszi szokáshoz híven, összejönnek ott a Kohlbrunn család tagjai. Különösen elmaradhatatlan vendégek a trencsényi Velkovicsék.

Erre a somlyóhegyi tartózkodásra építi cselszövényét Máli néni, illetve Noszty Feri. Ez olyan terület, ahol a lányhoz hozzá lehet férni olyan szép szerivel, hogy romantikus szerelemnek fog festeni a közleledés. Feri tehát értesülvén, hogy Tóthék Somlyón vannak, Pápára utazik, ott álnév alatt beszáll a vendéglőbe, puskát vesz másnap a vállára, kiballag a Somlyóhegyre.

Az ördög pártfogásba veszi. A pápai iparos ifjúság éppen azt fundálta ki abban az évben, hogy megveszi egy odavaló, Findura nevű csizmadia szőlőjének termését a lábán s tánczcal egybekötött szüretet tart. Ennek a mulatságnak nagy híre van a mester lányok és a szobaciusok világában. Mari is hall róla a szobaleányától, Kovács Kláritól és igen közel fekszik az ötlet, ami a fejecskéjében megterem,

hogy részt vesz rajta, hő vágyának tévén eleget : megméríti a férfi szemekben csupán a személyét vagyona nélkül. A tükrének, a környezetének nem meri elhinni, hogy csinos — majd kívül most a Findura szőlőjében.

Könnyen megérthetni a sajátosságos ingert : elvetni egy-két órára a nagy vagyont, mely személyéhez fűződik s zavarja a vele érintkezőket, elvegyülni ismeretlenül idegen környezetbe s aszerint ítéltetni meg, amennyit tényleg ér a külseje.

A leskelődő Noszty Feri látja őt az említett szüret délutánján kijönni a szobalányával a szőlőbéli villából s amint eltűnnek a csőzkunyhóban és újra megindulnak a hegyen lefelé, egyszersmind azt is észreveszi, hogy az imént a kisasszony volt magasabb, most meg már a szobaleány lett azzá, világos tehát, hogy a kunyhóban *ruhát cseréltek*. Messziről követi őket s ezen a módon eljut a Findura szőlőjébe, hol a táncosnék sorába beáll Tóth Marit szembetűnőleg kitüntetni, vele táncol és legyeskedik, ami láthatólag inyére van a leánynak is, ki a csinos vadász félreismerhetetlen vonalmát *valódi* diadalának álmodja s szinte önfeledésig boldog perceket élvez az egyszerű urasági vadásznak látszó legény társaságában.

Már folyik a tánc a Findura szőlőjében s egy négyes (quadrille) összehozásán fáradoznak a nagyralátó rendezők, melyre Noszty is megnyeri Marit, aki különben Klárának és urasági szobalánynak vallja magát a faggató legény előtt ; addig fent a hegyen a Tóth-villába véletlenül vendégek érkeznek, Velkovic György a feleségével és Róza leányával. Róza abban a szándékában, hogy Marit a szőlőben keresi meg, a csőzkunyhóban becsukott dán doggra, Mari kedvenc kutyájára bízta magát, ki a szimatja szerint megindul azon az úton, amerre ment s minthogy Róza nyomon követi, egyszer csak ott toppan ő is a Findura szőlőjében, felfedezve a Mari vakmerő kalandját.

Marinak ugyancsak kellemetlen ez a kedves meglepetés s csak nagy bosszúságát tudja lenyelni, mert megzavarja a szerinte búbajos idillt. De még erősebb villámcsapás Nosztynak. Oly rohamosan nőttek sanszai mint a dinnye a bűvész Hatvani professzor ebédlőjében. Már-már magáénak érezte Marit és az alsó-rekettýési nagybirtokot ügyes és fondorlatos viselkedésével, midőn megkezdődvén a négyes, a táncosnéját kezdi keresni és szinte hátratántorodik, mikor meglátja, hogy hol áll és a tavaly elhagyott, kvázi menyasszonyával, Velkovic Rozáliával beszélget.

Szent Isten, milyen szerencsétlenség! Mindennek vége! Minden összeomlik, amit értett. Ha Róza meglátja, elmondja Marinak ki ő s akkor nyilvánvaló lesz az egész aljas hozományvadászat. Pedig Ferinek ez az utolsó ütőkártyája s azonkívül a szíve is benne van egy kicsit a játékban, Mari természetes frissességével s leányos keccsességével mély benyomást tett rá egyébként is.

Mit tegyen most? Vagy mindent elveszíteni vagy megmenteni, amit még lehet. Arra határozta magát, hogy észrevétlenül eltűnik a tömegben s úgy tett, puskáját se vívén magával. Mari tehát szegényben maradt barátnéja előtt, mert a négyeshez nem jön el a várt táncos. Keresik, kutatják, nem találják. Végre az a legenda kerekedik,

mivel senki se ismerte, hogy a híres Patkó betyár volt s azért osont el hamar, puskáját se lévén ideje elvinni, mert valakit látott, akitől megijedt, hogy felismeri.

Marit lesújtja az eset, képzelhetni ijedelmét, szegényét s érzékeny lelkének kínos vergődését. Szerencsére Róza vele érez s titokban tartják a kalandot Tóthék előtt. Mari ettől fogva elveszti hajdani vidámságát, melázó, szórakozott, szomorú és gyakran gondol a titokzatos vadászra. Az az egy ember volt, akinek bizonyosan tetszett.

Feri megírja kalandját Máli nélinek, aki azt feleli, hogy ez éppen elég a sikerhez. Most már ne tegyen semmit, hagyja a dolgot élni. A kész gyümölcs most már magától hull az ölébe egy szép napon.

Ezt a szép napot azonban mégsem árt siettetni. Így gondolja a rokonság s bizonyosan benne van Máli néni keze abban a taktikában, hogy a voglányi járásban (amelybe tartozik Alsó-Reketyés is) megüresedett szolgabírói állásra a már hatalommá izmosodott Kope-reczky főispán Ferit választassa meg. Első dolog a szereplendő személyeket egy helyszínre hozni — a többi következik: hogy miképpen, részint meglátjuk, részint irányítjuk . . .

A főispán, bár a vármegye nem akarja, az ismeretlen és léha hírben álló úrfit erőszakos griffekkel csakugyan megválasztatja voglányi szolgabírónak, besürgönyzi Budapestről, fogatot vesz neki s egyelőre arra utasítja, hogy menjen a járásába és tegyen a főembereknél látogatásokat.

Palojtayélnál kezdi a vizitelést, hol éppen születésnapját illet Palojtaynének (Fruzina mamának) s együtt van a környék intelligenciája, ott vannak Tóthék is Alsó-Reketyésről s Feri a somlyói szüret után most találkozik először Tóth Marival. Mari ösmergeti, de nem tudja bizonyosan, ő-e a somlyói vadász, Feri ellenben arra játssza magát, mintha most látná Tóth kisasszonyt először. Némi fölött foly közöttük — de hogy mi lesz belőle, azt már én nem mondom meg így dióhéjban (vagyis inkább mogyoróhéjban), mert én se tudom, más se tudja és mert most ezzel hipp-hopp megérkeztünk, ahol a többi olvasók vannak.

18. 2. sz. 65—71 l. Az eml. szakasztól az »Erre aztán úgy illett . . .« kezd. szakaszig.
19. 3. sz. 129—135 l. Az eml. szakasztól az »Erre aztán nem tehetett egyebet . . .« kezd. szakaszig.
20. 4. sz. 193—205 l. Az eml. szakasztól a »Noszty tapintatosan jegyzé meg . . .« kezd. szakaszig.
21. 5. sz. 257—264 l. Az eml. szakasztól a »Félni lehetett, hogy valami bolondot csinál . . .« kezd. szakaszig.
22. 6. sz. 321—330 l. Az eml. szakasztól a »Nagy katasztrófa volt ez.« kezd. szakaszig.
23. 7. sz. 385—394 l. Az eml. szakasztól az »Éjfél után két óra tájban zörgette fel . . .« kezd. szakaszig.
24. 8. sz. 449—456 l. Az eml. szakasztól a »Zách Klárának ama bizonyos esete óta nem volt . . .« kezd. szakaszig.

25. 9. sz. 513—519 l. Az eml. szakasztól a »Hazu iszen csak haza megy az ember...« kezd. szakaszig.
 26. 10. sz. 577—586 l. Az eml. szakasztól a regény végéig. — Az »Utóhang« a folyóirat-folytatásokban nem jelent meg.

Kötetkiadások:

- II. [1. kiad.] 1908. Bp. Franklin Társulat kiadása. I—III. köt. 266, 244, 227 l.
 III. [2. kiad.] 1912. Bp. Franklin Társulat. (Magyar Regényírók képes kiadása. 59., 60. köt.) Keményffy Jenő rajzaival. — Schöpflin Aladár, előszavával 318, 312 l.
 IV. [3. kiad.] [1923] Bp., Franklin Társulat Kiadása. I—II. köt. 272, 264 l.
 V. a) [4. kiad.] [1927] Bp., Franklin Társulat kiadása. I—III. köt. 220, 210, 193 l.
 V. b) [5. kiad.] 1929—1931? Bp. (MKmR—Fr. 17., 18., 19.) I—III. köt. 220, 210, 193 l.
 V. c) [6.? kiad.] 1933. Bp. Franklin Társulat Kiadása, I—III. köt. 220, 210, 193 l.
 [A Franklin Társulat 1927-től az V. a) kiadást 1945-ig többször újrayomatta. Ezek a kiadványok, mivel évszám nincs rajtuk, lapszámukból — mivel újrayomásról van szó — kiigazodni nem lehet, rendszeres könyvbibliográfia nem volt, ma már pontosan fel nem deríthetők, így regisztrálásukról le kell mondanunk. Ha az 1949-ben az alább következő kiadás belső címlapján olvasható »Tizenegyedik kiadás« jelzés tény és nem kiadói »fogás«, akkor négy olyan kiadása, ill. újrayomása van a regénynek, melyet nem tudunk fellelni, ill. azonosítani.]
 VI. a) [11.? kiad.] 1949. Bp. Révai Könyvkiadó Nemzeti Vállalat. I—II. köt. 314, 305 l. — A címlap belső oldalán: »Tizenegyedik kiadás«.
 VI. b) [12.? kiad.] 1952. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó I—II. köt. 314, 305 l. — A címlap belső oldalán: »Tizenkettedik kiadás«.
 VII. [13? kiad.] 1954. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. 544 l. — (Mikszáth Kálmán Válogatott Művei.) — Sajtó alá rendezte: Horváth János, illusztrálta: Reich Károly. Utószóval, Jegyzetszóttárral, Függelékkal.
 VIII. [14.? kiad.] 1954. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. 343 l. — Sajtó alá rendezte Horváth János. A VII. azonos Utószóval, Jegyzetszóttárral, Függelékkal. Megjelent 30.000 példányban.
 IX. [15? kiad.] 1955. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. 439 l. — Sajtó alá rendezte: Horváth János. A VII. azonos Utószóval, Jegyzetszóttárral, Függelékkal. — A címlap belső oldalán: »Könyvárusi forgalomba nem kerül. Csak iskolai tanulók részére.« — Megjelent 5000 példányban.

- X. [16. ? kiad.] 1957. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. 488 l. — Sajtó alá rendezte: Petrichevich Horváth János. A VII. azonos Utószóval, Jegyzetszótárral, Függelékkel. — Magyar Klasszikusok. Megjelent 4000 példányban.
- XI. [17. ? kiad.] 1959. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. 240, 263, 187 l. — A szövegét a X. alapján szedték újra. — Király István utószavával. Olcsó Könyvtár 32., 33., 34.

Külföldi magyarnyelvű kiadások :

A Noszty fiú esete Tóth Marival. Bratislava, 1954. Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó. 544 l. — Közös könyvkiadási programban jelent meg, szöveg-elrendezése, kötése azonos VII. — Megjelent 3150 példányban.

A Noszty fiú esete Tóth Marival. Bukarest, 1957. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. 459 l. — Utószót Antal Árpád írta. — Megjelent 8100 példányban.

A Noszty [!] fiú esete Tóth Marival. Noviszád, 1957. Testvériség-Egység Könyvkiadóvállalat 452 l.

Fordítások (a megjelenés időrendjében)

- németül : *Die Tochter des Nabobs.* Deutsch von Ludwig Wechsler. Neues Pester Journal, 1907. dec. 25 (305. sz.) — 1908. márc. 29. (78. sz.) 83 folytatásban. [A fordítás szövege már az 1908-as kötetkiadás szövege alapján készült (l. pl. a regény éléről elmaradt a kötetkiadásokból kihagyott fejezet, már a fejezettelölés is majdnem azonos.)]
- szlovákul : *Svadba bez nevesty.* Bratislava, 1949. 339, 335 l. Ford : Maria Kevická és Josef Puterák.
- Prípád mladého Nosztyho s Marikou Tóthovou.* Bratislava, 1954. 560 l. Ford.: Maria Kevická és Josef Puterák. — Megjelent 4000 példányban.
- lengyelül : *Jak się młody Noszty żenił.* Warszawa, 1956. Czytelnik 467 l. Ford.: Tadeusz Fangrat. — Megjelent 20.206 példányban.
- csehül : *Prípád mladého Nosztyho s Maryškou Tóthovou.* Praha, 1958. Státní nakladatelství krásné literatury, 470 l. — Ford.: Ladislav Hradský. — Megjelent 8000 példányban.
- bolgáruul : *Случаят с младия Носоти и Мару Том.* София, 1958. Народная култура 457 l. Ford : Михаил Колачев és Борис Ников Megjelent 4000 példányban.

Színmű-változatok ;

- I. a) *A Noszty fiú esete Tóth Marival.* Vigjáték 4 felvonásban. MK regénye után írta Harsányi Zsolt. Színrekerült először 1926. szeptember 18-án a Vigszínházban. Rendező : Góth Sándor.

Személyek :

Stromm huszárezredes	Lukács Pál
Noszty Pál, képviselő	Somlay Artur
Noszty Feri, huszárfőhadnagy, a fia	Rajnai Gábor
Vilma, a leánya	Gál Annie
Tóth Mihály	Kürti József
Tóthné	Góthné Kertész Ella
Mari, a leányuk	Gál Franciska
Báró Kopereczky	Góth Sándor
Malinka, főispáni titkár	Somló István
Bubenyk	Mály Gerő
Kozsehuba, trencsényi bank- igazgató	Maklár Zoltán
Velkovics polgármester	Szerémy Zoltán
Velkovicsné	D. Kende Paula
Rozálka, a leányuk	Orsolya Erzsi
Ági néni	Gazsi Mariska
Kulcsárné	Vágóné
Főpincér	Gárdonyi Lajos
Pincér	Bárdi Ödön
Borfiú	Halmay Imre
Cigányprímás	Pártos Gusztáv
Kati	Simon Gizi
Mihály, megyei hajdú	Dózsa István
Koncsek	Perczel Oszkár

Az első felvonás színhelye a trencsényi Nagy Szamár-fogadó kerthelyisége, a második felvonásé a krapeczi Kopereczky-kastély fogadó-szobája, a harmadik felvonás történik a pápai szőlőhegyen, a negyedik a trencsényi főispáni lakás szalónjában.

Előadásai Vígszínházban :

1926. szeptember 17., 18., 19., 20., 22., 23., 25., 26., 27., 28., 29., 30.; október 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31.; november 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30.; december 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 25., 26., 28., 30.

1927. január 1., 4., 6., 7., 9., 11., 13., 15., 16., 18., 20., 22., 23., 25., 28., 30.; február 1., 4., 6., 8., 11., 13., 15., 18., 20., 23., 27.; március 6., 9., 13., 20., 25., 27., 29.; április 3., 10., 13., 17., 18., 19., 21., 24., 28.; május 1., 4., 8., 11., 15., 22., 29.; június 6., 10.; augusztus 19.; szeptember 1., 8., 11., 18., 25.; október 2., 9.; november 6.; december 6.

1928. január 15.; február 19.; március 18.; április 15., 22.;
augusztus 20.

1929. március 22., 27.; április 5., 7., 21.

A Vígyszínházban összesen 171 előadás.

- I. b) A Noszty fiú esete Tóth Marival. Vígjáték 4 felvonásban.
MK regénye után írta: Harsányi Zsolt. Felújította 1939.
december 23-án a Nemzeti Színház. Rendező: Nagy Adorján.

Személyek:

Stromm, huszárezredes	Nagy Adorján
Noszty Pál képviselő.....	Csontos Gyula
Noszty Feri huszárfőhadnagy, a fia	Jávor Pál
Vilma, leánya	Könyves T. Erzszi
Tóth Mihály	Bodnár Jenő
Tóthné	N. Tasnády Ilona
Mari, a leányuk	Szeleczy Zita
Báró Kopereczky	Kürthy György
Malinka, főispáni titkár	Pataki Jenő
Bubenyik	Gózon Gyula
Velkovics, polgármester	Ónodi Ákos
Velkovicsné ..	M. Iványi Irén
Rozália, a leányuk	Vándory Margit
Kozsehuba, trencsényi bank- igazgató	Maklár Zoltán
Ági néni	Zala Karola
Kulcsárné	Gobbi Hilda
Főpincér	Tapolczai Gyula
Pincér	Bazsaj Lajos
Borfiú	Dévényi Gyuri
Cigányprímás	Forgács Antal
Kati	Mészáros Ági
Mihály, megyei hajdú	Szilágyi Aladár

Az első felvonás színhelye a trencsényi »Nagy Szamár« fogadó
kerthelyisége. A második felvonásé a krapeczi Kopereczky-kastély
fogadószobája, a harmadik felvonás történik a pápai szőlőhegyen,
a negyedik felvonás színhelye a trencsényi főispáni lakás szalonja.

Előadásai a Nemzeti Színházban:

1939. december 23., 25., 26., 27., 31.

1940. január 2., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 14., 15., 17.,
21., 23., 25., 27., 31.; február 7., 11., 15., 25.; március 3.; április 3.,
7., 13., 20., 27.; május 2.

A Nemzeti Színházban összesen 34 előadás.

- II. a) Noszty fiú esete Tóth Marival. Vigjáték 4 felvonásban. Mikszáth Kálmán regényéből színpadra írta: Karinthy Ferenc és Benedek András. Színrekerült először 1950. január 31-én a Miskolci Nemzeti Színházban. Rendezte: Vass Károly.

Személyek:

Noszty Pál, képviselő	Sármássy Miklós
Feri, a fia	Szabó Sándor
Vilma, a lánya	Bujdosó Rózsa
Kopereczky	Pagonyi Nándor
Tóth Mihály.....	Szalai Károly
Tóthné.....	Agh Éva
Mari, a lányuk	Bárczi Kató
Stromm ezredes.....	Tánczos Tibor
Velkovicz polgármester	Bánhidya József
Rozi, a lánya.....	Németh Gabriella
Kozsehuba	Besztercei Pál
Homlódy.....	Csiszér András
Homlódyné.....	Kováts Terus
Báró Krackner	Mester János
Krátki	Baracsi Ferenc
Poltáry	Horváth Pál
Pázmár dr.....	Bende Emil
Klementi	Agárdi Gábor
Gr. Topsisich	id. Máté László
Liszy, ügyvéd	Siménfalvi Lajos
Brozik kocsmáros	Almási József
Tinka, a lánya	Szöke Vilma
Répássyné.....	Csanádi Ila
Malinka.....	Káldi György
Ápolónő.....	Csik Sári
Rupi	Sárközi Sándor
Bige	Lipták István
Kolotnoki	Kerti János
Lajos, pincér	Komlós József
Hajdu.....	Nagy Károly
Cselédlány.....	Siménfalvi Éta

Történik a múlt század 90-es éveiben. Díszleteket tervezte: Básthy István. Közreműködik: Oláh József és cigányzenekara. [Az előadások pontos száma és napja nem állapítható meg, kb. 15—20 alkalommal adták elő a színdarabot.]

- II. b) A Noszty fiú esete Tóth Marival. Vigjáték 3 felvonásban. Mikszáth Kálmán regényéből színpadra írta Benedek András és Karinthy Ferenc.

Személyek :

Noszty Pál képviselő.....	Somlay Artúr
Feri, fia	Kállay Ferenc
Vilma, leánya	Bánky Zsuzsa
Tóth Mihály, gyáros	Tompa Sándor
Krisztina, felesége	Gombaszögi Ella
Mari, leányuk	Mészáros Ági
Kopereczky, főispán	Balázs Samu
Poltáry György, alispán	Gózon Gyula
Pázmán doktor	Bihari József
Homlódý János, földbirtokos...	Bodnár Jenő
Homlódýné	Vizváry Mariska
Velkovichs, polgármester	Juhász József
Rozi, leánya	Táncsics Mária
Stromm ezredes	Nagy Adorján
Malinka Kornél, főispáni titkár..	Velenczey István
Topsich gróf	Baló Elemér
Veszely Tamás	Vándor József
Liszy ügyvéd.....	Szatmári István
Krackner báró	Somogyvári Pál
Krátki, ügyvédbojtár	Horkai János
Leviczky, dzsidás kapitány	Téry Arvéd
Klementi, szerkesztő	Tassy András
Brozik Dániel, borkereskedő	Z. Molnár László
Tinka	Kátay Vanda
Répásiné	Sitkey Irén
Kolotnoki	Kálmán György
Kozsehuba, vendéglős ..	Barlai Gusztáv
Lajos, pincér	Maklárý János
Huszár	Szirtes Ádám
Ápolónó	Majláth Mária
Rupi Jóska, cigányprímás	Árva János
Cimbalmos	Raksányi Gellért
Flótás	Szirmai György
1. }	Tóth Éva
2. } leány	Gyóri Ilona
3. }	Békés Rita
1. }	Gosztonyi János
2. } legény	Erdélyi József
3. }	Gyimesi Tivadar

Rendezte : Gellért Endre. Bemutató előadás : 1950. május 26.

Előadások :

1950. május 26., 27., 29.; június 1., 2., 3., 4., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 21., 22., 24., 26., 27., 28., 30.; július 1., 2., 3., 4., 5., 8.; szeptember 7., 14., 15., 16., 18., 19., 20., 22., 23., 24., 26., 27., 28., 29., 30.; október 1., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 29.; november 12.; december 26., 31.

1951. január 7., 14., 28., május 8., 14., 19., 27.; június 21., 24., 26., 30.; szeptember 23.; október 7., 23., 27.; november 5., 11., december 16., 23.

1953. január 14., 23.; február 5., 15., 26.; március 5., 15., 16., 24.; április 9., 18.; május 2., 5., 9., 14., 16.; december 20., 23., 27.

1954. január 15.; február 16., 23.; március 12., 18.; május 2., 9., 12.

1955. szeptember 1., 3., 6., 13., 27., 31.; november 3., 5., 13., 17., 25., 28.; december 4., 8., 12., 18., 23., 25.

1956. január 2., 15., 19., 26.; február 7., 20., 26.; március 7., 14., 19., 22.

A Nemzeti Színházban összesen : 138 előadás.

Megfilmesítések :

- I. A Noszty fiú esete Tóth Marival. A forgatókönyvet írta : Bárdos Artúr [Harsányi Zsolt dramatizálása alapján], rendezte : Bolváry Géza. — Szereplők : Novello Ivor, Holt Evelyne, Verebes Ernő, Székely Ilona. — Készült 1927—1928 között. Némafilm. [A Magyar Filmográfia II. (Bp. [1959.] Összeállította : Kovács Ferenc.) alapján.]
- II. A Noszty fiú esete Tóth Marival. A forgatókönyvet írta : Harsányi Zsolt. Versszövegíró : Harmath Imre; rendezte : Székely István; operatőr : Eiben István; zene : Fényes Szabolcs; dalszövegíró Vincze Márton; gyártásvezető : Hege-dűs Ferenc. — Szereplők : Jávor Pál (Noszty Feri), Szőrényi Éva (Tóth Mari), Tálmann Erika (Tóthné), Rajnay Gábor (Noszty Pál), Gózon Gyula (Bubenyik), Kiss Manyi (Kati, Tóth Mari szobaleánya), Köpeczi-Bócz Lajos (Tóth Mihály), Kovács Terus, Keleti László (pincér), Simor Erzsi, Pethes Sándor, Pázmár Ferenc, Pethes Ferenc. — Készült 1938-ban [Magyar Filmográfia I. (Bp. 1958. Összeállította : Kovács Ferenc) alapján.]

Keletkezése, forrásai

A *Vasárnapi Újság* 1906. október 21-i számában kezdte meg MK *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című regényének folytatásos közlését. A folyóirat ugyane számában, a 683. lapon a szerkesztőség a következő sorokkal hívja fel olvasói figyelmét az új műre : „Kitűnő írónk, Mikszáth Kálmán hosszabb hallgatás után mai számunkban új elbeszélést kezd. Olvasóink bizonyára nagy örömmel fogadják Mikszáth fényes tollának új termését, amelyben megtalálják mindazokat a tulajdonságokat, amelyek őt a mai Európa egyik legjelesebb írójává avatták.»

1. A »bácskai szenzáció«

Az 1906-ban elkezdett és 1907 végén befejezett regény alapötletét, a dúsgazdag polgárleány vagyonáért összefogó dzsentri-család cselvetéseit és praktikáját Mikszáth Kálmán egy öt évvel előbb megtörtént esetből merítette. *Király István* mutatott rá először, hogy a regény alapötlete és az 1901-es »bácskai szenzáció« között szoros kapcsolat van. Mikszáth Kálmán »az életből merítette ennek a történetnek nyersanyagát is — írja —. 1901 júliusában szellőztették az újságok azt a botrányt, amely magva volt a regény cselekményének. Egy fiatal nagyváradai újságíró, Ady Endre, *Az öreg Ungár esete* címen számolt be 1901. július 21-én lapjának, a Nagyváradai Naplónak hasábjain a furcsa históriáról.« (Király István: MK. Bp., 1952. 178. l.)

Az öreg Ungár »esete« azonban nemcsak a délmagyarországi sajtó hasábjait járta be, hanem sokkal nagyobb hullámokat vert, és a fővárosi újságok is igen bőven foglalkoztak a történetekkel. Kezdetben, 1901. július elején a vidéki és fővárosi lapok hírrovatóiban egy rövidke hír számolt be arról, hogy ifj. kamjonkai Szemző Gyula, a húszéves bácskai dzsentri fiú megszöktette Ungár Lajos ómoravicai gazdag földbirtkosnak leányát. Az egyszerű napihírt a kibontakozó fejlemények rövid idő alatt a sajtó »bácskai szenzáció«-jává emelték. Az tette szenzációvá, hogy Ungár Lajos kinyomoztatta a szökevények bécsi tartózkodási helyét és leányát hazahozatta. A két család között, az elszegényedett, csak családi kapcsolatai révén befolyásos dzsentri család és a dúsgazdag, milliomos bácskai zsidó földbirtkos között megindultak a tárgyalások, hogy a kompromittált leány becsületét, kompromittálójával kötött házasságával úgy ahogy helyreállítsák. E tárgyalások eredményeképpen az öreg Ungár beleegyezett a házasságba. A kitűzött napon a dzsentri család megjelent az ómoravicai nábob házában, ahol csak maga az apa fogadta a násznépet és közölte, hogy a házasságból nem lesz semmi, leánya feleségével együtt külföldre utazott.

Ez a váratlan végkifejlés tette az ügyet nemcsak »Bácska szenzációjává«, hanem az egész magyar sajtót foglalkoztató ügyé. A lapok részletesen beszámoltak az egyes fordulatokról, glosszák, kommentárok jelentek meg az esettel kapcsolatban, az egyik lap erkölcsi kérdést látott csupán az ügyben, a másik a zsidóság aszsimilációjának problémáját, a harmadik finoman utalt az »eset«-ben rejlő társadalmi problémákra. Egyedül a fiatal Ady vette észre a mélyebb összefüggéseket.

Az egykorú sajtó beszámolóiból kitűnik, hogy a »bácskai eset« hátterében nem holmi romantikus szöktetési szándék húzódott meg, hanem egy többször kikoszorazott kérő erőszakossága, hogy a dúsgazdag leányt meg tudja kaparintani. E tétéhez a társadalmi támasz gazdag és befolyásos rokonsága volt. A »bácskai szenzáció«-nak erre az összefüggésére világosan utal a *Nagyváradban* (1901. július 21. 168. sz. 5—6. l.) megjelent tudósítás:

»Egész Magyarországot befutotta a bácskai szerelmi-regény híre — írja az újság ismeretlen riportere. — Érdekes kultúrképet szolgáltat ez a regényes történet, valóságos fényképe lévén a mai társadalomnak. A vidéki dzsentri fiú — 19--20 éves mindössze, kinek báró Vojnich István bács megyei főispán a nagybátyja, aki az első vidéki családok egyik sarja — megszöktette a leggazdagabb Bács megyei földesúrnak, a zsidó Ungár Lajosnak egyetlen leányát, kinek szépségét még jobban kiemeli az a körülmény, hogy apja 1900 hold bácskai földnek a tulajdonosa. A fiatalok persze remélték, hogy az apa meg fog bocsátani s az éppen az érdekes, hogy éppen ebben csalódtak. Ungár Lajos nyakas maradt s nem adta oda lányát a szöktető dzsentri fiúnak: legifjabb Szemző Gyulának. S az apa ezen ténye újabb bonyodalmak kútforrásává vált.

Midőn a szenzációs szöktetésnek Bács megyében híre ment, az egész megye óriás érdeklődéssel fordult az érdekes és pikáns események felé, különösen a megye székvárosa Zombor, hol a kaland hősenek előkelő és kiterjedt rokonsága lakik.

Maga legifj. kamjonkai Szemző Gyula szintén ismert az egész megyében, kitűnő táncos, ki az összes bálakat kitaratóan táncolta keresztül, bravúros lovas, kitűnő vívó s egész megjelenése megnyerő. Zomborban lakó nagybátyjának Szemző Istvánnak gyakran vendége s így Zomborban igen jól ismerték a magas, karcsú ifjút. Ugyancsak e nagybátyja Szemző István, ki most legutóbb az üresedésben jutott Bács megyei főispánságra is kombinációba volt véve, állandóan sokat áldozott, hogy a fiatal unokaöccse mindenben kiválóvá neveltessék. Báró Vojnich István főispán a másik nagybátyja a megyeszerte »Gyuszi« néven ismert fiatalembernek, unoka-bátyja pedig Szemző Károly kulai főszolgabíró. Gyuszi rendszerint atyjának, Szemző Mátyásnak Szivac és Zombor között, Kernyája mellett fekvő pusztáján tartózkodott.

Ungár Lajos leányával egy zombori megyebál alkalmával ismerkedett meg. Attól fogva gyakran járt át Ómoravicára, az Ungár család régi birtokára vadászni s repülő lovakon együtt agarászott a két szerelmes, mert Ungár Lajos leánya is kitűnően lovagol s általában a legbácskaibb értelemben vett sportszerű nevelést kapta.

Mikor az ifjú meggyőződött, hogy szerelme viszonzásra talált, megkérte a leányt, de Ungár Lajos megtagadta a leány kezét a 20 éves kéréstől, azon indokolással, hogy a vőlegény fiatal. Négyyszer ismételte meg a megkérést Gyuszi, mindannyiszor elutasították. Talán nem is vették komolyan.

Ötödszörre aztán megszöktette a leányt, ki apja házából szökte sietett a künn váró fogathoz, amelycn Gyuszi várta. Anyyira siettek s a leány is annyira félt, hogy fél sem öltözött, nem vett magának arra sem időt, hogy cipőt húzzon, papucsban s pongyolája fölé egy porköponyeget vetve, vágattak Sztapár község vasúti állomásához, honnan első osztályú

kocsiban egyenest Újvidékre utaztak. Itt a szükséges női ruhákat bevásárolták s elindultak bujdosó útjukra, melynek folyamán, Zágrábra, majd onnan Bécsbe mentek. Itt értek nyomukba 6 napi bujdosás után az apa által küldött keresők.

A leányt hazavitték, a fiatal ember annak rendje és módja szerint megkérte, immár ötödször a leányt.

Ungár Lajos most is csak abban az esetben akart beleegyezni a házasságba, ha megindítják nyomban a válópert. Mivel Szemző ebbe nem ment bele, az apa látszólag beleegyezett az esküvésbe.

Kedden kellett volna megtörténnie az esküvőnek, a válegény előkelő rokonság kíséretében meg is jelent, de az apa az egybegyűltek előtt kijelentette, hogy leánya az anyjával külföldre utazott, mert ő „ilyen kvalifikálhatlan eljárás után” nem adja oda Szemzőnek a leányt.

A regényes történet epilógusa most van folyamatban. Mint a boráról s verekedési hajlamairól híres Bácskában ez természetes is: nagyszámú lovagias ügyek s párbajok fogják a végső ensemblet játszani.

Legifj. Szemző Gyula az összes Ungár családjabeli férfitagokat sértő levélben inzultálta. Az idősebbek becsületsértésért pereket indítottak, a fiatalság pedig megindította a lovagias eljárást, melyből kifolyólag egynéhány párbaj elkerülhetetlenné fog válni.

Természetesen az egész megye kizárólagos beszélgetési témája most a Szemző—Ungár-affér, mely szerelmi idillel kezdődött s könnyen meglehet, vérrel fog elintézészt nyerni.»

A dzsentrí család nemcsak hallgatólagos beleegyezésére, hanem tevékeny közreműködésére mutat az a tény is, hogy egyik-másik lap azt is megjegyezte az események számbavételekor, hogy »köztudomásúvá lett, hogy az ifjú atyjának tudtával és beleegyezésével történt a szökés, amit az a körülmény igazol legjobban, hogy a szökéshez szükséges pénzt az apa a szökésben levő fiának utánaküldte, mert a szökéskor nem tudta a kellő pénzt előteremteni. Mindenkre a szökés azt a benyomást tette, hogy Ungár gazdag leányára kivetették a hálót...» (Pesti Hírlap, 1901. július 18. 7. l.)

E feltevést nyomatékositja az a tény is, hogy újságok részletes beszámolóit után a szegedi napilapban, a *Délmagyarországi Közlönyben* nap-nap után jelentek meg az egymásnak ellentmondó cáfolatok, amelyek azt óhajtották bizonygatni, hogy a Szemző rokonságnak semmi köze nem volt a »fiú» tettéhez. A napilap július 20-i száma megemlíti, hogy szívesen ad helyet »annak a helyreigazításnak, hogy az ómoravicai lakodalomra a *Vermes- és Vojnich-családból* [báró Voinich István volt a vármegye főispánja] senki sem ment el és így Ungár, a haragos apa, senkit sem utasíthatott ki...» Négy nap múlva — július 24-én — a lap már annak a »kiegészítésnek» ad szívesen helyet», amely szerint »a Szemző-, Vojnich- és Vermes-családoknak egyetlenegy tagja sem interveniált a házasság létre-

hozása körül: egyetlen egy tagja sem jelent meg a házasság megkötésére kitűzött határidőben Ungár Lajos házánál s így alkalmatlan volt utóbbinak a násznépet kiutasítani. Sőt a helyreigazítás arról is számot ad, hogy maga Ungár öhajította a házasságot, hiszen — a helyreigazítók szerint — »Ungár Lajos öccse, Ungár József személyesen járt ifj. Szemző Gyula atyjánál s fölkérte, hogy hasson oda, hogy fia Ungár Piroskát mielőbb feleségül vegye, amire ifj. Szemző Gyula kötelességszerűen azonnal hajlandónak nyilatkozott...«. Azt is cáfolták, hogy az idősebb Szemző tudott előzőleg a szöktetésről, és így természetesen »anyagi segítséget sem adhatott fiának terve kiviteléhez.« A következő nap viszont — július 25-én — a cáfolás hevében azt írták az újsággal, hogy az ifjú Szemző »arra kért pénzt az apjától, hogy Karlócán letegye az érettségi vizsgát...«

A cáfolatok ellenére a tény tény maradt, és az eset tovább gyűrűzött a napilapok hasábjain. Nemcsak napihírek, hanem glosszák is foglalkoztak a bácskai botrány tanulságaival. A *Pesti Hírlap*-r áljeles glosszairója (1901. július 19. 1. l.) *A leány becsületéről* írt eszmefuttatásban tiltakozik a kompromittált leánynak a kompromittálóval kötött házassága ellen, mely mintegy »reparálja« a leány becsületét.

»Persze, a legtöbb ilyen esetben a leány szülei örülnek, ha gyermekük főként alá kerül. Talán ebben az esetben is ez lesz a vége. De végre is a leány szülei nem kötelesek örülni a kelletlen reparációknak s a szemfüles nyilvánosság sem követelheti meg, hogy ami pusztítást végeznek, azt mindenképpen reparálják a pusztítók. Már most mi jöhet állítanak pellengérré egy megtévedt leányt, amikor megint csak társadalmi fölfogás szerint megtévedni szabad, csak hoppón maradni baj és szégyen? A szerelem és az ifjúság nem sokat okoskodik s azt is tudjuk és valljuk, hogy az okoskodás sora inkább a férfiaké, mint a nőké. És mégis ugyanazok a sugdosók tapsolnak vagy legalább is gratulálnak a férfinak, akik kiragadják a tisztességesek sorából a leányt...«

A *Budapesti Napló* szintén betűjeles, (K.) szignós szemleírója (1901. július 19. 196. sz. 1. l.) *A bácskai esetben a zsidóság asszimilációjának lassú megvalósulását látja.*

»Az már nem is konfliktus manapság — írja —, hogy a mágnes és a polgár nem akar és nem tud összeforrni... De itt olyan elemek összeütközését mutatja a história, amelyeknek összeforradását mindig szeretjük hangoztatni (ámbar hiszen olyanok is vannak, akik, még hallani sem szeretnek róla!), amelyeknek összeforradását régen egyengeti a közös vágy, a közös munka, a közös lelkesedés és végezetül egyengetik okos törvények is. Zsidó és keresztény, ugyanannak a magyar hazának fiai, egy ideálnak rajongói, életmódban, törekvéseikben s akármilyen gondolatban, szokásokban is azonos állampolgárok: íme még mindig nem forrtak össze eléggé.« Ennek okát abban látja,

hogy nincs meg az a társadalmi terület, ahol keresztény és zsidó egymást igazán megismerhetné. »Ez a nyitja a bácskai esetnek is — vonja le a következtetést —. Nagyon hirtelen történt az a leánykerés. Hiányzott az egész tradíció, hiányzott az ifjú kitaratása, hogy ezt a tradíciót, ami nincs, legalább a maga jóvoltából pótolja. Ajtóstul rontott olyan házba, amelyhez még az út sincs kiépítve. S ha az öreg zsidó különösen viselkedett, lényegében csak az okozta, amiért egy öreg dzsentrri is ilyen különösen viselkednék, ha hasonló helyzetbe kerülne. S azért olyan szomorú éppen az eset . . .»

Vay Sándor (Arad és Vidéke, 1901. július 23. 1—2. l.) a bácskai leányszöktetés alkalmából felidéz a XIX. század nagy feltűnést keltett leányszöktetéseit majd végezetül megemlíti egy, a bácskai esethez majdnem hasonló szöktetést a XIX. század nyolcvanas éveiből.

A legszókimondóbb és lényegretapintóbb azonban *Ady Endre* glosszája volt (*Nagyváradai Napló*, 1901. július 21), amelyben feltárta az »eset« társadalmi rügőit.

»Olvastak önök bizonyára az öreg Ungár esetéről — írja —. Kemény, öreg bácskai zsidó. Mellékesen milliomos s egy szép leány apja. Az öreg Ungár leányát elszöktette egy kopott firtli, egy húsz éves dzsentrri gyerek. Egész Bécsig elszökött a szerelmes pár. Bizonyosan jól mulattak az úton. Tovább azonban nem mehettek. Az öreg lefűlelte őket s a leányt visszahozta. A leányszöktető ifjanc megkopott rokonai körülvették az öreg Ungárt.

— Ezen már csak házasság segíthet.

Egyidejűleg pedig barátkozni méltóztattak az eddig lenézett „szemtelenül meggazdagodott zsidóval”. Az öreg aztán kitűzte az esküvő napját. Megjelentek a leendő büszke dzsentrri atyafiak, akik a millióért hajlandók voltak egy zilált vallási viszonyokban leledző menyecskét is akceptálni.

Mikor pedig együtt volt már a díszes nászkoszorú, megjelent az öreg kemény Ungár s odadobta elibük a lánya gyönyörű selyemruháját s mondta a maga paraszti nyelvén, de körülbelül ezt

— A millióval nem vagyok hajlandó restaurálni a dzsentrrit. A lányom külföldre utazott. A kapu nyitva van . . .

Kár, hogy ezt az esetet nyilvánosságra hozták. Az öreg Ungár házi ügye volt. De ha már beszélnek róla, nem szabad ki nem mondani, hogy az öreg Ungár kemény ember, de okos ember is . . .»

Mikszáth Kálmán a cselszövő Noszty-családot a regény művészi eszközeivel éppen léhaságuk, felelőtlenységük és munkátlan-ságukért ítéli el, ahhoz a gondolathoz hasonlóan, ahogy Ady Endre aposztrofálja a bácskai dzsentrri családot.

Önkéntelenül felmerül a kérdés vajon mi lehetett az oka annak, hogy azokra az összefüggésekre, amelyekre Ady Endre azonnal, még a »bácskai eset« bonyolódása idején felfigyelt, Mikszáth Kálmán csak közel hat év múlva döbben rá. A felvetődő kérdésre a feleletet a magyar belpolitikai helyzet alakulása adja meg.

A magyar politikai életet közel harminc éven keresztül a szabadelvű párt irányította. A párt 1904 végén, Tisza István parlamenti bukása, majd az 1905 tavaszán tartott választások eredményeként elvesztette addigi hatalmát. A parlamenti többség a korábbi ellenzéki pártok, a Kossuth Ferenc vezette függetlenségi párt, Andrássy Gyulának, a szabadelvű pártból kivonult disszidens csoportja, a katolikus néppárt és a Bánffy Dezső-féle újpárt kezébe került. Ezek a pártok koalícióit alakítottak a bukott szabadelvű párttal szemben, de mivel a katonai kérdésekben hangoztatott jelszavaik miatt a koalíció vezetői nem tudtak megegyezni a királlyal, az elhúzódtat tárgyalások után az uralkodó báró Fejérváry Gézával az élen egy úgynevezett pártoktól független kormányt nevezett ki, amelyet az ellenzék sajtójában »darabont kormány«-nak nevezett. A kormányzásból kirekesztett koalíciós pártok a vármegyékre támaszkodva megindították harcukat a hatalom kézbe kaparintásáért. A vármegyei ellenállással megkezdődött az uralkodó osztályok közötti harc, ahogy Ady Endre nevezte, az »úri földrengés«. A vármegyei ellenállás a maga drasztikus és erőszakos eszközeivel, a nemzeti érdeket a sajátmaga szűk osztály-érdekeinek alárendelő politizálásával Mikszáth Kálmán előtt is meztelen valóságában mutatta meg a munkáiban egyre élesebb színekkel bemutatott és bírált társadalmi réteg hatalmának korszerűtlenségét.

Ez a megdöbbenés készítette arra, hogy a vármegyei dzsentri ellenállás majd egy évig tartó tobzódása után, 1906 őszén, belekezdjen egy olyan regény megírásába, amely az önös társadalmi érdek kedvéért az igazságot és becsületet is sárbataposónak mutatja be a még néhány évtizeddel korábban megértő humorral és szeretettel ábrázolt dzsentrit.

Bár maga az író több ízben utal arra, hogy regénye cselekménye az 1880-as években játszódik, mint láttuk, a gazdag leány vagyonáért hajszát indító dzsentri család történetét egy öt évvel korábban lezajlott és nagy feltűnést keltett botránnyól merítette. De nemcsak a regény alapmeséje utal a keletkezési körülményekhez való kötöttségére, hanem az a tény is, hogy Mikszáth a cselekmény szövetébe olyan mozzanatokot is illesztett, amelyek az 1905—1906-os vármegyei ellenállás során a közérdeklődés homlokterébe kerültek. Ilyen motívum elsősorban a Kopereczky főispáni beiktatása ellen szervezkedő vármegyei lézas készülődése, továbbá a vármegyei közgyűlésén a nemzetiségi szónokok véleményét egy csellel elhárító Kopereczky ügyeskedése. Mikszáth Kálmán a vármegyén uralkodó dzsentri erőteljes leleplezéséhez a friss élményeknek felhasználása mellett felhasználta a vármegyei és parlamenti élet »cseleiről« írt korábbi karcolatainak, elbeszéléseinek a nemesi erőszakosságot jellemző részleteit is. E főbb motívumokat az alábbiakban mutatjuk be.

II. Kopereczky Izrael Izsák főispáni tevékenysége

MK a dzsentri magánéletével kapcsolatos véleményét jórészt a házasság érdekében folytatott »egyesült« családi cselszövéis részletes bemutatásával fejti ki a regény művészi eszközeivel. A dzsentri közéleti tevékenységével kapcsolatos ellenérzéseit Kopereczky főispáni kinevezése körüli eseményekbe és főispáni tevékenysége bemutatásába önti, hisz a báró kezében vannak azok a drótszálak, amelyekkel a megye politikai életét irányítja.

Az író Kopereczky jellemzésébe ill. cselekedeteinek ábrázolásába sűríti mindazokat elemeket, amelyeket az 1905–1906-os vármegyei ellenállás során tapasztalt és hallott, és azokat, amelyeket már korábban mint megyei hatalom jeleként tapasztalt.

a) A főispán beiktatás megakadályozására szervezett megyei »ellenállás«

A Kopereczky beiktatásának megakadályozására készülődő vármegyéről MK a regény nyolcadik és kilencedik fejezetében ír (20. köt 113 : 1–117 : 18 és 126 : 1–129 : 39). E részekhez fűzött tárgyi jegyzeteinkben néhány korábbi motívum visszatérésére utalunk (L. 113 : 29–30 ; 114 : 21 ; 127 : 16).

A főispán beiktatás megakadályozására szervezett mozgolódásokra azonban a közvetlen élmények sorozata adódott a »darabont« kormány által kinevezett főispánok »fogadtatása« kapcsán. Komárom vármegye »ellenállási bizottsága« a kormány által kinevezett Kubinyi Géza beiktatása napján az alábbi gyászjelentés formájában kinyomtatott röplapot szórta szét a városban :

M E G H Í V Ó

A közmegvetés posványában fetrengő bálványunknak, a nagyszájú

megyefőnököknek

Komárom vármegye és város főbasájának közegészségi szempontból sürgőssé vált elföldeléséhez, a rossz szellemek órájában, a sötétség leple alatt történő eltakarításához ezennel meghívjuk.

Az eltakarításhoz záptojásokkal való megjelenést kérünk. Fertőtlenítésről gondoskodunk.

A gyászindulót az igmándi kanászok túlkösei fűjják.

Az énekkart az ácsi kadétiskola növendékeiből válogatjuk ki.

Úgy a magunk, mint az enyészetnek indult, több kenyér nélkül maradt hűséges szolgái nevében.

Morgó-vics G. krobót
Szürkepapagály Gyurka
Czylinder Dani

Admiral de Togó
Golyós Béla
Alpörös Sándor

János fiú Nr. I.
Gábor Mufti
Pulutykás Ferkó

Kubinyit a városba való bevonulása alkalmával tüntetők fogadták, »Gazember! Hazaáruló!« kiáltással. A továbbiak leírására adjuk a szót a »vármegyei ellenállás« monografusának, Horváth Józsefnek (*Az 1905/6 évi vármegyei ellenállás története.* Bp.[1907]) :

»...Az út a Dunán vitt át. Ott egyszerre csak különös látvány tűnt fel a folyam hátán. Hat, széles, 8—10 méter hosszú csónak úszott a Duna közepén. Hat gyászlobogós csónak. Mindegyiken hosszú rúdon hatalmas fekete zászlót lengetett a szél. Az első csónakon akasztófát állítottak fel s azon egy feketeruhás, embernagyságú báb lógott felakasztva. A csónak hosszában nagy gyász-szegélyű, fehér vászontábla, messzire látható, következő felirattal:

„Így járnak a hazaárulók!”

Furcsa, riasztó hatása volt ezeknek a gyászlobogós csónakoknak a Duna vizén. A szél meg-meglóbálta a felakasztott fekete bábót s hogy a groteszk hatás teljes legyen, a csónakosok szakadatlanul kondástülköket fújtak, amelyeknek sivító, zagyva fülsiketítő zenéje mellett vonult fel a főispán négyes fogata a Dunaparton, a hídon át a városba...

A közönség dühe, haragja néha gúnyos hahotázásba, kacagásokba fült.

— Így vonul be a császár főispánja! Pfu! Nem szégyenli magát!...» (Horváth i. m. 244—245 l.).

Országos feltűnést keltett Kovács Gusztávnak, a Hajdú vármegyébe kinevezett főispánnak debreceni véres fogadtatása. A beiktatás előtti napokban az »alkotmányvédő bizottság« aláírásával plakátokkal ragasztották tele a város házainak falát. Horváth munkája alapján néhány részletét idézzük :

»...Ezt a főispánnak nevezett jogbitorlót a mi szentélyünkbe: a városi közgyűlési terembe be nem eresztjük: előtte minden ajtót bezárunk és lepecsételjük; e jogbitorlónak esküjét Isten káromlásának tekintjük, azt elhangzani nem hagyjuk, benne nem hiszünk és mint pokol kárhozataira tett fogadalmát megvetjük...

...A beiktató közgyűlést sem a polgármester, sem törvényes helyettese össze nem hívják. Ha pedig az a Kovács Gusztáv maga vetemednék erre: meghívására nem fog megjelenni senki — egyetlen tagja sem a közgyűlésnek...

...És most hozzád fordulunk Debrecen városának haza és szabadságszerető népe!

Elvárja tőled a törvényhatósági közgyűlés, hogy minden törvényes, minden megengedett eszközzel segítségére leszel a törvényhatóságnak abban, hogy az alkotmányellenes kormányzat Debrecenben megghiúsítsassék. Hogy Debrecen népe mint a múltban — úgy a jelen vészes időkben is örök időken át ragyogó bizonysgót tesz afelől, hogy Debrecen csakugyan a magyar szabadság ősvárosa.

Ne legyen közöttünk senki, aki az alkotmányromboló kormány eme Kovács Gusztáv nevű bérencének szolgálatára állana.

Bérkocsis, fuvaros, talyigás ne fuvarozza! Vendéglős, pincér, hordár, napszámos ki ne szolgálja!

Iparos ne dolgozzon neki. Kereskedő csukja el előle portékáját.

Mert aranya, ezüstje a júdás pénze!

Pénzért se adjatok neki sem egy korty italt, sem egy falat harapnivalót! Éhezzen és szomjúhozzon, mint a sivatag fenékvadja!

Házába, vendégfogadó helységeibe, senki be ne bocsássa; ne legyen hely, ahová fejét lehajthassa. Legyen egészen számkivetett a társadalomból! . . . » (i. m. 199. l.).

A lázító plakátnak meglett az eredménye: két nap múlva Kovács Gusztáv Debrecenbe való megérkezésekor »bevonulása« véres verekedéssé fajult és botrányba fulladt. A napi sajtó sokat foglalkozott az esettel, mi Horváth Józsefet szólaltatjuk meg, aki a következőket írja

»A vonat némi késéssel este 6 óra 50 perckor robogott be a debreceni pályaudvarra, ahol körülbelül kétezer főnyi tömeg verődött össze az új főispán fogadtatására. Kovács megérkezése ugyan nem volt jelezve, de a debreceniek valamiképp mégis megtudták, hogy Kristóffy küldöttjéhez [ti. Kristóffy József a darabont kormány belügyminisztere] kedden este lesz szerencsájük és mindenképpen méltóan akarták fogadni.

A megyefőnök megpillantva a vonat utolsó kocsiszakaszának ablakából a reá várakozó néptömeget, egész testében remegni kezdett s nem mert kilépni a perónra. Végre titkára, valami Szirmay Ödön nevű Kristóffy-gyártmányú főispáni titkár, nekibátorodott s kiszállott a kupéból.

Az egybeverődött tömeg azt hitte, hogy ő az új megyefőnök.

— Te vagy az a Kovács Gusztáv?! — kérdezte az egyik debreceni civis, magasra emelve fokosát, amelyet a főispáni titkárnak csak arra a kijelentésére bocsátott le, hogy ő csak famulusa a megyefőnöknek, de nem maga a főispán.

— Szerencséje az úrnak — szólt a civis — különben lyukas fejjel került volna ki a pályaházból!

Mialatt ez a perónon történt, a legutolsó kocsiszakasz ajtajában megjelent az új főispán. A nép, amely Kovács Gusztáv ábrázatját a közkezen forgó arcképek révén jól emlékezetébe vészhette, azonnal felismerte a gyászmagyart.

— Zsivány! Hazaáruló! Gazember! Pribék! Debrecen hóhéra! Hogy mertél közénk jönni?! — zúgta a tömeg és véstjósloán közeledett a reszkető emberhez.

Egy Herczeg János nevű tanító hozzá ugrott s közvetlen közelből egy záptojást csapott az arcába. A főispán erre hanyat-

homlok visszasietett a kocsiszakaszába, de a feldühösödött nép utána rohant s megragadva, kezénél lábánál fogva elhurcolta a sínek mellől.

Egy jól megtermett parasztleány ekkor fokosával nagyot ütött a szerencsétlen ember fejére.

Ez volt a jeladás. A debreceni legények erre közrefogták és ki bottal, ki fokossal, ki meg ököllel ütlelni kezdte.

Kovács fejét csakhamar elborította a vér, de eszméletét nem veszítette el.

Védekezni próbált. Stílétes botjával hadonászni kezdett, amivel a tömeget még jobban felbőszítette. Egy-két perc és siralmas állapotban a földön hevert. A düh paroxizmusában levő emberek leköpték, megrugdosták. A megkínzott ember torkaszakadtából segítségért ordított, amire egy pillanatra abbahagyták a lincset.

— Hát így tisztelitek a királyt? — nyöszörgött a meglincselt megyefőnök.

— Áruló! — volt rá a felelet és néhány ökölcsapás, amitől mindkét szemét elfutotta a vér.

De az igazi népitélet mégcsak ezután következett. Parasztleányok lábánál ragadták meg a főispánt és úgy hurcolták ki a pályaudvar előtti térségre, ahol egy halottas kocsi állott.

— Fel a hazaárulóval a halál kocsijára! — üvöltött tömeg.

— Legyen átkozott még az emléke is! — átkozódtak a városbeli asszonyok és leányok.

A félholt embert eközben három legény fölemelte a magasba és a halottas kocsira dobta. Kovács iszonyodva vetette le magát a fekete kocsiról s könyörögni kezdett, hogy bocsássák szabadon.

— Vesszen el, gazember! — ordították az emberek — s egy perc múlva Kovács újra fenn volt a halottas kocsin. De a boldogtalan ember nem nyugodott.

— Engedjete le! — könyörgött — hiszen még élek, dobjatok fel majd ha már meghaltam.

Ha megdöglöttél, mint a veszett kutya! — kiáltotta az időközben még inkább felszaporodott tömeg s újra szidalmazni kezdte a főispánt.

Egy nagyerejű ember visszataszkolta a halottas kocsira és lefogta, hogy le ne ugorhasson róla.

A gyászenet erre megindult, élén a két gebe vont a halottas kocsival, amely a Fő utcán keresztül a nagy templom felé haladt. Útközben folyton átkozták és köpdösték a megremült embert.

— Polgárok, lemondok a főispánságról, csak engedjete el! — könyörgött Kovács, de a tömeg oda se hederített, hanem haladt tovább.

— Miatyánk ki vagy a menyekben... — fohászzkodott a meglincselt ember és újra könyörgésre fogta a dolgot. —

Emberek, nem vétek többé soha Magyarország ellen, csak most ez egyszer kegyelmezzetek meg.

— Soha! — zúgta a fölbőszült tömeg és a halottas kocsi köré csoportosult asszonyok a legborzasztóbb átkokat szórták Kovács felé.

Egyszerre csak az egyik templomban megszólalt egy lélekharang, mire a kálvinista diákok rákezdték egy katolikus halotti énekre . . . » (Horváth i. m. 200—201. l.)

De nemcsak Komáromban és Debrecenben fajult drasztikussá, vált tettelegessé a főispán beiktatása — csak a két legkirívóbb példáját idéztük a dzsentri »ellentállás« eredményének —, hanem ország-szerte kisebb-nagyobb botrányok támadtak.

b) *Az azonos szövegű köszöntő és bemutatkozó beszéd*

Mikszáth Kálmán maga említi meg a Képes Folyóirat 1908-as évfolyamának január 1-i számában az 1907-es évfolyamban megjelent cselekmény-fonalat összefogó »tartalmi« kivonatában, hogy Kopreczky és Poltáry esetéhez hasonlólt jegyzett fel Degré Alajos is. (L. MK megjegyzését a jelen kötet 250. lapján. (Itt jegyezzük meg, hogy MK *A két koldus diák*ban is felhasználta Degré művét. L. Király István jegyzetét Krk. 3. köt. 330—331. l.) A párhuzamot MK megjegyzésétől függetlenül Degré Alajos szövegének közlésével Angyal Dávid is kimutatta *A Bontó vármegyei főispán beiktatása Mikszáth regényében* (Papp Károly emlékkönyv. Debrecen, 1939. 7—9. l.) c. közleményében.

A MK által felhasznált anekdotikus motívum (l. e kötet 134 : 19—142 : 13) a regényben annyiban tér el Degré Alajos említett esettől, hogy míg nála a főispán mondja előbb a »közös« beszédet és utána a főjegyző, aki fáradtan végigaludta a főispáni beszédet, nem vette észre a kialakult helyzetet, addig MK-nál előbb elmondja az alispán a maga »újra felmelegített« beszédét és utána Kopreczky. — Degré Alajos *Visszaemlékezéseim* című kötetében (I. köt. Bp. 1884. 15—16. l. 2. kiadás) a következőképpen írja le a történeteket :

» . . . Várkonyi Ádám kitűnő főjegyző és hatalmas szónok, tudvalevőleg szenvedélyes kártyás is volt. Csak reggel távozott a kártyasztaltól, s alig lehetett annyi ideje, hogy öltözetet váltson, irományait összeszedje s a gyűlésbe siessen, hol a főispán megnyitó beszédére kellett válaszolni. Tihanyi [Ferenc] igen szép s meglehetősen hosszú megnyitó beszédet olvasott fel, Várkonyit szenderegéséből a dörgő „éljen!” riasztotta fel. Látta, hogy rajta van a sor kissé összeszedte magát, s elmondta — a figyelmes hallgatók roppant bámulatára — csaknem szóról szóra azt, amit a főispán felolvasott.

Roppant emlékezőtehetségét akarta-e fitogtatni, vagy a főispánt megszegyenyíteni? Mindnyájunk előtt rejtély volt, mit nekem később Robony István, Tihanyi titkára megfejtett.

Robony István fiatal ügyvéd volt, épp akkor nyert oklevelet, midőn Tihanyit temesi gróffá nevezték ki. Tihanyi titkárává tette, s azonnal utazott vele Temesvárra. Útközben azt mondja titkárának, készítsen egy tisztújítási megnyitó beszédet. Robony a legnagyobb zavarba jött, azt sem tudta, hol s min kezdjen ily beszédet. Törte a fejét, rágta a tollat, izzadott, de semmit sem hírt kihozni. Végre tájékozás végett elővette az előzetes tisztújítás jegyzőkönyvét, abban megtetszett neki Várkonyi beszéde, csekély átalakítással leírta, s Tihanyi igen meg volt vele elégedve. Várkonyit, mint említém, nagyon elfoglalta a kártyázás, s nem jutott ideje még csak gondolkozni sem a válaszbeszédről. Így is jó lesz, gondolá, s elővette az elmúlt választási beszédét, átolvasta s szerencsésen ej is mondta . . .

MK Temesi Ferencet halála alkalmával *A temesi gróf* c. nekrológ-jában búcsúztatta (Az én halottaim. Jk. 37. köt. 199—205. l.)

c) A nemzetiségekkel szemben tanúsított erőszakos magatartás

A darabont kormány és az azt követő koalíciós kormányzat idején az uralkodó osztályok megrendült hatalmuk megerősítésére a korábbinál erőszakosabb eszközökkel léptek fel a nemzetiségi mozgalmakkal szemben. Sorra indítják meg a pereket a különböző nemzetiségi politikuskok ellen, ha parlamenti képviselőről volt szó, mentelmi jogát azonnali hatállyal felfüggesztették. Az erőszakos politikával fegyveres közbeavatkozásokra is alkalmat kerítettek (l. az 1907-es csernovai zendülést). 1907 tavaszán a palamentben napirendre tűzték — több korábbi eredménytelen kísérlet után — a népiskolai törvényt, amelynek a fő célja az volt, hogy a nem magyar nyelvű elemi iskolákba bevezessék a magyar nyelv tanítását, azzal a céllal, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik osztályig annyira elsajátítsa a magyar nyelvet, hogy gondolatait előszóban és írásban érthetően ki tudja fejezni. Ez a törvényjavaslat a maga célkitűzésével joggal fokozta a nemzetiség ellenállását és fokozott szervezkedését.

E tények fényében kitűnik, hogy MK a nemzetiségekkel szemben alkalmazott erőszakosságokra érzékenyen reagált. Ez érthető, hiszen 1906-ig nemzetiségi megyének, Fogarasnak volt a képviselője. Mint képviselő programja legsarkalatosabb tételének a nemzetiségekkel való békét hirdette és nemcsak hirdette hanem ennek érdekében tevékenykedett is. Megyéjének induló lapjában írt beköszöntő vezércikkében a következőket írta 1903-ban :

„A szellemi és anyagi emelkedésnek pedig a legfőbb három követelménye :

Az egyik a béke a magyarok és a nemzetiségek közt, melyet a megye most élő faktorai dicséretes mérséklettel és önmegtagadással létrehozta.

A másik : a közelet tisztasága, melyre nagy energiával törekedni kell. Mert csak tiszta és friss levegőben van igazi fejlődés.

A harmadik : a társadalom összműködése. Sok széthúzó ember nagy gyengeség ; kevés egy célra tartó ember is nagy erővelők szemben. Hát még a sok egy célra tartó ember!

E három irányban legyen részen az új lap, ha missziót akar betölteni ; ne nyúljon hozzá a békéhez zavaró tollal, ébresztgesse a társadalmat és ügyeljen a közelet tisztaságára, de sohase a személyeket nézze, hanem a dolgokat . . . » (Fogarasi jelene és jövője. Fogarasi és Vidéke, 1903. febr. 22.)

1905 után az egyesült ellenzék, a kisebbségbe jutott szabadelvű párt e szándékokkal ellentétbe került. E csalódásnak és aggodalomnak adott hangot MK, mikor regénye színhelyét egy olyan képzeletbeli megyébe helyezte (l. Tárgyi jegyzetek 20. köt. 313. lap), ahol három nemzetiség élt, a szlovák, román és német. E megyébe küldik »erőskezű főispánként« Kopereczkyt, akit figyelmeztet feladatai nehézségére Noszty Feri is. (A jelen kötet 50 : 12—21 ; itt jegyezzük meg, hogy az e részlethez fűzött tárgyi jegyzetünkben idézzük MK-nak egy 1903-ban írt hasonló gondolatokat tartalmazó fejtegetését, de amit ott gúnyosan írt, az itt Noszty Feri szájából komoly tanácsként hangzik el).

A regényben nemcsak a nemzetiségi mozgalmaktól aggódó kormány erőszakos »preventív« intézkedéseit itéli el, hanem a cselekmény részévé válik az azokban a hónapokban a parlamentben tárgyalt népiszkolai törvény is (l. a Tizenhatodik fejezet 21. köt. 43 : 11—54 : 22 terjedő részét). A megyei közgyűlésen bemutatja a törvényjavaslatot támadó ellenzéki képviselők erőszakos elhallgattatásának módozatait (21. köt. 49 : 7, 50 : 1—21 ; mint a tárgyi jegyzetekben rámutatunk e fogásokat régi, hasonló célú mozzanatokból idézi fel korábbi írásai nyomán). A legnagyobb »cselt«, Kopereczky erőszakos vitalezárását és a nemzetiségi vélemények senmibe vételét egy korábbi karcolatából idézi fel. A *Két titkos ügynök* (JK. 20. köt. 236—237 l.) című írásában szereplő főispán csellet és erőszakokkal hajszoja keresztül a szászok által ellenzett iskola-törvényt. A karcolat vonatkozó része a következő :

»Éppen valami iskolaügy volt szőnyegen. A magyarok indítványozták.

A szászok veszedelmesnek találván az iskolaindítványt, nagy német dikciókat eresztettek meg ellene. Tajtékzó szájjal és heves gesztusokkal szónokoltak.

A főispán csendesen szunyókált, behúzza nyakát a mentéjébe. Néha ásított közbe egyet-egyet.

Ez így tartott reggeltől kezdve késő délutánig. Mindig dühösebb és dühösebb orátor következett. Irtózatos dolgokat.

hallott itt Schmidt úr faja elnyomásáról. Háborgó indulatok nyargaltak idegein keresztül. Lehullott szemeiről a hamis szemüveg.

— Hát hol voltam én? — morogta mint az álomból ébredező — vagy hol vagyok most?

Majd a büszkeség emelgette mellkasát, amint a szónokok összetörték hazafias frázisok özönében, a méltatlankodás hevületében az indítványt.

Izgatottan várta: mit fognak hát már most a magyarok csinálni? Ni, szólni se mernek! Hogy ülnek ott csendesen szegyenkezve, mint az erőtlen veréb, akit a sasok támadnak.

Végre ezt is megtudta. Elfogytak a szónokok, a főispán föllállott s így szólt, a kardját megcsörrentve:

— Ellenzetek nem lévén, ezennel kimondom a határozatot, hogy az iskolaindítvány egyhangúlag elfogadtatott — s ezzel az ülést bezárom.

Mintha ezer kígyó egyszerre szisszenne, úgy zúdultak fel a szász urak:

— Protestálunk! — kiáltották. — Hallatlan injúria olyat mondani, hogy nem voltak ellenzetek. Hiszen most hagyta abban a negyvenedik szónok, aki ellene szól.

— Az meglehet — mondá a főispán a szájszéleit meg-rángatva —, de én nem értettem meg, *mert németül beszéltek.*

— Szavazást kérünk! — tomboltak a szászok.

— Sajnálom, hogy nem tudtam, de már késő: a határozat ki van mondva.

— Jogtalanság! Botrány! — hangzott a méltatlankodás zsivalya.

A főispán nyájasan mosolygott.

— Hja, nem tehetek róla. Mutassanak nekem olyan törvényt az urak, amely azt rendeli, hogy én németül értek.

S egy darabig még ott várt elmenőben az ajtónál a forma végett, hogy addig kikeresik azt a törvényt.

Aztán re bene gesta szép csendesen hazament s amint otthon meglátta a Schmidt úr látogatójegyét (hallotta már hírért, hogy ő a kvietanciás német), mihelyt átöltözött, rögtön maga ment őt meglátogatni a vendéglőbe.

Schmidt úr éppen azzal foglalkozott, hogy tegnapi jelentését szétszaggatta dirib-darabokra s újat írt, midőn a főispán belépett s a legszebb németséggel kezdett vele társalogni.

— Hogyan? — kiáltá szemét kerekre s a száját szegletesre nyitva az ámulástól. — Hiszen azt mondta a gróf ma a gyűlésen, hogy nem tud németül?

A főispán ravaszkásan hunyorított a szemével.

— Hát ön a gyűlésen volt! (Ej, ej, ki eresztette ezt el nyugta nélkül?) Azután hangosan hozzátette: „Tudok németül, hiszen tudok. De lássa, mindjárt ellefejték, mihelyt magamra veszem a mentémet.”

Szövegváltozatok

Kiadásunk a MKm sorozatban megjelent 1908-as kiadást (röv.: 1908) szövegét vette alapul. Zárójelben közöljük a *Vasárnapi Újság* 1906—1907-es évfolyamában (röv.: VU) és a *Képes Folyóirat* (röv.: KF) 1907—1908-as évfolyamában megjelent folytatásos közlések szövegének változatait. Bár a KF szövege egészen közel áll a VU szövegéhez, van néhány részlete, amelyben viszont a kötetkiadás szövegét követi. Ennek oka valószínűleg az lehetett, hogy MK az 1908-as kiadás sajtó alá rendezése közben néhány változtatást már a KF szövegén is végrehajtott, de ezt később nem folytatta. Éppen ezért a változatok sorába beiktattuk a KF eltéréseit is.

A regény első változata, a VU-ban közölt megfogalmazása és az 1908-as végleges szövege között elég sok az eltérés, különösen a regény első felében, amíg véglegesen ki nem alakult az író koncepciója. A legfontosabb eltérést a kihagyott első fejezet jelenti. (Ennek szövegét l. alább a 279—288. lapig). E kihagyott fejezet más irányú koncepciót sejtet: a fejezet alapján ítélve — amennyire e rövid rész alapján ítélni lehet — a regény a vármegyei visszaéléseket leplezte volna le, hiszen e lapokon MK igen nagy nyomatókat ad a Gyík szabályozásával kapcsolatos visszaéléseknek. Az ötlet elvetésére mutat, hogy a regény további részében már elő sem bukkan ez a motívum.

A VU-beli közlés második fejezetével kapcsolatos szerkesztési módosításról alább, a 288. lapon szólunk. Azt azonban megjegyezzük, hogy ennek az átcsoportosításnak eredményeként MK a jelen kiadás 17 : 11 sorában Noszty Páltól „*Kétik*”-nek nevezeti Kopereczkyt; bár ennek történetét csak később a 21 : 26 sorban közli olvasóival. E fejezet átrendezés miatt a következő helyeket kellett kihagyni a VU-ban közölt szövegből 20 : 1—5 ; 23 : 36—24 : 7 sorig az új körülményeknek megfelelően kellett átírnia a szöveget, ugyanezért törölnie kellett 24 : 25—30 sorig terjedő — az eredetiben hosszabb — részletet. Változtatta a 48 : 11—17 sorig terjedő részletet is.

Jelentős módosítás a főispáni titkár, Malinka alakjának és előtörténetének átformálása is. A VU-beli változat szerint — a jelen kiadás 52 : 11—56 : 22 sorig tartó részlet helyén — nem Malinka Kornél, volt katonatiszt és ügyvédjelölt, hanem Malinka Samu, kicsapott seminarista. A kötet sajtó alá rendezésekor MK ezt az anekdotikus történetet megváltoztatta és Malinka Kornélként, Noszty Vilma egyik udvarlójaként mutatja be hőszünet. Ezt a változtatást azért eszközölhette az író, mert így Noszty Feri jellemén változtatott : az a látszólag frivol ötlet, amellyel nővére volt udvarlóját társadalmilag elfogadható körülmények kötött Vilma közelébe juttatja, nem annyira léhaságra, inkább felelőtlen cinizmusra vall. MK is ezt tartotta e tetteben lényegesnek, hiszen maga is megjegyzi : „Noszty fűtyürészve távozott, gondolván magában : ezeket én most összehoztam, amiből szép vígjáték lesz Krapecen. Sokkal frivolabb volt, mintsem arra is gondolt volna, hogy éppúgy lehet szomorújáték is! (56 : 14—17). Különben e módosítás inkább csak szövegváltoztatá-

sokat teremtett; Malinka és Vilma kapcsolatának alakulására a továbbiakban nem tér ki az író. Malinka Samunak Malinka Kornéllá való átváltozása még az alábbi változtatásokat hozta létre: 57: 16 után következő részt a VU-ból kihúzta, a 60: 4—5 sorokat átírta, 62: 26—30 terjedő részt módosította, úgyszintén a 98: 1—24 sort. 99: 6—104: 27 terjedő részt a könyvalakban való megjelentetésekor kellett megírnia.

E nagyobb átalakításokon kívül több részletet törölt a regényből. Ezek közül kettőben a megírás idejében fájdalmas társadalmi kérdésekre való kitérését hagyta el: 108: 8—10 közötti részben a VU-ban hosszabb fejtegetést nyújt a Bontóvárra vezető vasútvonaltól és a vasúti panamákról, a 21. köt. 35: 1 sora előtt pedig egy hosszú részletet törölt, amely a koalíciós kormány tevékenysége által felidézett gondolatait tartalmazza. Ezekon kívül a következő — kompozíciós megfontolásokból végrehajtott — változtatásait tarthatjuk számon: 20. köt. 40: 36 néhány sor törlése; 116: 24—25 hosszabb részlet rövidítése; 154: 18 néhány sor kihagyása; 159: 2 egy párbeszéd-részlet kihagyása; 208: 1 után egy leíró részletet törölt; 209: 8—9 egy párbeszédet törölt; 21. köt. 6: 29 és 149: 6—9 párbeszéd részletet törölt.

Külön kell szólnunk az idegen szavak írásának, pontosabban írásmódjának sajátosságairól. A XIX. század végén és a XX. század elején nem tisztázódott véglegesen az idegen szavak írásának módja. Az idegen szavak írásában MK a magyaros helyesírás híve volt. Az *Új Zrínyiász* folytatásainak megkezdése előtt az Országos Hírlapban Dóczy Lajos cikksorozatban ítélte el az idegen szavak magyaros átírását. (L. erről részletesebben Király István jegyzetét Krk. 10. köt. 297—298. l.). A vitát természetesen Dóczy cikke nem döntötte el, sőt tovább fokozta. E vita egyik eredményeként jelent meg 1903-ban Simonyi Zsigmondnak a *Helyes magyarság* című munkája a Nyelvészeti Füzetek 8. darabjaként. A magyartalan mondatfűzések rendszerbefoglalása mellett külön szolt az idegen szavak használatáról. Szellemes példamondatával a következőképp gúnyolja a túlzókat: »Aki minden szükség nélkül alkalmaz idegen szót, aki az orvoslást *szándálsáknak*, a tervezést *kontemplálsáknak*, az emlékiratot *memorandumnak*, a mozzanatot *momentumnak*, a tehetséget *talentumnak*, az emlékművet *monumentumnak* nevezi, aki beszéd (v. dikció) helyett *speech-et* v. *szpics-et* mond, aki nem *teketória* nélkül, hanem *sans gene* v. *szdn zaén* beszél: az nem javítja és nem széptíti nyelvünket.« (i. h. 98. l.) A purista törekvés mellett némileg elismeri az idegen szavak használatának lehetőségét is, de ebben az esetben a magyaros írás mellett száll síkra: »De viszont ha szükségünk van bizonyos idegen szókra, akkor ne nehezítsük meg e nagy olvasó közönség dolgát a sokféle idegen írásmóddal, hanem írjunk a magyar olvasónak mindent magyarosan: *gimnázium*, *fillokszéra*, *telefon*, *kolera*, *kvóta*, *delegáció*, *sztrájk* (v. *szüntetés*), ne pedig *gymnasium*, *phylloxera*, *telephon*, *cholera*, *quota*, *delegatio*!« (uo.) Simonyi könyve második részét képező *Szótárban* gazdag példanyagot ad az idegen szavak magyaros átírására.

Talán Simonyi könyvének, vagy más hasonló jellegű mű vagy vitairatnak hatására MK-nál az idegen szavak írásában újból előtérbe kerül a magyaros helyesírás, de még nem teljes következetességgel, hanem felemásan. Pl. a *bakfis* szót hol *bakfisch*nak, hol *bakfisch*nak írja, a *margaréta* előfordul *margaretha* és *margarétha* alakban; talá-lunk *pathoszt* és *páthoszt*; a *stilszerű* előbukkan *stilszerű* alakban is, de használja a *stylszerű* formában is; a *szalont* hol *salonn*ak, hol *szalonn*ak írja, stb. Éppen azért, mert az idegen szavak írása e műben egy újabb átmeneti alakot őriz és éppen ezért felemás, az idegen szavakat a Krk. főszerzőjében a legfrissebb helyesírási szabályunkhoz alkalmazkodó *Idegen szavak kézikönyvtára* (Szerk.: Bakos Ferenc, fő-munkatársak Fábíán Pál, Propper László. Terra kiad. Bp. 1958.) szerint írtuk át és *minden egyes esetben* — ha a szó írása az általunk követett írásmódtól eltér — a *Szövegváltozatok* között az eredeti írásmódot is feltüntetjük.

*

A Krk. eddigi kötetei bőséges példát mutattak a gyors megírás vagy sajtó alá rendezés következtében létrejött név- és helynévelírásokra, örökletes és sok esetben zavaró sajtóhibákra. E nagylélegzetű műben — a terjedelemhez viszonyítva — nagyon sok korrekcióira nem volt szükségünk, de azért itt is akadt jónéhány.

Először azokat a helyeket soroljuk fel, ahol a VU-hoz képest az alapszövegül választott 1908-as kiadásban, hol kisebb, hol nagyobb szövegtorzulás következett be: 20. köt.: 23: 15, 50: 33, 52: 31, 81: 20, 110: 29, 134: 6—7, 136: 30, 140: 9, 145: 1, 149: 36, 150: 14—15, 160: 29, 166: 32, 183: 17, 202: 2, 221: 22; 21. köt.: 33: 17, 36: 13, 41: 30, 67: 29, 72: 22, 83: 9, 84: 30, 89: 16, 212: 24.

A legtöbb zúzavara személynevek körül tapasztalható. Elsősorban Tóth Mihály és Velkovic György feleségének, a Kohlbrunn nővérek keresztnévének írásában bizonytalankodik az író. A Tóthné *Krisztina*, de neve kéthelyütt (21. köt. 6: 7, 136: 13) *Zsuzsanna* lett, pedig *Zsuzsanna* nevet MK Velkovicnének adta. Viszont Velkovicné nevét több helyen (a helyes *Zsuzsanna* helyett) *Zsófiára* változtatta. (Ennek oka az lehet, hogy a VU-ban Velkovicné *Zsófiára* »keresztelte« és a kötetkiadásnál nem sikerült következetesen átjavitania a nevet.) Kiadásunk e helyreigazításokat mindenütt végrehajtotta.

Ugyancsak kisebb-nagyobb zavar van más nevekkal is. A *Labikán* családnevet (Homlódy né leánykori családnevet) a második kötetben *Balikánra* változtatta, nyilván csak a hangzásra emlékezve. Hasonló változást találhatunk a *Krackner*-család nevének. Az első kötet *Krackner* alakja a második kötetben *Klackner* egy esetben pedig *Kleckner* formát kapott. Mindkét esetben egységesítettük az elnevezést *Labikán*, ill. *Krackner* alakra.

A személyneveken kívül helyneveknél és vendéglő neveknél is találhatóunk változást. Kopereczky birtokát előbb *Szedresnek*, majd *Szederjesnek* nevezte. Az első formát tartottuk meg. Ennél nagyobb fokú ingadozás tapasztalható a regény egyik fontos színhelyének,

Rekettýésnek nevében. Az író váltakozva használja regénye elején a *Rekettýést* és az *Alsó-Rekettýést*. Ezt nem tekinthetjük következetlenségnek, inkább az *Alsó* szó elhagyásának foghatjuk fel. Viszont egy pár esetben *Rekettýe*, ill. *Alsó-Rekettýe* alakot is használt, ebben az esetben ezeket átjavítottuk az állandóan alkalmazott alakra.

A bontóvári vendéglőt az első kötetben »*Kék golyó*«-nak nevezte el, míg a másodikban felváltva használja — ugyane vendéglőre utalva — az »*Arany golyó*« elnevezéssel. Egységesítettük »*Kék golyó*«-ra. — A pápai vendéglőt a VU-ban »*Sas*«-nak nevezte el, majd a kötetkiadásakor átkeresztelte »*Griff*«-re. A kijavításban következetlen volt. Szándékát, azaz a »*Griff*«-re való javítást végrehajtottuk.

*

A regénynek a VU-ban és a KF-ban való kezdése a könyvalakban, az MKM-ben megjelent formájától eltér. A folyóiratokban közölt első fejezetet MK a regénynek könyvalakban való kiadásakor teljesen elhagyta. A kihagyott fejezet szövege a következő :

I.

Mire jó a léc a rókának?

A rakoncátlan Gyík folyó szabályozásánál valami techtli-mechtli (nincs rá hála Istennek magyar szó) történt az állami közegek és a vállalkozók közt, de hát melyik szabályozásnál nem történik? Nem emlékszem már bizonyosan, hogy volt, mint volt, de gyanítom, hogy nem a vállalkozókat csalták meg az állami közegek s nem is az állami közegeket csalták meg a vállalkozók, ami onnan látszik, hogy a közönség egész Bontó megyében egyformán szidta a vállalkozókat és állami közegeket. Szóval azt lehetne logice hinni ebből, hogy az egész fölkaavart ügy tárgyitalan volt. Amihez én egyébiránt nem értek. Én csak arra nézve hallottam bizonyos sopánkodásokat akkoriban, hogy rossz időben pattant ki a dolog és hogy a kormány is nagy mulasztásokat követett el. Máskor, jó időben — úgymond — elcsúszik az ilyesmi a lapokban, hátul, a kis betűk óceánjában, de nyár közepén a ciceró betűk ráéheznek még a kis falatokra is. Éppen nagy szélcsend volt egész Európában. A külügyminiszterek és nagykövetek fürdőhelyeken időznek és nem keverik a kártyákat. Világesemény nincs. Sehhol semmi fekete pont — oikknak való. Csak a Gyík folyón úszik egy kis piszok. Uborkaidény van. Kis halak, jó halak ilyenkor. S hajrá, megindulnak az emberevő papírsárkányok a nagy ciceró betűikkel, gyűrják, húzogatják a kérdést, mely szépen nyúlik, mint a rétestészta : Kis piszokból lesz nagy piszok, kis zajból nagy lárma, új adatok, nyilatkozatok, leleplezések, új bűnbakok támadnak, a falánk papírsárkányok mindennap megesznek egy-két embert, néha hármat is. Hogy hol fog ez végződni?

Akárhol fog is, de olvasmánynak legalább igen kellemetes most a méhesekben, vagy a szérűkőn a gépelés mellett. A gép zúgása és a méhek döngése zsongító, kibékítő. Itt nincs elégedetlenség a Gyíkon

történetvisszaélések miatt, itt csak azt a tényt látják ebben, hogy az Úristen ezeknek a fránya zsidógyerekeknek is (értsd a lapokat) minden nyáron pottyant be valami jó témát a kalamárisukba, hogy ők is arathassanak.

Mert filozóf egyenként a magyar ember, de ahol több gyűlik össze belőlük egy rakásra, mint a kaszinókban, a kávéházakban vagy inter pocula a kuglizókban, ott rögtön aggódó hazafiaknak vedlenek át, panamát, korrupciót emlegetve, s keresik a szálakat, melyek a baj eredetét a lehető legmagasabb hegyig fölvisyék.

Legrosszabb lelkű ellenben az olvasóknak az a harmadik rétege, melynek leginkább nemesítenie kellene a többit. Ezek maguk a politikusok, a képviselők, akik ilyenkor a kastélyaikban nyaralnak, vagy Európa mindenféle nyaraló helyein mulatoznak. Ezeknek mindegy, mi történt a Gyik szabályozásával. Egy-két millió forint pusztul-e el az állam kárára vagy csak tíz garas. Ezeket csak az érdekli, hogy mekkora mértékben értott a dolog a kormányznak. Egyik-másik éldelegve kiált fel, olvasván a paprikás lapközleményeket:

— Hja, hja! Nem szeretnék most a miniszter bőrében lenni. (Pedig bizony ősmerlek, szeretnél te abban lenni, atyámfia.)

Némelyek nem mutatják a kárörömet (ezek a nagyképű kormánytámogatók), hanem igyekeznek lehetőleg aggódó arcot vágni.

— Ej-ej, mit fog most a szegény Laci csinálni? (Ez a Laci a miniszterelnök.)

No, az pedig egészen világos, hogy mit fog a szegény Laci csinálni. Hiszen ki van már erre találva az arkanum. Az emberevő papírsárkányok ellen vannak a miniszterelnöknek saját külön papírsárkányai, amelyek nem esznek meg egyebet, csak a rendelkezési alapot. A sajtóiroda kiadja a jelszót s a saját külön sárkányok rárohannak az emberevő sárkányokra. Tagadnak, cáfolnak, ferdítenek, mosakosznak, vagdalkoznak, ami tüzet azok szítottak, ezek eloltják, vagy új tüzet gyújtanak egyebütt, hogy arra tereljék a figyelmet. Kutya egy tudomány ez, nagy stratégia, taktika kell ahhoz.

Vagy elül aztán a zaj, vagy el nem ül és folytatódik ősszel az országgyűlésen. Valamelyik ellenzéki vércse lecsap a kész peccsenyére interpelláció alakjában, és ez már komoly dolog, mert a lapok hazudhatnak, de a miniszternek igazat kell mondani és osekledni. Ha pedig a miniszter megindítja a vizsgálatot, akkor mérgesedik csak el az ügy, s potyogni fognak az emberek elől-hátul, mint a megrázott fáról a férges almák. Ami hiszen nem volna nagy szerencsétlenség, ha eközben meg nem mutatkoznék a sok szenny, mint mikor a kövezetet föltépik, a csatornák piszka. És voltaképpen attól fél a pénzügyminiszter, hogy az eset rossz hírbe hozza az országot az európai pénzpiacon. Az öreg Rotschild megharagszik és nem ad új kölcsönt, akkor aztán tessék megfaggyúzni az egész mesterséget.

Jaj bizony, ha interpelláció lesz, nagy baj lesz. Ha a Ház elé kerül az ügy, ott már tehetetlenek a saját külön sárkányok. Oda már erősebb mosó-intézet kell — a többség.

Ősszel aztán, mikor a többség beszállingózni kezdett, kistült, hogy az is fészkelődik. A Bontó megyei vízszabályozási leleplezések

felborzolták a megelégedés álló vizeit. Mi van hát a dologban? Mi igaz, mi nem igaz a hírlapi közleményekből? A mamelukságnak is vannak határai. A birka elég türelmes, de néha topog a lábával. Súgtak-búgtak nagy csoportokban a klub kanapéin. Az intrikusok megkezdték aknamunkájukat, az elégedetlenek morogtak. A stréberek észrevették és besúgták a minisztereknek.

Öxocoellenciáik összebújtak a miniszteri szobában és azt határozták, hogy jó volna a dolognak elejét venni, mert bizony a kormány egyes tagjait is sok mulasztás terheli a Gyfík-ügyben. Elejét venni, de miként? Ebben főtt a miniszterelnök ősz feje. Hanem hát azt nem szabad mutatni. Egy jó miniszterelnök nem búsul, nem csodálkozik, nem siet, nem haragszik és soha sincs zavarban.

Gondtalanul jött ki az úgynevezett Deák-szobából, szétnézett mosolyogva a nagy teremben a párhívek között, köszönt ide-oda, miközben átment a kártya-szobába, ott a tarokknál megpillantott egy magas, gólyanyakú öregurat, aki látszólag a kártyáit rendezgette és a hosszúszerű szivarszipkáját szortyogtatta a többiek feje fölött, alkalma nyilván így a kártyákba benézni. A miniszterelnök hozzáhajolt:

— Ha rád kerül az osztás, Pál úr, kérnélek egy pár percre.

A klubban fegyelem van. Pál úr rögtön átadta a kártyáit a sok dologtalan gibio egyikének s kisetett a miniszterelnök után. A többiek irigykedve néztek utána, mint az odalíszkok a társnőjükre, akinek a szultán kendőt vet:

— Vajon miben sántikál a Pali?

Úgy látszik, a partnerek viszont az ő kártyáiba szerettek volna benézni.

Pál úr igyekezett magát átverni a nagyteremben őgyelgő csoportok között, hogy az elől menő miniszterelnökhöz csatlakozhassék, hadd lássák palam et publice, hogy a kormányelnök szobára viszi, mert az némi nimbuszt ad a közönséges képviselőnek. Andrassy Gyula, a hajdani külügyminiszter csak ennyit tett illo tempore egy-kétszer a kaszinóban, hogy megtudakolta »Nem volt-e itt Éber Nándor?« s Éber Nándor megnőtt ezentúl a laikusok szemében s nagynak maradt. Mert más dolog az, ha valaki a miniszterelnököt keresi s állva kutyafuttában válthat vele halkán egy pár szót a teremben, és más dolog, ha a miniszterelnök keres valakit s beviszi a Deák-szobába a kíváncsi tekintetek és a találékony újságírók elől.

Nos, hát Noszty Pál nem volt szerencsés, utolérte ugyan a miniszterelnököt, de csak az olvasószobában, ahol el vannak merülve az emberek a papírlapedők nézésébe és nem látják a készülő eseményeket, a már elkészültek miatt.

Észrevétlenül léphettek be a Deák-szobába, ahol a miniszterelnök bizalmasan tette rá a kezét a Noszty Pál vállára.

— Beszélni akartam veled, Pál úr. Hát mi van azokkal a dolgokkal a megyében? Ül le és beszélj nekem.

Noszty Pál ugyanis egyik kerületét képviselte Bontó megyének, melyet tréfásan »Noszty-megyének« is neveztek, mivelhogy a Noszty-család ott a legterjedelmesebb és leghatalmasabb.

A körteképű, hórihorgas ember leült egy angolos bőrszékbe és apró, éles, ravasz szemekkel a kormányelnök arcát kémlelte.

— Hát az bizony elég nagy slamasztika, iszonyú darázsfészek. Ha belenyúlsz, kegyelmes uram, akkor elpusztulsz.

— Észert azt gondolod, hogy bele ne nyúljak?

— Azt én nem mondom. Mert ha bele nem nyúlsz, akkor is elpusztulsz.

— Bolond vagy, Pál úr. Csak nem hiszed, hogy belebukjék a kormány. Egy ilyen csekélységbe.

— Hány erős ember halt már meg abban, kegyelmes uram, hogy a tyükszemén rosszul vágott be a késsel.

— És te ezeket ilyen közömbösen mondogod? — szólt a miniszterelnök tettett jókedvvel. — Micsoda mameluk vagy te? Meg se siratod az embert.

Noszty úr vállat vont és az egyik lábával kedélyesen dobolt a szőnyegen, majd szavalni kezdte Senecából, jól roпоgtatva a szavakat:

— Omnia mors poscet, Lex est, non poena perire. Hic aliquo mundus tempore nullus erit. (A halál mindenekkél bír, törvény az elpusztulás és nem büntetés. Itt valamikor nem lesz még világ sem.)

A miniszterelnök fumigatíve intett a kezével.

— Eredj a latin poetáiddal, azok most nem segítenek. Veled akarok én tanácskozni. A te ravasz paraszt eszeddel. Te legjobban ismered a megyét, ahonnan táplálkozik ez a botrány. Te alkalmasint azt is tudod, hogy melyik lyukból milyen szél fúj. Mert az mindenből látszik, hogy valaki vagy valakik mesterségesen csinálják s a sajtót informálva, elaludni nem hagyják a kérdést.

— Bizony az meglehet. Sok rossz ember van a világon.

— Nekem pedig ez a kérdés igen kellemetlen — mondá a miniszterelnök komoran.

— Elhiszem neked.

— Az ország hitelének pedig ártalmas. Hát már most azért kérettelek, mondd meg nekem, hogy mit csináljak?

Noszty Pál sajtóságon vigyorgott, ravasz szemek szikráztak, mint a macskák a sötétben.

— Tedd azt, kegyelmes uram, amit a rókára fog rá a néphit.

Noszty Pál rendesen vagy idézetet vagy anekdotát mondott. Sohase beszélt egyenesen, mindig parabolákban, mert azokat könnyebb visszazárni, vagy így-amúgy elmagyarázni, átszűrni-csavarni, ha szükség mutatkozik.

— Azt mondják ugyanis — folytatta Noszty —, hogy mikor a róka bundája annyira tele van már bolhával, hogy a viszketegség tűrhetetlen...

— Hm, az enyim csakugyan teli van most, de folytasd csak.

— Akkor a róka megfog a szájába egy lécet s azzal bemegy a vízbe, de óvatosan, először bemártja a farkát... Azután a testének alsó részét mártja be, úgy úszik a vízben. A bolhák ennél fogva a vizes testrészekről átfutnak a száraz helyekre. Mikor már mind a

hátán vannak, lassan-lassan benyomja egész testét, csak a fejét tartja fenn. A bolhák most már mind felugrálnak a fejére.

— No, persze — motyogta a miniszterelnök, és önkénytelenül odakapott a fejéhez.

— A furfangos koma e circumstanciák között a fejét kezdi a vízbe mártogatni, mire a bolhák a fejbúbjáról mind átmennek a szájában tartott falécre . . .

— Ohó!

— És most jön már a döntő mozdulat. Hirtelen kiereszti ökelve szájából a faléceket, mely aztán úszik jobbra, míg a róka úszik balra — de már akkor nincs a szórében egy bolha sem.

A kegyelmes úr elmosolyodott.

— Azt érted ezalatt ugye . . .

— Azt, hogy ereszd el te is a faléceket.

— Melyik faléceket?

— A főispánt.

— De hiszen a főispán ártatlan.

— Az meglehet, de ő a vízi kormánybiztos.

— Azonfelül közeli rokonom, unokavérem.

— Annál inkább. Azt fogják mondani, igazságos ember vagy, Mátyás király nimbusza is onnan volt a nép előtt, mert bezáratta a nagybátyját.

A miniszterelnök habozni látszott. »Nehéz dió« — dünnyögte félhangosan.

— Semmi se könnyebb, hidd el, hanem előbb persze gondoskodni kell, hogy a bolhák legalább részben átmenjenek a lécre.

A kegyelmes úr a szakállát simogatta.

— Ejh, nem volna szép és illendő dolog.

— A kormányzás nem lovagjáték, kegyelmes úr.

— Az etika mindig etika marad, édes barátom.

— Az meglehet — felelte Noszty —, de Rotschild nem ad rá nektek kölcsönt. Tehát ugye mégis fődolog a botrány elsimítása, amely szomorú világtásban tárná fel a magyar állapotokat?

A miniszterelnök kihúzta zsebéből a cukros szelencéjét, kivett belőle és elmajszolt a szájában egy cukorkát.

— És komolyan gondolod, hogy a főispán fölmentése megtenné a jó hatást?

— Bizonyosan. Úgy ismerem a megyémet, mint a saját tenyeremet. Egy karóra szűrt fej kell a közvéleménynek. Hogy kinek a feje, az előtte közömbös.

Öxcellenciája fölkel s gondolkozva, magával tusakodva ment végig a termen vagy háromszor, majd akadozva mondá :

— Hiszen jó, jó, elvben belemennék, de egy másik tervemet dönteném ezzel a húzással halomra, amelyik talán még fontosabb ennél.

— Szabad szegény mamelukodnak alázatosan érdeklődni?

— Hát idehallgass. A főispánokat egyszersmind rokona az ellenzék egyik vezérének, gróf Borzovaynak.

— Hiszen ez csak ok, hogy megválj tőle.

— Ellenkezőleg, éppen azért kell őt tartanom.
— Hát nem azért — dohogta Noszty —, mert a te rokonod, se nem azért, mert az etikai morál nem engedi, hanem mert a Borzovay rokona. Nem értem.

A miniszterelnök csupa kedveskedés volt, édes mint a szirup, és ragadós, mint a csiriz. Megfenyegette tréfásan az ujjaival.

— Ej-ej, barátja az erénynek, ön úgy látszik, nem szokott lapokat olvasni.

Nosztyt erre hirtelen elfogta a köhögés, kezdett lassanként az eszével rátérni az igaz nyomra.

— Mit? — hörögte még egészen köhögés közben. — Igazak volnának a fúzió hírek?

A kormányelnök csak úgy félvállról felelt, mint akit egy bagatell dolog iránt kérdeznak.

— No tudod, nem volna rossz. De azért ad amicos auras mondom. Erős tavaszi kampányra van kilátás a parlamentben. A Burg nagyon terhes katonai dolgokat követel s az ellenzék igen erős most; Isten a megmondhatója, mi lesz, talán obstrukció is. Természetesen nagyot könnyítene a szekerünkön, ha Borzovay gróf a hozzá szító harminc-negyven emberével otthagyná az ellenzéki padokat s bevonulna a pártunkba. Nevetnénk Bartolót.

Noszty idegesen rácsálta a bajuszát.

— Úgy? Ezért kíméled a főispánt? Capisco domine excellentissime.

— Eltaláltad; nem volna okos dolog az elbocsátásával mintegy eltaszítani a napról napra felénk közeledő Borzovayt.

— Hogyan? Már tárgyaltok is?

A miniszterelnök tréfára fogta:

— Az Isten sokat engedett tudni a halandó embernek, de néme-lyeket magának is megtartott. Nekem, szegény, gyarló teremtménynek, illik tőle példát vennem veletek, csacska szarkákkal szemben. Elég nektek egyelőre annyit tudni, hogy a gyümölcs érik, sőt jól érik, és ha féreg nem esik bele, vagy a szél időnek előtte le nem veri, tálcán hozom elétek.

Noszty meghajtottta magát, aminek volt egy kis gúnyos színeze.

— Köszönjük alássan, kegyelmes úr. A szarkák kedvesen fognak csörögni a vendégek érkeztekor.

— Nos? Talán nem tetszik? Beszélj őszintén. Hiszen még csak embrióban van a dolog, terv, álom, kimerá. Hogy jó volna, az bizonyos, mert én már előre érzem a tavaszi tárgyalások szelét és minden hajam szála égnek mered, ha arra gondolok, hogy mit csinál majd velünk az ellenzék, mikor már most sem tudok éjszakánként aludni a csipései miatt.

— Egyszer én voltam úgy Velencében — felelte Noszty —; nem tudtam aludni a moszkitók csipései miatt a „Hotel Bauere”-ben. Gyertyát gyújtottam s egy arra alkalmas szerrel elfüstöltem a moszkitók egy részét a szomszéd szobába. Mikor benn voltak, rájuk zártam az ajtót, a hálófülkében most már alig zsongott egynehány,

hát re bene gesta, visszafeküdtem a párnáimra, és mit gondol, excellenciád, mi történt azután?

— Megtudom, ha megmondod.

— Bizony az történt, hogy a megmaradt néhány moszkító miatt éppúgy nem tudtam aludni, mint mikor még valamennyien megvoltak. Csak a füstölőszer került sokba.

A kormányelnök csodálkozva mereszté szemeit erre az egyszerű falusi úrra. De iszen van ennek esze! Ez bizony az ő gondolataiban is megfordult már.

— Meglehet, hogy igazad van, Pál úr, de valld meg, imposztor, hogy ezeket a meséket csak az én kiforgatásomra komponálod és sohase láttál se ilyen moszkítókat, se olyan rókát, amilyenről beszéltél.

— A moszkítókat nemcsak láttam — nevetett Pál úr —, de ettem is; egyik a nyitott szájamba repült, s lenyeltem, mert nekem éjjel rendszeren be van csukva a szemem és nyitva a szájam, nappal pedig a szemem van kinyitva és a szájam van becsukva. Ami a rókát illeti, hát mondhatom, nem egy ilyenrel volt már találkozásom.

— Én nem vagyok természettudós, amice, az egész rókászatból csak annyit tudok, hogy a rókának vereses bundája van, a vadásznak pedig veres frakkjának kell lennie. Az nekem is van. Hanem olvastam Giebelt és ő sehol sem említi a rókának ezt a tulajdonságát.

— Abban van a különbség, kegyelmes uram, hogy az én rókáim mind két lábon jártak és szappannal borotválkoztak.

— Azért te mégis nagy selyma vagy. Abból nem engedek. Hiszen homlokodon találtál a moszkító meséddel, beismerem, kételkedem azonban a jóhiszeműséged iránt. A fúzió ellen érvelsz, mert a főispán megbuktatását célozod.

— Protestálok ez ellen — röstelkedett Noszty —, hiszen nem függ össze a két dolog.

— Sőt. Hát nem mondtam?

— Mondtad, mondtad, de ha úgy éreznék, egész kényelmesen helyeselhetném a fúziót, amellet, hogy a főispán távozását is sürgessem.

— Hogyhogy?

— Mert egy főispáni székét úgy is föl lehet borítani, hogy a főispán fölfelé esik belőle és Borzovay gróf kellemes csiklandozást érez a közlekedő talpain. Hiszen ott van a fiumei kormányzóság, meg az államtitkárság a bank-gassei minisztériumban.

— Persze, hogy persze, erre nem is gondoltam. Csakhogy mégis kényes dolog. Hol veszek én ebbe az erős nemzetiségi megyébe alkalmas embert?

— Hogy hol? Főispánt a lyukas hídon is találhatni.

A miniszterelnök kihúzta óráját s ijedten ugrott fel.

— Ohó, már elkéstem, megyek. No, majd alszunk rá egyet.

Köszönöm Pál úr.

Kiszaladt a szobából és a klub titkos folyosóján észrevétlenül eljutott a kabátjához, megmenekülve a tömérdek ügyes-bajos képviselőtől, akik türelmetlenül várják a mindenható államférfit a fényözőnben úszó nagy teremben.

A puha pamlagokon apró csoportokra oszolva ülnek a mamelukok s mint a Párkák szövik a nemzet sorsát, abból a kis szöszből, amit a miniszterek elhullatnak; vagy abból, amit a pillanat előtologat.

E percben Noszty Pál van szőnyegen — ahogy mondani szokták. Az, hogy egy közönséges szürke mameluk van bent a miniszterelnökkel annyi ideig, általános feltűnést kelt. Gúnyosan aposztrofálják az esetet. A kegyencek összebújnak és eltűnődnek.

— Vajon mit akar Nosztytól?

— Órákat vesz tőle a diplomáciából.

A népség, katonaság sem szereti, hogy közülök kiemel valakit a miniszteri kegy. A megszokott kegyencekbe belenyugszik, de ami alul van, hagyják alul. Irigység, rosszakarat vegyesen bugyborékol. Mindenütt Nosztyról foly a szó.

— Hogy áll az öreg? Van még valamije?

— Van egy haszontalan fia.

— Sokat elherdált az öreg?

— Mindent, és azonfelül amennyit lehetett.

— De a leányát jól adta férjhez.

— Okos embernek tartják odahaza.

— Sok mindenféle zsirral van megkenve.

— A miniszterelnök, úgy látszik, sokat ad rá.

— Oskolatársak voltak.

— Naiv ember.

— Kicsoda? Noszty vagy a miniszterelnök?

Efféle megjegyzések röpködtek a teremben, mikor végre maga Noszty is megjelent s mintha a napfény sütne ki egyszerre, mindenki nyájasan mosolyogva fogadja a súlyban megnövekedett férfiút. Primipilusok, újságírók félkarajt képeznek körülé.

— No, mi volt? — kérdik kíváncsian, türelmetlenül.

Noszty azonban begombolkozik. Tudja Pál, mit kaszál.

— Egy-két apró-cseprő dolgot beszéltünk meg. (S rejtélyesen mosolyog hozzá.)

— Titok?

A vállát vonogatta.

— Ej, közölnék is a magunkféle emberrel titkokat!

— Tudjuk, csak azért teszi magát kicsinek, hogy nagynak látszassék — jegyzi meg a csípős nyelvű újságíró.

— Hát azért se mondok most már semmit — mormogott haragosan és besietett a kártyaszobába, hogy átvegye az üzletet.

— Egy szóló van rajtad és három kettes — kiabálják eléje a dartnerek.

— Dagadjatok meg. Tönkrementem itt is, ott is.

— Úgy kell neked, minek avatkozol országos ügyekbe. Vagy státusférfiú legyen az ember, vagy kártyás.

Vissza akart ülni a helyére, de nem lehetett; hiába, ő volt az est hőse, riporterek és korifeusok utána törtek, keresztkérdések alá fogták, mindenáron ki akarták tőle vasalni, hogy mi volt a Deák-szobában.

Az öregúr most már csak azért is keményen tartotta magát, tetszett neki, hogy nevezetes emberré lett s még legbizalmasabb pajtásának, Tomor Gézának is csak annyit árult el általánosságban :

— Hogy én mit akartam, azt tudom, hogy mit akart a miniszterelnök, azt becsületesem mondom, nem tudom, sőt talán ő se tudja.

Pedig a miniszterelnök jól tudta. A Bontó megyei főispán egy ma érkezett számszemes sürgönye lapult a zsebében, mely szétfejtve a következőket jelentette :

»Itt ma nagy zavargások fordultak elő a Gyík szabályozásánál. A nép Kostón, Vártányban, Gyimokán, Arcson kaszát, vasvillát fogott és a dolgozó munkásokat szétkergette, a mérnököket halállal fenyegetvén, kik azonban idejekorán elmenekültek, az ideiglenes épületeket, barakkokat, kotrógépeket összerombolták. Közégeim, kik az egész botrány eredetét puhatolják, egybehangzóan mesterségesen szítottnak ösmerték fel, a szálak, minden jel oda mutat, Noszty Pál képviselő kezeibe érnek, kinek rokonai révén jelentékeny összeköttetései vannak. A lapok innen informáltak, de ide a képviselő küldi a direktívát. Hogy mi ezzel a célja, se nekem, se közégeimnek nem sikerült kihámozni.«

No, majd kihámozom én — gondolta a miniszterelnök; nem egy éjszakát aludt a bizalmas beszélgetésre, hanem hármát is.

Negyednapon megnyílt az őszi ülészak s a folyosón csípte el Nosztyt.

— Jó, hogy látlak — szólta, őt egy szögletbe vonva —, arra határoztam magamat, hogy új főispánt küldök le Bontóba, föltéve, hogy egy jó jelölted van. De adjál előbb egy cigarettát.

— Milyent akarsz?

— Akinek adherenciája, vagyona és esze legyen. Szóval ha olyat ajánlasz, akiért egyszersmind jót állsz, hogy simán megszünteti a kiütött zavarokat. Van valakid? De adjál előbb egy kis tüzet is.

— Van.

— No csak ki vele gyorsan, mert engem mindjárt beharangoz az elnök. A nevét, a nevét!

Noszty Pál szinte belepirosodott az örömbbe.

— Báró Kopereczky Izrael.

— Ugyan eredj — pattant fel a miniszterelnök —, azt mondják, nagy számár.

— Ne adj a mendemondákra — felelte sértődve. — Hisz itt még (valami nagy embert keresett az elméjében), itt még Bismarckra is azt mondanák, hogy számár, ha nálunk pályázna valami állásra.

— No, ami igaz, igaz. Hát ki, mi voltaképpen ez a báró Kopereczky? Van vagyona?

— Ővé a krapeci uradalom.

— De az nem Bontó megyében fekszik. Mi nexusa van Bontóban?

— Az én rokonaim, a Nosztyak, Horthok és Ragányosok, Palotayak és Homlódnyak.

— Ugy? Neked is rokonod?

— Vőm.

A miniszterelnök kedélyesen a vállára borult.

— Ej no, bocsáss meg brúder, de bizony Isten nem tudtam. Szeretnék a nyelvemre ütni. De ugye nem aprehendálsz? Ki lesz nevezve, punktum. Kinevezem neked ab invisis. No, ugye jó lesz? Vagy talán mégis küldd fel hozzám. (Kedélyesen a tenyerébe csapott.) Végeztünk, amen.

Csengettyűszó hallatszott a teremből. Sietve tűnt el a folyosón; eldobva cigarettáját, éppen olyan könnyedén, mint egy főispánt.

Csakhogy a cigaretta még füstöl egy darabig eldobva is, de a főispán mindjárt hamu.

MK a folyóiratokban közölt első fejezetből csak az utolsó részletet használta fel a regény Negyedik fejezetében (a jelen kiadásban 47 : 22—39, 48 : 1—12). A VU-beli és a KF-beli közlésekben a »*Mire jó a léc a rókának*« című első fejezetet a »*Báró Kopereczky Izrael Izsák*« című fejezet követi. Ennek szövegét MK már felhasználta az 1908-as MKm kiadásban, de erőteljes átcsoportosításban. A folyóiratkiadásban a »*Báró Kopereczky Izrael Izsák*« című fejezet bevezető sorait, amelyek az előző fejezethez kapcsolják az eseményeket, MK az 1908-as kiadásból természetesen kihagyta. E szövegrészlet után következik Kopereczky Izrael Izsák története, amelynek szövegét MK néhány apró változtatással az 1908-as kiadás második fejezeteként közölte (a jelen kiadásban 20 : 6-tól 26 : 11-ig). A folyóiratbeli közlésben MK Kopereczky históriáját házassága történetével fejezi be. Ennek szövegét is megtartotta és némi módosítással ebből alakította ki az 1908-as kiadás első és harmadik fejezetét (a jelen kiadásban : 5 : 1-től 19 : 16-ig, ill. 27 : 8-tól 43 : 18-ig).

Lap Sor

5 : 4	idehelyeztek (VU, KF : ide helyeztek <i>el</i>)
„ 6	jutott udvarló (VU, KF : jutott az udvarló)
„ 7	Noszty <i>Ferenc</i> (VU, KF : Noszty <i>Miklós</i>)
6 : 28	Krk : <i>partinak</i> (VU—1908 : <i>parthienak</i>)
7 : 1	Krk : betapasztani, <i>Zsuzsanna</i> (VU—1908 : betapasztani, <i>Zsófia</i>)
3	Krk : mondom, <i>Zsuzsanna</i> (VU—1908 : mondom <i>Zsófia</i>)
8	Krk : lapozni, <i>Zsuzsanna</i> (VU—1908 : lapozni <i>Zsófia</i>)
9	nem lapoztam, nem értem rá (VU, KF : nem lapoztam, <i>szücs voltam, dolgoztam, nem értem rá</i>)
„ 13	Krk : jelenti, <i>Zsuzsanna</i> (VU—1908 : jelenti <i>Zsófia</i>)
8 : 18	Krk : kamerádjaitól (VU—1908 : kameradjaitól)
„ 28	Krk : tarokkon (VU—1908 : tarokon)
9 : 5	Krk : egyébként Noszty (1908 : egyébként. Noszty)
10 : 2	Krk : éter-injekció (VU—1908 : <i>aether-injekció</i>)
„ : 39	— <i>Ez egy rossz tréfa</i> , Tivadar. Hisz ha nekem (VU, KF : <i>Ej, te egy rossz tréját ázöl velem</i> , Tivadar. Hisz ha nekem)
11 : 1	— Nem mondtam én (VU, KF : <i>Ej, hisz nem mondtam én</i>)
„ : 24	Krk : Kriegsparthie (VU—1908 : <i>kriegsparthie</i>)
„ : 27	patkókkal a szemei (VU, KF : patkókkal a <i>kék</i> szemei)

Lap Sor

- 11 : 30 Krk : hurrá-kiáltás (VU—1908 : hurrah-kiáltás)
„ : 31 kéjes zörejre (VU, KF : kéjes zir-zörejre)
13 : 17 szabadságideje lejárt (VU, KF : szabadságideje is lejárt)
14 : 21 »A hadnagy nemsokára előjött...« kezdetű mondat előtt a VU-ban és a KF-ben a következő beszúrás olvasható :
Rövidre kell összehúznunk ezeket az eseményeket, melyek még történetünk kezdete előttiek.
15 : 6 azt se *halljam*, hogy (VU, KF : azt se *mond*, hogy)
„ : 29 Krk : szeniorja (VU—1908 : seniorja)
16 : 2 Krk : típusa (VU—1908 : *typusa*)
2—3 Krk : allűrökkel. Zsonglőr-mutatványait (VU—1908 : allüre-
ökkel. Jongleur-mutatványait)
„ : 3 Krk : intrádára (VU—1908 : intradára)
19 : 15 Krk : szenior (VU—1908 : senior)
20 : 1 sortól
5 sorig terjedő rész a VU-ban és a KF-ban nem található,
helyette az első változat koncepciójának megfelelő bevezető
sorok olvashatók :

*Báró Kopereczkynak, a Noszty vejének, kinek Bontó megyei fő-
ispánná való kinevezését már néhány nap múlva hozta a Budapesti
Közlöny, egyik legszembevetőbb tulajdonsága kétségkívül az Izrael Izsák
kettős keresztneve. Hiszen az mesélik, hogy valakinek bolond az apja,
meri ahhoz véletlenül jut az illető, hanem hogy a keresztapja, kereszt-
anyja is bolond legyen, meg a keresztelő plébános is, az már csakugyan
ritka eset. Mert hát ebbe a névbe minden ember megbotlik és tőri az eszté,
hogy miképp jut ahhoz egy vérbeli magyar mágnás?*

Lap Sor

- 20 : 7 se a papája (VU, KF : se az új főispán papája)
„ : 3 Krk : szenior (VU—1908 : senior)
„ : 14 Krk : insurrekcióból (VU—1908 : insurrekcióból)
21 : 34 Krk : paszkvillus (VU—1908 : pasquillus)
36 Deák, *csupán* Kopereczky (VU, KF : Deák, *de csak* Kope-
reczky)
22 : 4—5 igazgató (a Tivadar néhai apja) kezdte (VU, KF : igaz-
gató (ott valahol Trencsénben) kezdte
11—2 VU ; Krk : Kopereczky (XI. Benedek) (1908 : Kopereczky
(IX. Benedek) [az örökletes sajtóhibát a VU alapján javít-
tottuk!])
14 ha nem is lehet. (VU, KF : ha nem lehet is.)
28 voltaképpen nagy érték (VU, KF : voltaképpen egy érték)
29 mind Izrael Izsák nevet nyert, (VU, KF : mind az Izrael
Izsák nevet nyerte.)
„ : 32 Krk : *promessz* (VU—1908 : *promesse*)
„ : 39 és 23 : 1 Krk : szenior (VU—1908 : senior)
23 : 2 Krk : *szekevns* (VU—1908 : *sequens*)
15 Krk : fiából is lehet (1908 : fiából lehet [a VU alapján
javítottuk])

Lap Sor

23 : 36 sortól

24 : 7 sorig az első változat koncepciójának megfelelően a VU-ban és a KF-ban más a szöveg :

Jelenleg ugyanis az újonnan kinevezett bontói főispánra, IV. Kopereczky Izrael Izsáknak, Mihály fiára következett a szenioráság, hisz ezért kötötte nyakába a ravasz Noszty is a leányját. Az eddigi szenior, III. Kopereczky Izrael Izsáknak még be se gyepesedett a sírja, csak most halt meg Péter Pál napján Meránban. Tüdővészes volt, előre tudta már mindezeket Noszty úr és a veje, a halotti bizonyítvány kivétele után markukban volt a nagy jövedelem: hiszen most már csak a keresztlevel egyszerű benyújtásából áll az örökségbe való belépés.

És tessék csak elképzelni, mi történik? Bolond egy dolog ez. Az Izsák Izraelek közt akikre a kutya

[Lap Sor

24 : 9—10 öregebb a *hórihorgas vörös Kopereczky Izrael Izsáknál*, tehát őt fogja illetni legközelebb a stallum. (VU, KF : öregebb a *Noszty-féle Kopereczkynél*, tehát őt illeti a szeniori stallum.)

11 sortól

15 sorig terjedő rész a VU-beli és KF-beli első változatban még nincs meg.

16 *Megbolondultál?* kérdőmondat helyett (VU, KF : — *De hiszen te megbolondultál!* — *jörmédnek rá a IV. Izrael Izsák hozzátartozói.* —)

16—17 szerencsétlen? *Miféle* nagyzási hóbort ez (VU, KF : szerencsétlen? *Micsoda* nagyzási hóbort az)

20 — *Óhó!* (VU, KF : — *Paperlapap!*)

21 *hog* mindegy. *Két karakterisztikus zsidó névről van szó s az örökhagyó* (VU, KF : *hog* mindegy. *Két névről van szó, két karakterisztikus zsidó névről. Az örökhagyó*

25 sortól

30 sorig az első változat koncepciójának megfelelően a VU-ban és a KF-ban más a szöveg :

Diktum-faktum nem bírták kapacitálni, megkezdte a pört az örökség iránt, óriási huzavonát, viszályt támasztva a Kopereczkyek közt. Egész Trencsén megye fel van fordulva a két pártra szakadt Kopereczkyek mögött. Az Izsák Izraelek elismertetésüket követelik, az Izrael Izsákok tiltakoznak s a keresztény nevű Kopereczkyek kiegyezési kísérletekben lármáznak, a két pörben álló szenior-jelölt pedig keresi az alkalmat és ürügyet, hogy hol és miként puffanthatassa le egyik a másikat, míg most ő császári királyi apostoli felesége tm nagy körültekintéssel elrántja innen az egyiket, kinevezvén őt Bontó vármegye főispánjának.

A főispánaság szép és vonzó méltóság volt annakelőtte. Nem sokból állt. A jó főispán odalent az volt, aki jó ebédeket adott (még akkor volt miből), idefent pedig jó főispán az volt, aki minél több mamelukot léjferált a választáskor a kormánynak és minél kevesebb jelentést ért időközben.

Nem volt az rosszul kontemplálva, hogy a főispán legjobb, ha csibukozik a megyeházán és hagyja a többi dolgozni, ő maga nem avatkozik vagy legalább ne lássék avatkozni semmibe. Elég a dolgozóknak annyit tudni, hogy a füstfelhők között ott ül nagy magasságban a mindenható úr és látja őket. A főispán nagy úr volt, aki nem értett egyébbhez, mint a reprezentáláshoz. Egyszerű okosság tehát, ha a munkába nem avatkozott. Az értelmellen segítőkész kéz rontó. Mint nagy úr, bár a kormány küldte, mégis némileg független volt a vagyonánál fogva s nemcsak a kormányt képviselte leni a megyénél makacs kitartással, hanem némelykor egyenes gerincel a megyét is a kormánytól. Attól függött, hogy hol tudták jobban megmelegíteni; lent-e vagy fent? Olyan volt, mint az úgynevezett vevétszivar, hogy mind a két végét meg lehetett gyújtani.

De hovatovább a nagy urak helyére stréberok kezdtek jönni, akik ezintén nem értettek a dologhoz, minden előnyük az volt, hogy jól állt rajtuk a vasalt nadrág: ezeket már tettvágy hevítette, irányítani, közrehatni, feltűnni akartak s talán éppen ezért romlott a közigazgatás azóta.

A mi Kopereczkynk már erre az újabb mintára ütött. Úgy látszik, az a tésza, melyből az egyidőbeli főispánok gyúratnak, a királyi kinevezésben, mint az ostyasütés-vasban, egyforma alakot nyer.

Kopereczky báró különben jóra való gentleman volt, akit, ha néha ellen Budapestre védődött, igen kedveltek a kaszinóban. Persze a maguk módja szerint. Élvelődtek, csipkelődtek, ugratták, »stichblatt« volt. A legképtelenebb dolgokat hitték el vele, amin azután nagyokat nevettek. Stefi gróf elmesélte például, hogy ő a Gangesen korcsolyázva ötven kilométert jutott be egy félóra alatt.

— Sapristi! — csodálkozott Kopereczky. — Ez mégis sok!

— No tudod — magyarázta Stefi gróf —, a Ganges roppant meletesen folyik.

— Mindjárt gondoltam.

Persze hogy nagy gaudium támad ilyenkor a háta mögött s a pajtások éppen nem válogatnak a kifejezésekben: »No, hát ilyen címeres számár talán Európában sincs, hogy még ezt is elhitték.«

Csak az egy báró Gortvay veszi védelmébe.

— Ne higgyetek a ravasz tótnak. Csak teszi magát. Tetszik neki, hogy játszadozik vele. Nem hisz az el semmit. Még azt se, hogy Ganges van.

Körülbelül Gortvaynak volt igaza, Kopereczkyben tényleg sok ravaszság lakozott, képes volt magát ügyügyűnek tettetni, ha ezáltal valamely célt akart elérni. Hogy nem állott lúmen hírében, azt már magától a miniszterelnök úrtól hallottuk, de annyira ostoba mégsem volt, mint hitték. Inkább tudatlanságnak lehetne nevezni az ő állapotát. Egész életében nem tanult semmit, valóságosan úgy nőtt fel mint egy csikó.

Lap 801

- 24 : 32 Szlimák Józseftől nyerte. Mikor már olvasni (VU, KF : Szrimák Józseftől nyerte, aki maga is nagy stromfax volt. Mikor írni-olvasni megtanult)
- 34 kínozni a gyereket. Hogy mit (VU, KF : kínozni a gyereket, s így aztán nem csoda, ha nem tudott a Ganges felől semmit. Hogy mit)

- Lap Sor
- 24 : 35 koráig (annyi idős (VU, KF : koráig) *éppen* annyi idős)
- 36 vadászott, *lovazott*, eljárt (VU, KF : vadászott *a krapeci erdőben*, eljárt)
- „ 39 Krk : *dzsentrivel* (VU—1908 : *gentryvel*)
- 25 : 1 sortól a »néha gyapjúeladás idején« mondattagtól
- „ 4 sor a »kaszinói maliciákat« szavakig terjedő rész a VU-ból és a KF-ből hiányzik.
- 9 várandótság, bár *megzavartatott*, mégis nagyban (VU, KF : várandótság, bár *lefelé ment vagyoniilag*, mégis nagyban)
- „ 10 Sőt, *miután* az a hír (VU, KF : Sőt az a hír)
- „ 11 Krk : *szenior* (VU—1908 : *senior*)
- „ 14 Krk : *impulzust* (VU—1908 : *impulzust*)
- „ 15—16 *eldrelátással* (VU, KF : *messzelátással*)
- „ 34 Krk : *akvizícióval* (VU—1908 : *agvizícióval*)
- 27 : 1 sortól
- 7 sorig terjedő rész a VU-beli és a KF-beli első változatból hiányzik.
- „ 8 kelve első (VU, KF : kelve *Nosztynak* első)
- 29 : 13 megírta volna. (VU, KF : megírta volna *a számár.*)
- 30 : 4—5 Zsigmond király valamikor *egy várost zálogosított el ennyi pénzért.* (VU, KF : Zsigmond király valamikor *tizennégyezer aranyért zálogosította el a szepességi városokat...*)
- 31 : 10 Krk : *medalion* (VU—1908 : *medaillon*)
- „ 13 Krk : *medalíont* (VU—1908 : *medaillont*)
- „ 16 Krk : *zsuzsul* (VU—1908 : *jou-jout*)
- „ 36 Krk : *szimbólum* (VU—1908 : *symbolum*)
- 32 : 28 Krk : *kalabriászt* (VU—1908 : *kalabriást*)
- 34 : 8 és 9 Krk : *zirómmal* (VU—1908 : *girómmal*)
- 35 : 16 *gondolkozott, ne* (VU, KF : *gondolkozott, hogy ne*)
- 36 : 5 Krk : *Shylock* (VU, KF : *Schilok* 1908 : *Sylock*)
- 37 : 24 Jóízűen (VU, KF : Jóízűn)
- 39 : 1—2 *tőle s az akkor rendszeren elpirul vagy elápad.* (VU, KF : *tőle, amit az eleinte pirulva hallgatott, később ásitva.*)
- 7 mind Noszty Pál *élmére* megy (VU, KF : mind Noszty Pál *élmé alatt* megy)
- „ 12 Krk : *egzotikus* (VU—1908 : *exotikus*)
- „ 16 *kétezer forintért* (VU, KF : *kétezer friért*)
- 40 : 23 Krk : *passzív*e (VU—1908 : *passive*)
- 29 Krk : *medalionod* (VU—1908 : *medaillonod*)
- 36 az »Igy mesélik... sósabb nyelvű tagjai.« mondat után a VU-ban és a KF-ban a későbbi kiadásokból kimaradt következő mondat olvasható :

Persze mi csak nagyjából hallottunk valamit, s minthogy, amint már jeleztük, mindez történetünk kezdete előtti állapot, nem a mi dolgunk se utána járni, se pedig hitelesen elmondani — szóval a szerző nem vállal jótállást.

Lap	Sor	
44:	5	Krk : sablón (VU—1908 : chablon)
„	10	Krk : szenior-jelölt (VU—1908 : senior-jelölt)
„	28	Krk : szenior (VU—1908 : senior)
45:	1	sortól
47:	24	orig terjedő rész a más koncepciójú VU-ból és KF-ből hiányzik.
„	6	adherenciája (VU—1908 : adhaerentiája)
„	25	sortól
48:	10	orig terjedő rész a VU-beli és KF-beli közlés első a »Mire jó a léó a rókának?« című, az 1908-as és a későbbi kiadásokból kihagyott, fejezetéből került át e helyre (szövegét l. e kiadás Szövegváltozatok o. részének 000. lapján).
48:	11	sortól
„	17	orig terjedő rész a VU-ban és a KF-ben az első koncepciónak megfelelően a következőképpen variálódik :

S minthogy a szerencse is csöbtil szokott leszakadni, egy második táviratban Bontó vármegye főispánjának való kinevezését jelezték Budapestről.

Egész Trencsén lázba jött az egymást követő hírekre, álmélkodott, irigyelt, elcelődött. Különösen az utolsó hír okozott nagyobb szenzációt. Gyereke 'iszen

Lap	Sor	
48:	20	Krk : státusférriak (VU—1908 : statusférriak)
25		<i>Milyen szertelen a szerencse ! Gyereke születik (VU, KF : Bolond a szerencse, ha egyszer nekiindul, grádicson jár. Ime, milyen szertelen most is ! Gyereke születik)</i>
27		Krk : szeniorátussal (VU—1908 : seniorátussal)
32		A »Nemsokára megjött...« kezdetű mondat a VU-beli és a KF-beli változatokból hiányzik.
33		átesett a tömérdek gratuláción, Budapestten termett és átalakult. Másképp lép, másképp beszél, (VU, KF : átesett a keresztelésen s a tömérdek gratuláción az új főispán Budapestten termett. Mintha friss vért öntenének az emberbe azzal a kinevezési okmánnyal. Osoda, hogy mennyire átalaktija az illetőt. Másképp lép, másképp beszél.)
38		Átveszi a belügyminisztériumban (VU, KF : <i>Az új főispán átveszi a belügyminisztériumban</i>)
49:	27	Kopereczky I. I. (VU, KF : Kopereczky J. J.)
50:	8	valami ügyes <i>lateinert</i> , aki majd (VU, KF : <i>valami ügyes zsidó gyereket</i> , aki majd)
15		nemzetiségek (VU, KF : nemzetiségek)
23		Krk : parít (VU—1908 : parthiet)
25—		
26		érdemes falat akad. <i>Apád már beszélt velem ilyesfélét, de olyanformán, mintha már meg is volna.</i> De addig is (VU, KF : érdemes falat akad. De addig is)

Lap Sor

- 50 : 33 VU, Krk : Grünbaum és Weinerhez, ahol mértéket vettek az új főispánról, s onnan (1908 : Grünbaum és Weinerhez, s onnan [a VU szövege alapján javítottuk])
„ 38 Krk : etikett (VU—1908 : etiquette)
51 : 22 Krk : etikettet (VU—1908 : etikettet)
51 : 33 kellene hozzám. Mert ha (VU, KF : kellene hozzám. Nagy kár ennéljogva, hogy nem akarsz a szekretáriusom lenni. Mert ha
52 : 11 sortól
56 : 22 sorig terjedő rész a VU-beli és a KF-beli változatból hiányzik. Helyette a következő részlet található :

Nosztz Feri szavának állt. Még aznap átolvasta a lapok kishirdetéseit, ahol csótól vannak olyanforma ajánlatok : »Száz (vagy kétszáz) forintot fizetek annak, aki nekem (ilyen vagy olyan) állást szerez. » Betette a lapokba ő is a maga hirdetését s ezzel egész kényelmesen szemlélte a megjelenő álláskereső közt, míg végre megtalálván a legalkalmasabbat, elküldte kártyájával az »Angol királynő-be a sógorhoz.

Az új főispán nem volt egészen megelégedve. Először az nem tetszett neki, hogy Malinka Samunak hívják. A Samuk többnyire intrikus emberek. Azután az nem tetszett neki, hogy kispap volt. A kispapok már belekóstoltak a szemforgatásba. Aki nagyobb úrtól kisebb úrhoz lép szolgálataiba, az rendszeren fúgigálja az új gazdáját. A kispap pedig az Istent szolgálta eddig. Sőt az se tetszett neki, hogy a szemináriumból kicsapták. Ki tudja mit követett el? Pedig egyébként nem ellenszenves. Sőt vannak tetszetős oldalai, például, hogy kellemetes arcú és elég okos a szemé, aztán hogy tótul tud (mert hiába, diskurálni józsen csak tótul lehet).

Mindezeknél fogva nem utasította vissza, de nem is szerződött véglegesen.

— Jöjjön fel egy párszor, amice. Lássuk előbb, miképpen tudunk összeférni. Mert eddig én egy koshoz voltam szokva. Egy ezkerikussal még nem próbáltam.

Voltaképpen pedig az volt a célja, hogy kinyomoztatja előbb, miért csapták el a szemináriumból, s e célból egy tudakozó irodához fordult; ahonnan mindjárt egy magánkutatót küldtek ki az illető városba, ahol a szeminárium van.

A detektív harmadnap visszajött és megnyugtatta ömeltóságát. Malinkát egy csiny miatt csapták ki. Hamarabb tudott egy csudáról; mint maga a mennyei gondviselés. Ez okozta a vesztét. A szemináriumi igazgató, Timotheus atya, évenként egyszer el szokott látogatni Esztergomba a primási aulába s ilyenkor nagy becsülésben van ott, mert mindig visz egy kis ajándékot az udvari papoknak, különböző éneklő és olvasó kanonokoknak, rendszeren egy pár font gálócsi dohányt. A legutólszor is ilyen dohányból szerzett néhány fontot az esztergomi újházhoz, s elmenetelekor rábíztta kedvenc tanítványára, Malinkára, hogy az aranyszínű dohányleveleket csomagolja be és szögezze le egy erre a célra készített fenyőfaladikába. Timót atya elutazott, de mily rémület fogta el, midőn rendeltetése helyére érkezve, feléje rohantak a fináncok, egy névtelen feljelentő

levelet lobogtatva, melyben leiratik, hogy egy kurtalábú kövér pap fog a vonattal érkezni, aki egy fenyőfaladában szüldohányt visz. Timót atya elsápadt s ebben a nagy veszedelmében, saját állítása szerint, Istenhez fohászzkodott, hogy tegyen hlv szolgája kedvéért csodát. Ezalatt a fináncok felfeszítették a ládát és ime, gloria in excelsis, nincs benne, csak szalma; a szalma alatt megint szalma. Így menekült meg Timót atya a nagy bírságtól, s haza érkezve, kenetteljesen hirdette az égi csodát, de mivel a papok szívesen húznak két bőrt egy rókárról, Malinkának is úti laput kötött a talpára, gyantíván, hogy a gondviselésnek a csodatételhez ő segédkezett.

Kopereczky nagyokat kacagott a histórián, elmondatta magának mégegyszer részletesebben s minthogy éppen jelen volt a bontói alispán is; azt is behívta a másik szobából, hogy hallgassa meg. Délután pedig, mikor Malinka jelentkezett, barátságosan nyújtotta a kezét.

— Nos, amice frater, én azt hiszem, hogy mi csodálatos módon összeszoktunk. Ön szerződttelve van nálam. Holnaptól kezdve elfoglalhatja állását.

Mikor másnap jött, már egy íróasztalt talált a külső szobában.

Lap Sor

- 52 : 14 Krk : olímpuszi (1908 : olympusi)
 „ 14 Krk : deposedálták (1908 : deposedálták)
 „ 31 Krk : irodában van. (1908 : irodában van? [sajtóhiba javítottuk])
 53 : 16 Krk : voluntőrök (1908 : volonteur-ök)
 „ 34 Krk : bakfis (VU—1908 : backfisch)
 56 : 22 — mondá, mutatván neki az íróasztalt. (VU, KF : — mondá Kopereczky, mutatván az íróasztalt)
 27 jobban szidom össze. (VU, KF : jobban szidom önt össze.)
 34—
 35 Hm, azt nehéz meghatározni. Mindenekelőtt egy szép beiktatási (VU, KF : Hm, ezt nehéz meghatározni. Mondjuk; hogy minden, ami alatt tényleg mindent értek, kivéven a dohány-nyom kezelését, ezt nem bízom önre, hehehe. (Malinka úr elpirult). No, no, nem kell azt szégyenlenni. Irigylem magától; amice, ezt a tréfát. Mit bámul úgy rám? Csodálkozik, hogy tudom? Hja, tudja, vannak főispánok, akiknek a kezeik hosszúk és vannak, akiknek a füleik hosszúk; én az utóbbiakhoz tartozom. Hanem ezentúl a kezeimet is meg akarom hosszabbítani az ön keze által. Mindenekelőtt tehát egy szép beiktatási)
 38 Nem csináltam még, de a (VU, KF : Nem csináltam még — mondá az egykori klerikus szemlesütve —, de a)
 57 : 16 Az »Oh jaj, már csak átetem volna rajta!« mondat után a VU-ban és KF-ben a — a későbbi kiadásokból kimaradt — következő részlet olvasható :

Malinka úr szeretett volna valamit hallani a fizetésről is. Látszott az arcán, hogy nincs még teljesen kielégítve a közlöttek által. Kopereczky észrevette és kitalálta a gondolatát.

— *A fizetést most még nem határozzuk meg. Először lássuk a medvét. A portétkát amice. Vagyis a beszédet. Zsákba macskát nem veszek. Hagyjuk hát nyitva ezt a kérdést. Ha jól sikerül a beszéd, akkor több lesz, ha nem jól sikerül, kevesebb lesz. Notabene, ha valamilyen fennakadna; ott van az apósom, Noszty képviselő, az szívesen ad felvilágosítást és útbiztosítást mindenben.*

Lap	Sor	
57	: 21	A főispán 19-ikén a délutáni (VU, KF : A méltóságos főispán úr 19-ikén a délutáni)
	39	szemtelenség! Enélkül (VU, KF : szemtelenség az / Enélkül)
58	: 3	Nem csoda (VU, KF : Nem csoda az)
	7	Krk : prognosztikon (VU—1908 : prognosztikon)
	15	készítése közben. Sok penzumot (VU, KF : készítése közben, mely hivatva volt jövőjét megállapítani. Sok penzumot)
59	: 3	Krk : oratori (VU—1908 : oratori)
	15	a takarékpénztári elnökségről, átadni az irományokat ellátni instrukciókkal a tiszjeit, aztán a kis (VU, KF : a takarékpénztári elnökségről, összeállítani a négyesét s előre elküldeni Bontóvárra, aztán a kis)
„	16	Krk : instrukcióval (VU—1908 : instructióval)
„	37	Krk : metódust (VU—1908 : methodust)
„	37	Krk : minisztériumtól (VU—1908 : miniszteriumtól)
60	: 4	sortól
„	5	sorig terjedő rész az első megfogalmazásban, a VU-ban és a KF-ban variálódott :

A vasúton egy kicsit lassan telt az idő, Malinka szemináriumi élményeket mesélt, a báró pedig a kost emlegette, annak mindenféle tulajdonságait, hogy kicsoda zseniális állat, aminek kapcsán beletévelyedett kedveno témájába, az állatok dicsőítésébe.

Lap	Sor	
60	: 16	Krk : meteorológusok (VU—1908 : meteorologusok)
„	31	Krk : matézist (VU—1908 : mathezist)
62	: 26	sortól
	30	sorig az első változat koncepciójának megfelelően variálódik a szöveg a VU-ban és a KF-ben : mulatságos volt az út Malinkának, ki még sohase látta a felvidéket és az ősoket. Mert tót volt ugyan, de Szarvasról való; szüldi onnan jöttek a fővárosba, s valahol a József külvárosban egy cselédszerző intézetből tartották fenn magukat.
63	: 28	Krk : etnográfus (VU—1908 : etnografus)
66	: 6	Krk : dinereken (VU—1908 : diner-ken)
67	: 1	— Bár csak nekem lett volna ilyen két puszta! — sóhajtott (VU, KF : — Volna csak enyím ez a két puszta! — sóhajtott)

- Lap Sor
- 67 : 10 olyan szám Kopacska, mint Esterházy. Egyik (VU; KF : olyan szám Kopacska *Márton*, mint Esterházy *Pál*. Egyik)
- ;; 13 semmijök (VU, KF : semmijük)
- ;; 30 Krk : manzárd (VU—1908 : mansard)
- 68 : 5 esett *Kopereczkynek*; étvágyát (VU, KF: esett *Malinkának*; *kinek* étvágyát)
- 12 — Mit beszélsz? (VU, KF : — Mit beszélsz *Ancsura*?)
- 12—13 vidáman. — És mit nézeget (VU, KF : vidáman. *Igazán? Hogy nézeget?* És mit nézeget)
- 18 a lépcsődkön az emeletre s meg (VU, KF : a lépcsődkön *szelesen* s meg)
- 69 : 7 Krk : akvirárod (VU—1908: *aguirárod*)
- ;; 16 Krk : brontesz (VU—1908 : brontes)
- 70 : 4 Krk : funkcionáriusok (1908 : funkcióáriusok)
- 29 Az ajtóhoz rohant, *leszaladt a lépcsődkön az előcsarnokba*. »Bubenyik!« — kiáltá dühösen. (VU, KF : Az ajtóhoz rohant, *mely az előcsarnokba nyílt s felszakította*. »Bubenyik!« — kiáltá dühösen. — *Hamar a Bubenyikot!*)
- ;; 32 Krk : biliárdon (VU—1908 : billiárdon)
- 72 : 6 Ki a Bubenyik? (VU, KF : Ki *voltaképpen* a Bubenyik?)
- ;; 11 Krk : komfort (VU—1908 : konfort)
- 76 : 2 csodálatos (VU, KF : csodálatos)
- 77 : 3 tudom nem tenné (VU, KF : tudom *fel* nem tenné)
- 78 : 26 Krk : kúriában (VU—1908 : kuriában)
- 27 tűnt el a *Grácban lakó nővéreihez*. Ha pedig (VU, KF : tűnt el a *morvaországi testvéreihez*. Ha pedig)
- 79 : 17 Krk : egzisztenciám (VU—1908 : eszisztenciám)
- 80 : 3 Krk : perzsa öbölben (VU—1908 : persa-öbölben)
- ;; 6 nehézségtől (VU, KF: nehézségektől)
- ;; 14 Krk : arkánumom (VU—1908 : arkanumom)
- ;; 22 — *Magaddal viszed* a hátsalovamat. (VU, KF : — *Vidd magaddal* a hátsalovamat.)
- 81 : 5 megkérdezik sűgva, ki légyen (VU, KF : meg *is* kérdezik sűgva, *hog*y ki légyen)
- 20 Krk : jelezve (1908 : jelezte [a feltehető sajtóhibát a VU alapján javítottuk])
- 33 A »Malinka úgyszólván...« kezdetű és az azt követő mondat a más koncepciójú VU-ból és KF-ből hiányzik
- 82 : 11 dolgom nincs, olvasgatok. (VU, KF : dolgom nincs; *hát* olvasgatok.)
- 12 Krk : bibliotéka (VU—1908 : bibliotheka)
- 24 Csakugyan bement (VU, KF : *Malinka* csakugyan bement)
- 26 Az »Elgondolkozott, hogy ugyan...« kezdetű mondatról az »uralkodni fog a szíven és az idegein« végződésű mondatig terjedő rész a más koncepciójú VU-ból és KF-ből hiányzik.
- 30 igazította meg homlokán (VU, KF : igazította *még elég úde* homlokán)
- 12
- 83 : 21 Krk : Márta (VU—1908 : Mártha)

- Lap Sor
- 84 : 7 magában ezért (*Hanem iszen visszafizethetem én még azt*),
de már most (VU, KF : magában ezért, de már most)
- 85 : 18 vasfűrő mester megérkezését (VU, KF : vasfűrő mester-
ember megérkezését)
- 28 Krk : Szibilla-könyvét (VU : Sibylla-könyvét ; 1908 : Sybil-
la-könyvét)
- „ 29 Krk : Szibilla (VU : Sibylla ; 1908 : Sybilla)
- 86 : 18 belépése *láthatólag* meglepte (VU, KF : belépése *lehetőleg*
meglepte)
- 87 : 10 üljön le, míg (VU, KF : üljön le *addig is*, míg)
- „ 27 tőpörtös (VU, KF : tepertős)
- 88 : 4 Talán kártyapajtást? (VU, KF : Talán *valami* kártyapaj-
tást?)
- 28 Trencsénben a múlt éjjel (VU, KF Trencsénben *az urak*
a múlt éjjel)
- „ 37 azt gondolja, valami (VU, KF : azt gondolja, *hogy valami*)
- 89 : 3 volt-e a *méltóságos* asszonykának sok (VU, KF : volt-e a
tekintetes asszonykának sok)
- 18 Krk : pátozzsal (VU—1908 : *páthosszal*)
- 26 törni a vasládát (VU, KF : törni a *kékszobai* vasládát)
- 27 pesti ember tőri fel, *azért hozta*, és magát (VU, KF : pesti
ember tőri fel, *az éri hozzá*, és magát)
- 90 : 3 ezeket a *méltóságos* asszonyka (VU, KF : ezeket a *tekintetes*
asszonyka)
- 94 : 10 sortól
- 14 sorig terjedő rész a VU-ban és a KF-ban a következőképpen
variálódik :
- Így történi aztán, hogy estefelé, midőn Kopereczky éppen
a kis Kopereczkyvel játszadozék a felesége szobájában, jelen-
tették neki*
- „ 19 ment *be*, gondolván (VU, KF : ment *ki*, gondolván)
- 96 : 29 Krk : *etüiből* (VU—1908 : *etüiből*)
- 97 : 5 az asszonyok *már mind* eltávoztak. (VU, KF : az asszonyok
eltávoztak.)
- 98 : 1 sortól
- 24 sorig az első koncepciónak megfelelően variálódik a szöveg
a VU-ban és a KF-ben :

*Most már semmi se akadályozta, s Malinka másnap útra kelhe-
tett a négyesen Bontóvárra.*

— *Csak a beszédet el ne felejtse méltóságod megtanulni.*

Kopereczky a fejét vakarta.

— *Hiszen csak az az egy komisz dolog ne volna ebben a főispán-
ságban.*

— *Lesz ott még több is. De egyelőre csak a beszéden essünk át.*

— *Legyen nyugodt, kedves Malinka, bemagolom szóról szóra.*

*Van arra valami szer vagy micsoda — úgy emlékszem. Hogy valaki
valamikor kavicsot tett a nyelve alá. Valami ilyenféle.*

- Lap Sor
 98 : 27 Krk : metódust (VU—1908 : methodust)
 „ 29 Koleszár (VU, KF : Koleszár)
 99 : 6 sor »Hát csak ne féltsen engem amice« mondatától
 104 : 27 sorig, a »bár kifogásolta őket a szemtelen« közbevetett mondatig, az első változat koncepciójának megfelelően variálódik a szöveg. Az 1908-as kötetkiadásban megjelent szövegrész helyett a VU-ben és a KF-ben a következő változat olvasható :

Megállapodtak arra nézve is, hogy Malinka körülnéz Bontóváron s kitanulja a viszonyokat, megismeri a talajt. 19-ikén pedig elébe jön egész Barátházáig, ott megvárja az ő vonatát, beleül kupéjába és kioktatja a teendőkre nézve.

Úgy is történt minden; reggel Bubenykkal bement Trencsénbe, a zsidó szerencsésükre otthon volt, tízezer forint kölcsönt adott a gyöngyökre, bár kifogásolta őket a szemtelen,

- Lap Sor
 99 : 14 Krk : bakfis (1908 : backfisch)
 100 : 26 Krk : egzotikus (1908 : erotikus)
 101 : 27 Krk : kiálta feléjük (1908 : kiálta eléjük)
 102 : 21 Krk : ribilió (VU—1908 : ribillió)
 103 : 23 Krk : flörtöltem (1908 : flörteltem)
 104 : 28 egy kisebb fajta szőlőszem (VU, KF egy jól kifejlett szőlőszem)
 30 kiadta Malinkának a Noszty Pál részére járó összeget (VU, KF : kiadta a Nosztynak átadandó és a Malinkának járó összeget)
 36 Krk : szedresi ispán (VU—1908 : szederjesi ispán) [a tévesen képzett melléknévi alakot javítottuk]
 106 : 1 Krk : Szederjesen (VU—1908 Szederjesen) [Az örökletes elírást javítottuk]
 20—
 21 Az »Angol királynő«-be érve, az első dolga volt Kopereczkynek a kulcs után tudakozódni. (VU, KF : *De a legelső dolog volt, mielőtt az »Angol királynő«-be beérkeztek, meg tudakolni a portástól, megérkezett-e a kulcs?*)
 107 : 20 Krk : delikvens (VU—1908 : delinquens)
 108 : 8 sortól
 10 sorig terjedő mondat helyett a VU-ban és a KF-ben a következő — a későbbi kiadásokból kimaradt — rész található :

Bontóvár voltaképpen nincs messze a térképen Budapesttől, akinek sürgős dolga van, kocsin könnyen elérheti. Aki ráér, az mehet vasúton is, a vasúti menetrend tanúsága szerint állítólag mégis csak odaér egyszer.

Hogy ez így van, annak egyszerű oka, hogy a vasút építésekor az egyenes vonalon Budapesttől Bontóvárig nem igen lakhattak befolyásos emberek, már pedig a régi magyar vasutak a kastélyokat keresték és meg is

találták. A bontóvári vasút tehát úgy megy, mint a kerge birka, bár jobbra esik Bontóvár, balra indul, bár a felföldön van, uccu, nekiszalad az alföldnek s csak miután már ott prüsszög egy darabig, meggondolja magát; bekanyarodik Nógrádnak, Gömörnek, aztán egy nagy vargabetűt csinálván, szalad, szalad, mint az ördögmotolla, egyenest Bontóvár felé. Addig azonban meg is öszül az utas az unalomtól, de ha szereti a természetet, elég sok, változatos kép tárul eléje a repcétől kezdve a pohánkakása vetéséig. Persze így ősszel se az nincs, se ez nincs, legfeljebb a darvak V betűjét látja, ha kinéz a kupéablakon s a gágogó vadludak röpkésését a kék égen, s hogyha kijebb hajlik, merengésre csábítja a végtelen róna szelíd bája; egy pár óra múlva lankás, dombos, sárga világba jut: nyulakra vadászó rókák csatangolnak a mezőkön, lompos, rőt farkukat mint valami zászlót emelve maguk után, majd beszáguld velök a vasszörnyeteg egy zöld világba, sötét fenyves erdőségekbe, hol a patak vizére lejtöt szarvasokat riasztja fel a gép rémítő köhögése.

Aki kicsin indult volna el reggel, az már azóta körülbelül Bontóváron ebédelne most az »Arany golyó«-nál, míg ellenben a Kopereczky vonata még messze bolyong a Kriván körül s amint megáll egy piciny indóháznál, harsányan kiáltja a kalauz:

»Barátháza, egy perc!»

— Pillants ki, Bubenýk, itt van-e Malinka?

Lap Sor

108 : 12—

- 13 vasutat. Malinkát alig bírta a szem kiválasztani, míg végre előbukkant (VU, KF: vasutat, a szomszéd Vadrányban nagy lakodalom volt, a tisztartó leánya ment férjhez. Malinkát alig bírta a szem kiválasztani a lakodalmások közül, míg végre előbukkant)
- 17 örvendezve. — Alig ismertem (VU, KF: örvendezve. — Helyezkedjék el amice és beszélje hamar, mi újság Bontóváron? Alig ismertem)
- 109 : 15 Sok baj van. (VU, KF: Sok baj van. Az ellenszenvet nem bírtuk leküzdöni.)
- 109 : 16 — Mondjon például egyet. (VU, KF: — Hideg fogadattás lesz?)
- ;; 17 ára például nagyobb (VU, KF: ára nagyobb)
- 110 : 23 határozottan ellenünk van, a hangulat (VU, KF: határozottan méltóságod ellenes, a hangulat)
- 36 Krk: polípot (VU—1908: polypot)
- 29 Krk: Poltáry (VU—1908: Poltári [sajtóhiba javítottok])
- 32 — A beszédel tudom, hanem a rántottát (VU, KF: — Elmondom, mint a miatyánkot, csak engedjék; mert vétek volna érte, ha már bevágtam szóról szóra. A beszéd nem okoz nekem semmi nyugtalanságot amice, hanem a rántottát)
- 111 : 19 Rekettyés (VU, KF: Alsó-Rekettye)
- 24 Krk: parti (VU—1908: parthie)
- 25 — Ahá! Hallottam már erről valamit. (VU, KF: — Szénegetőnek tőkén a szeme.)

- Lap Sor
- 111 : 27 Homlódy (VU—1908 : Komlódy)
- ;; 31 közbe türelmetlenül. (VU, KF : közbe türelmetlenül — a tervet, a tervet...)
- 32 Krk : alsó-rekettyési (VU—1908 : alsó-rekettyei [elírás; javítottuk])
- 34—
- 35 Homlódy úr (akit a kaszinóból ismer a báró úr), kiáltani fogja a nevét, mire kitekint az ablakon (VU, KF : Komlódy úr, aki ismeri is méltóságodat, kiáltani fogja a nevét, mire méltóságod kitekint az ablakon)
- 39 kiabálni, de hasztalan (VU, KF : kiabálni az ablakon, de hasztalan)
- 112 : 6 restellem, hátha gyávának (VU, KF : restellem a dolgot; hátha gyávának)
- 10 beszáll az összetoborzott (VU, KF : beszáll a méltóságod elé összetoborozott)
- ;; 29 Homlódy (VU, KF : Komlódy)
- 113 : 17 hívják, gyanút gerjesztő, hogy valamelyes (VU, KF : hívják, ami nyilvánvaló jele, hogy valamelyes)
- ;; 28 Krk : falanksz (VU : phalanx; 1908 : falanz)
- 113 : 29 ily nagy (VU, KF : ilyen nagy)
- 114 : 10 Krk : apátiával (VU—1908 : apathiával)
- 13 Krk : szangvinikus (VU—1908 : sangvinikus)
- ;; 32 heccet, hogy tömérdek (VU, KF : heccet, mert tömérdek)
- 115 : 3—4 elhelyezkedésről is gondoskodott (VU, KF : elhelyezkedésről gondoskodott)
- 8 Krk : paszkvilcsináló (VU—1908 : pasquilcsináló)
- 22 ember, Poltáry (VU, KF : ember s Poltáry)
- 23 Krk : odium (VU—1908 : odium)
- 24—25 A szesz még alispánválasztás! végződésű mondat után a következő — a későbbi kiadásokból kimaradt — részlet olvasható a VU-ban és a KF-ban:

Sokkal okosabban csinálták Szabó Illés urammal, a polgármesterrel. Őt is megnyerték a hazafias ügynek, de nem lépett vissza a beszédidő, ellenkezőleg, benn maradt és ő fogja üdvözölni báró Kopereczkyt a vasútnál, csakhogy egy mondatot csúsztat be rövid mondókájába, körülbelül ilyen formán: »Felsőbb meghagyás nyomása alatt üdvözölöm méltóságodat meggyéje székhelyén s kívánom, hogy itt jól érezze magát.« Ebből mindjárt érthet őméltósága, ha csirke esze van és vissza is fordulhat, ha nincsen csirke esze.

- Lap Sor
- 116 : 6 Krk : kreatúrája (VU—1908 : kreaturája)
- 117 : 1 Rekettyésre (VU, KF : Alsó-Rekettyére)
- 18 holnap a látleletekért. (VU, KF : holnap a visum repertu-mokért.)

- Lap Sor
- 118 : 3 egyszer, *ezelőtt sok évvel, a magyar egyesület estélyén* Párizsban (VU, KF : egyszer, *ezelőtt tíz évvel, valami estélyen* Párizsban)
- 5 kihívatta segédjeivel (VU, FK : kihívatta a segédjeivel)
- 28 szoknyát venne fel (VU, KF : szoknyát vesz fel)
- 29 szoknyában járna *Bontóváron*. (VU, KF : szoknyában fog járni.)
- ;; 32 Krk : disztíngváltak (VU—1908 : distíngváltak)
- 119 : 3 Krk : etikettbontó (VU—1908 : etiquette-bontó)
- ;; 25—26 tönkretette karrierjét, (VU, KF : tönkretette a karrierjét,)
- ;; 28 Krk : Mefisztók (VU—1908 : Mephistók)
- 120 : 11—2 fogják bírálgatni (VU, KF : fogják az bírálgatni)
- ;; 13 asszony érezte (VU, KF : asszony is érezte)
- ;; 24 játszótársak. (VU, KF : játszótársak is.)
- 121 : 7 Krk : témájával (VU—1908 : thémájával)
- ;; 24 mindig *ögyelegtek* járókelők (VU, KF : mindig voltak járókelők)
- ;; 33 vagyok-e itt (VU, KF : vagyok-e én itt?)
- ;; 37 jól van, jöjjön (VU, KF : jól van, *hadd* jöjjön)
- 122 : 1 Megindultak hárman, (VU, KF : *Most aztán* megindultak hárman)
- 6 ment a középben, mindenképp (VU, KF : ment a középben; *s így aztán* mindenképp)
- ;; 12 semmi. *Minden* baj (VU, KF : semmi baj; *úgy hogy* baj)
- 123 : 3 legyúrni (VU, KF : legyúrni)
- ;; 33 ha csak ez (VU, KF : ha csak *még* ez)
- ;; 34 vállfűzőjét s levette (VU, KF : vállfűzőjét s *amint* levette)
- 124 : 1 rohant be ura (VU, KF : rohant be az ura)
- ;; 8 Krk : stílusom (VU—1908 : stílusom)
- ;; 13 került, éppen (VU, KF : került s éppen)
- ;; 24 Hát nincs (VU, KF : *Ej*, hát nincs)
- 125 : 7 Krk : szimiléket (VU—1908 : similéket)
- 126 : 1 környéke. (VU, KF : környéke is.)
- 4 Krk : *dzsentr*-alakokkal (VU—1908 : *gentry*-alakokkal)
- 8 Krk : *oligarchák* (VU—1908 : *olygarchák*)
- 16 Krk : *kravált* (VU—1908 : *kravált*)
- 27 öltözetükről azt lehetne ítélni (VU, KF : öltözetükről, az *asszony fekete terno-ruhát* visel s *mesterasszonyos főkötőt*, azt lehetne ítélni)
- 127 : 3 — Tóth Mari. (VU, KF : — Tóth Mari, a *rekettjei nábob leánya*.)
- 18 *kérdi* (VU, KF : kérdezi)
- 33 Krk : golyó^s-hoz (VU—1908 : golyóhoz^s [elírás, javítottuk])
- 34 valamennyit az állásoszlopokhoz. (VU, KF : valamennyit az oszlopokhoz. *De úgy legyen*.)
- 36 Egy tizforintost adott át Palkónak, a tojasok árát kifizetni; aztán eltűnt a megyeház (VU, KF : *Tóth uram* egy tizforin-

- Lap Sor
- tost adott át Palkónak, *amiből* a tojások árát kifizesse, aztán *ő is* eltűnt a megyeház)
- 127 : 39 Némelyek a karzat (VU, KF : Némelyek *nézeldöttek*, a karzat)
- 128 : 6—7 A sjszolta Kiplényi István végződésű mondat után a következő — a későbbi kiadásokból kimaradt — mondat olvasható a VU-ban és a KF-ben :
— *Mi fog történni?* — *kíváncsiskodott a szeleburdi Vardányi Gábor a hosszú bajúszát simogatva.*
- 9 *Palojtay*, a vezérférfitú (VU, KF : *Kovácsnay György*, a vezérférfitú)
- 19 és 20 Krk : Don Quijote-hoz? (VU—1908 : Don Quichotte-hoz?)
- „ 23 Klementy szerkesztő (VU, KF : Klementi *Bandi* szerkesztő
- „ 33 Krk : *konyakot* (VU—1908 : *cognacot*)
- 129 : 5 Krk : *kulissza-titok* (VU—1908 : *coulissa-titok*)
- „ 5 Klementy szerkesztő (VU, KF : Klementy *Bandi* szerkesztő)
- „ 28 hatott, hogy (VU, KF : hatott az, hogy)
- 130 : 1 Ezalatt *nagy a sürgés, forgás, készülődés a főispán szobáiban*. Ott van (VU, KF : Ezalatt *a főispán szobáiban szintén megy a készülődés*. Ott van)
- 2 vagy öt Noszty (VU, KF : vagy *tíz* Noszty)
- 5 *Leviczkyek*, Homlódya (VU, KF : *Palojtayak*, Homlódya)
- 6 Krk : galopinok (VU—1908 : galoppinok)
- 25 Mihály derék (VU, KF : Mihály *mégis* derék)
- 29 élénken Homlódya. (VU, KF : élénken Homlódya. — *Jó lesz, Feri öcsém, ha bemutatod magadat. Ott lesz ma a karzaton. Kár, hogy nincs már rajtad a huszárruha.*)
- 33 szólt halkán. — *Ez az, akiről otthon szóltam már neked.* Ez még egy (VU, KF : szólt halkán. — Ez még egy)
- 35 leánynak *több mint* egy milliója (VU, KF : leánynak egy milliója)
- 131 : 7 Megvette harmadéve a rekettyési birtokot, *ötezer hold* (VU, KF : Megvette harmadéve *az alsó-rekettyei* birtokot, *háromezer hold*)
- 8—
- 10 Azonfelül *gyárai vannak, de bogarai is, mert az üzemet valami szeszélyből egyszerre csak beszüntette és van végre nagy csomó* (VU, KF : Azonfelül *egy jövedelmező fakocka-gyára van és nagy csomó*)
- 11 Krk : kuponokat (VU—1908 : *couponokat*)
- 27 alá helytettem. (VU, KF : alá helytettem. — *mondá az apósának.*)
- 28 felbontotta, a belügyminisztertől (VU, KF : felbontotta *a sürgönyt*, a belügyminisztertől)
- „ 34 — *Elveszett.* (VU, KF : — *Az?* *Elveszett.*)
- 133 : 7 tudtam én, mit (VU, KF : tudtam én, *hogy te* mit)
- „ 20 megérkezett vitézi (VU, KF : megérkezett *fényes* vitézi)

- Lap Sor
- 133 : 17 Krk : *káosz* (VU—1908 : *chaosz*)
 20 — gondolta Poltáry — (VU, KF : — gondolta *magában* Poltáry)
 22 Herkules-termetű *Leviczky* János (VU, KF : Herkules-termetű *Palojtay* János)
- 134 : 6—7 Krk : aláhajítaná (1908 : aláhajítaná) [Az alapszövegbeli sajtóhibát a VU alapján javítottuk]
 34 Krk : *Szküllák és Kharübdiszek* (VU—1908 : *Scüllák és Oharübdisek*)
- 135 : 17 pihen s az akkor (VU, KF : pihen *már* s az akkor)
 „ 22 Krk : *nymbusa* (VU—1908 : *nymbusa*)
 „ 24 Elmondom régi (VU, KF : Elmondom *a* régi)
 „ 30 Krk : a mi (1908 : ami [sajtóhiba, javítottuk])
 „ 39 Krk : *trófeák* (VU—1908 : *tropheák*)
- 137 : 1 semmi csoda (VU, KF : semmi *égi* csoda)
 4 — *Milyen* lesz a sógor beszéde? (VU, KF : — *Mondja csak Malinka, szép* lesz a sógor beszéde?)
 7 — *Az Isten tudja!* — *szólt szeméit égnék fordítva.* (VU, KF : — *Azt hiszem.*)
 8 — *Te csináltad?* (VU, KF : — *Maga csinálta?*)
 9 *hörögte halkan.* (VU, KF : *hörögte Malinka halkan.*)
 10 — *Lásd,* azt úgy kellett volna *össze-eszkábálni,* hogy (VU; KF : — *Lásza,* azt úgy kellett volna *csinálni,* hogy)
 11 *bekérik* az alispánnak ezt a *szónoklatát,* úgy (VU, KF : *bekéri* az alispánnak ezt a *beszédét,* úgy)
 12 *beszéde mintegy válaszokat tartalmazott* (VU, KF : *beszédje jeleleteket tartalmazott*)
 14 *kell adni,* hogy *gyönyörűen* beszél *ez a Poltáry, vagy hogy hívják.* (VU, KF : *kell adni,* hogy *szépen* beszél *az alispán. Érti a dolgát a vén kópé.*)
 16 *és kintől vonaglott lelke.* (VU, KF : *és vonaglott lelke a kintől.*)
 18 *sortól*
 30 *sorig* az első változat koncepciójának megfelelően variálódik a szöveg. A kimaradt szövegrészlet helyett a VU-ban és a KF-ben a következő mondat olvasható :
Majd egy másik tárgyra ugrott át Noszty Feri, fölpúlantva a karzatra, honnan átható)
 18 Krk : *apropó* (VU—1908 : *apropos*)
 35 — *Te* már *egy hete vagy itt, Kornél,* nem tudnád véletlenül (VU, KF : *Maga* már *egy hete van itt, Malinka,* nem tudnád *nekem* véletlenül)
- 138 : 16 *zümmögés,* mely (VU, KF : *zümmögés is,* mely)
 19 *bizonytalan e csöndben* (VU, KF : *bizonytalan a csöndben*)
 „ 20 *szülte, hanem* (VU, KF : *szülte azt, hanem*)
- 139 : 2 Krk : *Szküllák és Kharübdiszek* (VU—1908 : *Scüllák és Oharübdisek*)
 8 *paródiázza! Pszt!* (VU, KF : *paródiázza ki most! Pszt!*)

- Lap Sor
- 139: 11 gúnyolja, megtanulván (VU, KF : gúnyolja *ki*, megtanulván)
- „ 12 Krk : zseniális (VU—1908 : geniális)
- 140: 4—5 Krk : nimbusz (VU—1908 : nymbus)
- 9 Krk : agancsainkra (1908 : agancsainkra [sajtóhiba a VU alapján javítottuk])
- 11 Krk : trófeák (VU—1908 : tropheák)
- 16 Krk : szatíra (VU—1908 : satyra)
- 33 Krk : szimiléit (VU—1908 : similéit)
- 35 Krk : sablónos (VU—1908 : chablónos)
- 38—9 élénkített és változtatott némileg a Malinka (VU, KF : élénkített *valamit* a Malinka)
- 141: 2 hogy hallucinált (VU, KF : hogy *δ* hallucinált)
- 7 Krk : antipoltarizmus (VU—1908 : antipoltarismus)
- 21 A főispán nagyon (VU, KF : A főispán *ugyanis* nagyon)
- 30 Némelyek fitymálták (VU, KF : Némelyeket, *akik* fitymálták)
- „ 24 Krk : ritmikus (VU—1908 : ritmikus)
- 143: 29 férjhez, mert (VU, KF : férjhez *eddig*, mert)
- „ 36 Krk : partik (VU—1908 : partiek)
- 144: 15 millió, gonosz (VU, KF : millió, *egy* gonosz)
- „ 31 hát az bizony visszament (VU, KF : hát visszament)
- „ 36 igyekezett, ahová (VU, KF : igyekezett, *hová*)
- „ 38 csoda. A meggyújtott (VU, KF : csoda *az*. A meggyújtott)
- 145: 1 Krk : Csóva Jancsi (VU—1908 : Csóva *Feri* [örökletes névelírás, javítottuk])
- 2 ott felejtett zergebörkesztyűjét, rájuk is (VU, KF : ott felejtette *kerecsentollas kalpagját*, rájuk is)
- 6 víz, másutt röpködtek. (VU, KF : víz, *ugyancsak* másutt röpködtek *ökelméik*.)
- „ 13 vele s bókot (VU, KF : vele s *egy* bókot)
- 146: 16 bólingattak (VU, KF : bólingattak)
- 21 nevettek (VU, KF : nevetettek)
- 35—6 most hát Rágányoséknál ebédelték a rokonsággal. Ahhoz azonban (VU, KF : most hát *ahelyett csak egy szűk családi dinén* Rágányoséknál *ünneplem a mai napot*. Ahhoz azonban)
- 35 azonban még át (VU, KF : azonban *előbb* még át)
- 3 Kitört a méltatlankodás (VU, KF : *Erre megint* kitört a méltatlankodás)
- 147: 4 pár hét múlva (VU, KF : pár *nap* múlva)
- 5 tetszett mindenkinek (VU, KF : tetszett *most már* mindenkinek)
- 148: 15 akarsz kikötni? (VU, KF : akarsz *te* kikötni?)
- „ 36 elmondva, tetszett (VU, KF : elmondva, *uram*, tetszett)
- 149: 5 viceispán (VU, KF : viceispány)
- 12 színész is, minéljogva könnyen (VU, KF : színész is *és akkor* könnyen)

Lap Sor

- 149 : 36 Krk : krapeci (1908 : krepetzi [Sajtóhiba!])
- 150 : 6—7 a mai nap eseményei még nem voltak kimerítve. (VU, KF: a mai nap minden eseménye még nem volt kimerítve, most is, mint a dolgok kezdeténél, valóságos regényírói módszerben iramodtak meg a kifejlés felé.)
- 9 Ferivel, ki a »Kék golyó« kapujáig (VU, KF Ferivel, ki egy darabig, az »Arany golyó« kapujáig)
- 11 tervekkel jött vissza (VU, KF: tervekkel (solyan rajzó fejjel, mint a köpü», Homlódy szerint) jött vissza)
- 13—4 visszatért, most már olyan alakban, mint egy kivénült (VU, KF: visszatért, szakasztott olyan, mint egy javíthatatlan, kivénült)
- 14—5 Krk : báli alak, piros szegfűvel gomblyukában (de iszen tudja Bubenyk a dörgést). Mindjárt (1908 : báli alak, mindjárt) [A VU és a KF alapján módosítottuk a regény szövegét. MK ugyan az 1908-as kötetkiadás sajtó alá rendezésekor törölte a jelzett részt, de erről megfélekedezett és a következő lapon (a jelen kiadásban 151 : 28—29) meghagyta a piros szegfűre való utalást. A felemáság elkerüléséért helyeztük vissza a törölt részt.]
- 16 észrevette a rajta (VU, KF : észrevette a várakozón rajta)
- 37 forint nem csekélység. Az már pénz. (VU, KF : forint végre is nem három tökmag. Az már pénz.)
- „ 39 Krk : frekvenciát (VU—1908 : frequenciát)
- 152 : 9 híreszteljenek ; tartsák (VU, KF : híreszteljenek el ; tartsák)
- 153 : 13
- 16 Ezt az épületet folyton erősíteni kell, ahol gyengének mutatkozik, betönni, megszilárdítani, vaspánttal ellátni. Ezidő szerint Feri egy igen törekény gerenda, vele kell valamit csinálni. (VU, KF: Ezt az épületet folyton erősíteni kell, mert jól mondja az angol, hogy a legerősebb lánc is csak olyan erős, mint annak a leggyengébb szeme, szóval a Feriből valamit csinálni kell. Itt a legfőbb ideje.)
- 25 A »kevély daocak« végződésű mondat után következő két mondat hiányzik a VU-ból és a KF-ből.
- 154 : 2 és lásd be, hogy mielőtt Ferit valami állásba tennők, előbb a (VU, KF : és lásd be, hogy Ferit egyelőre semminnek se lehet kinevezetni, előbb a)
- 10 házasodnia. (VU, KF : házasodnia előbb.)
- 18 szakítá meg Noszty gúnyosan. Az csak nálatok, kis tót uraknál (VU, KF : szakítá meg gúnyosan. — Félek, Izrael, neked is az lesz egyszer a sorsod, hogy magunk közt maradjon, külön jognak választani. No ne ijedj meg, nem azt jósolom, hogy a fejedet a törzsödtől, hanem csak úgy ahogy kétjéle osztották Apafjy Mihályt délelőtti és délutáni Apafjyra. Hallgass hát ide, te délutáni Kopereczky! Az csak nálatok a kis tót uraknál)

- Lap Sor
- 154 : 21 gyermekeik *lesznek*, akik (VU, KF : gyermekeket *nemzetek*, akik)
- „ 33 — *Én sem* (VU, KF : — *Én se*)
- 155 : 3—4 Isten számára (VU, KF : Isten *a* számára)
- 4 le, Tóth (VU, KF : le, *az a* Tóth)
- „ 6 szólsz (VU, KF : szólsz)
- 156 : 32 Krk : mentor (VU—1908 : Mentor)
- „ 34 Krk : *szenáriákban* (VU—1908 : *szenáriákban*)
- „ 35 szülőknek (VU, KF : szülőknek)
- 157 : 19—20 Hagyjuk Málira (VU, KF : Hagyjuk *csak a* Málira)
- „ 23 hagyjuk Málikára. (VU, KF : hagyjuk *a* Málikára.)
- 158 : 12 Krk : (Labi-*kán*) (VU—1908 : Labi-*chán*)
- 19—20 Krk : *ékszer-kazettjébe* (VU : *ékszer-casettejében* ; 1908 : *ékszer-casettejébe*)
- 22 Krk : *szuverénhez* (VU—1908 : *souverainhez*)
- 24 és 26 Krk : *kán ill. kánok* (VU—1908 : *chán ill. chánok*)
- „ 28 Krk : *sikk* (VU—1908 : *chic*)
- 159 2 A »Hogy szeretnél megházasodni« mondat után a VU-ban és a KF-ben a következő — a későbbi kiadásokból kimaradt — párbeszéd olvasható :

— *Ha ugyanis hozzám jönne valaki — jelelte Feri könnyedén.*
 — *Tudod-e a perzsa közmondást, hogy aki háborúba megy, imádkozzék egyszer, a tengerre küszül, imádkozzék kétszer, aki házasodik imádkozzék háromszor. Hát imádkoztál te már háromszor?*
 — *Még annyira nem jutottam, kedves tanti.*
 — *No, hát jó lesz legalább egyszer imádkoznod — ötször hadd imádkozzék a jövődöbelid. Nem tudom, elég lesz-e neki?*

- Lap Sor
- 159 22 Mindössze csak *egy-két év óta* (VU, KF : Mindössze csak *két év óta*)
- „ 32 *Voglányba* (VU, KF : *Voglányra*)
- 160 : 23 *álmodoztak* (VU, KF : *álmodoznak*)
- 25 *midőn a* következő (VU, KF : *midőn* következő)
- 29 Krk : *biliárd-asztal* (VU—1908 : *biliárd-asztal*)
- „ 29 Krk : *krapeci* (1908 : *krapetzi* [sajtóhiba!])
- 161 : 26 *mint a* szalonnasütésre (VU, KF : *mint szalonnasütésre*)
- „ 26 Krk : *kánok* (VU—1908 : *chánok*)
- 162 : 7—8 Kohlbrunn *Krisztina* (VU, KF : Kohlbrunn *Franciska*)
- „ 10 Krk : *parvenü* (VU—1908 : *parvenu*)
- „ 20 Krk : *comtesse-t* (VU—1908 : *komteszt*)
- 163 : 3 *én azt* neked (VU, KF : *én ezt* neked)
- 6 *habókja*, amiről (VU, KF : *habókja*, *Fintyi Fantyi*, amiről)
- 8 *pénzéért* (VU, KF : *pénzéért*)
- 9 *hogy már több* kérőnek (VU, KF : *hogy már nyolc* kérőnek)
- 12 *leánynak* (VU, KF : *lánynak*)
- 39 Krk : *transzparens* (VU—1908 : *transparent*)

- lap sor
- 163 : 39 Krk : parti (VU—1908 : *partie*)
- 164 : 16 Krk : rafinériával (VU—1908 : raffinériával)
27 tartozik a *taktikához*, Budapestre (VU, KF : tartozik az *ensemble-hoz s* Budapestre)
- 165 : 18 Krk : vimerli (VU—1908 : *wimmerli*)
„ 20 Krk : pszichológiáról (VU—1908 : pszichológiáról)
„ 23 Krk : metódusban (VU—1908 : *methodusban*)
„ 25 Krk : *dszentri* (VU—1908 : *gentry*)
„ 31 Krk : *skalp-vadászok* (VU—1908 : *scalp-vadászok*)
- 166 : 18 Krk : szeladon. (VU—1908 : *Seladon.*)
32 Krk : *Seherzade* (VU, KF : *Serezade* [sajtóhiba!], 1908 : *Seherzade*)
- 167 : 38 házasság annyi, *mintha* már meg lenne, (VU, KF : házasság annyi, *mint a fodorminta — kedélyeskedett a kutyafejű hercegnő —, annyi* *mintha* már meg lenne)
- 168 : 16 Krk : lélek-analízáló (VU—1908 : lélek-analízáló)
23 falba visz, teljesen (VU, KF : falba visz, *az* teljesen)
29 túl magas, azért hát (VU, KF : túl magas, *Fintyi, Fantyi, azért* hát)
- 169 : 14 Krk : plánum (VU—1908 : *planum*)
- 170 : 28 dolgozott, harminc (VU, KF : dolgozott *akkor*, harminc)
- 171 : 6—7 vitte a *könyvszákmányát* (VU, KF : vitte a *zsákmányát*)
22 dobogtak. Kasznárok (VU, KF : dobogtak *akkor*. Kasznárok)
- 172 : 8 Krk : Máté (VU—1908 : *Máthé*)
„ 22 s mikor arra került (VU, KF : s mikor *már* arra került)
- 173 : 13 Krk : retorikáig (VU—1908 : *rhetorikáig*)
„ 32 törődj te ilyenekkel! (VU, KF : törődj te *az* ilyenekkel!)
- 174 : 6 műhelyben, *miképpen* faragják (VU, KF : műhelyben, *hogyan* faragják)
„ 6 pipákat és metszik (VU, KF : pipákat és *miképp* metszik)
- 175 : 2 bornemiszáknak (VU, KF : bornemiszáknak)
„ 36 tandíjat (VU, KF : tandíjt)
- 176 : 2 erőfeszítéssel. Noha titkolta (VU, KF : erőfeszítéssel. *Miska bizony*, noha titkolta)
5 este mikor fáradtan (VU, KF : este mikor *Miska* fáradtan)
5—6 otthon Gyurit (VU, KF : otthon *a* Gyurit)
11 Krk : sallárium (VI—1908 : *sallarrium*)
25 idegesen járt föl s alá, kezeit (VU, KF : idegesen járt *szobájában* föl s alá, *a* kezeit)
- 177 : 14 Krk : Plechnitz (VU—1908 : *Plachitz*) [örökletes névelírás, javítottuk]
„ 20 fölkeresni, vele (VU, KF : fölkeresni *és* vele)
- 179 : 7 Krk : témát (VU—1908 : *thémát*)
9 Krk : stúdiumoknak (VU—1908 : *studiumoknak*)
36 Gyuri mecénását (VU, KF : Gyuri *a* *Maecenását*)
39 szabadságot gazdájától (VU, KF : szabadságot *a* gazdájától)

- Lap Sor
- 180 : 9 szemrehányón, csaknem (VU, KF : szemrehányón, majd csaknem)
 „ 20 Krk : fiákert (VU—1908 : fiakkert)
- 181 : 32 hozzá, aztán (VU, KF : hozzá s aztán)
- 182 : 23 megnövelte (VU, KF : megnevelte)
- 183 : 17 Krk : *Gyurka* kihúzott (VU—1908 : Miska kihúzott [névelírás, javítottuk])
- 186 : 10—11 Krk : pipamodellekkel (1908 : pipa-modellekkel)
- 187 : 6—7 senki sem tudta, kicsoda (VU, KF : senki se tudta, *hogy* kicsoda)
 16 volt a szegény (VU, KF : volt szegény)
 29 lakik dr. Protok? (VU, KF : lakik a dr. Protok?)
 33—4 szájából egy *diót*, melyet (VU, KF : szájából egy *vad-gesztenyét*, melyet)
- 192 : 38 úr *egy régi bankházat* ajánlott a *Kärtner strassen* (VU, KF : úr *legott* ajánlott egy régi bankházat a *Kärtner strassen*)
- 194 : 11 Krk : flört (VU—1908 : flirt)
- 195 : 30 németül sem (VU, KF : németül se)
- „ 35 Krk : perszonális (VU—1908 : personális)
- 196 : 7 Krk : diéta (VU—1908 : diéta)
- „ 34 Krk : *jenkik* (VU—1908 : *yankeek*)
- „ 36 Krk : *stjlje* (VU—1908 : *stylje*)
- 198 : 2 százezer *forintot* küldött (VU, KF : százezer *frtot* küldött)
 34 ingatlan új gazdájára. (VU, KF : ingatlan az új gazdára).
- 200 : 9 közöljem. (VU, KF : közöljem *veled.*)
 24 százszor nagyobb boldogság az élet... (VU, KF : százszor boldogabb leszsz köztünk.)
- 201 : 6 attól, mikor (VU, KF : attól, *hogy* mikor)
 20 alsóhoz, akkor még várnia kell. (VU, KF : alsóhoz, akkor úgy hangzik a szó, *hogy várjanak még kigyelmeitek.*)
- 202 : 2 honorálja, *Tóth* úr (VU—1908 : honorálja *Horváth* úr [örökletes névelírás, javítottuk!])
 „ 3 *hogy* mikor (VU, KF : *hogy amikor*)
 „ 14—5 amit fejébe (VU, KF : amit a fejébe)
- 203 : 17 a legjobb és a legkeresettebb (VU, KF : a legjobb és legkeresettebb)
 31 felszerekből, amelyek (VU, KF : felszerekből, melyek)
 37 Krk : A »Griff« vendéglő (VU—1908 : A »Sas« vendéglő [névelírás, javítottuk])
- 204 : 30 következményei. A »Griff«-be az (VU, KF : következményei. A »Sas«-ba az)
 „ 32 kamásnis (VU, KF : gamásnis)
- 205 : 3 — *Néhol* már holnap, de (VU, KF : — Már holnap, de)
 13 tenyerével fején (VU, KF : tenyerével a fején)
 25—6 leányaimat, az iparos ifjak (VU, KF : leányaimat, mert hát az iparos ifjak)

Lap Sor

- 206 : 7 legény és benne van (VU, KF : legény és az benne van)
207 : 12 és 17 Krk : kamerád (VU—1908 : kamerad)
208 : 1 »az ökrök testén kidudorodó megfeszült inakból« végződő mondat után a VU-ban és a KF-ben következő részlet a későbbi kiadásokból kimaradt. A törölt részlet :

A hegynek följel a béres is leszállott a gyalogosan ballagott a szekér mellett, bízotva az ökröket szép szóval. Elbájoló őszi nap volt. Nevet a természet. De ez már csak olyan, mint egy vén anyóka mosolya. Van benne valami sajtóságos édesség, de méla szomorúság is. Az erejét vesztett napsugár végzi még a nyári útját, de tudja már, hogy semmi komoly dolga nincs lent; amit meg kellett érelnie, megérezte és ezentúl csak arra való, hogy kellemessé tegye magát a földi teremtmények előtt, időt engedjen az embereknek, hadd takarítsa be, amit a föld hozott, hogy még egy-két virágot a méheknek, egészítse ki, töltsen meg belőlük a sejteket, melyek eslegek üresek maradtak, búcsúzik szelíden, megcsókolja a sárguló füveket, de már nem dertti fel őket.

Kigyózó út vezet fel a hegyre, mely meglepte szépségével Noszty Ferit. A somlyó csaknem

Lap Sor

- 208 : 8 Tűzhányó volt (VU, KF : A Somlyó tűzhányó volt)
209 : 8—9 A »s kinyújtja fehér kezét a várúrnő, hogy oda szálljanak« végződésű mondat után a VU-ban és a KF-ben a következő — a későbbi kiadásokból kimaradt — részlet olvasható :

Az ökrök lassan ballagtak, a vadász odaért a béreshez.

— *Hova viszi ezt a sok hordót? — szólítja meg.*

— *Tóth Mihályni — felelte a béres, pipáját a túlsó agyarára taszítva.*

— *Maga ugye rimaszombati ember?*

A béres csodálkozva nézett rá, hogy honnan tudja.

— *Én biz' itt születtem a somlyói hegyen, hanem szent egy igaz, hogy tizenöt évig szolgáltam Batyiban. Mégis csak furcsa — tette hozzá újból jól megvizsgálva a csinos vadászt —, hogy a madarat nem találja el, amit megcéloz, ilyet meg eltalál, amit nem lehet meglátni.*

Noszty Feri elnevelte magát.

— *Nem boszorkányság az, bácsi. Madarat a tolláról, embert a beszédjéről ismerni meg. Onnan tudom, mert csak Batyi környékén mondják Tóthhoz helyett Tóthni.*

— *Mondhatom, okos ember — vélte a béres és helybenhagyólag bólintott a fejével.*

— *Ki az a Tóth Mihály? — kérde Noszty Feri.*

— *Valami förtelmes gazdag ember, aki csak egyszer jön el ide évenként, mikor szüret van.*

— *Messze van még a szőlője?*

— *Amott ni, hol az a vörös ház látszik.*

Lap Sor
209 : 11—

- 18 A VU-ban és a KF-ben a következő leírás olvasható : kecske-
rágóval szegett hípe-hupás útról *a présház előtti gyepes térre,
hol szanaszét heverték a szüretelő edények. A szőlőben még nem
látszott semmi élet, szüretelőknél semmi nyoma. Talán még meg
sem érkeztek Tóthék. Ambátor a villa kéménye erősen jüstöl-
gött, jele, hogy főznek odabent.*
- „ 25 Hipélyi-féle (VU, KF : Hippelyi-féle)
- 210 : 9 hogy magát feltűnővé (VU, KF : hogy ő magát feltűnővé)
- 24 Felkönyökölt s *künni*, hogy (VU, KF : Felkönyökölt s
látta, hogy)
- „ 29 Krk : ritmikusz (VU—1908 : ritmikusz)
- 211 : 5 és 9 Krk : margaréta (VU : margaretha ; 1908 : margaréthá)
- 28—9 köténnyel, s ugyancsak (VU, KF : köténnyel *elől*, s ugyan-
csak)
- „ 35 összeomlana (VU, KF : összeomlanék)
- 213 : 1 Krk : Góliát-rovar (VU : Góliát-rovar ; 1908 : Góliát-
rovar)
- 22 Krk : szilfid (VU—1908 : silphid)
- 39 a tegnapi esőzéstől, ennek a vizénél megálltak és amint
(VU, KF : a tegnapi *előtti* esőzéstől, ennek a vizénél megáll-
tak és mint)
- 214 : 14 Krk : margarétás (VU—1908 : margaréthás)
- 35 Bosszankodott, hogy *előbb* nem (VU, KF : Bosszankodott,
hogy *akkor* nem)
- 215 : 1 utánozták-e egymást? — *Nosztly fejében váltig erősbbedő
gyanu támadt. Hol volt* (VU, KF : utánozták-e egymást? —
szötte gondolatait Nosztly és a fejére ütött. Hol volt)
- „ 6 Krk : toalettet (VU—1908 : toiletet)
- 216 : 14 nevezetes, hogy szabadon (VU, KF : nevezetes *ökegyelme*,
hogy szabadon)
- 34 merülnek az iparoskeblű ifjúság mindkét nembeli ágazatai.
(VU, KF : merülnek a két nembeli iparoskeblű ifjúság ága-
zatai.)
- 217 : 20 Krk : apprehendálnak (VU—1908 : apprehendálnak)
- „ 39 Krk : pónit (VU—1908 : ponyt)
- 218 : 3 Krk : póni (VU—1908 : pony)
- 219 : 4 Krk : pszichológia (VU—1908 : psychologia)
- 19 cimborája a *tépelődőknek*. Az ördög (VU, KF : cimborája
a *rosszaknak*. Az ördög)
- 220 : 8 míg a szobaleánya (VU, KF : míg szobaleánya)
- 17 kárpótlás a táncért. (VU, KF : kárpótlás *volt* ez a táncért)
- 19 Krk : lornyettet (VU—1908 : lorgnettet)
- „ 29 elől Pali inas (VU, KF : elől a Pali inas)
- 221 : 22 Krk : Esterházy (VU—1908 : Eszterházy [sajtóhiba, javí-
tottuk])
- 31 táncos, valóságos (VU, KF : táncos, *de* valóságos)
- 32 kicsinyt világát (VU, KF : kicsinyt a világát)

Lap	Sor	
222	20	ijesztgette a közellcvőket (VU, KF : ijesztgetvén vele a közellcvőket)
223	28	Krk : toalettjeik (VU—1908 : tolettjeik)
225	6	töprengett a <i>hamupipőke</i> , egyszerre (VU, KF : töprengett, egyszerre)
228	1	Krk : pónit (VU—1908 : ponyt)
„	5	Krk : pónit (VU—1908 : ponyt)
„	20	Krk : stílszerű (VU—1908 : stýlszerű)
229	3	Krk : perszónák (VU : personák ; 1908 : perszonák)
„	11	Somrói <i>Veronika</i> (VU, KF : Somrói <i>Kata</i>)
230	34	Istennek), megkönnyebbzik, érezte ; most egyenesen (VU, KF : Istennek), <i>mintha</i> , megkönnyebbedne, úgy érezte, <i>aztán</i> egyenesen)
„	35	elé állt a vadász szemlét (VU, KF : elé állt, szemlét)
235	30	lyukad ki a dolog (VU, KF : lyukadna ki a dolog)
„	30	tapogatózás (VU, KF : tapogatózás)
237	11	Urak, hölgyek! Kezdődik (VU, KF : Urak, hölgyek, <i>sora-kozzanak!</i> Kezdődik)
238	9	kisül, hogy ki ő (VU, KF : kisülne, hogy ki ő)
	9	Krk : parti-vadászattá (VU—1908 : <i>parthie</i> -vadászattá)
	36	Előlről a pápai templom kettős tornya integetett (VU, KF : Előlről a pápai <i>ódon kálvinista</i> templom <i>különös külsejű</i> kettős tornya integetett)
239	13	Krk : fantom (VU—1908 : <i>phantom</i>)

Tárgyi jegyzetek

MK e regényében is vegyesen fordulnak elő valóban létező és költött vagy megváltoztatott családi nevek, illetőleg földrajzi helynevek.

A regény középpontjában álló *Nosztty* család, amely őseit »Nosz vezérig« vezetői vissza, az erőteljes írói leleplezés miatt költött családnév, de környezetükben felváltva találhatunk létező, ill. módosított családnéveket és az írói fantázia alkotta nemesi családokat. Így *Demeczky József* nevét egy Abaúj vármegyei nemesi családból vette, a Noszty-klikkhez tartozó *Horthok* nevét a Hont vármegyében élő *Horhyak* nevéből módosította (a név az *Akli Miklósban* Krk. 16. *Horthy* alakban fordul elő), *Palojtay* István nevét egy kihalt Hont megyei család nevéből vette (a *Palojtay* név az *Akli Miklósban* Krk. 16. és *A fekete kakasban* Krk. 12. — ez utóbbiban mint helység-név — fordul elő), a *Rágányos* családnév feltehetően a Gömör megyei *Ragályi* család név módosított alakja (a *Vén gazemberben* Krk. 17. az eredeti *Ragályi* alakban fordul elő). Nógrád megyei család volt a regényben szereplő *Várkonyi* báró család is, a *Petrovay Tamás* nevét pedig egy Máramaros vármegyei család nevéből kölcsönözte. *Közsehuba Tivadar* családnéve MK költött család nevei közé tartozik, több regényében is előkerül más-más keresztnévvel (l. *Az eladó bírtok*

Krk. 5. köt.; *Szent Péter esernyője* 7. köt.; *Két választás Magyarországon* Krk. 9. köt.)

A fenti nemesi családok nevein kívül a regényben előforduló nemesi családok nevei az író fantáziájának születtei: így *Aráncsey János*, *Briekay Péter*, a *Homlódy* család neve, *Koby Józka*, *Kajtáry Kelemen*, *Klementy* szerkesztő neve, a *Kopereczky* család neve, a *Krackner* bárók, *Krivy Mátvás*, *Leviczky János*, a *Labikán* családnév, *Liszy ügyvéd*, *Motesiczky Klára*, *Mulnyánszky Marcella*, *Plechnitz őgróf*, *Plodwolski gróf*, *Poltáry György* alispán, *Topsich gróf* és az Attila hún király rokonságára hivatkozó *Vente László*. E nemesi családnevek mellett a regényben szereplő polgárok és iparosok neveinek tarkasága MK gazdag fantáziájának születtei.

Hasonló tarkaságot tapasztalhatunk a regényben előforduló földrajzi nevek esetében is. A regény cselekménye *Bontó vármegye* székhelyén *Bontóvárott* és a környező községekben játszódik le. MK több ízben utal arra, hogy a megyében háromféle nemzetiség él: szlovákok, románok és németek. Magyarország területén soha olyan vármegye nem létezett, ahol a három említett nemzetiség együtt élt volna. E nagyfokú tömörítésre MK-nak a regényben pellengérré állított nemzetiség ellenes tevékenység miatt volt szüksége. Ezekután természetes, hogy *Bontó vármegyét* székhelyével, *Bontóvárral* együtt hiába keressük a térképen. A *Bontó* földrajzi név hasonlít a *Két választás Magyarországon* (Krk. 9. köt.) *Borontó vármegyéjének* nevéhez, amely szintén MK fantáziájának születte. Annak ellenére, hogy a megye neve MK fantáziájának születte, a megye területére elhelyezett község, ill. városka nevek között találunk olyanokat is, amelyek szétszórva a valóságban is léteztek az ország területén. Így elsősorban Tóth Mihály lakóhelyét, *Rekettyést* a helységnévtárakban megtalálhatjuk. Van *Rekettyés* község Szabolcs megye nagykálói járásában és Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyében a nagykátai járásban. *Rekettye* alakban is megtalálható, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében. — *Bárkány* község Nógrád megyében (Nagy- és Kisbárkány salgótarjáni járás), *Baling*, a Homlódyak székhelye Gömör és Kishon megyében megtalálható *Balinc* változata, *Voglány*, Noszty Feri szolgabíróságának színhelye feltehetően *Vokány* Baranya megyéből és *Kapornok* folyócska neve a Vas megyei *Kapornak* tanya-névből származik. Ezekkel szemben Bontó vármegye többi földrajzi nevei MK alkotásai: így *Hertyán*, *Gyimóka*, *Drenk*, *Barátháza*, *Venice*, *Privogyec* (bányászfalu, l. a *Szent Péter esernyője* Krk. 8. köt. *Privorec* szintén költött helységnév), *Mezernye* és *Kaszád*.

Kopereczky báró Trencsén melletti birtoka, *Krapec* nem létező helységnév, úgyszintén a megye területére helyezett *Vogyina*, *Kicka* és *Szedres* pusztanév, *Szkipcsava*. *Priszle* valószínűleg a Beszterc-Naszód vármegye *Priszlop* nevű kisközség nevének módosításából keletkezett.

A regényben szereplő földrajzi nevek közül még megemlíthjük *Szécsényt*, Tóth Mihály és Velkovicz György gyermekkorának színhelyét, amelynek nevét az író a Nógrád megyei *Szécsény* község nevéből helyezte művébe, míg viszont *Vágújhely* és a Nosztyak elűzött

birtokának, *Nosztaházának* neve az író képzeletének szülötte. — Itt jegyezzük meg, hogy *J. Soltész Katalin Az irodalmi helynévadás* c. tanulmányában (Magyar Nyelvőr, 1958. 1. sz. 50—61. l.) a feldolgozott irodalmi alkotások közé MK e regényét is bevette és az egyes alkotott helyneveket a különböző típusok között megemlíti.

A regény cselekményének időpontja. Mint már a regény *Kezelve, forrásai* c. fejezetben jeleztük, MK a cselekmény időpontját az 1880-as évekre helyezte. Erre az időpontra a regényben csak közvetett fogódzót ad. Poltáry Györgynek a kétszer elmondott főispánt üdvözlő beszédével kapcsolatban két ízben is megjegyzi, hogy azt eredetileg még főjegyző korában, 1868-ban mondta el (58 : 37, 135 : 13—14). A másik közvetett időpont-közlés Tóth Mihály és Velkovic György meggazdagodásának története, amelyet *Harmincöt évvel történetünk kezdete előtt . . .* fejezet indítással kezd el az író (170 : 1). Ez az időpont kb. 1844—1846 közé esik, tehát az ehhez a dátumhoz hozzáadott *harmincöt* esztendő valóban az 1880-as évekre utal. Tóth Mihály amerikai kivándorlásának időpontja körül azonban némi zavart idézett elő az író, ha ti. a fent kiszámított 1844—1846-os évet tekintjük Tóth Mihály pesti pipametsző segéd korának, akkor kivándorlása 1846—1847 körül következett be. Ezzel szemben a kiflikirályság *meghódításával* kapcsolatban MK azt írja, hogy Tóth Mihálynak úgy bevált az üzlet, hogy *»már a harmadik esztendőben megküldte Velkovicnak Pozsonyba a százezer forintot«* (197 : 38—39), majd a következő mondat szerint *»Újabb három év múlva, miután Velkovic a forradalomban tönkrement, újabb százezer forintot küldött . . .«* (198 : 1—2). Ha ezeket a háromévet összeadjuk, akkor az tűnik ki, hogy nem 1846—1847 körül vándorolt ki, hanem legalább 1845—1846-ban.

Itt jegyezzük meg, hogy a tárgyi jegyzetekben előforduló szótár-rövidítések a következők : CzF = Czuczor Gergely és Fogarasi János : *A magyar nyelv szótára*, Bp. 1862—1874. ; EtSz—Gombocz Zoltán és Melich János : *Magyar Etymologiai Szótár*, Bp. 1914. ; MTsz = Szinnyei József : *Magyar Tájszótár*, Bp. 1898—1901. ; NyŰSz = Szily Kálmán : *A magyar nyelvújítási szótár*, Bp. 1902—1908.

Lap Sor

- 5 : 13 *katonatiszti adósság, fizeti a nagy harang* — sohase fizeti meg senki. (L. részletesebben O. Nagy Gábor : *Mi fán terem?* Bp. 1957. Gondolat 148—149 l.)
- 7 : 13—26 *A holtkéz anekdota — holtkéz* (lat.) *manus mortus* alatt az egyházat és az egyházi személyt nevezték abban a vonatkozásban, hogy e személyek vagyoneledigenítő képességét egyházi szabályok és az egyetemes jogutódlás hiánya korlátozza, úgyhogy e személyektől, mint tulajdonosoktól és birtokosoktól éppoly kevésbé remélhető az általuk szerzett vagyon visszadása, mint a halottnak csukott kezétől. Ezért nevezik a vagyonnak az egyházra ruházását admortisationak, amortisationak, azaz a vagyonnak a világi forgalom számára való meghalásának. — *Szent István király*

- jobb keze.* A Harvik legenda szerint I. István szentté avatása alkalmával I. László király emeltette ki az immár 45 éve halott király tetemét a székesfehérvári sírból és az exhumálás alkalmával a király jobb kezét épen találták. A kezét nemzeti ereklyének minősítették és megőrzésére alapították a szentjobbi apátságot. — A két fogalom MK által leírt anekdotikus összekapcsolására a korabeli anekdota gyűjteményekben nem találunk utalást. Lehet, hogy MK szellemének szülötte, de az is feltehető, hogy klérus- és katolikus-ellenes éle miatt csak közzsájon forgott.
- 8 : 6—7 *nem ivott ama bizonyos kasztáliai forrásból* — szent forrás az ókori Delfi közelében (mai neve Hagios Joannes). A római költészetből eredő és az újkori klasszicisztikus költészetben is kedvelt motívum szerint a kasztáliai forrás költői ihletett nyújtott.
- „ 13 *andere Städtchen, andere Mädchen* — Más városkák, más leánykák. (Német szállóige a férfiak csapodárságáról.) (L. még *Akli Miklós* Krk. 16. köt. 153. l. és *A vén gazember* Krk. 17. köt. 119. l.)
- „ 24 *Rojecre utaztak* — fürdőhely Zsolna közelében.
- „ 31 *Krisztus urunk néhány halacskával töltött meg számos embert* — A csodálatos kenyér- és halszaporításról mind a négy evangélista megemlékezik a biblia újszövetségi részében: Krisztus, híveinek több mint ötezer főnyi táborát öt kenyérből és két halból álló eledelükkel jóllakatta. (Máté 14. fejj. 13—21. és 15. fejj. 32—39. stb.) — L. még *A szelístyei asszonyok* (Krk. 12. köt. 116 : 4—6).
- 10 : 38 *zabpátria* — célzás a csak zabot termő felvidéki földekre.
- 11 : 24 *Kriegsparthie* — am. hadijátszma, itt : mérkőzés, az erők összemérése.
- 13 : 11 *Thurzó kisasszonyok idejében* — a betlenfalvi Thurzó-család a családfát a XIV. századig viszi vissza. Itt a család nevét MK az írói hitel növelése miatt említi.
- 16 : 3 *első intráda* — mindjárt az elején, azonnal.
- 9 *kucséber* — mulató helyeken, vendéglőben sorsolásos módon édességet v. bazárcikket árusító házaló.
- „ 17 *kapitális* — remek, pompás.
- 18 : 2 *Maróthy szerint* — Maróthy György (1714—1745) debreceni tanár, sokoldalú tudós. Számítankönyve, *Arithmetica* (Debrecen 1743) a protestáns iskolákban még a XIX. században is igen elterjedt volt. Népszerűségére jellemző, hogy neve szállóigévé vált. Mikszáth is többször használja, így a *Ne okoskodj, Pistában* is (Krk. 8. köt. 8 : 36).
- „ 39—
- 19 : 1—3 *Egyszer Deák Ferencnek is...* — MK ezt a Deák-anekdotát már korábban is megírta *Az István-szoba* c. karcolatában (Jk. 20. köt. 187. l.).

Lap Sor

- 20 : 9 *oka van, mint például a Tamás keresztnévnek a Szirmaj-családban...* — feltehető, hogy a származását a XIII. század derekáig visszavezető család Nagy Iván által (Magyarország családai címerekkel 10. köt.) közölt családfája, amelyben minden generációban találkozhatunk a Tamás névvel, adta MK számára az ötletet.
- 10—14 gróf Nádasdy család és a náddal fedett palota. — Az anekdota nyomait nem találtuk, de amennyiben valóban anekdotikus forrásra vezethető vissza és nem MK ötlete, feltétlenül összefügg azzal a ténnyel, hogy a Nádasdy-család címere nádast ábrázol, a címer közepén nyakát kinyújtó, szárnyait szétbontó vadkacsával.
- 21 : 14 *insurrekció* — nemesi felkelés.
- 20 *hep-hepet muzsikálnak neki...* — zsidót csúfoló, antiszemita gúnyolódás.
- 23 *restoráció* — a restauráció elmagyarosodott formája, am. tisztújítás.
- 34 *paszkvillus* — (lat.) személyeskedő, a kiszemelt személyt vagy jelenséget gúnyoló irodalmi alkotás.
- 35—36 *Mivel nem vagy Deák, csupán Kopereczky,*
A nagy bölcsességtől ergo nem repedsz ki. — a gúnydalt feltehetően maga MK költötte, ill. alakította át regényhőse nevére, mintája valamely korabeli kortesnóta lehetett.
- 23 : 2 *szekvens* — (lat.) következő, soronlévő.
- 33 *dolus* — (lat.) csel, csalás.
- 37—38 *Most ugyanis egy tudóveszes Kopereczky... aki folyton utazgat, a tavaszt keresi.* — A klimatikus helyeket kereső tudóbeteg alakját l. *A szamócák útja* c. elbeszélésében is (Jk. 25. köt. 28. l.).
- 24 : 10 *stallum* — (lat.) tisztség és a vele járó javadalom.
- 12 *legitim érzésű* — méltányosságot figyelembe vevő, igazság-szerető.
- 25 : 3 *spéci* — (ném.) alak, kebelbarát.
- 17 *nemcsis* — a bosszúálló sors, a büntető igazság. (Az ókori görög mitológiában a bosszúállás istennőjének, *Nemesis*-nek nevéből.)
- 21 *cercleszerűen* — cercle (fr.) am. magasrangúak beszélgetése a meghívottakkal, jelenlevőkkel.
- „ 34 *akvizíció* — (lat.) szerzés, szerzemény.
- 27 : 9—10 *homlokzatán egy aranyköpű pompázott* — a méh, mint a takarékoság szimbóluma előfordul *A gavallérok záró jelenetében* (Krk. 8. köt. 232. l.) és *A vén gazemberben* (Krk. 17. köt. 65. l.).
- 28 : 3 *devernázik* — mulatozik, tivornyázik.
- 13 *(össze)tülekedik* — tolongva küzd jelentéssel tájszó; v. Szegeði Szótár.
- 29 : 22—23 *Ezeknek a fenyvesmadár a madaruk, nem mint nekünk a Turul.* — fenyvesmadár v. fenyűmadár, húros madár,

- mely ősszel és télen a gyalogfenyők borókáin édegel, asztali nyalánksággal szolgál (CzF).
- 29 : 31 *a fecske semmire se jó, hát legyen a Máriád.* — A fecské a vallásos néphiedelem szerint Sztűz Mária madarai. Hasonló összefüggésben l. *Prakovszky, a siket kovács* (Krk. 8. köt. 122 : 8—10).
- 30 : 4—5 *Zsigmond király valamikor egy várost zálogosított el ennyi pénzért...* — Zsigmond magyar király 1412-ben Ulászló lengyel királynak 37 000 garasért (akkor nagyértékű pénz) zálogba adta a következő tizenhárom szepességi várost : Iglót, Leibicet, Durandot, Ruszkint, Bélát, Ménhárdot, Szepes-Szombatot, Sztrázsát, Matheócot, Felkát, Poprádot, Olaszit és Váralját.
- 20 *grisi* — a groschen osztrák pénzegység magyarosított formája.
- 31 : 12 *kordiális* — szívélyes, barátságos.
- 20 *légy láb* — a rendetlen betűvetést (irka-firkát) nevezték így gúnyosan (légy láb-betűk).
- 32 : 10 *fürmányos* — fuvaros (tájszó, MTsz).
- 16 *sívó homok* — futóhomok (tájszó, MTsz). Tömörkény így írja le : *»a sívó homok az, amelybe belesüpped az ember és ha kicsival megy benne, ugyanazt láthatja, mintha vízben járna : a kerék hullám gyanánt hozza fel a homokot.«* (Ne engedjük a madarat. Bp. 1911, a Szegedi Szótár alapján).
- 25 *hidalgó* — alsóbb rendű spanyol nemes ; köznemes.
- 26—33 Trecsén város bemutatása. — MK természetesen maga is ismerhette a városkát, de a pontos helyszínrajz és a történelmi dátumok arra mutatnak, hogy valamilyen útikalauzt használhatott a leírás alkalmával. Feltehető, hogy az 1893-ban napvilágot látott, *Krasznányánszky Károly* által készített *»Trecsén szab. kir. város és vára vázlatos leírása«* című könyvecskét forgatta. Az említett mű 9. lapján a Főtérről írva említi meg a szerző az Illésházy grófok palotáját. (Az Illésházy-család eredetét a XIII. századra vezeti vissza, nevét csallóközi Illésháza nevű birtokukból származtatják. A család egyik tagját Illésházy Istvánt a rendek 1572-ben pozsonyi alispánná választották, hamarosan a királyi kamara tagja lett és bárói rangot kapott, majd 1597-ben trecséni grófsággal tüntették ki. 1600-ban pedig már Trecsén vára is tulajdonába került.) — 32 : 31 *Emitt a 13-as szám alatt őrizték 1622-ben a szent koronát.* — Krasznányánszky könyvecskéje 70—71 lapján ezzel kapcsolatban a következőket írja : *»Trecsén vármegye főispánja, gróf Illésházy György Trecsén várában rejtette a koronát (1622. ápr. 5-én du. hozták a koronát Trecsénbe) ; ápr. 14-én az összes polgárság esküt tett le. Először a 13. számú házban volt elrejtve, onnét pedig Révay koronaőr, a mostani 6. sz. (Fried R.-féle) házba hozatta ; Révay jún. 14-én meg-*

- halt és a koronát Trencsénből elvitték, hogy ezzel megakadályozzák Bethlen megkoronázását.» — 32 : 32—33
Nézd csak azt az ócska házat, ott halt meg Podjebrát Katalin, mákor Mátyás király útville mint menyasszonyát. — Az említett trencsényi úttikalauz az 1461-es év eseményeként a 62. lapon a következőt jegyzi meg : »1461-ben Csehország követei elhozták Katalint, Mátyás király jegyesét a trencsényi várba, hol az ország színe-jáva fogadta leendő királyné asszonyát.« L. még 77 : 7—9 sorhoz tartozó jegyzetünket. — A trencsényi nevezetességek felsorolásánál szereplő Szvatopluk »háza« hagyomány, bár Krasznýánszky megjegyzi, hogy a város helyén volt a honfoglalás idején Szvatopluk erődítése is. — Itt említenénk még meg, hogy az úttikalauz ugyan több vendéglőt és szállodát néven nevez leírásában; a »Nagy Szamárc« nevezetű nem szerepel közöttük, ez az elnevezés természetesen MK szójátékának eredménye.
- 33 : 28 *kalabriász* — alsós (kártyajáték).
 29 *terc* — három egymásután következő lap a kártyázásban.
 29 *kvarc* — (lat.) negyedret; itt : kártyaműszó, a játékban négy egymásután következő kártya.
- 34 : 8 *szivó* — váltó aláírása jóállással.
 „ 39 *demencia* — az emlékező képesség csökkenése.
- 36 : 5 *úgy viselkedett, mint egy Shylock* — utalás Shakespeare *A velencei kalmár* c. színművére, ahol Shylock, az uszorás annak reményében adott kölcsönt ellenfelének, Antóniónak, hogy az azt határidőre nem tudja visszafizetni és akkor a megállapodás értelmében élte a kezében lesz.
- „ 34 *De ez más blatra tartozik* — blatt am. kártyalap.
 „ 35 *kardindális* — (lat.) alapvető, sarkalatos.
 39 : 20 *vicindális* — szomszédos, helyi érdekű.
- 43 : 25 *Sacré-coeur-ök* — (fr. am. szent szív) 1800-ban alapított kat. vallásos társaság, amely céljául tűzte ki a női nevelés emelését. Magyarországi intézetük exkluzív arisztokratikus iskola volt.
- 44 : alcim *sequestrum* — (lat.) bírói zárlat.
 46 : 28 *potentiát* — (lat.) nagyhatalmú, tekintélyes ember.
 47 : 30 *Bismarck* — Otto Eduard Leopold Bismarck herceg (1815—1898) a német egység és birodalom vaskezü és erőszakos eszközköztől sem visszariadó megteremtője.
- 48 : 6 *ab invisis* — (lat.) látatlanba.
 „ 20 *státusférfi* — (lat.) államférfi.
 „ 37 *kodifikál* — (lat.) törvénybe foglal.
 49 : 14 *installáció* — (lat.) beiktatás, hivatalba helyezés.
 26 *litografus* — (gör.) könyomomás technikai eljárással dolgozó nyomdász.
- 32 *Koronaherceg utca* — 1875-ig Úri utcának nevezték, akkor változtatták nevét Koronaherceg utcára. Ma : Petőfi Sándor utca.

Láp Sor

- 49 : 35 *Angol királynő* — szálloda és vendéglő volt a Mária Valéria utca (ma Apáczai Cseri János utca) és a Deák Ferenc utca sarkán.
- 50 : 8 *skriba* — (lat.) írnok, titkár.
8 *lateiner* — (ném.) diplomás ember, értelmiségi.
- 12—21 A kormány nemzetiségi politikájáról MK 1903-ban *A főispánok* (Jk. 20. köt. 108. l.) c. karcolatában már fejtegette ezt a gondolatot. Szinte szószertint vette át ide a regénybe is. Ott az agilis főispánt jellemezve a következőket írja: »Amint a kinevezést megkapta, keres magának egy újságíró-t és elviszi a megyéjébe lapot szerkeszteni a magyar állameszme védelmére. Most aztán ketten dolgoznak, a főispán és a lap, a főispán minden megyegyűlésen fölpiskálja a nemzetiségeket, a lap pedig minden héten leránt különböző alakban valamit, vagy valakit. Elég, hogy valamelyik szász atyafinak a kisasszony leánya szász színekben öltözve jelenjék meg vasárnap a templomban. Ritkított cikk szóról. Rúg, kapál, harap, tépáz, tajtékzik a lap, akár van rá ok, akár nincs, mert végre is küzdeni kell, folyton küzdeni, azaz a megkékceruzázott helyeket a lapban fel kell küldeni Berczik Árpádnak, lássa őméltósága, hogy a „Heti Harsona” harcol a magyar állameszmeért és szüntelenül dolgozik, úgyszintén a főispánnak is intéznie kellegy-egy rohamot a nemzetiségek ellen minden közgyűlésen, melynek kiszínezett leírásait hasonlóan megkékceruzázva küldik fel Budára, őexcellenciájára is lássa, hogy dolgoznak. És dolgoznak, dolgoznak, addig dolgoznak, hogy ahol meglehetősen béke volt azelőtt, egy-két évi működés után fenekestül fordulnak fel az állapotok.«
- 14 *szubvenció* — (lat.) pénzbeli támogatás.
- „ 35—39-
- 51 : 1—26 A pezsgő vignetta kicserélése — A vignetta cseréhez hasonló anekdotát ír le MK Szilágyi Dezsőről szólva *Az István-szoba* c. karcolatában (Jk. 20. köt. 181. l.)
- „ 5 *Moët Chandon* — pezsgő márka.
- 52 : 13 *egy kis újas fiú* — Amort, a görög mitológia szerelem istenét ábrázolták a képzőművészetben aranyos szárnyakon röpködő ifjúnak, akinek kezija és nyila mindig kezeügyében van és azzal sebesíti meg a szerelmeseket.
- „ 14 *deposzedd* — (lat.) kisa-játít, (birtokából) kiüz.
- 53 : 16 *volontör* — (fr.) önkéntes, fizetéstelen gyakornok.
- 56 : 36 *szekretárius* — (lat.) titkár.
- „ 38 *chria* — (gör.) tétel, értekezés, rövid beszéd.
- 58 : 7 *prognosztikon* — (lat.) előjel, jóslat.
15 *penzum* — (lat.) feladat, kiszabott munka.
25—26 *Antonius beszédét Caesar holiteste fölött* — Utalás Shakespeare *Julius Caesar* c. tragédiájára harmadik felvonása második jelenetére.
- 27 *alexandrinus* — hat vagy hatodfél jambusból (12 szótagból)

- álló vesszor, melynek sormetszete a harmadik láb után van).
- 58 : 39 *travesztál* — (lat.) egy írásművet más viszonyokra alkalmazva átdolgoz.
- 59 : 3 *részesülő* — nyelvújítási szó, a Debreceni Grammaticában (1795) a participium (am. melléknévi igenév) neve.
- 27—29 *Egyszóval kubusra dolgozott. Ezt a módszert pedig állítólag egy hajdankori perzsa sah se győzte a sakkidőblán, pedig csak búzaszemekről volt szó.* — A sakk feltalálójával kapcsolatos anekdota szerint (l. Tóth Béla Mendemondák. Bp. 1896. 195. l.) a feltaláló Szissza ibn Dahir azt kérte a perzsa sahtól jutalmul, hogy a sakktábla első kockájára 1, a másodikra 2, a harmadikra 4, a negyedikre 8 szem búzát adjon. A hatvannegyedik kockára 18,446,744,073,709,551,616 szem búza került volna.
- 60 : 17 *tanügyi bácsik* — MK visszatérő gúnyos, megvető kifejezése a fontoskodó pedagógusokra (l. *A gavallérok* Krk. 8. köt., 223 : 5 ; *Morognak a tanügyi bácsik* Hi. 1. köt., 194—199. l. ; *A demokraták* Krk. 10. köt. 33 : 36.) — E kifejezést MK nem használta általánosításra. Kedves rimaszombati tanáráról, Fábry Jánosról írva (Vasárnapi Újság, 1908. 6. sz.) megjegyzi a Rimaszombatban működő tanári karról: »Ezek a férfiak, akik akkor itt tanítottak, nem afféle tanügyi bácsik voltak (ahogy most képzelné az ember), hanem az utolsó generálisok, akik titokban hadsereget nevelnek.«
- „ 31 *matézis* — (lat.) mennyiségtan, matematika.
- 62 : 5 *Marienbad* — Csehszlovákiai fürdő (Mariánské Lázně), forrásvizei hurutos gyomor és bélbántalmaknál, elhízásnál tesznek jó szolgálatot.
- 17 *Caligula lova* — Gaius Caesar Caligula, római császár (12—41) idegbeteg, kegyetlen uralkodó, aki lovát különleges módon kényeztette.
- 63 : 4—6 *Hol vannak a páncélos vitézek, kik itt lovagoltak hajdanában, élükön Csák Mátéval vagy valamelyik Thurzóval?* — Csák Máté (1260?—1321) Trencsén vidéki fékezhetetlen oligarcha ; a Thurzó-család, őseit a XIV. századig visszavezető gazdag bányabirtokos család.
- „ 21 *a király dohánya* — célzás az állami dohánymonopóliumra.
- 64 : 14—31 a hozzáférhetetlen erdőből való fa adományozás a tűzkárosult falusi templomok részére. — L. hasonló motívumot és indoklást a *Közsiborovszky üzletet köt* (Krk. 17. köt. 148 : 31—38, 149 : 1—6) c. elbeszélésében is.
- 36 *ördögmotolla* — korongjáték és kórhinta (tájszó, MTsz. és Szegedi Szótár alapján).
- 65 : 10 *megkefél* — megver, kifoszt.
- 4—31 *Klincsók bátya beszédmodora* — MK más írásaiban is felmerül felvidéken élő alakjainak úgynevezett »tötös« beszéde : a tárgyas és tárgyatlan igeragozás összekeverése

- mellett a hosszú magánhangzók és torlódó mássalhangzók rövid ejtése. Így vö. *A gavallérokban* Bogozy beszédmódja (Krk. 8. köt. 227. l. és *A körivélyesi csínyben* Mravina kereskedő szöfűzése (Krk. 9. köt.).
- 65 : 37—39-
- 66 : 1— 6 *A szegény ökrök... megeszi a termények javát és bőfög.* — E képhez hasonló a *Különös házasságban* (Jk. 1. köt. 32. l.) a negy lóról szóló anekdota.
- 6 *diner* — (fr.) estebéd.
- 17 *kivicsorítottam volna a fogamat* — tönkremegy (Szegedi Szótár).
- 67 : 10 *civillista* — az állami költségvetésbe az uralkodó és családja, valamint udvara költségeinek fedezésére megszavazott összeg.
- 69 : 7 *elakvirál* — itt : eltulajdonít, kisajátít.
- „ 16 *brontesz* — hatalmas, tagbazakadt.
- 70 : 11 *kétezer bikát* — a bika a diáknyelvben forint (EtSz).
- 38 *varecska* — főzőkanál.
- 71 : 28 *papsaji* — *Malva rotundifolia*, a vad mályva és gyümölcse. (elterjedt tájszó, Szegedi Szótár és MTsz.).
- 28 *beléndek* — utak mellett, szemetes helyeken növő, a burgonyával rokon, mérges gyomnövény.
- 72 : 29 *kilépett papucsaiából* — a papucs a Szegedi Szótár szerint : disznónak porzsolás alkalmával lerántott körömtokja. Itt a kifejezés azt jelenti, hogy elpusztult.
- 73 : 1—2 *Olyanok, mint a papok, ha felágaskodnak, csak hátra látnak* — MK hasonló motívummal ír a hátrafelé látó bekáról : „miután felágaskodnak előre tekinteni a szemek hátra fordulván, azokkal visszafelé látnak.” (*Csöndes esték*, Az Újság, 1904. 89. sz. Hi. 49. köt. 81. l.)
- 76 : 10 *csepesz* — a szó valóban a XV. században megtalálható a magyar nyelvben főként jelentésben, a Besztercei Szó-jegyzékben. Az EtSz szerint : „székely tájszó, de írónk közül Mikszáth is használta, l. Rubinyi 124.s.
- 11 *Omode Orsolya* — nem történelmi személy. Jellegzetes módon MK a kor hangulatának kifejezésére egy a XIV. század elején magvaszakadt család nevét használja. Nagy Iván (Magyarország családai címerekkel 8 köt. 229. l.) számba veszi az Omode-családot. Omode nádort 1311-ben megölték, négy fia Csák Mátéval tartott, kettő a csatákban elesett, a másik kettő elbújdosott, a család kihalt.
- 12 *Róbert Károly* — magyar király (sz. 1288 — megh. 1342) az első Anjou-házi király, a magyar trónt 1307-ben ill. 1310-ben foglalta el.
- 12 *Lajos* — Nagy Lajos (sz. 1326 — megh. 1382) Róbert Károly fia, apja halála után 1342-ben foglalta el a magyar trónt.
- 18 *hanem csak az Endréé, aki aztán a Nápolyi Johanna gonosz körmei közé kerül.* — Endrét, Róbert Károly fiát, Nagy

- Lajos öccsét (sz. 1327 — megh. 1345) felesége Johanna egy Nápoly-környéki kastélyban, Aversában megfojtotta.
- 77: 7—9 *Kopereczky Márton Mátyás fiatal nejenek, ama bizonyos Podjebrád kisasszonynak ajándékozott, akit a király Trencsénben vett át a követektől.* — Mátyás királynak Pohjebrád cseh királlyal való szövetségéről és leányával, Katalinnal való házasságáról a történelemlírásban sok szó esik. Telesi József a menyasszony-átvételtől a következőket írja: „Pontosan megjelent tehát Mátyás király az előre kijelölt napon, januarius 5-dikén 1461, a meghatározott helyen Trencsénben, s követeit, János váradi püspököt, Rozgonyi János tárnokot és Csáki Ferenc volt bihari főispánt Olmützbe küldte, hol már várta őket Podjebrád. Itt a menyasszony iránti egyezés igen hamar és könnyen megkészlült és januarius 25-dikén már Mátyás által is helyben hagyatott, oly feltétel alatt, hogy folyó évi május 1-sején maga a király eljön, vagy illendő követséget küld a menyasszony után Trencsénbe. . . .” (Hunyadiak kora Magyarországon. III. köt. Pesten 1863. 223. l.)
- 30—31 *mini egykor Cleopatra, borban olvasztotta fel a megitta* — Tóth Béla (Mendemoniák, 1896. 188—189. l.) Plinius Historia naturalis 9. 35. alapján idézi fel Cleopatra egyiptomi királynő pazarlásáról szóló anekdotikus történetet, mely szerint fogadásból ecetben felolvasztott egy gyöngyszemet és megitta.
- 78: 33 *lésza* — gyékényből, nádból, vékony gallyakból vagy vesszőből font kerítés, sövény (tájszó, MTSz.). MK sűrűn használja. l. Rubinyi, Mikszáth-Szótár 8 példát idéz.
- 79: 3 *custos* — (lat.) őr.
- „ 14 *nadragulját eszik* — megbolondul (a nadragulya mérges növényfajta, *Atropa belladonna*; tájszó, Szegedi Szótár alapján).
- „ 27—28 *spelunka* — (lat.) lebujs, rosszhírű kocsmá.
- 80: 12—13 *seprűnyélre ülnek és ellovagolnak a Gellértra.* — A babonás hiedelem szerint a boszorkányok holdtöltékor a Gellért-hegy tetején gyűlnek össze. (L. MK-nál még *Ne okoskodj, Pistal* Krk. 8. köt. 23:4 és a *Nagyságos Kaidnghy Menyhért*. . . . Krk. 9. köt. 90:32.)
- 14 *arkánium* — (lat.) titkos szer, orvosság.
- 23—24 *Kolumbus tojása* — általánosan elterjedt anekdota szerint Kolombust első útja után, 1493-ban, Mendoza kardinálisnál megkérdezték, hogyan fedezte fel Amerikát. Azt felelte, hogy az ugyanolyan egyszerű, mint egy tojást a sima asztallapon hegyére állítani. (Tóth Béla: Szájral szájra. Bp. 1895. 308. l. utal arra, hogy más korabeli források a mondást egy firenzei építésznek tulajdonítják).
- 84: 25—30.
- 85: 10—15 szlovák népdalok szövege. — Valószínűleg MK-tól magyarra fordított szlovák népdalok. Más műveiben is

- többször találhatunk magyarra fordított szlovák népdalokat. L. Király István részletes jegyzetet Krk. 3. köt. 289. l.
- 84 : 35 *Jánosik betyár nőiára* — a szlovák népköltészet legnépszerűbb alakja. MK gyakran enlíti. (L. *Az eladó birtok* Krk. 5. köt. 114 : 21 ; *Beszterce ostroma* Krk. 6. köt. 154 : 18 Janosik életére l. Krk. 6. köt. 257. l. Bisztray Gyula részletes jegyzetét; *A Krudy Kálmán csínytevésai* Krk. 11. 68 : 2.)
- 85 : 28 *szibilla-könyv* — jóskönyv, álomfejtő könyv.
- „ 32 *pecserke* — mérges gombafajta.
- 88 : 3 *kupcihér* — a kupec, lókupec szó származéka, megvető jelentéssel : korhely, kapzsi stb.
- 90 : 13 *asztali táncoltoi* — szellemet idéz.
- 95 : 5 *ma chère tante* — (fr.) kedves néném.
- 19 *dependance* — (fr.) mellékhely, épület-szárny.
- 25 *borzag-lekvár* — bodzafa (*sambucus*) terméséből készült lekvár.
- 27 *elparáhol* — vízzel meglocsolja, s így eloltja a tüzet (a *paráhol* vízzel hint jelentésű tájszó : l. MTsz. és Szegedi Szótár).
- 96 : 4 *szuszék* — nagy gabona vagy lisztartó faláda (elterjedt tájszó, MTsz.).
- „ 24 *etűn* — tok, doboz.
- 98 : 10 *bagázsia* — csöcselék, söpredék népség.
- 25 *Az Demoszthenes volt...* — Demoszthenes (ie. 384—322) híres szónok a hagyomány szerint dadogó kiejtését azzal orvosolta, hogy nyelve alá kavicsot tett.
- 99 : 3 *blitri* — csekélység, semmisség.
- 101 : 18 *retye-rutya* — ruhanemű, lim-lom, cók-mók (tájszó : MTsz.).
- „ 19 *lipitke* — testhez nem álló női ujjas (tájszó, MTsz.).
- 105 : 28 *bibást* — cigányok egymásközi beszédében használatos, kissé lenéző megszólítás.
- 107 : 10—16 *Legokosabb hát, ha a főispán semmit se csinál, ha békén csibukozik s hagyja történni a dolgokat...* — MK *A körtvélyesi csínyben* (Krk. 9. köt. 118 : 4) és 1903-ban *A főispánok* (Jk. 20. köt. 107. l.) o. karcolatában hasonlóan ír a csibukozó főispánról.
- „ 20 *viginti quinque solidos* — (lat.) huszonöt bot.
- 108 : 24—31 *Deák Ferenc maga is azt mondta...* — Ezt a Deák Ferencnek tulajdonított mondást már korábban, 1903-ban *A főispánok* o. karcolatában (Jk. 20. köt. 107. l.) is megírta MK.
- 30—31 A kabát hátulsó gombjára akadt óra. — Ezt az anekdotát MK már 1883-ban megírta az *Úti kalandok szezonja* o. karcolatában (Anekdóták Hi. 12. köt. 90—91. l.)
- 109 : 1 *grandezza* — méltóságteljes, büszke magatartás, itt : nagyvonalúság.
- 31 *konventikulum* — (lat.) kisebb, titkos összejeövetel, gyülekezet.

- Lap Sor
- 110 : 26 *polipot kapott a gégejébe* — az orr és dobüreg nyálkahártyájának és kötőszövetének lobos duzzanata.
- „ 31 *ad vocem* — (lat.) erről jut eszembe.
- 112 : 7 *vis major* — (lat.) előre nem látott kényszerítő körülmény.
- 27 *az csak egy finta* — finta am. a rendes vonaltól elhajló (CzF); itt : eltérés, kitérő.
- 113 : 5 *provizórium* — történelmünk 1861—1867 közötti időszaka. 1861-ben csődöt mondott a magyarság és az uralkodóház közötti kiegyezési kísérlet és kezdetét vette az ún. provizórium (am. átmenet, ideiglenes állapot). Az osztrák kormány újból abszolutikus eszközökkel igyekezett megtörni a nemzet ellenállását.
- 7—8 *Mintha csak a Caligula lovát küldenék a nyakukra.* — Gaius Caesar Caligula, római császár (12—41). Az idegbeteg uralkodó meggyilkolása előtti években istennek nyilatkozta ki magát és külön papi testületet létesített a maga tiszteletére, melybe kedvelt lovát (Incitatum) is beválasztotta.
- 29—30 *De talán csak felületen tarajosodnak ezek a habok úgy nagy háborgással.* — Hasonló gondolat — más kép- anyaggal — *Az apró füvekben is előfordul : ... a fákat hatalmasan rázta a növekvő vihar ; gallyaik ropogtak és koronáik fázékonyan csapódtak össze. A kukorica-szárak és mákok őrülden rohantak a szél irányában. A sások és a bogáncsok hajladoztak. A kis füvek meg se mozdultak.* (Jk. 29. köt. 138. l.)
- 114 : 21 *Minden egyes magyar hazafi két emberből áll...* — MK Horváth Boldizsárról írott nekrológiájában 1898-ban (Jk. 20. köt. 91—92. l.) hasonló gondolatokat fejteget a magyar jellem kettősségéről : *„Minden ember két emberből állt. Az egyik aki otthon pipázott, a tigrisbőrön ülve, vagy esetleg egyforintos havannát szítt, méltóságos urannak titulázta magát, gögös arcot vágott, ha a tükrőbe nézett, még gögösebbet, ha valami lateinert kellett fogadnia, szidta a lapokat, amelyek mindent kipiszkálnak, szidta a kormányt amelyik mindent elforgat, fittyet hányt a jogegyenlőségnek és minden modern institúciónak, azonfelül úgy bánt mindenkivel, mint egy Fáraó ; — és egy másik emberből, amelyik nem volt otthon, hanem a fórumon beszélt. Ah, ez a másik, egy önzetlen férfiú volt, egy apostoli alak, akinek semmi se kellett a világon, csak embertársainak jóléte, boldogsága. Akit egy szent idealizmus hevít, aki a szabadság elvűség eszméivel impregnálva, a szabad sajtó, a humanizmus világító fáklyájával kezében, képes életét és vérért feláldozni, hogy az isteni tanokat diadalra segítse. Ilyen kétféle emberek voltak a közvetlen elődök. Ünnepi pózban modern emberek, otthon a hálókabátban a régi táblabírák vérei.*»

- Lap Sor
- 114 : 23 *pecsovics* — az osztrák-magyar monarchia idején, a császári udvar konzervatív politikájához ragaszkodó, ill. túlbuzgó kormánypárti politikus gúnyneve (a Festetich grófok Pecsovics nevű tisztartójának nevéből).
- 115 : 6 *animál* — (lat.) lelkesít, kedvet csinál, buzdít.
- „ 7 *krakéler* — (ném.) kötekedő, garázda.
- „ 23 *ódiun* — (lat.) gyűlölet, harag.
- 116 : 13 *krispin* — (fr.) rövid kabát.
- 117 : 5–6 *ámbátor a kétféjű sas nemzette* — Utalás a Habsburg-ház kétféjű sast ábrázoló címerére. Itt célzás arra, hogy Kope-reczky főispáni kinevezését a kormány erőszakolta.
- 118 : 27–29 *Ha egy Horth-kisasszony pelyhes szoknyát venne fel, egy hónap múlva mindenki pelyhes szoknyában járna Bontóváron.* — Ezt a mondást MK Baksay Istvántól, rima-szombati tanárától hallotta. Baksayra visszaemlékezve, szuggesztív előadásmódjáról így nyilatkozott: »Mikor Baksay a francia befolyást magyarázta a történelemben, ilyen színes szavakra fakadt: — Ha ebben az időben a francia királyné pelyhes szoknyát visel, az egész világ olyanban járt volna...« (Fábry János Vasárnapi Újság, 1908. 6. sz. — MKmR-Fr. 20. köt. Hátrahagyott munkák. Emlékezesek, tanulmányok. 157. l.) — MK más művében is alkalmazza e mondást: *Páva a varjúval* Krk. 5. köt. 142 : 14–15 l.)
- 119 : 15 *lajdinánt* — a lieutenant francia szó népies formája, am. hadnagy.
- 20–21 *szóke Hébe* — Hébe a görög mitológiában az örök ifjúság megszemélyesítője, Zeusznak és Hérának leánya.
- 28 *kisvárosi Mefisztók* — Mefisztó a sátán, az ördög neve Goethe Faust c. drámájában; itt: nőcsábász, a nők körül legyeskedő.
- 120 : 4 *befencsel* — beken (tájszó, vö. fencserít a MTsz-ban).
- „ 22 *tour* — (fr.) forduló, forgás; itt: még egy kártya játszma.
- 121 : 11 *várta* — őrség (Szegedi Szótár).
- 122 : 16–39.
- 123 : 1–19 az alispánt megtámadó rekruta történetét és a kettőjük között kialakult verekedést is MK már korábban — mint saját élményét — szinte szószерint megírta *A cadászr embere* című rajzában (Pesti Hírlap, 1881. 197. sz.; Kavicsok. 1883. 159–162 l.).
- 125 : 7 *szimile* — (lat.) hasonlat.
- „ 7 *parabola* — (görög) példázat, példabeszéd.
- 126 : 4 *gamásni* — bokavédő, lábszárvédő
- „ 15 *kravál* — (ném.) utcai csődület, botrány.
- 127 : 16 *Tessék záptojást venni, Leszállított ár* — A főispáni beiktatás alkalmával felvert záptojás árakról MK már a *Záptojások az alkotmányban* (Jk. 21. köt. 188. l.) c. karcolatában is írt.
- 128 : 19 *Don Quijote* — Cervantes regényének hőse, falusi kurta-

- nemes, aki a fantasztikus lovagregényektől feltüzelt képzeletében lovagnak érzi magát.
- 128 : 26 *Pitt* — William Pitt (1759—1806) a whigt-párt népszerű tagja, majd Anglia miniszterelnöke.
- 129 : 2 *végzett földesúr* — Tóth Béla Szájru! szájra (Bp. 1895. 373—4 l.) 'legazdálkodott földesúr' jelentést ad a kifejezésnek, tönkrement földbirtokos értelemben.
- „ 13 *kólíka* — bélgörccs, hasgörccs.
- 130 : 6 *galopin* — futás, küldönc.
- „ 9 *Pederweiss* — sikkor, hintőpor.
- 131 : 3 *illo tempore* — (lat.) abban az időben.
- 11 *kupon* — részvények v. kamatozó értékpapírok évi jövedelmére beváltható, az értékpapírokhoz csatolt, az osztalék kifizetésekor benyújtandó szelvény.
- 133 : 13 *Az abzug még akkor nem volt kitalálva* — A *Jókai Mór élete és kora* c. regényében (Jk. 19. köt. 97. l.) MK az 1869-es választáskor lezajlott tüntetéssel kapcsolatban írja : „... a szerint éljeneztek vagy bosszankodtak (még akkor nem volt az abzug feltalálva)”. Tóth Béla (Szájru!szájra, Bp. 1895. 120—22 l.) megjegyzi, hogy a szó többek állítása szerint sa Jókai Mór és Radocsa János között 1872-ben lefolyt Budapest-terezvárosi képviselőválasztáson hallatszott először. De ezzel szemben, saját tapasztalata szerint csak 1876-ban hallotta először a lehurrogó szót. — A szó elterjedésének anekdotikus történetét az említett lapokon részletesen leírja.
- 18 *babiloni torony* — Mózes I. könyvében megírja, hogy a babiloni torony építése közben, amelynek az lett volna a rendeltetése, hogy elérje az eget, az isten összezavarta a torony építőinek nyelvét és így keletkeztek a különféle nyelvek.
- 34 *sadovai csatában* — 1866. július 3-án a porosz hadsereg Königrätznél megverte az osztrák hadsereget. Ez a vereség közelebb hozta Magyarország kiegyezésének lehetőségét. (A francia és angol történelmi tanulmányok e csatát a csatatér közelében levő falucska neve után sadovai csatának nevezik).
- 134 : 34 *Szküllák és Kharübdiszek között* — Szküllá hatfejű ugató tengeri szörny, Kharübdisz hajót elnyelő örvény. Az ókori elképzelések szerint a Szküllá és a Kharübdisz egymáshoz olyan közel volt — a közhit szerint — a messzinai szorosban; hogy aki e helyen hajóval át akart kelni vagy az egyik vagy a másik veszély fenyegette.
- „ 1 — *Ístenem, hogy bírta ilyen szépen kigondolni* — Az elcsépell frázisok „szépsége” fölötti naiv álmétkodásnak e formája másutt is előfordul MK műveiben; l. pl. *Szent Péter esernyője* (Krk. 7. köt. 29. l.); *A körtvélyesi csatny* (Krk. 9. köt. 143. l.).

- Lap Sor
- 134 : 22 *Ex tempore* — (lat.) rögtönözve, hevenyészve.
- „ 39 *trofea* — (lat.) az elejtett vad agancsa.
- 136 : 13—14 *Kinizsi ökle* — Kinizsi Pál (? ?—1494) csodaszerű erejéről legendák keletkeztek.
- 138 : 11 *pohánkakása* — köleskása.
- 139 : 34 *peregrinus* — vándorló diák.
- 140 : 34 *madame Staël* — francia íróő (1766—1817), irodalmi pályáján Rousseau nyomán indult, filozófáló, moralizáló tanulmányokat, levélformába öntött regényeket írt.
- 141 : 7 *antipoltarizmus* — latin analógiára névből képzett szó, am. Poltáry-ellenesség.
- 143 : 10 *garádics* — lépcső.
- „ 20 *pomológus* — (lat.) a gyümölcsstermesztés szakembere.
- 145 : 35 *cercle* — (fr.) magasrangúak beszélgetése a meghívottakkal; jelenlévőkkel.
- 148 : 3 *melledző* — derékig érő bőrből szabott olykor ki is varrott ruhadarab, amelyet télidőben a kiskabátón felül szoktak régebben a férfiak viselni (Szegedi Szótár szerint). Itt : a frakkhoz tartozó keményített ing-mell.
- 149 : 24 *stomfaj* — bikfíc
- 151 : 2 *denique* — (lat.) egyszóval, tehát.
- „ 39 *in camera charitatis* — (lat.) magunk között, békésen.
- 152 : 1 *nobilis* — (lat.) nagylelkű, bőkezű.
- „ 8 *kvadrál* — (lat.) illik, összevág.
- 153 : 19 *purzicsán* — finom dohányfajta.
- 154 : 1 *textus* — (lat.) szöveg.
- 8 *Bella gerant alii et tu felix Austria nube!* — A disztichon teljes és pontos szövege :
Bella Gerant alii; tu felix Austria, nube!
 Namque Mars alii, dat tibi regna Venus.
 (Am viseljenek háborút mások, te boldog Ausztria köss házasságot! Mert míg másoknak Mars, neked Vénus ad országokat!) Tóth Béla (Szájru! szájra, Bp. 1895. 22—24 l.) kétségbe vonja azt a külföldi hagyományt, amely Mátyás királynak tulajdonítja az epigrammát. Keletkezésének időpontját a XV. századra teszi és véleménye szerint arra vonatkozik, hogy I. Miksa, Frigyes császár fia házassága burgundi Máriával (1477) a burgundi örökség egy részét; ennek fia Fülöp herceg és örült Johanna között létrejött házasság a spanyol koronát, a Jagelló házzal kötött kapocs pedig a magyar koronára való jogcímet szerezte meg a Habsburgoknak.)
- „ 38 *penzionált* — (lat.) nyugdíjas.
- 156 : 13 *dib-dáb szó* — jelentéktelen, haszontalan szó.
- 23 *nota bene* — (lat.) megjegyzendő.
- 32 *mentor* — nevelő, tanító; itt : tanácsadó.
- 34 *szcenéria* — színhely, jelenetezés.
- 37 *gügyü* — házassulandók közötti közbenjáró (többnyire

- asszony), akit leánykérőbe vagy leányos házhoz a vagyoni állapot és az érzelmek kipuhatólása végett küldenek (tájszó; MTsz és Szegedi Szótár). Mikszáth is sűrűn használja l. Rubinyi, Mikszáth-Szótár 154 l.
- 157 7 *mártogatás* — táncfigura; a táncos a tánc közben úgy mozgatja a lábát, mintha a levegőbe mártaná (Szegedi Szótár).
- „ 19 *iszalag* — folyondár (tájszó? MTsz).
- 158 : 15—16 *mint akár Magyarországon a szent korona, vagy Angliában a nagy pecsét . . .* — MK *A nagy pecsétről Az én kortársaim.* Jk. 21. köt. 234. l.) 1907-ben írt: »A Nagy Pecsétet különös varázs övezi. Valóságos oltári szentség, a szuverén hatalom kifejezése. A parlament egybehívásához, feloszlataához, valamennyi királyi parancshoz és fontos állami okirathoz, a követek megbízó leveleihez, a gyarmati kormányzók ki nevezéséhez a Nagy Pecsét kell.«
- „ 22 *klenódiúm* — (lat.) drágaság, ereklye.
- 159 : 27 *kobold* — csúf törpe, manó.
- 160 : 16 *empórium* — (lat.) kereskedelmi gócpont.
- 26 *az országúton, mely hála Mac Addm-nak és a hajdani viceispánok szeretőinek, kik mind ezen a vidéken laktak, olyan sima volt és olyan kemény, mint egy billiárd-asztal* — MK *A nemzeti uraimékban* (Krk 2. köt. 288. l.) a majornoki országút rossz állapotát azzal indokolja meg, hogy arra nem laktak alispánok szeretői. — *Mac Adam* — skót mérnök (1756—1836) a tartós útburkolat-készítési módszer feltalálója.
- 36 — *De jó volna itt szalonját sütni.* — MK egy, a regény írása körüli időben írt elbeszélésében (*Mohara, Mikszáthfalva és a Szarvas* l. Töviskes látogatóban 228—229. l.) ezzel az anekdotikus fordulattal jellemzi barátját, Gajdács Pált.
- 162 : 12 *papendekli* — (ném.) több réteg összenyomásával gyártott papírfajta.
- 19 *kékharisnya* — azoknak a nőknek a neve, akik a házi munkát elhanyagolva inkább tudományos és művészeti dolgokkal foglalkoznak. Az elnevezés egy Stillingfleet nevű természettudós kék színű térdharisnyájáról való. Tudniillik 1781-ben Londonban több hölgy esti társaságot szervezett, ahová irodalmi és más tudós nagyságokat hívtak meg. Ebben a társaságban Stillingfleet-é, a kitűnő társalgó volt a vezetőszerep.
- „ 19 *Worth* — híres párizsi divatszabász.
- 163 : 6 *habók* — szeszély, hóbort (tájszó, MTsz.).
- 10—11 *végzett gavallér* — Tóth Béla (Szájruj szájra, Bp. 1896. 373—4 l.) a *végzett földesúr* kifejezést 'legazdálkodott földesúr' jelentéssel értelmezi. Ez a kifejezés a regényben már előfordul (129 : 2). Jelen kifejezés ennek analógiás képzése.
- 39 *transparent* — világító reklám v. felirat.

- Lap Sor
- 164 : 1—
- 38 *Amor pocsolyái* — Amor a görög mitológiában a szerelem istene. Itt : az újságok házasság-hirdetési rovata.
- 165 : 31 *skalp* — (ang.) a legyőzött ellenségnek a hajjal együtt lenyűzött fejbőre, az észak-amerikai primitív indiánok barbár diadalmi jelvénye.
- 31 *tomahawk* — (ang.) az észak-amerikai indiánok harci bárdja.
- 166 : 18 *Szeladon* — érzelgős udvarló, szerelmes (az elnevezés Honoré d'Urfé francia író (1668—1625) Astrée című, 1619-ben megjelent regénye Céladon nevű hőse után vált a jelzett fogalom nevévé).
- „ 32 Seherezáde — az Ezeregyéjszaka regéinek mesemondója.
- „ 38 *lappália* — (ném.) jelentéktelen dolog, semmiség.
- 169 : 4 *griff* — (ném.) fogás, fortély.
- „ 15—16 *chef d'oeuvre* — (fr.) remekmű, főmű.
- 170 : 4 *quantum satis* — amennyi csak kell, bőven.
- 10 *Kohinor* — az angol királyi család birtokában lévő, indiai eredetű 106 1/16 karát súlyú gyémánt.
- 13—14 *nincs azon annyi makula se, mint a szent Rozália palástján* — Szent Rozália (megh. 1166 körül) Palermó védőszentje. Ünnepe szept. 4.
- „ 21 *Uri utca* — 1875-ig a mai Petőfi Sándor utca neve.
- 171 : 6 *devernálni* — fékevesztetten, hangosan mulatozni.
- 7 *Frühjahrsfeld utca* — Tavaszmező utca.
- 12—26 *Petőfi Sándor például... akiké nem volt.* — Petőfi Sándor első verskötete a *Versék (1842—1844)* Vörösmarty Mihály segítségével, a Nemzeti Kör kiadásaként Tóth Gáspár szabómester anyagi támogatásával 1844 tavaszán jelent meg. — E tényről MK hasonló gondolatokkal még a *Jókai Mór élete és kora* c. regényében is ír (Jk. 18. köt. 126. l.)
- 21 *dóka* — rövid vagy közepes hosszúságú dolmány forma kabát.
- 31 *A császár katonáinál, a testőröknél Bécsben.* — Utalás a XVIII. század végén Bécsben kialakult irodalmi körre, amelynek legtehetségesebb tagjai: Bessenyei György (1747—1811), Báróczi Sándor (1735—1809) és Barcsai Ábrahám (1742—1806).
- 173 : 6 *inzsellér* — a francia ingénieur népies formája, am. mérnök.
- 13 *pigéz* — pigével játszik (tájszó, a *pige* mind a két végén meghegyezett fácscsa, melyet a játszó gyermekek ütőfával föl- és elütnek MTsz).
- „ 32 *paniperda* — kenyérpusztító.
- 174 : 16—35 *Stromm pipaműhelyében azonnal remeket készítő Tóth Miska* — A motívum hasonló *A vén gazember* Borly Lacijának tettehez : ő is, alig került be a lakatosműhelybe, egyszeribe egy mesteri lakatot gyárt. (Krk. 17. köt. 18 : 35—39, 19 : 5).

- Lap Sor
- 174 : 38 *a híres Bornemissza csendbiztos* — MK *Az apám ismerését* c. írásának főhőse (Krk. 2. köt.).
- 175 : 14 *az Alma Mater gólyája* — az egyetem elsőéves hallgatója.
- 176 : 3 *student* — (ném.) diák.
- 7—8 *paralysis progressiva* — (lat.) terjedő hűdéses elmezavar, agylágyulás.
- 10 *Meránba, Monakóba* — Merán klimatikus dél-ausztriai gyógyhely, tüdőbetegek, vérszegények, idegbajosok számára; Monakó, fejedelemség, klimatikus gyógyhely.
- 11 *sallarium* — (lat.) fizetés, bér.
- 15—16 *Varietas delectat* — a változatosság gyönyörködtet. Euripidész *Oresztész* c. drámájában elhangzó mondatból keletkezett mondás.
- 177 : 18 *post scriptum* — (lat.) utóirat az aláírt levélhez.
- 29 *Arany Sas* — a régi Pest egyik híres szállodája az Újvilág utca 3. szám alatt (mai Semmelweis utca).
- 34 *statua* — (lat.) szobor.
- 34 *Nagy Kristóf* — Bauer Mihály közepes tehetségű, pesti származású szobrász, 1833-ban felállított ormótlán, izléstelen szobra. A szobor Kristóf vértanút ábrázolja, amint a gyermek Jézust viszi a vállán. A szobor eredetileg a mai Kristóf téren állt, az un. dr. Birly-féle ház sarkán (Kristóf tér—Váci utca sarok), a róla elnevezett patika cégéréként.
- 35 *Ejé, az ördög emlékezne minden rongy faragványra!* — MK *A Száldobosi Papp familia* című elbeszélésében hasonlóan jellemzi a nyegle Pély Barnabást, aki egy hónapi távollét után nehezen ismerte fel a szülői házat. Ő a következő szavakkal fogadta az útbaigazítást: „Hiszen nem képtalan a fejem, hogy minden apró óra ráismerjek.”
- 178 : 13 *spanyol grand* — grand am. spanyol főúr; MK e kifejezése tautológia, mert már a jelzett szó is ugyanazt jelenti, valószínűleg a szó spanyol eredete nem volt számára világos.
- 16 *Ischl* — Felső-Ausztriai község, fürdőhely, 1856-tól kezdve a Habsburg-ház rendszeres nyaraló helye.
- ;; 23 *garçon* — (fr.) pincér.
- 179 : 22 *peniculus* — tollkés, zsebkés.
- 181 : 3 *klepszióra* — (gor.) vízióra; itt: nem sokat érő zsebbóra.
- 182 : 2 *Minden órának leszakítod virágját!* — Tréfás utalás Horatius híres versére *Tu ne quaesieris...* (Ódák I. könyv. 11.).
- ;; 7 *arzádn* — gavallér, uracs.
- 184 : 29 *Aladin csodalámpájának szellemei* — Utalás az Ezeregyéjszaka meséjére. MK többször is megemlíti. L. még *Szeged könyve* (Jk. 7. köt. 246. l.); *A két koldusdiák* (Krk. 3. köt. 101 : 23.); *Jókai Mór élete és kora* (Jk. 18. köt. 159., 251. l.) stb. Részletesebben: György Lajos: *Tárgytörténeti jegyzetek M. anekdotáihoz*. Bp. 1933. 32. l.
- 188 : 11 *vagabundus* — (lat.) csavargó.

- Lap Sor
- 190 : 31 *kéngyertya* — nyelvújítási szó, pontos jelentését a szótárak nem tüntetik fel. MK gyufa szinonimájaként használja.
- 32 *a gyufa . . . éppen abban az évben volt új találmány* — Utalás *Irinyi Jánosra* (1819—1895), aki 1840-ben alapította Pesten gyufagyárárt, amely 1848-ig működött.
- 192 : 27 *szivornya* — a szivornya nyelvújítási szó, de szótáraink nem szívar, hanem eső jelentéssel ismerik (NyUSz).
- 193 : 37 *Wittelsbachok Münchenben* — Wittelsbach bajor uralkodó család; München a volt bajor királyság fővárosa.
- 194 : 13 *Práter* — Bécs legnagyobb parkja, mulatóhelyekkel, mutatványos bódékkal.
- 195 : 18 *ágens* — ügynök, közvetítő.
- „ 35 *perszonális* — királyi személynök (teljes címe: *personalis praesentiae regiae in iudicis locum tenens*: am. a királyi bírósági személyes jelenlét helytartója).
- 35 *Szerencsy István* (megh. 1850.) — 1839—1847. királyi személynök.
- 196 : 33 *Extra Hungariam non est pipa, si est pipa, non est ita* — am. Magyarországon kívül nincsen pipa, ha van is pipa, akkor sem ilyen. — E mondás az *Extra Hungariam non est vita*; *si est vita, non est ita* (Magyarországon kívül nincs élet, és ha van is élet, akkor sem ilyen) tréfás alkalmazása. Tóth Béla szerint (Szájru! szájra, Bp. 1895. 58—59 l.) feltehetően Mária Terézia korából származik, első nyomtatásban megjelent szövege az 1781-ben megjelent *Hármas Kis Tükör*-ben olvasható.
- 36 *ornamentika* — valamely műtárgy díszítéseinek jellege, díszítő elemeinek összesége, díszítő művészet.
- 197 : 11 *szarvas* — a közönségesnél nagyobb kifli (tájszó; Szegedi Szótár és MTsz).
- 199 : 22 *ez dinka, ez hönigli, ez góhér, muskotály, kadarka* — szőlőfajták.
- „ 31 *filagória* — lugas, nyitott kerti házikó.
- 201 : 2 *Grand Vin* — bormárka.
- 203 : 4—5 *melyekről a Kisfaludy versei emlékeznek s melyekhez az ő regénye is szövődik a szép Szegedy Rózával . . .* — Utalás Kisfaludy Sándorra (1772—1844) és a badacsonyi hegylektről írt regéire. 1795 őszén a badacsonyi szüretkor ismerkedett meg Szegedy Rózával, Sz. Ignác megyei alispán leányával.
- 8 *egy kis bogár is beleavatkozott a Noé apánk plántájába . . .* — Utalás a filoxérára. A félfedeles szárnyúak rendjébe s a levéltetvek családjába tartozó rovar a szőlő gyökerén élőködik. Magyarországon 1875-ben állapították meg először jelenlétét, az 1880-as évek elején rohamos pusztítást vitt végbe a szőlőtermelő vidékeken.
- 204 : 20 *kisíntel* — simává tesz.
- 205 : 17 *ez az én véleményem* — MK Brozik vendéglős beszédében állandóan visszatérő formulaként használja ezt a fordul-

- latot. Ez a stílusfordulat Rubinyi Mózes szerint a humor egyik kifejezési eszköze (*A humor nyelvi eszközei Mikszáthnál*. Magyar Nyelvőr 1950. 351. l.) — L. még az iparosnyelvhez 216 : 22—29 fűzött jegyzetünket.
- 207 : 10 *Kriszti Gott* — a Grüss Gott köszöntés (am. adjon isten) magyarosított alakja.
- 208 : 7 *tiara* — a római pápa hármaskorona.
- 209 : 6 *forma dat esse rei* — (lat.) a forma adja meg a dolog lényegét.
- 209 : 13 *Enyingi Török Bálint egykori vára . . .* — Enyingi Török Bálint várai Borogon és Soproncán, majd Hunyadon voltak.
- 210 : 2 *Jázon van itt, az aranygyapjút ellopni.* — A görög mondvilágban Jázon nevéhez fűződik az a monda, amely szerint unokabátyjai arra kényszerítették, hogy szerezze meg az elrabolt aranykoszort. Az ottani uralkodó azzal a feltétellel volt hajlandó odaadni az aranygyapjút, ha Jázon megküzd két tűzokádó bikával. A nehéz feladatot Jázon a király leányának, Medeiának segítségével, aki szerelmes lett belé, végrehajtja, ekkor a király megtagadta ígéretét, mire Jázon ellopta a gyapjút és Médeiával megszökött.
- 211 : 3 *foulard-selyemruhát* — vékony, igen lágy, vászonszövésű selyemanyag.
- 213 : 36 *dévánkodva* — dévajkodva, viháncolva.
- 214 : 3 *villi* — tündér.
- 216 : 3 *parazol* — (fr.) napernyő.
- 217 : 22—39
- 217 : 1—39 Répási, a virágos szavú pápai mérnök beszédmódja — MK stílusának egyik jellemző vonása az iparosok sajátos, nyakatekert nyelvének gyakori utánzása. Vö. pl. *A nemzetes uraimék* Filcsik csizmadiájának szavait (Krk. 2. köt. 117. l.); *A beszélő köntös* Lestyák szabómesterének fordulatai (Krk. 3. köt. 225. l.), *A körvelyesi csiny* Munczy szabójának jellegzetes iparos nyelvét (Krk. 9. köt. 137—138. és 146—147. l. és Jegyzetek 212. l.), *A Krudy Kálmán csinytevései* Filcsik csizmadiájának beszédmodorát (Krk. 11. köt. 77. l. és Jegyzetek 299. l.), *A vén gazember* Dosznóssy lakatosmesterének szavait (Krk. 17. köt. 16. l. stb.) — MK regényünkben is már többször adott ízelítőt az iparosnyelv fordulataiból : a pipametsző Stromm fordulataival (174. l.), Brozik vendéglős visszatérő fordulataival (205 : 17).
- 218 : 2 *fertály* — egynegyed.
- 220 : 19 *lornyett* — (fr.) összecukható nyeles szemüveg.
- 221 : 18 *kvaterkázik* — iddogálás közben elbeszélget.
- 222 : 26 *cilinderüveg* — hosszúnyakú palack (tájszó ETSz).
- 224 : 30 *gurgulya* — henger, orsó, kerék alakú játékszer (tájszó, MTsz és Szegedi Szótár).
- 228 : 23—25 *mint mikor herceg Montrose bíborköpenyegét tette le a sárba, hogy egy hölgy száraz lábbal léphessen ki a kocsiból a csónakjához.* — MK e nagyúri gesztushoz hasonló jelenetet

Lap Sor

- ír le *A gavallérokban*: ... Domróczy lekapcsolta a meggy-
szín bársonymentéjét és végigterítette a sárfolton...
(Krk. 8. köt. 213:7—8).
- 230:11 *A Vörösmarty Szép Ilonkája* — Vörösmarty Mihály Szép
Ilona c. versében Mátyás király vadászruhában jelenik meg
és így találkozott a fiatal leánykával, Peterdi leányával.
Az illusztrált Vörösmarty kiadásokban a vers mellé e jele-
netet szokták megrajzolni.
- 231:24—25 *amely körülmény folytán stradiváriuszá lépett elő.* —
Stradivari, Antonio, neves olasz hegedűkészítő által készí-
tett hegedű. Itt: az értéktelen, vásári hegedű értékének
túlbecsülése.
- 25 *galamuta* — gabalyodás, zűrzavar.

TARTALOM

Első fejezet	
Csodálatos, hogy az emberek rendszeren többet költenek, mint kellene	5
Második fejezet	
A Kopereczky-család s főleg néhány szó az előbbi fejezetben szerepelt báró Kopereczky Izrael Izsákról	20
Harmadik fejezet	
Valahogy mindig rendbe jönnek az eligazíthatatlan dolgok is	27
Negyedik fejezet	
Néha a szerencse istenasszonya ellen is sequestrumot lehetne kérni	44
Ötödik fejezet	
A krapeczi uradalom és a nélkülözhetetlen Bubenýk	62
Hatodik fejezet	
Egy ravasz komornyik cselvetése	76
Hetedik fejezet	
Különféle előkészületek és intézkedések	98
Nyolcadik fejezet	
Mikor a tens vármegye ballábbal lép ki	113
Kilencedik fejezet	
Kifürkészhetetlenek a hatás csodálatos titkai és rugói	126
Tizedik fejezet	
A hová maga nem mehet az ördög, asszonnyal helyettesíti magát	153
Tizenegyedik fejezet	
Az olvasó visszavitetik a régi időbe, mikor még a méz is édesebb volt	170
Tizenkettedik fejezet	
Bizonyos vadász különös tapasztalatokat tesz	201

Tizenharmadik fejezet

Melyben leiratik, milyen finoman mulat a kisvárosi polgár-
ság, ha úgy esik a sora..... 219

Jegyzetek

Kiadások, fordítások, átdolgozások	243
Keletkezése, forrásai	261
Szövegváltozatok	276
Tárgyi magyarázatok	312

56855

